

Georg Ebers

SERAPIS

Ajalooline romaan

MONOKKEL MMVIII

Algupärand: Georg Ebers, Serapis. Historischer Roman. Deutsche Verlags-Anstalt. Stuttgart, Leipzig, Berlin, Wien, i.a.
Tõlkinud Uno Liivaku

ISBN 978-9985-54-076-3

1. Esimene peatükk

Linna argiaskeldused olid juba mõni tund tagasi vaibunud, kuu ja tähed liikusid hääletult üle Aleksandria ja mõnelgi asemel nähti und. Oli oiuline, karge, tõeliselt õnnistusrohke öö, ent kuigi tänavatel valitses rahu, oli sel puhkeajal ometi puudu õigest, hingi rahustavast vaikusest.

Juba terve nädala lasus ööde rahul midagi ahistavat, pa-lavlikult pingelist. Majad ja poed olid nii kõvasti suletud, otsekui nad ei peaks kaitsma ainuüksi und häirimise eest, vaid ka elu ja vara "kallaletungi eest. Rõõmsate häälte asemel kajas uinuvatelt majadelt sõdurite raskeid samme ja relvade klirinat.

Kui kusagil kostis Rooma käsklusi või unetute munkade erutatud hääli, avanes siin mõni luuk, seal mõni värav ja kellegi nägu piilus pelglikult tänavat. Mõnigi hiline kojutuli ja litsus end valvurite lähenedes ukseü-vendisse või vastu tumedate varjudega kaetud seina. Nagu magaja rinda rõhub luupainaja, nii pärssis toimeka linna südametukseid saladuslik miski.

3

Sel ööl aastal 391 pärast meie Õnnistegija sündi nähti Kibotose kaubasadamast lähtuval kitsal uulitsal vanemat meest piki maju hiilimas. Ta oli rietatud lihtsalt, kuid korralikult ning vahtis kord ette, kord kõrvale. Kui lähenes patrull, tõmbus ta varju. Ehkki mees polnud varas, oli tal põhjust end sõdurite eest hoida; oli ju täna nii kohalikel kui ka võõrastel keelatud pärast sadama sulgemist tänavale ilmuda.

Ta aeglustas sammu ühest põiktänavast teiseni ulatuva pika sünge akendeta maja suure värava ees ja luges laterna valgel tuhmi kirja:

"Täiusliku märtri juurde. Tema lese Maria poolt avatud kõigile, kes peavarju vajavad. Kes annab vaestele, laenab Issandale."

"Kui mitme protsendiga?" pomises vanamees ja üle ta habemeta näo libises muie.

Koputi löök kumises läbi tänavavaikuse ning pärast lühikesi küsimusi seest ja niisama põgusaid vastuseid väljast avanes suures väravas väike jalgvärav. Vanamees tahtis minna põiki üle eesöue, kuid inimkuju ronis talle neljal jalal vastu nagu loom, haaras kõva käega põialii-geesest ja käratas:

"Pärast värava sulgemist trahv! Te teate, see läheb vaestele."

Taat viskas väravavalvurile vaskmündi. Mees kompas seda kähku, võttis pihku kõie, millega ta oli nagu ketikoer posti külge seotud, ja küsis:

"Kas kristlasele mingit märjukest ei ole?"

"Pole kaua sadanud," kõlas vastus ja öine rändur avas takistamatult teise värava ning jõudis mõõtmatult laiale õuele, mille kohal laotus sinine taevas.

4

Mõni tõrvik postide küljes ja mõni väike lõke maas ühendasid oma ähmase suitseva valguse tähtede puhta säraga. Avarat väljakut täitis suitsu ja valmistatava toidu lõhnaga segatud raske läppunud õhk.

Vanamees oli juba väljas kuulnud ebamäära suminat, kohinat ja mürinat; nüüd voogas talle vastu valju müra ja helide segu. Seda tekitasid sajad inimesed, kes vedelesid õlesasiga kaetud õuel-siin rühmiti, seal ükshaaval. Nad magasid ja norskasid, vaidlesid, sõid, lobisesid või laulsid.

Õomajalisi oli rohkesti ja enam kui pool neist lihtsatest külalistest olid mungad, kes olid eile ja üleile voolanud siia karjakaupa kõrbe eraklatest ja kloostritest. Mõned sosistasid, teised vaidlesid valju häälega ja suure rühma psalmilaulu sekka kostis kaardimängijate pakkumisi ning koka häält, kes pakkus Leiba, liha ja sibulaid.

Hoovi tagaseinas oli käik, millesse avanes hulk uksi. Need viisid peavarjuta peredele mõeldud tubadesse, mis olid eesriidega kaheks jagatud.

Ühte neist tubadest läks taat, keda rõõmsalt teretasid noor mees ja soliidne matroon.

Hilise tulija nimi oli Karnis. Ta oli eile Roomast Aleksandriasse jõudnud rändlauljate perekonna pea. Neil oli halvasti läinud. Aafrika ranniku lähedal olid nad hädavaevu pääsenud mereröövlite käest ning kott nende viimse varaga oli läinud kaotsi. Noor laevaomanik, kellele ta võlgnes tänu pääsemise eest, oli pakkunud neile peavarju oma ema, lese Maria juures. Kuid seal polnud kuigi mugav olla ja Karnis oli juba lõuna ajal läinud teist peavarju otsima.

"Kõik asjata," ütles ta ja pühkis laubalt higi. Otsisin

5

pool linna läbi, et Mediust leida. Viimaks sain ta kätte maag Posidoniuse juures, kelle käsilane ta on. Eesriide taga lauldi. Vastik Gallimathias, kuid vanad viisid flöödi saatel polnudki nii halvad. Nad lasevad vaimudel välja ilmuda. Medius on kõigesse segatud. Ma korraldasin koori ja laulsin kaasa. Kuid selle eest sai ainult viletsat hõbedat. Vaba korterit leiab siin ainult öökullidele. Selle kohta on neetud seadus."

Noormees katkestas teda:

"Ära muretse, isa, meil on midagi head täos."

"Teil?" päris vanamees ja kehtas umbusklikult õlgu, kui naine pani ta ette praetud kana.

"Sa tead, me lubasime mereröövlite eest põgenedes ohverdada Dionysosele. On ta ju isegi kord piraatide kätte langenud. Me otsisime tema templit. Aga kui me..."

"Mis asja!" lõikas vahele Karnis, kes alles nüüd praadi märkas. "Niisuguses viletsuses terve ölis praetud kana!"

Matroon ütles:

"Me teenime selle peagi tasa. Ennast piinates ei võida sestertsigi."

"Ah nii?" muutis Karnis tooni. "Muidugi, kui mõnele tuvi asemel praetud kana suhu lendab. Ainult et... mind nuumatakse siin nagu senaatorit, aga teie ise... Vean kihla, et te pole joonud muud kui piima ning hammustanud kõrvale leiba ja röigast. Kas tüdrukud juba magavad? Ja veini on teil ka! Anna peeker, ohverdame jumalale. Elagu Dionysos!"

Mõlemad kallid tilgakese maha ja jõid. Vanamees torkas noa kana rinda ja asus sööma, Orpheus hakkas pajatama:

"Dionysose templit polnud enam, piiskop Theophilos

6

on lasknud selle lammutada. Missugusele jumalale pidime nüüd parga ja kooki pakkuma? Egiptuses muidugi Isele. Tema pühamu on Mareotise järve ääres. Ema leidis selle kohe üles. Ta sai jutule ühe preestritariga ja kui see kuulis, et me kuulume lauljate perekonda, kes Aleksandrias tööd otsib, viis ta meid kokku noore looritatud naisega. See kutsus meid pärastpoole oma koju. Ta ise sõitis ilusa tõllaga minema. Me läksimegi, ka Agne oli kaasas. Oivaline kodu! Midagi niisugust pole me ei Roomas ega Antiookias näinud. Meid võeti

sõbralikult vastu. Seal oli veel üks päris vana naine ja pikka kasvu tõsine mees, preester või filosoof või midagi niisugust."

"Ega see mõni kristlik lõks olnud?" päris Kärnis.

"Ära muretse, isa. Saalides ja eeskodades olid jumalate kujud. Toas, kus rikka kaupmehe Porphyriose tütar Gorgo meid vastu võttis, oli Isise kaju ees värskelt sal-vitud ohvrikivi. Filosoof küsis, kas me teame, et on antud uus seadus, mis keelab tütarlastel avalikult esineda, laulda või flööti mängida."

"Kas Agne kuulis seda?" päris vanamees.

"Ta oli koos Dadaga aias. Ema tunnistas, et ta on kristlane, ehkki head sorti, ja kui ta on meie seltsis, on ta kohustatud kõike kaasa laulma. Selle peale hüüatas filosoof: Nagu tellimise peale! Siis nad sosistasid omavahel, kutsusid tüdrukud sisse ja nad pidid näitama, mida oskavad."

"Ja kuidas läks?"

"Dada lõõritas nagu lõoke. Agne hääl kõlas ilusasti, kuid nagu ikka. Võib aimata, kui palju temas peitub, kuid see ei taha välja tulla. Tema suus omandab kõik valulise värvingu. Kuid ta meeldis paremini kui Dada."

7

Pärast teist laulu kiitis noor naine tüdrukuid ja küsis, kas sõandaksime ära õppida uue laulu. Ma ütlesin, et mu isa on suur meister, kes ka kõige raskemast esimese kuulmise järel aru saab."

"Kas ta kirjutas selle üles?"

"Ei, ta laulis ette."

"Rikka Porphyriose tütar esines teile? Maailm on pahupidi. Sellest peale, kui lauljatarid ei tohi suursuguste inimeste ees esineda, tuleb kunst ilmsiks vastasteed mööda. Tulevikus makstakse kuulajatele vait olemise eest ja laulja ostab endale õiguse neid piinata."

Orpheus raputas pead ja pani noa käest:

"Kuula õige teda, ja nii tõesti kui ma olen sinu poeg, annad sa viimasegi vaskmündi, et teda jälle kuulda."

"Kas sa ütled, et ta laulis Linost?"

"Midagi sinnapoole. See oli vapustav leinalaul: Oo tule tagasi, armsam, oma koju. See kordus aina. Ja ühes kohas oli: Oh oleks ometi igal pisaral suu ja ühineks minuga, et sind hüüda. Ma arvan, et midagi selletaolist pole ma eluski kuulnud. Küsi emalt. Isegi Dada silmad ei jäänud kuivaks."

"Jah, see oli suurepärase," nõustus ema. "Ma mõtlesin kogu aeg, et sina pidanuks seal olema."

Kärnis tõusis ja ütles endamisi:

"Ah et nõndaviisi. Muusade sõbratar. Suure lauto me päästisime. Hüva on. Minu chlamyses on vastik auk. Kui tüdrukud ei magaks... Agne peab homme vara hommikul... Kas ta on suur? On ta ilus?"

Emand Herse ütles vahele:

"Ta pole Hera ega ole muusa. Ta on kõigest keskmist kasvu, õrna kehaehitusega ja siiski mitte tilluke. Mustad

8

silmad, pikad ripsmed, tumedad kokkukasvanud kulmud. Kas teda võiks ilusaks nimetada? Kas võib, Orpheus?"

"Võib küll. Ilus on suur sõna, millega isa õpetas kokkuhoidlikult ümber käima, kuid mis oleks ilus kui mitte tema? Kuidas hoovas üks toon teise järel ta hinge sügavusest! Jah, kui ka Agne selle ära õpiks. Pane ennast kõigega mängu, kui laulad. Gorgo oskab seda ja teeb seda. Ja kuidas ta seisis! Pingul nagu vibu. Iga heli oli vihisev nool, tabas keset südant ja oli laitmatult puhas."

"Pea suu!" hoidis Karnis kõrvu kinni. "Ma ei saa enne sõba silmale, kui valgeks läheb. Võta see hõbe, Orpheus, rohkem mul pole. Mine hommikul turule, osta loorberioksi, luuderohu, kannikesi ja roose. Kuid mitte lootoslilli. Nende lõhnast pean ma lugu, kuid nad näevad õitsele puhkenult välja ülbitsevad ja neis on ka midagi barbaarset. Me läheme muusa templisse, pärjad peas."

"Osta aga osta," naeris emand Herse ja näitas mehele helkivat kulda. "Selle saime täna ja kui kõik hästi läheb..." Ta summutas häält. "Oleneb muidugi sellest, et Agne meile vingerpussi ei mängi."

"Mispärast? Ta on hea tüdruk," ütles Karnis ja läks tagumise toa poole. "

"Ära mine," hoidis Herse teda tagasi. "Ta ei tea veel, millega on tegemist. Ta peab koos selle suursuguse neiuga Isise pühamus laulma."

Karnis kahvatus.

"Isise templis? Rahva ees? Ja ta ise ei tea seda?"

"Ei, isa."

"Kristlane Agne Isise templis, ja seda siin, kus piiskop Theophilos pühamuid lammutab ja mungad tema eeskuju järgivad. Kui ilus oli see seebimull ja kui kiiresti ta

9

lõhkes. Kas te ka teate, mida te teha tahate? Kui mustad kärbsed sellest teada saavad, siis oleks meil parem olnud mereröövlitega kohtuda. Kui ma teaksin, kuidas tüdruk..."

"Ta nuttis tolle neiu laulu kuuldes ja ütles koduteel: Kui mina oskaksin nii laulda nagu see suursugune neiu!"

"See on minu Agne. Ta armastab jumalikku kunsti. Ta laulab, me riskime sellega. Ja kui see ka meie kõigi pea maksaks. Mida meil kaotada on? Ka meie jumalad tahavad oma mätreid. Ma ei uhkelda sellega, et olen end kunstile pühendanud. Kui ma praegu päriksin kõvasti raha ja vara, hakkaksin ometi kerjuseks, et kunstile meeldida. Praegu talutakse teda vaid pimedas ning jumalate ja inimeste vürstinna varjab end valguse eest nagu vesilik, nahkhiir või öökull. Kui me peame surema, siis koos temaga ja tema eest. Ükskord veel peab ehtne ja õige laul seda vana südant kosutama ja kui siis... Lapsed, meie koht ei ole selles kaames mornis maailmas. Kuni kunstid elasid, oli maa peal kevad. Praegu on nad surma mõistetud. Lehed langevad kõigilt puudelt, ometi vajavad siutsuvad linnud lehestikku, et seal laulda. Kui tihti on surm käe me õlale pannud. Iga meie hingetõmme on armukingitus. Elu ei kuulu enam meile, ta on muutunud laenatud kukruks täis laigulisi vaskmünste. Võlausaldaja kõverdab juba ukse taga sõrme, ja kui ta koputab, on meie aeg ümber. Veel üks ehtne ja õige nauding ning kui see nii olema peab, siis maksame kapitali koos protsentidega tagasi."

"Aeg ei ole veel ümber," ütles Herse vahele. "Kui Agne laulab ning seda sündimata ja omal tahtel teeb, ei saa ükski piiskop meid karistada."

10

"Ta ei saa ega tohi seda teha. Veel on seadusi ja kohtunikke."

"Ja Gorgo kodu," lisas Orpheus, "on niihästi lugupeetud kui ka rikas. Porphyriosel on võimu meid kaitsta. Ja sa ei tea veel, kui väga me talle meeldisime. Küsi ema käest."

"See on nagu muinasjutt. Vana emand, ta on küll üle kaheksakümne, küsis minult, kust me peavarju oleme leidnud. Ma ütlesin et lese Maria juures. Naine lõi karguga vastu maad ja küsis, kas meile seal meeldib. Ma eitasin ja ütlesin, et me ei saa sinna elama jääda."

"Õigus," kostis Karnis. "Mungad õues notivad meid nagu rotte, kui kuulevad, et me paganlikke laule harjutame."

"Seda rõhutasin minagi, kuid eideke ei lasknud mul lõpuni rääkida, vaid sosistas: Tehke, mis mu lapselaps tahab ja te saate peavarju. Ja see on tänaseks. Ta pistis käe vööle kinnitatud kukrusse ning surus mulle pihku need kuldmyndid ja ütles nii kõva häälega, et kõik pidid kuulma: Viiskümmend aureust minu enda rahast, kui Gorgo ütleb, et on teiega rahule jäänud."

"Viiskümmend kuldmünti!" lõi Karnis käsi kokku. "Kui me kuus korda laulame, teeb see kokku talendi ja selle eest ostan ma meie vana viinamäe Leontinoi juures tagasi. Ja kui me seal laulame, eks siis tulgu need mungad! Te naerate? Narrid olete. Ma tahan näha, kes keelab mul laulda minu enda maa peal. Talent kulda. Käsirahaks sellest jätkub. Ja ma ei sõlmi lepingut, kui töö-orje ja loomi mulle ei jäeta."

Selle kõne ajal oli miski pugunud läbi eesriide ava. Lamp valgustas pead, mis oli üsna võluv, olgugi et sassis. Pealael oli hulk lokke, mis langesid laubale. Silmad

11

olid väsimusest pilukil, kuid suuke päris reibas ja naeru täis.

Karnis rääkis edasi, ilma et oleks kuulatajat tähele pannud. Tüdruk tõmbas eesriide parema käega kõvemini enda vastu, sirutas vasaku käe pikalt ette ja hõikas anuvalt:

"Hea isa Karnis, anna oma rikkusest mullegi midagi, viis viletsat drahmi."

Laulja võpatas üllatusest, kuid siis ütles noomivalt:

"Voodisse tagasi! Maga, ära kuula pealt."

"Magada? Kui sina kisad nagu reetor, kes räägib vastutuult. Viis drahmi, isa. Ilus lint mulle maksab ühe, teine Agnele niisama palju. Kahe drahmi eest ostetakse meile kõigile veini ja see ongi kokku viis."

"See on kokku neli, rehksnumeister," naeris taat.

"Kas on neli? Kui mul oleks abakus. Ikka viis, isake."

"Ei, neli, ja need sa saad. Homme pannakse teile pärg pähe."

"Kannikestest, luuderohust ja roosidest," lisas emand Herse. "Kas Agne magab?"

"Nagu laip. Ta teeb ikka nii, kui ta ei lama hommikuni lahtisilmi nagu jännes. Me mõlemad olime väsinud ja mina olen seda veel ikka. Haigutamine teeb head. Vaata, kuidas ma istun."

"Kastil?" hüüatas Herse.

"Jah, ja eesriie annab vastu mu selga järele. Õnneks va-jutakse uinudes ettepoole."

"Kuid seal oli ju mõlemale voodi," ütles emand, lükkas tüdruku magamisruumi ja järgnes talle eesriide taha.

Mõne viivu pärast tuli ta tagasi ja ütles:

"Dada tegu. Väike Papias oli kastilt maha libisenud,

12

nüüd on Dada ta voodisse pannud ja ise kastile heitnud, nii väsinud kui ta ka oli."

"Poisi heaks annab ta viimasegi," arvas Karnis. "Kuid kesköö on juba möödas. Tule, Orpheus, teeme voodid üles."

Kolm pikka kanakorvi, mis seina ääres ülestikku seisis, tõsteti maha ja kaeti mattidega. Väsinud mehed heitsid asemele, kuid kummalgi ei tulnud und.

Lamp oli kustunud ja tund aega oli toas kõik vaikne. Siis läks mürtsuks. Miski lendas vastu seina ja Karnis hüüdis:

"Käi minema, sa paharet!" "Mis on lahti?" küsis Herse.

"Kuri vaim, kurja vaimu käsi tüütab mind ega anna rahu. Oota, lurjus, see ehk tabab sind!"

Ta viskas teise sandaali ja jätkas, ilma et oleks vaadanud, millele ta juhuslikult oli pihta saanud.

"See salakaval peletis teab, et meil on Agne häält tarvis ja ta sosistab mulle muudkui kõrva, et pean tüdrukut ähvardama vennakese müümisega, kui ta keeldub. Kuid mina... Pane tuli põlema, Orpheus. Tüdruk on hea ja enne, kui mul säherdust koledat tegu on vaja..."

"Kuri vaim käis ka minu juures," ütles noorem laulja ja puhus hõõguvale tähile.

"Ja ka minu juures," lisas Herse. "Muidugi! Selles kristlikus tallis pole ühtki jumalakuju. Käi minema, sa vastik madu! Me oleme ausad inimesed ega tee sulitempe. Võta mu amulett, mees, ja kui deemon tagasi tuleb, keeruta seda. Sa ju tead."

2. TEINE PEATÜKK

Järgmisel hommikul oli lauljate pere teel rikka Porphyriose maja poole. Dada oli pidanud koju jääma. Sandaal, mille taat deemoni poole oli virutanud, lõi seinalt maha tüdruku kleidi, mis kukkus koldesse ja oli hommikul süte põletatud auke täis.

Nõnda pidi Dada jääma Papiast hoidma.

Agne soovi ise koju jääda lükkasid Karnis ja ta naine tagasi.

Mehed olid end juba salvinud ning papli- ja loorbe-riokstest pärjad pähe pannud, kui tuli Porphyriose ülemteener, et neid oma käskija majja saata. Nüüd pidid ka nemad millestki loobuma, sest teener käskis pärjad ära võtta. Need tekitavad pahameelt munkades ja kristlastest pööblis.

Mungad vaatasidki neid umbusklikult ja rõõm alanud päevast ei tahtnud naasta. Ülemteener läks koos emand Hersega ees ja andis soovitud seletust.

Tema käskija oli linna suurimaid kaupmehi, kelle naine oli Gorgot sünnitades kakskümmend aastat tagasi surnud. Ta mõlemad pojad olid parajasti reisil. Vana naine oli Porphyriose ema Damia. Naisel oli endal suur varandus ning ta oli kõrgest vanadusest hoolimata maja äriasjade hing. Vaga kristlane, kes oli asutanud öömaja, oli olnud abielus Porphyriose surnud venna Apellesega, kuid oli mehevennast ja ämmast täiesti võõrdunud. Ta oli ju Aleksandria õigeusklike naiste eesotsas, Porphyriose maja oli aga niisama paganlik kui kogu linn.

Karnis seda kõike ei kuulnud, sest tema ja ta naise vahel käis kaks orja, kes kandsid lauljate pere lautosid ja

14

flööte. Agne vaatas kogu aeg maha, nagu tahaks vältida kõike, mis teda ümbritses.

Peagi jõuti mööda sünget käiku kanali äärde, mis ühendas Kibotose meresadamat Mareotise järvega, kus olid ankrus Niiluse laevad.

Kui Karnis oli jõudnud üle kanali viivale kõrge kaarega sillale, jäi ta äkki seisma ja vaatas otsekui võlutult kaugusse.

Ta tõstis vaimustatult käed, silmad läksid veekalkve-le ning omandasid noorusliku sära.

Kaljudest ja vägevatest ehituskividest alusmüüridel kerkis imeliselt suur ja ilus ehitis. See säras hommiku-kullas ning ta kaunid ja värvirõõmsad vormid näisid ise kiirgavat hiilgust. Kullatud kupli kohal kummus puhas Aafrika taevast.

Ehitise juurde viisid kaldteed vankritele ja trepid jalakäijatele. Jumal Serapise tetapli alus oli rajatud otsekui igaveseks ning ta eesruumi sambad kandsid lage, mis näis olevat mõeldud taevaelanike suurusele, mitte surelike väiksusele. Preestrid ja palvetajad liikusid sammaste vahel nagu lapsed kõrgete metsapuude vahel. Katuse servalt ning loendamatutest orvadest ja eenditelt paistsid kõik Olümpose jumalad, kõik kreeka kangelased ja õpetlased ning vaatasid lähenejale vastu. Sellesse ehitisse oleks mahtunud terve linna elanikkond.

"Ole tervitatud, rõõmsalt ja alandlikult tervitatud, ülev Serapis! Tänu sulle, et neile vanadele silmadele on antud veel kord sinu jumalikku igavest kodu näha," pomises Karnis hardalt.

Ta kutsus abikaasa ja poja enda juurde, osutas vaikides templile ning ütles:

15

"Jumalate kuninga, üleva Serapise ülev kants. Vastupidav ehitis. Tema minevikku on pool aastatuhandet, tema tulevik on igavik. Seda ta on, ja kuni püsib säärane toredus, pole vanu jumalaid veel ületatud."

"Seda ehitist ei puuduta keegi," ütles ülemteener, "sest Aleksandrias teab iga laps, et maailm variseb kokku niipea, kui sellele käsi külge pannakse, ja kes jumala auväärset kuju..."

"Tema kaitseb end ise," lõikas laulja vahele. "Kuid teie, te kristlastest silmakirjateenrid, kes te väidate, et elu tuleb vihata ja surma armastada, kui teil on himu maailma lõpu järele, eks asuge aga reipalt selle ime kallale! Tehke seda, pange aga käed külge!"

Vanamees viibutas rusikat nähtamatu vaenlase poole. Herse lisas:

"Kui kõik kokku variseb, hukuvad jumalate vaenlased koos meiega. Ja ühtaegu on ots kõigel, mis on ilus ja mis meile meeldib. See meid ei hirmuta."

"Ärge muresege," kostis ülemteener. "Piiskop oli juba käe selle pühamu järele välja sirutanud, kuid suur Olümpos ei lasknud templirüvetajaid ligi ja nad pidid verise peaga taganema. Meie Serapis ei lase endaga nalja teha. Kui ka kõik muu hävib, tema jääb. Preester ütleb, et igavik on talle väike münt ja kui miljonid inimpõlved on närbunud, on tema seesama kes praegugi."

"Jäägu ta igavesti terveks," ütles isa. "Serapis on suur ning ta kodu ja kuju kestavad..."

"Kuni täiskuuni," nentis keegi mööduja tõgavalt ja näitas templile rusikat.

"Kuni täiskuuni," pomises Agne ja vaatas õnnetuse-kuulutajale järele.

16

Siis heitis ta mureliku pilgu noorele lauljale. Kui aga Herse väheke hiljem Agnet vaatas, oli ta ilme muutunud. Matroon võis rõõmustada päikeselise naeratuse üle neiu huultel. Ning mõnigi Aleksandria noormees vaatas Agnele järele, sest naeratus andis ta kahvatule näole salapärase võlu. Tema sisesilma pilk nägi öötaevas täiskuud, nägi suure ebajumala langemist ja marmortempli varemete kohal lõputut säravat sõjaväge. Selle seas lauglesid apostlid ja märtrid, kõige ees oli rõõmus ja võidukindel Önnistegija, teda ümbritsevatel helendavatel pilvedel kukusid inglid ja laulsid oivalisi viise, mida Agne sisekõrv sadama paljuhäälse kära seas selgesti kuulis.

Need näod kadusid, kui teda kutsuti paati minema.

Herse oli pärit Aleksandriast ja Karnis oli siin ilusaid aastaid veetnud. Orpheusele ja Agnele seevastu oli siin kõik uus. Agne päris aeg-ajalt vanamehelt üht ja teist. Imestada oli siin palju. Järve ja merd ühendava kanali suudmes olid suured lüüsid, omaette sadamas seisid keisri Niiluse-laevad, mis pidasid ühendust Aleksandria garnisoni ning Niiluse ülem- ja alamjooksu sõjaväeasu-late vahel. Paistsid prefekt comese ja teiste kõrgete ametnike käsutuses olevad ilusad laevad ja viimaks igas suuruses kaubalaevad. Järve kallaste iga toll oli ära kasutatud ja üles haritud. Lõunakaldal paistsid viinamäed ning oliivipuumetsad ja saleda tüvega palmide salad. Haljuse vahel valendasid aiamaüürid, paistsid mitmevärvilised templid, kabelid ja maamajad. Kui päikese längus kiired langesid lakkamatult pöörlevate veetõsterataste ämbritest kukkuvatele veetilkadele, siis sädelesid need nagu teemandid. Algselt selle järve ümber elanud kõrberahvast ajendasid kaldaid rohelusega katma

17

ning sealt saaki saama vesirattad, millest paljud olid välja mõelnud ja üles seadnud suured õpetlased. Juba mitu sajandit polnud siin tühermaast jälgegi. Inimeste usinaid käsi olid õnnistanud helde Dionysos ja ülemealikud aiaju-malad. Ning ometi vedelesid nende kujud kõigil kristlaste kruntidel pikali maas ja olid rusudes.

Kui palju oli siin kolmekümne aastaga muutunud, kuid ei midagi, mis oleks vanameest rõõmustanud. Ka Herse vangutas alailma pead ja kui pool teed oli sõidetud, osutas ta kaldaäärsele avarale lagendikule, kus käis ehitustöö, ning ütles kurvalt oma abikaasale:

"Kas sa tunnud selle koha ära? Kuhu on jäänud meie vana armas Dionysose tempel?"

Karnis tõusis seda kuuldes nii kiiresti, et paat kippus ümber minema ja ülemteener pidi teda paluma rahulik olla. Kuid manitsus ei mõjunud, taat vehkis kätega ja käratas:

"Kas sa arvad, et Egiptuses peab elusalt muumiaks muutuma? Jäägu mõni teine rahulikuks! See on vääritud, isegi tuvikesel läheks kops üle maksa. Oivaline ehitus, linna ilu, inimeste rõõm on minema pühitud nagu tolmu tänavalt. Vaadake! Sambat on puruks, marmorist ihuliikmed vedelevad järve põhjas. Neid on kujundanud jumalate abiga suured meistrid, kuid väikesed inimesed on kurjadest vaimudest vaevatuna nad purustanud. Nad on uputanud selle, mis oli väärt igavesti elama. Mispärast? Kas tahate teada? Sellepärast, et nad pelgavad ilu nagu öökullid valgust. Nad ei karda ega vihka midagi nii, nagu ilu. Kus see vaid ilmneb, seal kisuvad nad ta maha. Ma kaeban nende peale surematutele, sest kuhu on jäänud meie hiis?"

"See on maha raiutud," ütles ülemteener vahele. "Keiser kinkis pühamu piiskop Theophilosele ja see hakkas otsemaid hävitama. Tempel lammutati, pühad anumad sulatati, kujusid rüvetati, siis visati lubjaahju. Sellest majast seal saab esimene kristlik kirik. Mõelge endisele lustlikule värviküllasele sammaskäigule ja vaadake seda halli viljaaita, mis seal kerkib."

"Miks jumalad seda taluvad? Kas Zeus on oma välgud kaotanud?" küsis Orpheus ega teinud väljagi Agnest, kes sellest peale, kui jutuajamine niisuguse pöörde oli võtnud, istus kahvatuna ja endassetõmbunult.

"Ta magab, et seda hirmsama jõuga jälle ärgata," vastas taat. "Hävitamine käib kähku! Inimesed on arust ära, kui kannatavad seda rüüstat. Nad viskavad vette ja ahju, mis on vaimustanud jumalaid. Tark tegu! Kalad ja leegid on tummad ega saa kaevata. Ühest märatsejast ja ühest tunnist piisab, et hävitada, mida õilsad vaimud on sajanditega loonud. Nende uhkus on lammutada, kuid samasugust templit nagu see oli ei suuda nad luua. Kas näed, Herse, lubjasegamisaugu juures on mehed kujudele särgid selga tõmmanud, sest nad vihkavad isegi inimese keha ilu. Just seal oli grott, kust me leidsime su vaese isa."

"Kas seesama grott?" küsis Herse, vaatas kalda poole ja meenutas päeva, millal ta tütarlapsena oli Dionysose peo ajal jumala templi juurde kiirustanud isa otsima.

Isa oli osav gemminikerdaja. Ta oli jumala peol Aleksandria vana tava järgi end veinist purju võtnud ja siis välja läinud, et rongkäiguga ühineda. Kui ta järgmisel hommikulgi polnud koju tulnud ning ka lõunaks ja õhtuks ei naasnud, läks Herse teda otsima. Karnis oli

tollal noor rikas üliõpilane ning elas üürilisena Herse isamaja kõige ilusamates tubades. Ta oli neidu raskel teekonnal kohanud ja olnud valmis aitama. Nad leidsid isa Dionysose hiies luuderohu kasvanud grotis. Mees oli külm ja liikumatu, otsekui välgust rabatud.

Sel raskel ajal oli Karnisest saanud Herse sõber ning mõne kuu pärast oli neiu kosjad vastu võtnud ja järgnenud mehele selle kodukohta Sitsiilias.

Kõik vaikisid, kuni Orpheus isa müksas ja talle Isise templit näitas, kus ta eile oli kohanud ilusat neitsit.

Vanamees pööras pilgu alles tervena säilinud pühamule ja ütles:

"Barbaarne ehitis. Egiptlaste kunst kuulub ammu surnutele ja elusaid söögu nüüd tiiger."

"Ega see pühamu nii maitsetu pala olegi," vastas ülemteener, "kuid ta on neile liiga kõrgel, sest maa, kus ta seisab, kuulub meie vanale perenaisele ja eraomandit kaitseb seadus. Te peaksite hiljem vaatama ka laevatehast. Suuremat pole vist kogu maailmas. Seal on Liibanoni seedrit, Pontuse tamme, Etioopia raskeid ja raudkõvasid palke. Need olevat mitusada talenti väärt."

"Kas ka see tehase on sinu perenaise oma?" küsis Karnis.

"Ei. Omanik on ühe meie maja vabakslastu pojapoeg. Nad on nüüd rikkad ja lugupeetud inimesed, meister Clemens istub senatis. Ta on see valges rüüs mees."

"Mulle näib, et kristlane," ütles laulja.

"Muidugi," kostis ülemteener. "Kuid on rikas, peab rikkaks jääma. Aus ja tubli mees on ta sellegipoolest. Tehases ja teisel pool järve Eunostose sadamas on kõva kord. Kuid Clemensi arvamust ei saa keegi muuta, selles on ta nagu teisedki. Kõigist orjadest ja töölistest,

kelle ta ostab või värbab, teeb ta kristlased. Pojad on isasse, ka Konstantin, ehkki ta on keisri ohvitser. Mis meisse puutub, siis meie poolest uskugu igaüks mida tahab. Porphyrios ei tee oma usust saladust, kuid laevad, mida me vilja vedamiseks vajame, ehitavad kristlased. Aga me olemegi kohal."

Paat peatus laia marmortrepi ees, mis viis järve poolt Porphyriose aeda. Mida kaugemale Karnis jõudis, seda rõõmsamaks ta läks. Siin olid vanad jumalad kodus. Nende kujud paistsid

igihaljaste põõsaste vahelt, peegeldusid väikestes tiikides ja pärgadega altarilt tõusis head lõhna.

3. KOLMAS PEATÜKK

Lauljate pere võeti Porphyriose majas hästi vastu, kuid musitseerimiseni kohe ei jõutud, sest niipea, kui vana Damia kuulis, mis ilusat lokkis peaga piigat Maria varjupaigas kinni peab, laskis ta tuua oma pojatütre rüü ja palus, et Herse tüdruku järele tooks. Mõni ori pidi teda saatma ja toimetama ta pakid Porphyriose laevale, mis oli ankrus laevatehase juures. Laeval oli mitu tuba Karnisele ja ta perele. Need olid lauljatele eriti kohased, sest seal sai segamatult harjutada ja Gorgo pääses igal ajal laevale.

Herse läks varjupaika tagasi kerge südamega. Poeg oli saadetud ostma linnast asju, mis asendaksid merereisil kaduma läinuid. Karnis nautis kõike, mida õnn talle Porphyriose majas pakkus. Siin lehvis tema isakodu vaim, ta leidis inimesi, kes jagasid tema vaimustust, aga ka tema vihkamist. Ta jõi oonüksist nikerdatud pokaalist head veini. Mida ta kuulis, see meeldis talle, ja mis ta ütles, seda mõisteti.

Vana Damia, ta poeg Porphyrios ja ilus Gorgo olid inimesed, nagu ta neid elus harva oli kohanud.

Elukogenud kaupmees oli leidnud, et naised olid võõrastele muusikutele liiga kiiresti ja ettevaatamatult vastu tulnud ning oli Karnise vastu tõrjuv olnud. Kuid pärast mõnda lühikest jutuajamist oli ta jõudnud veendumusele, et tegemist on tavatult haritud ja tubli mehega. Damia tahe oli selles kodus kõikvõimas. Karnist ajas muigama, kui ta oma hallipäist poega lapsukeseks nimetas või noomis. Damia residents oli tugitool, kust ta lahkus ainult siis, kui laskis end kanda katusele observatooriumi, kus hoiti ka

22

tema maagilisi tahvleid ja raamatuid. Tema ainus nõrk koht olid jalad, kuid majas oli küllalt käsi, mis kandsid teda söögilauda, magamistuppa või päikese kätte. Kõige paremini tundis ta end siis, kui Heliose kiired selga läm-mitasid, sest vana veri vajab pärast pikki tähetornis veedetud öid soojendust. Kui ta elevandiluust kargu toel jutuajamist jälgis, siis näis, nagu ta oleks aina valmis teiste jutu vahele hüppama. Damia ütles hoolimatult ja ohjeldamatult, mis arvas, sest suure varanduse pärijale oli see eluaeg olnud lubatud. Ta pani oma õiguse maksma ka poja suhtes, ehkki sellest mehest lähtus ühendusniite üle poole maailma. Kaupmehe vara oli juba ta nooruses olnud nii suur, et selle rohkendamine talle ega ta perele enam naudingut ei pakkunud, ometi oli just see rohkendamine tema elu ülesandeks saanud. Nagu võistleja ihkab auhindu, nii ihkas Porphyrios aasta lõpul suuri arve. Ema ei vaadanud üksnes pearaamatut, vaid jälgis iga uut suurt ettevõtet. Kui pojal ja ta abilistel oli tähtsates asjades raske otsust langetada, maksis ema hää. Ja kui nõuanne enamasti märki läks, ei pidanud Damia seda oma nutikuse, vaid tähtede, maagiliste kombinatsioonide teeneks. Poeg vestles meelsasti õpetatud meestega, sest jõudeaja pühendas ta filosoofiale ja Aleksandria parimad mõttetargad mõnulesid tihti endi soosija söögilauas. Porphyrios rõõmustas, kui teda Kalliasseks kutsuti ning muuseumi ja Serapeioni ülikoolide paganatest õpetajad pidasid teda mõttekaaslasteks. Teati küll, et ta on ristitud, aga kuna see talle piinlik oli, siis sellest ei räägitud.

Jutuajamises päris Damia vanamehelt Agne päritolu järele, sest kui tal on mõni häbiplekk või kui ta on orjatar, et saa Gorgo end tema seltsis avalikult näidata ja

23

Karnis peab Isise itku harjutama koos mõne vabana sündinud lauljatariga.

Vanamees kehtas õlgu ning palus naistel ja Porphyriosel selles asjas ise otsus langetada.

Ta seletas, et viibis kolme aasta eest Antiookias ja nägi seal suurt ülestõusu maksude tõstmise vastu. Läks verevalamiseks ja ta lahkus koos omadega linnast niipea kui võimalik. Kui pimenes, läks ta teeäärseesse öömajja ning leidis sealt Agne ja ta vennakese sõdurite käes.

Neiu seisis öösel venna aseme ette ja laulis. See oli kõlanud nii puhtalt ja liigutavalt, et läks talle ja ta naisele südamesse ning nad ostsid õe ja venna sõdurite käest välja. Ta lihtsalt maksis, mis küsiti. Nad ei ole orjadena kirja pandud, ka pole ta lasknud nende isikukirjeldusi valmistada. Ometi oleneb temast, kas ta kohtleb neid orjadena, sest ost toimus tunnistajate juuresolekul. Hiljem on ta tüdrukult kuulnud, et selle vanemad olid kristlased ning asusid Antiookiasse vaid mõni aasta enne ülestõusu. Sugulasi ega lähedasi sõpru neil seal ei olnud. Isa olevat tolliametnikuna kord siia, kord sinna paigutatud. Agne mäletab, et isa oli oma kodukohaks pidanud Augusta Treverorumit Belgica primas.

Tüdruk oli pealt näinud, kuidas ärritatud rahvas tema vanematekodusse tungis ning isa, ema ja vanema venna tappis. Igal juhul oli Agne isa olnud kõrge ametnik, vahest ka Rooma kodanik. Sestap on tüdrukul ja ta vennal igal ajal õigus vabadusele. Sõdurid olid lapsed rahva käest ära võtnud, nendelt oli Karnis nad ostnud.

"Mul pole põhjust kahetseda, Agne on armas olevus. Tema häält olete ise kuulnud. Ta hääl on oiuline, kuid sel pole tiibu. Miski hoiab seda maa küljes kinni."

24

"Kristlase kahtlused," arvas kaupmees ja Damia lisas:

"Kui tuleb Eros, küll see häälepaelad vabastab."

"Kes armastab, see kannatab ja kannab ahelaid," kostis Gorgo. "Olemaks hea, pole vaja muud kui olla vaba, tõeline ja terve."

"Seda on palju, emand," vastas Karnis. "Need kolm annavad ülima. Vaese tüdruku keha on terve, kuid ta hing kannatab ega leia rahu kristlike hirmude ees: patt, kahetsus, põrgu..."

"Kas te sattusite Maria varjupaika kristlase kaudu?" küsis Damia.

"Ei, seekord võttis ta ka paganaid vastu."

"See paneb imestama. Räägi, kuidas see juhtus."

"Minu soosijate vahendusel võttis Maria poeg Marcus meid Roomas Ostia sadamas oma laevale. Cyrenes jäime ankrusse, sest noor peremees tahtis sealt oma venna Aleksandriasse kaasa võtta. Vaevu olime sadamast väljunud, kui meid märkas kaks piraadilaeva. Triirem pöörati ümber, kuid kiirel tagasisõidul jäime leetseljakule kinni. Päästmiseks pandi isandad ja konsul Cygnius paati. Tema sekretärid ja ohvitserid täitsid ühe paadi. Marcus ja ta vend tahtsid omadega teise paati minna. Meid oleks maha jäetud, kui Dada laul poleks Marcust köitnud. Ta võttis meid oma paati ja me jõudsime õnnelikult kaldale. Mõne päeva pärast tõi sõjalaev Cygniuse, vennad ja meid siia. Kuna olime sularahast ilma jäänud, andis Marcus meile tõendi, millega saime peavarju tema ema juures."

"Nii et Cygnius on siin?" päris Porphyrios ja pöördus ema poole. "Olympios pole naasnud. Kui nad ta kätte saavad! Tänavad on munki täis. Hobused tõlla ette, Syrus!"

25

Cygnius on siin! Ma tänan jumalaid!"

See hõik oli mõeldud maskeeritud mehele, kes oli tuppa tulnud. Mees lükkas tagasi kapuutsi ja võttis ära halli habet varjanud kaelaräti.

"Siin ma olen. Cygnius on tulnud. Asi läheb tõsiseks."

"Kas sa muuseumis oled käinud?" küsis kaupmees.

"Kahtlemata. Kõik olid koos. Nad on meie ja jumalate poolt. Relvi on küllalt. Juudid ei sekku. Onias arvab, et võib selle eest vastutada. Munkadega ja keisri kohortidega tuleme toime. Kes on see võõras?"

"Eilsete muusikute juht," vastas Gorgo.

"Karnis Hiero poeg Tauromeniumist," ütles laulja.

"Heraklese nimel, see on haruldane kohtumine," ütles tulija. "Kui mitme aasta eest me tühjendasime viimase veinikruusi vana Hippiase juures? Seitse aastat teevad juuksed halliks, kuid selg on meil veel sirge. Noh, Hiero poeg, kes olen mina?"

"Sa oled suur Olympus. Seda hommikut õnnistavad kõik jumalad."

"Kõik jumalad! Nii et sinagi pole kristlaste ikke alla pugenud."

"Maailm on rõõmus ainult jumalate seltsis," ütles Karnis.

"Ja me hoiame ta rõõmsana. Käes on hukatuslik aeg. Enam ei vaielda tühja-tähja üle. Praegu on küsimus selles, kas vanad jumalad võidavad, kas me jääme koos taevastega vabaks ja rõõmsaks või peame painutama pea risti löödud puusepapoja ja tema sünge õpetuse alla."

"Ma tean, sa oled suure Serapise eest vapralt võidelnud. Nad tahtsid panna kae tema pühamu külge, kuid sina oma poistega sundisid nad taganema. Teised pääsesid karistusest..."

26

"Kuid mulle nad näitasid, mida mu pea neile väärt on. Evagrius pani mu pea eest välja kolm talenti. Selle eest saab osta maja ja kui oled kokkuhoidlik, siis saad intresside eest peatoidust. See õilis mees varjab mind enda juures. Meil on omavahelist juttu, Porphyrios. Sina, Gorgo, ära unusta Isise püha. Just selle pärast, et Cygnius on siin, tuleb seda hiilgavalt teha. Ta peab keisrile alek-sandrialaste meeolust ette kandma. Kus on eilne suurte silmadega neiu?"

"Aias," vastas Gorgo.

"Ta laulab surnuraami jalutsis," ütles filosoof. "Kui ma selle kristlase niikaugele saan," lausus Karnis mõtlikult.

"Ta peab," nentis filosoof. "Aleksandria retoorika ja loogikaga oleks asi halb, kui vanal vaidlejal ei läheks korda tütarlapse arvamust pea pealt jalule seada. Jäägu see minu ülesandeks. Sa oled meid korduvalt isa solidi-tega hädast aidanud. Sul on mulle palju rääkida, kuid tähtsam enne. Paar sõna, mu Porphyrios."

Agne ootas sel ajal sammaskäigus Herset. Ta oli meeleldi üksi. Mida ta siin tundis, nägi ja kuulis, tegi meeltele head. Ta polnud elus näinud ega maitsnud mahlasemaid virsikuid, suuremaid viinamarjakobaraid, värskemaid mandleid ega muredamaid kooke.

Jah, siin oli hea olla. Kui ta veel ühe virsiku noppis, meenutas ta naeratades eilset ja üleilset kuivikut. Kui . ta saaks nagu Gorgogi aasta-aastalt, päev-päevalt nii häid asju süüa! Siin ei saanud olla valu, siin ei nutnud keegi, siin ei tuntud kahetsust. Siin surra... Ta võpatas ja esile tungis uusi mõtteid. Ta oli alles nii noor, kuid tundis

27

juba surma niisama hästi kui maapealset elu. Kus ta ka polnud mõne kiriku õpetajale rääkinud, et ta on orb ja kannatab, lohutati teda paradiisi rõõmudega, ja sellest ammutas ta lootust. Nüüd mõtles ta, kui raske oleks keset seda toredust surra. Kas elu siin ei enneta paradiisi rõõme, kas taeva inglite seas, Õnnistegija juures pole veel tuhat korda ilusam kui siin?

Agnel hakkas kõhe, sest siin polnud ta enam vaene ega kannataja, kellele Õnnistegija oli taevariiki lubanud. Siin kuulus ta rikaste kilda, kel teispoolsuses polnud midagi head oodata.

Ta pani virsiku raske südamega kõrvale ja sulges silmad, et mitte näha kõiki neid maiseid toredusi ja paganate patutegusid.

Ta üksnes ei uskunud, vaid oli kindel, et isa ja ema on taevas ning mitu korda oli olnud tahtmine paluda surma, et nendega taas kohtuda. Kuid ta ei tohtinud veel surra, sest vennake vajas teda. Ihulikust hoolitsusest poisil nende sõbralike inimeste juures puudust ei olnud, kuid Agne ei tahtnud astuda vanemate ette ilma selle lapseta, ent see võimalus oli igaveseks kadunud, kui ta andis hinge oma usu vaenlastele.

Agne süda valutab iga kord, kui ta mõtles, et Karnis, Herse, Dada ja Orpheus on igavesele hukatusele mõistetud. Nende päästmiseks oleks ta loobunud paljudest paradiisirõõmudest. Ta nägi, et Orpheus oli vähemalt niisama ebausklik kui ta vanemad ja ta palus iga päev noormehe hinge päästmise eest ega lakanud lootmast imele, et see hakkaks Kristusesse uskuma. Agne tundis end Orpheuse seltsis hästi ega olnud kusagil õnnelikum kui sai temaga koos või tema lauto saatel laulda.

28

Muusikas leidis Agne sideme, mis teda Orpheusega ühendas. Laul oli talle südame keel ja ta oli kogenud, et seda oskasi kõnelda ka paganad ning Gorgo hääle üle oleks rõõmustanud ka taevasa. Gorgo oli küll pagan, ent ta laulus oli olnud kõike, mida Agne isegi tundis, kui ta süda kirglikult palvetas. Talle oli öeldud, et kristlasel ei tohi olla ebajumalateenritega midagi ühist, kuid Jumal ise oli andnud ta Karnise kätte ja kirik käskis peremehe sõna kuulata. Laul tundus Agnele erilise keelena, mille Jumal on kinkinud kõigile elusolenditele, ka lindudele, et nendega rääkida. Agne rõõmustas, et saab peagi oma hääle põimida paganausulise neiu häälega.

4. NELJAS PEATÜKK

Kui Herse koos Dadaga naasis, kandis tüdruk Gorgo sinist rüüd, mis talle suurepäraselt sobis. Mõlemad olid erutatud, Herse põsed hõõgusid ning ta tiris tõllast välja väikese Papiase ja sikutas teda kättpidi enda järel.

Dada oli uje. Mitte niivõrd kallite asjade pärast, mis teda ümbritsesid, kui kasuema ettekirjutuse pärast pererahvaga viisakalt suhelda. Tal oli imelik tunne, kui ta vana daami ees sügava kummarduse tegi. Damiale näis kohmetu, kuid sarmikas kummardus siiski meeldivat. Naine sirutas käe, suudles Dadat ja ütles sõbralikult:

"Sa oled tubli tüdruk. Jumalatele meeldib, et sa omade poole hoiad, ja see tasub end ka inimeste ees ära."

Dadal tuli õnnelik mõte, ta heitis Damia jalge ette, suudles naise mõlemat kätt ja jäi kerra tõmbunult ta jalge ette istuma.

Gorgole polnud Herse erutus märkamata jäänud ja ta küsis, mis on juhtunud. Mungad olid neid tänaval jälitanud, ühe orja käest Dada lüüra ja tüdruku peast pärja kiskunud. Damia värises vihast ning hakkas jälle rääkima lauljate pere pääsemisest.

"Marcus olevat kasinuse kehastus. Ta jooksub koos noorte patustajatega hipodroomil hobuseid, kuid hoidub naistest, otsekui oleks pühak. Ema teeks ta meelsasti pü-hameheks, kuid Marcus on minu ilusa Apellese poeg, kui see aga oleks neid siniseid silmi näinud, oleks ta end hea meelega võrgutada lasknud ja oleks ka ise võrgutanud. Kuidas sa punastasid, tüdruk! Äkki ongi Marcus samasugune kui teised. Hoia silmad lahti, emand Herse."

"Ei see tegemata jää," vastas matroon. "Noorhärja oli

30

laeval nii tagasihoidlik, aga kuidas ta nüüd käitub! Kui me ära olime, hiilis ta oma ema varjupaika, avas võtmega meie toa ja tegi mu õetütrelle ettepaneku koos temaga põgeneda. Küll ta ise teab, kuhu."

Damia lõi karguga vastu põrandat ja ütles:

"Minu kõige pühama minia püha poeg! Niisugust imet ei nähta iga päev. Dada, võta see sõrmus. Seda kandis keegi, kes ka kunagi noor ja ihaldatud oli."

Dada vaatas uudishimulikult vana naise poole, see tõmbas ta enda ligi ja sosistas talle kõrva:

"Aja selle piimahabeme pea nii segi, et ta ei tea, kuhu õrna piina eest pageda. Sina suudad seda. Ma ei luba sulle midagi, aga kui kogu linn on juttu täis, et Maria poeg koputab igal ööl ilusa lauljatori, paganausku Dada luugi pihta, ning kui ta su päise päeva ajal oma tõllaga sõitma viib ja ema majast mööda sõidab, siis küsi, mida tahad, ja vana Damia ei keela seda."

Damia tõstis pea ja ütles teistele:

"Otsige oma peavari üles ja seadke end mugavalt sisse. Mine teistega kaasa, Dada. Pärast muretseme teile linna kõige ilusama korteri. Külasta mind vahel, tuvike, ja räägi mulle ilusaid lugusid. Kui töö ei takista, võtan ma su alati vastu, sest meil on ühine saladus."

Tüdruk tõusis ja vaatas vana naist pelgliku pilguga, kuid see viipas talle, nagu nende vahel oleks kõik klaar. Dada järgnes omadele mõtlikumalt kui muidu.

Gorgo aimas, mida Damia oli neiuks öelnud ja kui teised olid lahkunud, ütles leebe etteheitega:

"Sel blondil piigal pole kerge Marcust narrusi tegema meelitada. Miks peaks Marcus selle eest vastutama, mis ta ema sulle halba on teinud?"

31

"Tema ei saa sinna parata. Ta saab ema eest vastutada niisama vähe kui sina selle eest, et sa oled alles kahekümnene ja oled vakka, kuni sult küsitakse."

Porphyriose krundi kõrval laevatehases oli lauljate pere kogunenud laeva pardale. Orpheus oli näinud rahutusi, mis möllasid linna ühest otsast teise. Kuid järve pind oli rahulikult sinine, orjad töötasid tehases nagu rahupäe-vadelgi ja turteltuvid lendasid kudrutades ühelt palmilt teisele.

Ka lauljate pere ujuvas öömajas polnud rahutustest märkigi. Ülemteener oli hoolitsenud kõige eest. Kambreid ja voodeid oli küllalt, suur saalkajut oli kena eluruum ning kambüüsist tuli praelõhna ja kostis pannide kolinat.

"Siin võib elada," ütles Karnis. "Seadkem end mugavalt sisse. Siin oleme suursugused inimesed ja juba orjade pärast peame tegema näo, nagu me ei teakski, et on olemas inimesi, kes ringis kükitades savikausist palakesi õngitsevad. Sina, mu naisuke, oled nii kaua meie eest hoolitsenud, et sul on õigus lasta teistelgi sinu eest joosta."

Peagi oli iga aseme ees lauake oivalise toiduga ja ülemteener segas Mareotise veini selge veega, Orpheus kallas klaasidesse ning Karnis võrtsitas söömaaega naljadega ja lugudega oma noorusest, mida talle oli meenutanud kohtumine koolivenna Olympiosega.

Dada rääkis tihti vahele ja naeris ülemealikumalt kui muidu. Ta oli otsekui palavikus ja Hersel ei jäänud see märkamata.

Emand oli mures. Ta oli oma silmaga näinud, mis Aleksandrias lahti on ja tundis, et nad olid tulnud valel ajal.

32

Kui paganad ja kristlased vastamisi lähevad, haarab Karnis mõõga, liiati kuna ta oli kohtunud oma kunagise erakonna juhi Olympiosega. Kui võidavad kristlased, ei anta talle, vanade jumalate pooldajale armu. Gorgo soov, et Agne Isise templis laulaks, tegi ta eriti murelikuks. Kristlase ahvatlemise eest paganlikku talitusse võidi neid rängalt karistada. Eile oli kõik olnud teisiti, sest tal oli meeles mõlkunud vana lõbus Aleksandria, mida ta noor-põlvest mäletas. Kuid mis oli siin juhtunud kolmekümne aastaga! Kirik oli surunud kõrvale templi, munk ohv-ripreestri.

Karnis ja ta pere polnud tavalised muusikud, kuid laul-jataridevastane seadus võis neilegi ohtlikuks saada, ja et õnnetus oleks täielik, jälitas kristlasest noormees Dadat. Mis siis, kui Marcuse võimukas ema oma poja eksitusest teada saab!

Herse oli ammu märganud', kuidas see rumal laps mehi kohtles. Kui mõni austaja talle meeldis, võis ta sellega ülemealikult mängida. Niipea, kui ta mõistis, et on liiga kaugele läinud, tõmbus tagasi ja tõrjus meest lausa ebaviisakalt. Herse polnud noomimise ja hoiatamisega kitsi, kuid Dada ütles, et teisiti ta ei saa, niisugune ta juba kord on. Ja Herse ei suutnudki tõsiseks jääda.

Ka täna ei jõudnud emand selgusele, kas on targem Dadat noormehe eest hoiatada või lasta asjal minna nagu läheb. Ta teadis, kui kergesti tähtsusetu asi paisub, kui see tähtsaks tembeldada. Sestap küsis ta nagu möödaminnes, mis saladus see vanal Damial on ja leppis Dada põikleva vastusega. Kuid ta aimas õigesti ja otsustas valvas olla. Ta võttis nõuks lasta asjadel omapäi minna, ent abikaasa ajas selle nurjaja päris Dadalt,

33

kuidas oli lugu noore kristlase ligitükkimisega. Dada küll esiotsa tõrkus, kuid siis pajatas:

"Ma olin poisikesega kahekesi. Võti oli seespool ees. Kuid mul oli hirm, sest mungad hakkasid õues laulma. Papiasel hakkas igav ja ta päris, kuhu jääb Agne ning puhkes nutma. Kannatlik nagu ma olen, ei teinud ma talle midagi. Kui ta mänguasja tahtis, võtsin lukuaugust

võtme, sest polnud midagi muud, mis ei oleks võinud katki minna. Andsin võtme poisile ja palusin sellega mõnda viit puhuda. Ta tegi seda ja see kõlas imeilusasti. Siis võtsin oma põlenud rüü ja kohkusin aukude pärast. Mul tuli mõte see pahupidi pöörata, et plekid välja ei paistaks."

"Selle mõtlesid sa praegu välja," naeris Orpheus. "Me tunneme sind."

"Ei, tõesti, kuid ma sain varsti aru, et põletusaugud paistavad läbi. Siis istusin järile ja piilusin august ukse kõrval õue, sest laulud olid lõppenud ja mul hakkas vaikuses kõhe. Papias ei puhunud enam ja istus nurgas, kus Orpheus Tauromeniumisse kirja kirjutas. Kui ema tagasi tuli, pistis Papias näpu tindipotti ja tupsutas oma valget rüüd. Niisiis, ma vaatasin õue, mungad olid ära läinud. Äkki tuli suurest väravast noor sale mees, seljas taevasinise ääristusega valge rüü. Vana väravavalvur ronis talle alandlikult järele, kuni lubas nõör, millega ta on posti külge seotud. Noormees, see oli meie heategija Marcus, tuli siksakitades üle õue ja siis meie ukse ette. Ta kõhkles tükk aega, siis koputas meie uksele."

"Ta mõtles sinu armsale näolapile," naeris Karnis.

"Võib olla küll. Mina istusin nurgas vaikselt nagu hiir, kuni ta küsis, kas siin on keegi. Ma ei pidanud vastu ja

34

ütlesin, et kõik on välja läinud. Ta naeratas ja käis peale, et ma ukse avaksin, tal olevat mulle midagi tähtsat öelda. Mina ütlesin, et me võime ka ava kaudu rääkida, Pyramus ja Thisbe isegi suudlesid läbi müüriprao. Tema läks aina tõsisemaks ja jäi oma soovi juurde, sest sellest hetkest pidavat olenema palju nii temale kui ka mulle. Ja mis tal öelda on, seda ei tohi kuulda keegi teine. Sosistamiseks oli ava liiga kõrgel, mul ei jäänud muud üle, kui Papiaselt võtit küsida, aga poiss ei teadnud sellest tuhkagi. Pärast küsisin flööti ja ta tõi kohe võtme. Aga esiotsa võtit polnud. Ma ütlesin seda Marcusele ja ta ringutas käsi, kuid ainult korra, sest äkki seisis noorperemehe kõrval majaisa, võttis vöölt võtme, avas ukse ja kadus.

Marcus ja mina seisime teineteise vastas. Tema oli päris vaost väljas, ma avan, et see vaene kelm värises. Ka mina ei tundnud end kindlalt, kuid küsisin, mida ta tahab. Ta võttis end kokku ja vastas: ma tahan... Mida, küsisin mina. See oleks kaua kestnud, kuid Papias tuli talle appi, jooksis talle vastu ja laskis end üles tõsta nagu laevas. Siis hakkas tal juttu tulema, nii et ma lõin lausa kartma. Ma arvasin juba, et ta avaldab armastust ja mõtlesin, kas pean ta välja naerma või talle kaela langema. Kuid minust ei tahtnud ta midagi, vaid sinust, sa vana tige vääriru pagan."

"Ma talle näitan!" tõstis vana laulja rusika.

"Kuula edasi. Kas te teate, mida ta teile ette heidab? Teie pidavat ohustama minu surematut hinge."

Karnis läks tõsiseks:

"Asi on vastupidi. Mõnegi laulu puhul olen ma nõudnud, et su hing kõrgemale lendaks. Sa oled laulma õppinud ja naise hingele pole paremat kooli kui muusika

35

ja laul. Kui see ninatark veel sihukesti tobedusi räägib, siis ütlen talle ise..."

"Ei ütle sa talle midagi," lõikas Herse vahele. "Meil pole selle kristlasega enam mingit pistmist. Agne, sa oled mu lihase õe laps ja ma nõuan, et näitad talle ust, kui ta sulle veel ligi ajab."

"Kes meid siit leiab? Pealegi huvitab teda mu hing, mitte mina ise. Ta ei tahtnud mind oma koju viia, vaid hingearsti juurde. Ma sain lõpuks nii vihaseks, nagu te mind enne pole näinud. Siis tulid sina, ema, ja nägid, kuidas suursugune mees põlvitas ja mind vannutas, et ma teie juurest lahkuksin."

"Ma ütlesin talle, mis ma temast arvan," lausus Herse. "Räägib hingest, aga tahab tüdrukut. Ma tunnen kristlasi. Eesmärgile jõudmiseks kasutab ta seadust ja paneb su kloostriisse, kus sa oma hingest rohkem teada saad kui sulle meeldib. Naerul, laulul ja rõõmul on siis ots. Kui sa

tark oled, varjad sa end tema eest, kuni oleme Aleksandriast lahkunud. Ja see juhtub peagi, kui sa aru pähe võtad, Karnis."

Rohkemaks ei jäänud neil aega, sest tuli ülemteener ja kutsus Karnist koos poja ja Agnega kohe Gorgo juurde minema, et "Isise itku" harjutada. Herset ja Dadat ei kutsutud, nemad jäid laevale.

Hersel oli alumistes tubades tegemist, Dada jäi tekile. Ta mõtles Marcuse imelikule jutule, sellele, mida Damia oli tahtnud, ja Herse hoiatusele. Ta jõudis peagi veendumusele, et noor kristlane ei võinud talle halba soovida. Ja et mees ta igast pelgupaigast leiaks oli niisama kindel kui see, et Marcus ei ihanud ta hinge, vaid teda ennast. Marcus rääkis nagu armunu ja temalt võis

36

saada kõik. Teel varjupaigast Porphyriose kodusse oli Dada näinud, kuidas Marcus juhtis tõlla ees imeilusaid hobuseid. Dada oli kaheksateistkümnene ja mees temast kolm aastat vanem. Noorusest hoolimata oli Marcuses midagi erilist, mis äratas usaldust, sundis aina temale mõtlema ja endalt küsima, mis see küll on.

Dadale tundus võimatuna, et nende vahel on kõik läbi. Kui ta sedaviisi mõlgutas, randus otse laeva kõrval paat ja sealt hüppas maale üks keisri ratsaväe juhte. Ilus mees! Mõõk ta puusal oli kas tribüüni või ratsaväe prefekti oma. Mis vapraid tegusid ta küll oli sooritanud, et oli nii noorelt nii kõrgele jõudnud? Mees vaatas ümber, ta pilk kohtus Dada pilguga ja neiu tundis, et punastab. Mees näis olevat üllatunud, tervitas sõjamehe kombel ja läks ehitusel oleva laeva juurde.

Seal seisis väärikas vanem mees, laevatehase juhataja. Selle juurde sõjamees kiirustaski. Dada kuulis, kuidas sõjamees hüüdis "Isa!" ja nägi, kuidas hallhabe noorukit embas.

Dada ei pööranud neilt pilku, kuni nad kadusid tehase tagumisse ossa.

"Ilus mees," mõtles Dada ja kui ta sõjamehe naasmist ootas, vaatas ta ka teele, mida mööda võis tulla Marcus. Ta hakkas mehi võrdlema. Dada oli näinud Roomas palju esinduslikke sõjaväelasi ja laevaehitaja poeg erines neist vähe, kuid Marcusesugust noorukit polnud Dada enne näinud ja teist niisugust oli vaevalt olemas. Turvisega ratsanik oli nagu ilus puu teiste omasuguste hulgas, kuid Marcuses oli midagi erilist. Ning Marcuse pilt ilmus ta vaimusilma ette nii elavalt, et ta unustas ohvitseri ja laevaehitaja ja kõik muu.

37

5. VIIES PEATÜKK

Karnis ja ta mõlemad kaaslased jäid kauaks ära.

Dada huvi turvisega ratsameest oodata läks peagi üle, tal hakkas igav ja vaikselt laeval oli võimatu olla. Kui päike loojuma kaldus ja teised viimaks naasid, meenus Karnisele lubadus Dadale Aleksandriat näidata, kuid Herse soovitas kannatada homseni. Dada oli täna tundlikum ja ärritavam kui muidu, ta puhkes nutma, viskas kasuema ulatatud koonlapuu järve ning kinnitas nuuksudes, et ta pole ori ja läheb ise meelelahutust otsima. Dada käitus nii talitsematult, et Herse kaotas kannatuse ja kutsus teda ägedalt korrale. Dada kalpsas püsti ja tahtis maale joosta, kuid Karnisel õnnestus teda tagasi hoida.

"Laps, kas sa ei näe, kui väsinud ma olen?" küsis vanamees ja Dada võttis kohemaid aru pähe.

Karnisel hakkas tüdrukust kahju ja ta ütles, et on valmis Dadat mööda Kanopose teed Kuningakvartalisse viima.

Neiu tõmbas käega üle märgade silmade, võttis lauljal kaela ümbert kinni, suudles teda karedale põsele ja ütles:

"Sa oled ikkagi kõigist kõige parem. Kuid tee ruttu ja võtame Agne kaasa."

Ent noor kristlane eelistas laevale jääda ning Karnis ja Dada asusid teele. Orpheus läks kaasa, sest ehkki sõjavägi oli mürgelduse summutanud, oli linn veel küllalt rahutu.

Looritatult ja ehtimata kõndis neiu vanamehe käekõrval, laskis endale kõike selgitada ja oli heas tujus, nii et Karnis peagi väsimuse unustas.

38

Kanopose teel sattus Dada vaimustusse. Üks palee-laadne ehitis kõrgus teise kõrval, majade vahel olid sammaskäigud, sükomooridest varjutatud kõnnitee jagas sõidutee kaheks ja mõlemal pool sõitsid toredad tõllad, kappasid ratsamehed ning igal sammul oli midagi uut ja silmatorkavat.

Toredamat tänavat polnud Roomaski. Dada oli väga rahul, kuid Karnis tema rõõmuga ei ühinenud. Teda häiris, et kristlased olid kõnniteelt eemaldanud Niiluse jumalale pühendatud kaevu ning et hermid sõidutee ääres olid osalt ümber lükatud, osalt katkised. Eriti pahaseks tegi, kui nad nägid soliitse maja sissekäigu kõrval Antiphilose Demeteri ja Pallas Athena asemel kaht rohmakalt kokku plätsitud talle, rasked ristid seljas.

"Ma vean kihla, et selle linna kauneimad ehted on puruks pekstud ja prügimäele viidud. Minu ajal kuulus see maja rikkale Philipposele. Kas ta ei olnud koguni meie võõrustaja isa?"

"Ülemteener ütles, et Porphyrios on Philippose poeg," kinnitas Orpheus.

"Ja Philippos oli yiljakaupmees nagu Porphyrioski. Demeter osutas viljaõnnistusele, millele maja võlgnes tänu rikkuse eest, ja Pallas Athena teadusele, mida omanikud viljelesid. Kui mina õppisin, kuulus iga varakas aleksandrialane mõnda filosoofiakoolkonda. Kukkur üksi ei maksnud. Olgu pagan või juut, elatugu kauplemisest või isa pärandi intressidest, ta pidi oskama rääkida ka muust kui kaupade hinnast või saabuvatest ja lahkuvatest laevadest."

Dada oli Karnise käe lahti lasknud ja kergitas loori, sest parajasti oli kaks meest tallede vahelt läbi läinud ja see,

39

kes koputil kukkuda lasi, oli Maria poeg.

"Vaata, isa, seal ta on," ütles Dada kõvema häälega kui vaja olnuks.

Ka laulja tundis Marcuse ära ja ütles pojale:

"Nüüd on asi selge. Porphyrios ja noore kristlase isa on vennad. Philippos on pärandanud oma maja Kanopose teel viimasele, küllap ta oli kahest vanem, nüüd kuulub see tema lesele Mariale. Laps, sa oskad valida austajaid headest kodudest."

"Muidugi," naeris Dada. "Kuid see-eest on nad uhked. Suurel isandal ei jätkunud meie jaoks pilkugi. Lähme edasi."

Kui noor kristlane oli koos saatjaga isakodu esikusse jõudnud, ütles ta:

"Tule kaasa ema juurde. Sa ei tohi niiviisi lahkuda."

"Kuidas siis?" küsis teine. "Tema ajab oma jonni, mina oma. Küll te pärandile parema valitseja leiate. Mina lähen hommikul tee. Neelaku mind maa, kui ma nende hulluks läinud inimeste seas veedan tunni kauem kui vajalik. Muide, Maria on sinu ema, mitte minu oma."

"Kuid ta oli ka sinu isa abikaasa."

"Kena. Sellepärast nimetangi sind oma vennaks. Mis Maria head on teinud, selle eest olen tasunud kümne tööaastaga. Me ei mõista teineteist ega hakkagi mõistma."

"Siiski. Ma käisin kirikus ja palusin, et Önnistegija teid lepitaks. Sa oled ju ristitud ja kuulud tema kogudusse."

"Minu õnnetuseks jah. Te ajate mu oma leebusega hulluks. Mina seisan oma jalul ja see käsi teeb teoks, mida pea õigeks peab."

"Ei, mu Demetrius. Sa usud vanadesse jumalatesse."

40

"Muidugi, su sõnad lähevad tuulde ja mu aeg on kasin. Ma pakin oma kimpsud-kompsud kokku ja sinu pärast jätan hüvasti, kui viin su emale arveraamatu. Arsinoe juures on küllalt maad, mis kuulub ainult mulle. Teata minust ette, täpselt tunni pärast olen su ema juures."

"Demetrius!" püüdis nooruk venda veel kord tagasi hoida, kuid see kiskus enda lahti.

Marcus vaatas poolvennale kurvalt järele. Nad mõtlesid ja tundsid liiga erinevalt, et teineteisest täielikult aru saada. Ka välimuselt olid nad sedavõrd vastandid, et neid oleks raske olnud ühe isa poegadeks pidada. Marcus oli sale ja kõhetu, Demetrius seevastu laiaõlgne ja tugeva kondiga.

Kui Marcus oli venna ära saatnud, läks ta naistetuppa, kus Maria pärast kuduvate orjade töö ülevaatamist viibida tavatses.

Ta leidis lese elavas jutuajamises leebe ja väärika väljanägemisega eaka vaimuliku isandaga. Maria oli vanem kui neljakümnene, kuid ometi ilus naine. Temalt oli poeg saanud kitsaste õlgadega saleda keha, veidi kühmus hoiaku, peened näojooned, valge naha ja ronkmustad pehmed lokkis juuksed. Neid kahtpleks võinud pidada kaksikuteks, kui silmad poleks olnud nii erinevad. Ema mustade silmade pilk oli tark ja terav, vahel mehelikult karm, Marcuse siniste silmade pilk andis ta näole lausa naiseliku ilme.

Maria oli ilmselt rääkinud tõsistest asjadest, sest ta põsed olid punased ja sõrmed trummeldasid vastu tugitooli, millel ta istus.

Marcus suudles kõigepealt vaimulikku isandat, siis ema kätt, päris ema käekäigu järele ja teatas, et Demetrius

41

tuleb hiljem hüvasti jätma.

"Kui armuline," ütles Maria külmalt. "Sa tead, auväärne isa, mida ma nõuan ja millest tema keeldub. Alailma talumehed! Miks on õnnistuse suhtes nii tõrksad just nemad, kes tunnetavad Issandat ligemalt kui meie, linlased?"

"Nad ripuvad harjumuse küljes. Nad on saaki saanud vanade jumalate ajal ja kuna neil meie taevaisalt, keda nad ei näe ega saa katsuda nagu oma puuslikke, ka pole rohkem loota kui kümme või kakskümmend seemet.

"Aina see minu ja sinu, põrmu vilets ainevara. Demetrius oskab oma lemmikute ebausku küllalt soojalt kaitsta. Kui sul on aega, mu isa, siis jää ja aita mul talle vastu vaielda."

"Ma olen juba kauaks jäänud, sest piiskop ootab mind. Ma tahaksin rääkida sinuga, Marcus. Tule hommikul minu jutule. Issand olgu teiega!"

Maria ulatas mehele käe, viipas Marcusele, et see end eemale hoiaks, ja ütles vaikselt:

"Marcus ei tohi teada, et ma tean eksiteed, millel ta kõnnib. Koputa hommikul ta südamele. Mis on vaja tüdruku vastu teha, selle võtan ise käsile. Kas Theophilosel on võimalik mulle tunnike pühendada?"

"Vaevalt küll. Cynegius on siin ning neist päevadest oleneb palju piiskopile ja meie ettevõtmisele. Kui Thephilos su ka vastu võtaks, selles asjas ta sulle järele ei annaks."

Lesk vaatas murelikult maha. Kui isand oli lahkunud, tõstis ta jonnakalt pilgu. Siis laskis ta pojalt pajatada reisist Rooma, mida see Demetriusega oli rääkinud, kas ta järgmisel hobuste võiduajamisel loodab esimeseks tulla

42

ja mis ta muidu sel päeval on teinud. Marial ei jäänud märkamata, et Marcus polnud nii vaba kui tavaliselt ning kaldus aina reisist ja varjupaigast rääkima. Kuid ema lõikas jutulõnga katki. Ta teadis, kuhu poeg sihhib ega tahtnud sellest täna kuulda.

Kui Demetrius viimaks saabus, olid orjad kolme haruga hõbelambid ammu postamentidele seadnud.

Võõrasema võttis kasupoja sõbralikult vastu. Demetrius ei varjanud maldamatust, sest ta polnud tulnud lobisema. Maria tundis seda selgesti, kuid talle meeldis noormeest kinni pidada. Ta tegi seda viisil, mis noorukile meenutas poisipõlve, millal see naine oli tulnud tema õige ema asemele ning astunud tema ja isa vahele. Just niisama nagu praegu oli Maria temasse päev päeva järel suhtunud: sõbralike sõnadega, kuid külma ja armastuseta südamega. Demetrius teadis, et Maria oli igale ta poisi-kesetembule halva mõtte andnud, oli isale temast väära pildi kujundanud, ja seda ei suutnud noormees andestada. Kui ta isa Apelles tapeti, oli

Demetrius poisikeseeast juba väljas ning vanema pojana pidanuks ta jagama äri oma lelle Porphyriosega. Kuid talle oli talumatu võõrasemaga ühes linnas elada, liiati kuna talle meeldis olla maal. Ta jättis maja Kanopose teel Mariale, palus lellel surnud venna osa sularahas välja maksta ning otsustas Aleksandriast lahkuda, et valitseda suuri mõisaid Kürenaikas.

Demetrius oli mõne aastaga õppinud suurepäraseks põllumeheks. Ta oli osanud mõisate sissetuleku kahekordistada. Tal oli täielik õigus nõuda vabu käsi.

Kui Demetrius oli küllalt kaua võõrasemaga vastumeelselt vestelnud, pani ta käe arveraamatule ja ütles,

43

et nüüd on aeg asjast rääkida. Ta on juba Marcusele öelnud, et Maria nõue on talle vastuvõtmatu. Ta tahab juba täna lahkuda, et kas mõisates edasi töötada või omaenda maad majandama hakata. Kui Maria oma nõudmise juurde jääb, siis ta oma volitusi küll kauem ei kasuta, kuid on nõus naasma Kürenaikasse ja uut valitsejat ma-jandamisasjadesse pühendama. See on ta viimane sõna.

Demetrius oli rääkinud tõsiselt ja kiretult, kuid ta jutus oli siiski niipalju kibedust, et see lehel märkamata ei jäänud ja Maria rõhutas vastuses, et talle teeks haiget, kui Demetriust ajendavad tema isikust johtuvad ajendid. Küllap noormees teab, et too mõis on soetatud poolenisti Maria, poolenisti tema abikaasa rahaga ja et see kuulub võrdsetes osades temale, Marcusele ja Demetriusele. Sissetulekud on küll suurenenud, kuid ebakohad mõisates on talumatud ja tuleb kõrvaldada, kui ka sissetulek poole peale väheneks.

"Ma olen kristlane, ja olen seda kogu hingest. Ma olen pühendanud elu oma Õnnistegijale. Mis on mulle väärt kogu maailma varad, kui ma teen kahju oma hinge. See juhtub, kui ma sallin, et paganatest talupojad ja orjad mu taskuid täidavad. Sellepärast nõuan, et meie orjad Kürenaikas kas ristitakse või kristlaste vastu vahetatakse. Neid kärnaseid lambaid on seal üle kolme tuhande. Mis puutub talumeestesse, kes on meie maal rentnikud, siis hoiavad nad jonnakalt oma ebajumalatest kinni. Me anname neile mõtlemisaega ja rendilepingut pikendatakse ainult nendega, kes kohustuvad meie Issandat tunnistama. Kui ei, pannakse nende asemele kristlasest rentnikud."

"Nii nagu mina ühelt toolile teisele istun," ütles

44

Demetrius ja tõusis pronksist tugitoolilt ning istus teisele. Maria võpatas, kuid jätkas:

"Mu ihu võib väriseda, kuid mu hing on kindel. Ma nõuan, ja see nõue tuleb täita. Kõik paganausu templid, kõik põllu- ja aiajumalate kujud, ohvrialtarid ja pühad kivid tuleb maha kiskuda, ümber lükata või kõrvale heita. See on, mida ma nõuan."

"Ja mida mina iialgi ei tee. Mulle on liiga raske puhuda nagu sulge mantlilt kõrvale, mis on inimestele aastatuhandeid püha ja kallid olnud. Mine ja tee seda ise. Kui üldse keegi, siis saad sellega hakkama sina. Ma otsisin täna meie esivanemate kujusid. Kuhu nad on jäänud? Nad on lubjaahju aetud. Vana Phabis tunnistas selle mulle üles. Vaene kodu, millelt on röövitud minevik, ta ehe, ta kaitse."

"Ma olen midagi paremat vastu andnud. Ma küsin viimast korda, kas sa teed, mis ina nõuan või ei tee?" "Ei tee."

"Siis on meie mõisatel uut valitsejat vaja."

"Küll sa ta leiad. Kuid sinu maa, mis on ka meie maa, jääb inimestest tühjaks. Koos pühadustega hävitad sa maameeste lootuse ja koos sellega elurõõmu. Kui sa nende pühadused hävitad, võtad sa neilt selle, mis neid elus hoiab ja õnnelikuks teeb."

"Me anname neile asemele teised ja paremad."

"Eks hoolitsege, et need talurahvale ka vastuvõetavad on. Pange inimesed neid armastama, nendele lootma. Ärge võtke neilt midagi enne, kui nad on suutelised aseainet vastu võtma. Luba mul minna. Me oleme täna ühele poole saanud ainult selles, et mina neid mõisaid enam ei valitse."

6. KUUES PEATÜKK

Kui Demetrius oli võõrasema juurest lahkunud, dikteeris ta kirjutajaorjale mitu kirja. Need käisid Kürenaikast lahkumise ja oma mõisa valitsemise kohta. Nüüd olid kirjad rulli keeratud, nõõritud ja pitseeritud ning lebasid ta ees nagu elutee piirikivid.

Ta sammus vaikselt edasi-tagasi ning mõtles nende orjade ja talunike saatusele, kes olid tema truud teenrid ja abilised olnud.

Ta ei osanud kujutleda nende inimeste elu ja tegevust jumalakujude, ohvriandide, pargade ega rõõmsa lauluta. Talle meenus esimene koolipäev, kus ta isakodu päikeselises aias möllamise asemel pidi sumbunud õhuga ruumis vaikselt paigal istuma.

Kui evangeeliumis oli tõde ja seal lubatu täide läheb, siis ehk oli arukas võlakiri vastu võtta ja loobuda töötatud igavese vara eest mõnestki elu helkivast ehtest. Paljud head ja tublid mehed, keda ta oli elus kohanud, isegi keiser, suur ja tark Theodosius, olid kogu hingest Kristuse õpetuse poolt. Demetrius teadis, et ta ema usk oli paljudele vaestele inimestele lohutuseks ja suureks toeks.

Kuid tema talunikud ja põllutöölised? Kas nad polnud terved ja rahul?

Missugune maapealne jõud sai neid panna loobuma isade usust ja auväärsetest harjumustest, mis andsid neile heaolu ja elurõõmu, ning otsima teadmatusest seda, mis juba praegu nende oma oli?

Demetrius oli harjunud tõusma esimese kukelaulu ajal ja vara unele heitma ning seadis end just magamistuppa minema, kui tuli Marcus ja palus pühendada talle tunnike.

46

"Sa oled ema peale pahane, kuid sa tead, et ta annab usu eest kõik. Kui kibedalt sa jälle muigad! Sea end minu seisukorda. Kui kedagi armastatakse nii, nagu mina armastan ema, siis teeb haiget, kui keegi teine temast ära pöörab. Mu süda on täna niigi raske."

"Vaene poiss. Ma olen su sõber ja jään selleks. Sina pole milleski süüdi. Ega ma isegi rõõmus ole. Teil on hea kamandada: pühadused maha, viletsusse need, kes mõtlevad teisiti kui meie. Võtke seda, kuidas tahate, siinseal läheb vägivallatsemiseks. On ime, kui ei vaiata verd. Teile on see üldmõiste-mõisa paganatest talunikud. Minuga on asi teisiti. Ma tunnen orje ja rentnikke, nende naisi ja lapsi nimepidi ja nägupidi. Nad kõik on mind hommikul ja õhtul teretanud, mu kätt surunud või kuube suudelnud. Mõnigi on nuttes minu juurde tulnud ja rõõmsana lahkunud. Keegi pole öelnud, et mul on pehme süda, kuid täna tahaksin, 'et süda oleks kõvem. Kops läheb üle maksa, kui küsin: milleks see kõik?'"

"Püha usu pärast. Ainult nende inimeste igavese elu pärast."

"Seda tean mina paremini. Kui asi oleks ainult selles, siis ehitataks kirikuid ja kabeleid, saadetak meile väarikaid preestreid. Ma mõtlen Eusebiusele ja temasugustele. Inimesi püütaks Issandale võita heaga. Seda soovitasin hommikul ka su emale. Sellega jõuaks eesmärgile, muidugi mitte täna-homme. Talunik, kes kirikuga harjub ja uut jumalat usaldama hakkab, loobub ise vanadest jumalatest ja pühadustest. Seda oleksin minagi rahumeeli pealt vaadanud, sest mina vajan nende käsi ja jalgu, mitte hingesid. On julm ja tobe põletada maja maha enne, kui uue jaoks puitu ja kive on varutud. Kui nii tark naine

47

nagu su ema tahab seda ülepeakaela läbi viia, siis on selle taga midagi erilist."

"Kas sa arvad, et ta tahab sind kõrvaldada? Selles sa eksid. Mis sa mõisates oled korda saatnud..."

"Mis puutub see kõik minu töösse? Ühe aastaga peab vaga Maria küladest ja väljadelt kaduma kõik, mis pa-ganajumalaid meenutab. Selle rõõmsa sõnumiga kiirustatakse piiskopi juurde ja kui üks ime järgneb teisele, kasvab tulevase pühakukrooni ihkajate hulk. Ainult sel-
lest tuleb kiirustamine."

"Sa räägid minu emast!" ütles Marcus ja tõstis venna poole paluva pilgu.

Maamees raputas pead ja jätkas leebemalt:

"Jah, laps, ma unustasin selle. Võib ju olla, et ma eksin. Kuid ka mina olen inimene. Vana Phabis arvab, et isast tahetakse tõsimeeli märter teha."

"Ema on kindel, et ta suri usu eest ja kuna ta isa nii sügavalt armastab..."

"Nii et siiski! Vale, mida üks külvab, kasvab umbrohuna üle katuse. Mida sina meie isast teada võidki? Kuid mina tundsin teda. Ma olin juures, kui ta koos oma filosoofidega naeris kõige üle, mis pole püha üksnes kristlastele, vaid ka paganatele. Tema evangeelium oli Lucretius. Selle jumalasalgaja "Kosmagoonia" oli ta voodi kõrval, ja kui ta reisile läks, võttis ta selle kaasa."

"Ta armastas paganlikke luuletajaid, kuid oli sellegipoolest kristlane," vaidles Marcus vastu.

"Ei rohkem ega vähem kui su lell Porphyrios ja mina. Sellest peale, kui meie vanaisa Philippos end ristida lasi, on õnn ja üksmeel selle kodu maha jätnud. Tema loobus vanadest jumalatest, sai kristlaseks ja tegi oma

48

poegadest kristlased, et ei jääks ilma riigi ja keisri viljahangetest. Kuid ta laskis poegi kasvatada paganatel. Kui see nii olema pidi, käis ta kirikus, ent ta argielu, ta mõnud ja puhkus olid paganlikud. Kui asi tõsiseks läks, tõid nad jumalatele vereohvrit. Loobumine polnud võimalik, sest kristlane, kes usust taganeb ja taas vanu jumalaid tunnistab, kaotab õiguse oma vara pärandada. Sa tunned seadust ja kui sa küsid, miks mina elan naise ja järeltulijateta, siis võid teada saada: mina teenin avalikult vanu jumalaid ega käi kirikus, sest ma põlgan valet. Mis hakkab ma peale lastega, kellelt võtaksin selle, mis on minu oma? Testament oli ainus, mis ajendas meie isa mind poisikesena ristida laskma ja ise kristlast teeskleva. Lucretius kukrus (ma ise panin selle sinna) reisis ta Petrasse, et toimetada sinna viljalaadung. Tagasiteel löödi ta maha. Arvatavasti tegi seda tema enda teener Anubis, sest tema teadis, mis kukrus oli, ja on sellest peale jäljetult kadunud. Selsamal ajal tungisid paganatest saratseenid Petra ja Aila vahel kristlastest ja anahoreetidest reisijatele kallale ja tapsid neid. Ainult sellele rajab ema õiguse meie isa märtriiks nimetada. Ta teadis isa meelsust ja valas sellepärast mõnegi pisara. Nüüd annab ta suuri summasid iga kiriku ehitamiseks, asutas varjupaiga ja pillub peoga raha munkade ja kloostrite täitmatutesse kõrdesse. Milleks? Et meie isa märtriiks tunnistataks. Seniajani on raha ja vaev raisku läinud. Minu meelest on piiskop vihkamisväärne türann. Ta võtab vastu, mis pakutakse ega tee ometi ema tahtmist. Nüüd tahab ema teda uue imega üllatada. Nagu mustkunstnik, kes valgest munast musta teeb, muudab ta paganliku maakoha paugupealt kristlikuks. Mina seda

49

trikki teha ei aita."

Marcus ei leidnud tükk aega vastust ning oli näha, et ta endaga võitles.

Demetrius ei häirinud teda, kuni Marcus õndsalt naeratades ütles:

"Vaene ema! Nagu sina, nii eksivad temas paljud. Ma isegi olen olnud kahtlemisohus. Nüüd mõistan teda täiesti. Ta armastas isa kogu südamest ja võitleb nüüd tema igavese hinge eest. Isa oli ristitud, ema palved ja ohv-riannid peavad anuma armu sellelt, kes nii meelsasti andestab. Ta usub meie armsa kadunu märtrisurmasse ja arvab, et ta on päästetud, kui kirik arvab ta nende kilda, kes on usu eest verd valanud. Nüüd mõistan teda täiesti ning tänasest peale aitan teda. Ka kõige raskem pole mulle liiga raske ega parim küllalt hea, et isa ohus olevale hingele taeva väravat avada."

Demetrius ütles liigutuse varjamiseks:

"Küllap see nii on. Südamest ära rääkida pole kellelegi halba teinud. Tragöödiale järgneb saatürimäng, lõpetagem see õhtu süütu lobisemisega."

Demetrius ja Marcus heitsid diivanitele ja hakkasid rääkima hobustest. Marcus kiitis tükke, kelle vend oli tema tarvis üles kasvatanud. Demetrius lausus enesega rahulolevalt:

"Kõigil neljal on üks ja seesama isa ja suurepärase emad. Ma olen nad ise sõitma harjutanud. Kuid miks sind täna tallis polnud?"

"Ma ei sanud tulla."

"Siis läheme homme Nikopolisesse, ma näitan, kuidas sa suksud rautaja juurde viid."

"Homme? Hommikul pean minema Eusebiuse juurde

50

ja pärast..."

"Mida sa pärast teed?"

"Vahest saan siiski... Ei, ma ei saa."

"Mul on aega kasinalt ja kui sa tahad, et hobud jookseksid ega tea, kuidas ma neid treeninud olen, siis nad ei anna endast kõike. Kui turg on rahvast täis, läheme minema. Hipodroomil kulub mõni tund, siis sööme Damoni juures ja enne, kui pimedaks läheb..."

"Ei, just homme ma ei saa."

"Aega pole sellel, kel midagi teha pole. Kas homme on pidupäev?"

"Mitte just seda, aga kui ma ka tahaksin..."

"Tahaksin! Ütle lühidalt: ma ei taha. Või siis: mis mul ees, see on saladus ega puutu sinusse."

Marcus oli aina kohmetum ja kui ta tõepärast vastust otsis ega leidnud, ütles Demetrius:

"Vahust sündinud Aphrodite nimel, mängus on kohtumine. Igal pool naised!"

"Kohtumine," ütles Marcus ja raputas pead. "Mind ei oota keegi, aga siiski... Jah, ma otsin üht naist ja kui ma teda homme ei leia, kui ma homme ei saavuta, mida mu süda ihkab, siis võib ta kaduma minna. Mitte mulle, vaid mu Issandale ja Õnnistegijale. Homme on tegemist eluga, igavese elu või igavese surmaga Jumala ilusale peegelpildile."

Demetrius imestas aina rohkem, raputas kannatamatult pead ja ütles:

"Sa oled lahkunud alalt, kus me teineteist mõistame. Sa ei ole ilusate naiste ohustatud hingede päästmiseks veel küllalt vana. Vaata ette, mu poiss. Nendega, kes pinnal ujuvad, võib kartmata vette minna, uppuvad tõmbavad

51

su endaga põhja. Sa oled ilus poiss, sul on raha ja toredaid hobuseid ning leidub küllalt rafineeritud naisi, kes su võrku..."

"Mis hoolib tema minust! Selles asjas olen mina kalur ja seda peaks olema iga usklik. Kogu oma armsa kelmikuse juures on ta süütuke, lihtsameelsus ise. Kuid ta on langenud patuste paganate kätte, kus kiusatus käib ringi nagu mõirgav lõvi. Ta läheb seal kaduma, kui mina teda ei päästa. Ma olen teda kaks korda unes näinud, kord vihase lohe koopa ees, teine kord järsu kaljuseina veerel. Mõlemal korral käskis ingel mul teda koletise hammaste ja sügavikku kukkumise eest kaitsta. Sellest peale näen ma teda enda ees iga tund: söögi ajal, juttu ajades, töllas. Ja ikka kuulen ingli manitsevat häält. Mu ainus kohus on juhtida õnnistuse teele see, kellele Kõigekõrgem on pillanud kõik anded, millega ta on ehtinud Eevat."

Demetrius kuulas aina murelikumalt. Siis kehtas õlgu ja ütles:

"Sind võiks tutvuse pärast selle jumalate lemmikuga kadestada, kuid ma arvan, et su päästmistöö võib edasi lükata. Sa oled Aleksandriast pool aastat eemal, ja kui ta seni veepinnal püsib..."

"Sa ei tohi nii rääkida. Ma ei saa aega raisata, sest pean välja uurima, kuhu vana laulja on ta viinud. Ma pole nii kogenematu kui sa arvad. Laulja toob ta siia, et tema ilu kuritarvitada ja ise rikastuda. Ka sina kohtasid teda laevas. Ma muretsesin neile ulualuse ema varjupaigas."

"Kellele?"

"Lauljatele, kelle ma Ostias laevale võtsin. Nüüd on

52

nad varjupaigast kadunud ja Dada..."

"Dada? Kas see blond plika ongi sul ööl ja päeval silme ees ning ingel käsib teda päästa? Häbene! Igal pool, kus rüü teda ei kata, on ta tedretähne täis nagu kiivitaja muna. Kui ma ohverdan rulli kulda, tuleb ta minuga Arsinoesse või mujale, kuhu ma tahan. Sellest hingest ei hooli ka vähem nõudlik taevast kui teie oma."

"Need sõnad võtad sa tagasi! Niisugused te olete! Oma riivatute silmade ja südamega määrte te ka kõige puhtama, te näete plekke isegi päikesel. Ma tean, et lauljatarist tohib kõike arvata. Kuid sellest needusest ma ta vabastada tahangi. Kui sa saad teda milleski süüdistada, siis räägi. Kui ei saa ja ei taha olla vilets laimaja, siis võta kohemaid tagasi, mis sa ütlesid."

"Ma võtan kõik tagasi, sest ma ei tea su iludusest midagi peale selle, mida ta sülje ja mulle ja Cynegiusele ja tema kirjutajale oma ilusate silmadega mõistatada andis. Kuid öeldakse, et silmade keel vahel valetab. Nii et ära pane pahaks. Kui ma õigesti aru sain, siis sa ei tea, kus laulja praegu viibib. Kui sa vastu pole, aitan ma otsida."

"Nagu tahad. Sinu pilkest hoolimata teen, mis on mu kohus."

"Tubli. Võib-olla on ta teistsugune kui need lauljatarid, kellega ma mõnegi õhtu läbi olen lustlikult lulli löönud. Ma nägin ükskord Bärkas lumivalget varest, aga vahest oli see siiski tuvi. Kuid on juba hilja. Homseni!"

Kui vennad olid lahku läinud, kõndis Demetrius pead raputades edasi-tagasi. Asju pakkima tulnud teenrile ütles ta tusaselt:

"Jäta, me jääme veel mõneks päevaks Aleksandriasse."

53

Marcus ei läinud magama. Venna pilked olid teda südamepõhjani vapustanud. Sisehäält ütles, et maailma asjades kogenud mehel võis õigus olla, kuid otsemaid pidas ta endale väärituks, et oli seda häält üldse kuulanud. Dadal lasus tema seisuse needus, ta ise oli puhas nagu liilia, nagu lapsesüda, nagu silmade sina, nagu ta hääle metall. Marcus tahtis teha, mida ingel oli käskinud.

Ta läks Kanopose tee. Kui ta tahtis keerata põik-tänavasse, et mere äärde minna, tõkestasid tee sõdurid, sest uulits viis prefektuuri juurde, kus elas keisri saadik Cynegius. Ta olevat tulnud templeid sulgema ja ärritatud rahvas oli kogunenud palee ette protesteerima. Päikeseloojaku ajal olid relvastatud mehed rahva laiali ajanud. Mere äärde jõudis noor kristlane teist teed mööda.

7. Seitsmes peatükk

Kui Marcus rahutult mööda mereranda edasi-tagasi vantsis, oli lauljate pere ujuvas öömajas vaikseks jäänud. Örnvalkjas sumu hõljus Mareotise järve kohal nagu kerge loor.

Laevatehases oli töö ammu lõppenud ja pooleliolevate laevakerede ribid heitsid kuuvalguses viirastuslikke varje.

Linna poolt ei kostnud ainsatki heli. Rooma sõjavägi oli tänavad tühjendanud, majade, tänavate ja väljakute tuled olid kustunud, kuid Aleksandria kohal paistis kuu ja tuletorn Pharose saare põhjatipus kiirgas kaugelt otsekui ööpäike.

Mõlemad tüdrukud puhkasid laeva ahtri suures magamistoas. Agne oli ärkvel ja vahtis pärani silmi pimedusse. Dada oli ammu uinunud, kuid hingas raskelt ja korrapäratult ning surus aeg-ajalt huuli hirmunult kokku. Ta nägi unes ärevil rahvahulka, kes oli ta peast lilled kiskunud, ja Marcust, kes oli tema kaitseks välja astunud. Talle tundus, et ta on laevalt maha tulles vette kukkunud, Damia seisis kaldal ja "tõgas, aga appi ei tulnud. Harilikult andis öö talle sügava une või rõõmsaid unenägusid, kuid täna järgnes üks pelutav nägemus teisele, ehkki õhtu oli toonud suurt rõõmu.

Varsti pärast linnast naasmist oli laevale tulnud ülemteener, tervitanud vanaemanda poolt ning toonud kalli rüü ja peale selle egiptlannast orja, kes tundis kõiki naiste ehtimise oskusi ja pidi jääma ta käsutusse Aleksandriast lahkumiseni.

Säärast rüüd polnud Dadal enne olnud. Aluskleit oli
55

pehmest mererohelisest bombüksist ja laiade ääristega. Peplos oli sama värvi ja niisamasuguse äärisega. Õlal pidi peplost hoidma kallis pannal, mille küljes oli ovaalses kuldraamis mosaiikne puhkev roosiõis. Omaette karbis oli kuldne vöö, samast metallist maokujuline käevõru, kullast poolkuu, mille keskel oli roos nagu pandlalgi, ja laitmatult sileda pinnaga metallpeegel.

Orjatar oli kavala näoga keskealine naine. Ta aitas uut rüüd selga panna. Naine oli teinud ka uue soengu ega olnud seda kujundades väsinud ülistamast kõike, millega loodus oli noorperenaist ehtinud.

Agne oli naeratades pealt vaadanud, oli orjatarile kätte ulatanud nõelu ja linte ning imetlenud oma kaaslase ilu.

Täies ehtes Dada läks viimaks suurde kajutisse, kus teda võtsid vaimustushüüetega vastu mehed, kellega oli liitunud ka Medius. Karnis oli teda tänaval kohanud. Isegi Herse ei suutnud varjata rõõmsat naeratust, kuid ähvardas sõrmega ja ütles:

"Vana daam tahab su pea päris segi ajada. See kõik on ju üpris ilus, kuid ahvatleb viimaks ainult pahasid poisse. Pea ikka meeles, et sa oled mu lihase õe tütar. Mina seda ei unusta ja hoian sul silma peal."

Orpheus oli süüdanud kõik laternad ja lambid ning kui Dada küünalde säras poseeris, ütles Karnis:

"Otsekui senaatori tütar. Elagu ilu!"

Omal ajal Karnisele lähedane olnud Medius ei pööranud tüdrukult silmi ning sosistas, et Dada võib Aleksandrias iga iludusega võistelda ja et Karnis võib selle aardega ausal viisil jälle jõukaks saada.

Tema ettepanekul pidi Dada ilusaid poose võtma:

56

Hebena, kes jumalatele nektarit kallab, Nausikaana, kes Odysseuse jutustust kuulab ja laulva Sapphona.

Neiule tegi see mäng rõõmu ja kui Medius tahtis talle auku pähe rääkida, et ta näitaks end samalaadsetes asendites Posidoniuse maagilistel etendustel valitud publikule ja teeks sel moel omadest mõne kuuga rikkad inimesed, lõi Dada käsi kokku ja ütles:

"Isa, sa vantsisid koos minuga mööda linna ja teejuhi tasuks tahaksin ma su ilusa viinamäe tagasi teenida. Nii et ma peaksin inimeste ees nii- ja naamoodi esinema ja nemad võiksid mind vahtida. Kui mul ainult äkki tuju ei tule publikule ninanipsu mängida. Kui nad mulle liiga lähedale ei kipu, siis võiksin ju põhimõtteliselt..."

"Sa ei saaks teha midagi paremat," katkestas teda Medius, "kui mängida neid osi, mida Posidonius sulle ette kirjutab. Tema pooldajad tahavad näha sõbralikke kaitsevaime ja nendetaolisi. Ša. tuled läbipaistva riide tagant pilvedest välja, nemad tervitavad sind vaimustatult või sirutavad koguni sulle käed vastu."

See tundus üpris lõbusana ja Dada oli valmis juba nõusolekuks kätt ulatama, kui ta pilk tabas Agnet. Piigal oli tunne, et Agnel on tema pärast häbi. Nõnda punastas ka Dada ise ütles:

"Sellest ei saa asja."

Ta pööras vanadele selja ja heitis segamisinõu kõrvale diivanile.

Medius ründas nüüd ettepanekuga Karnist ja Herset, kuid needki polnud nõus, sest et lahkuvad lähipäevil Aleksandriast. Medius ei tunnistanud end veel kaotajaks ning Dada soosingu võitmiseks pajatas lustlikke lugusid või näitas trikke, nii et ujuv öömaja oli peagi täis

57

naeru, peekrite kõlinat ja lõbusat laulu, millest ka Agne pidi osa võtma.

Medius lahkus alles kesköö paiku ja Herse ajas nüüd omad voodisse.

Kui toatüdruk oli oma noore perenaise riidest lahti võtnud ja lahkunud, kallistas Dada kristlast, kes tahtis asemele heita ja suudles teda tormiliselt:

"Sa oled palju parem kui mina. Kust sa tead alati, mis on õige?"

Ta heitis pikali, kuid enne uinumist ütles: "Marcus leiab meid kindlasti üles ja ma tahaksin teada, mis tal minuga ees on."

Agnel ei tulnud und. Temaga oli täna juhtunud palju niisugust, mis südame rahutuks tegi. Ta oli pidanud lauljate pere ülemeelikus rõõmus tihti vaikse osavõtjana kaasa tegema. See pere oli talle alati tundunud pillajana, kes oma vara mõne päevaga maha prassib, et siis pikki aastaid vaevaselt ja kahetsedes rühmata. Mures nende hingeõnnistuse pärast, kuid rõõmsana omaenda usu üle oli ta siis oma Lunastajalt ja Õnnistegijalt rahu otsinud ning peagi ka leidnud. Kuid täna oli asi teisiti, set Porphyriose majas oli teda tabanud ootamatu kiusatus.

Ta oli taas Gorgot laulmas kuulnud ja oma hääle lauluga ühendanud. Ta kõrvu oli kostnud kaebehelisid, igatsushääli, sooje tunde puhanguid ilusa ja vägeva jumaluse kiituseks ning need olid täitnud hinge õndsas värinaga, ehkki ta teadis, et helid pärinevad paganlikult heliloojalt ning olid esmalt kostnud ebajumalateenrite keelpillidelt.

Ometi olid need Agne hinge liigutanud, ta rinna

58

naudinguga ja silmad pisaratega täitnud.

Ta mõistis, et omaenda valule, omaenda tänule, omaenda igatsusele, omaenda lootusele igavesele elule poleks ta saanud anda puhtamat väljendust kui andis ebajumalate kummardaja neitsi.

Gorgo laulu ajal oli tema vaimustusse segunenud üllatust, rahutust, koguni kiivast liigutust.

Kuidas küll oli võimalik, et pagan suutis niiviisi edasi anda seda, mida Agne pidas ainuüksi kristlusele omaseks, mida ta elavalt tundis, kui Lunastaja talle kõige lähedasem oli?

Kas tema enda tunded polnud õiged, kas lävimine paganaga oli neid võltsinud?

See kahtlus tegi rahutuks, pidi põhinema muulgi kui pelgal enesepiinamisel, sest talle oli pähe tulnud küsida, kellele see kahehäälneline hümn on pühendatud. Karnis oli Agne osa esialgu ainult koos temaga läbi võtnud, leidnud, et neiu on alguses kohmetu, teine kord juba vabam ja lõpuks laitmatu ning täiesti haaratud laulus sisalduva kaebuse ilust ja siirusest.

Nüüd ta teadis, kellele see oli pühendatud. Karnis ise oli seda öelnud.

See oli Isise itk oma surnud abikaasa ja venna pä-rast-mäherdune paganlik jõledus! Ja see surnu oli ebajumal Osiris. Kaeblev lesk, kes meest "pisarate tumma suuga" tagasi kutsus, oli nende paganlike deemonite valitseja, kelle patusest teenistusest isa talle tihti põlgusega oli rääkinud.

Ent kaebus oli nii siiras ja ehtne ning piinavast hingevalust nii läbi imbunud, et see oli ta südant liigutanud. Just nii oli võinud paljukannatanud jumalaema paluda,

59

et ta poeg üles tõuseks.

Kuid see kõik oli paganlik silmapete, saatana silma-lummutus ja petukaup. Järelikult polnud ta seda läbi näinud ning oli sellele kogu hingega andunud. Enamgi! Kui ta oli kuulnud, et Gorgo oli laulnud Isist, tema aga jumalapaari õde Neftidi, oli ta hakanud jumalanna templis dueti laulmisse suhtuma kõhklusega. Ning kui Gorgo oli ta nagu õe enda vastu surunud ja peale käinud, et ta rõõmu ei rikuks ja tema tahtmist teeks, polnud ta kiusajat kogu karmusega eemale tõrjunud, vaid ainult mõtlemisaega palunud.

Kust võinuks ta võtta julgust keelduda, kui Gorgo siiralt palus, laup tema lauba vastas ja ilusad käed ta kaela ümber:

"Tee seda minu meeleheaks. Selles pole ju midagi halba. Puhast laul on igale jumalale meele järgi. Minu poolest võid leinata oma jumalat, kes on ju ka ristil rängalt kannatanud. Ütle jah. Ära keeldu, minu pärast."

Selle peale oli Agne käed paganast neitsi kaela ümber pannud, ta enda vastu surunud ja öelnud:

"Nagu tahad, saagu sinu tahtmine."

Ka Orpheus oli peale käinud, et Agne teeks Gorgo ja oma perekonna tahtmist, ning neiule oli tundunud võimatuna keelduda täitmast selle noormehe esimest palvet, kelle heaks ta oleks teinud kõik. Agne oli siiski tagasi hoidnud ning segaduses ainult ettekäandeid ja viivitust otsinud.

Agne oli seejuures üsna kohmetult käitunud, kuid Gorgo polnud rohkem peale käinud. Kui ta oli pärast Porphyriose kodust lahkumist julguse kokku võtnud ja keeldunud Isise templisse minemast, oli Karnis ainult vastanud:

60

"Ole tänulik, et see kena neitsi, muusade lemmik, peab sind vääriliseks koos temaga laulma. Kõik muu tuleb hiljem."

Neil unetutel öötundidel sai Agnele selgeks, millise kuristiku veerel ta oli seisnud. Ta oli olnud lausa Juuda kombel valmis oma Issandat reetma. Mitte raha ega vara, vaid inimhääle ajaliku kõla pärast, kalduvuse pärast; meelejärgi olla, vahest ka lapsikust edevusest tunda end võrdsena lauljatariga, keda Karnis ja Orpheus imetlesid.

Agne oli iseendale mõistatus ning üks Piibli koht teise järel juhtis teda noomides õigele teele.

Siin oli Dada roosidega rüü. Juba täna olid selles esimesed kortsud ja voldid, kuu aja pärast on see näotu ja tuleb peagi kõrvale heita. Just samasugune oli iga maine lõbu, iga rõõm lühikesest maapealsest elust. Jah, Karnise mõttes ta polnud õnnelik, kuid teises ilmas oli igavest õndsust ning väikestest naudingutest tuli loobuda, et suured mõnud teispoolsuses kindlad oleksid. Seal oli tal külluses seda, mida hing ihkas. Seal ehk oli talle antud niisutada Gorgo huuli, nagu vaene Laatsarus oli teinud rikka mehega.

Nüüd Agne teadis, mida homme vastata ning otsustas mõtte Isise templis laulda tagasi lükata. Kui idas hakkas hahetama, jäi ta rahulikult magama. Ta ärkas hilja ning läks koos Karnise ja Orpheusega Porphyriose poole, silmad maas ja huuled koos.

8. Kaheksas peatükk

Kui lauljad Porphyriose majja läksid, ei kutsunud ülemteener Dadat ka täna kaasa, ja see pahandas neidu. Selle vana viljakoti tütar on ninakas printsess, kes hoolib neist ainult niipalju, kui see tema huvides on. Kui ta poleks peljanud pealetükkiv olla, oleks ta kasutanud Damia kutset teda tihti külastada ja Gorgo kiuste sadada nagu meteoor Porphyriose muusikasaali otse keset laulu. Tal ei tulnud mõttessegi, et ta võib suursugusele neitsile vastumeelne olla, sest teda, vaest laulupiigat, võis küll mitte märgata, kuid kes oli temasse kunagi suhtunud teisiti kui sõbralikult? Sestap võttis ta endale õiguse öelda Agnele:

"Minu nimel pole sul tarvis teda tappa, aga ega sa tervitama ka ei pea. Häbilugu, et mina pean jääma koos Hersega siia. Ärge imestage, kui leiate mu pärast pruuni muumiana. Ma parandan sulle oma vana kleidi, roosilist sa ju selga ei paneks. Kui te mind ilusasti leinate, ilmun teile unenäos ja pistan suhu maiustusi, ambroosiat, nagu jumalad söövad. Te ei jäta mulle ju isegi poissi, et saaksin teda kiusata."

Agne vennake oli tõepoolest puhtalt riidesse pandud ja pidi minema Gorgo juurde, kes oli tahtnud teda näha.

Kui teised olid laevalt lahkunud, selgus kiiresti, kui tühine oli Dada pahameel, sest kui ta oli kajutiaknast turvisega ratsamehe hallipäist isa märganud, lippas ta paljajalu mööda kitsast laevatreppi üles, heitis diivanile, nõjatus üle teki rinnatise ning seiras laevatehast ja selle juurde viivat teed. Enne kui tal igav jõudis hakata, naasis laevale toatüdruk, kükitas Dada jalge ette ja vastas kõigele, mida talt päriti. Esimesed küsimused käisid

muidugi Gorgo kohta. Neiu olevat palju kosilasi tagasi lükanud, orjatar Sacheprise arvates laevaehitaja poja pärast, kellega ta on koos üles kasvanud ja kes on ohvitserina keisri teenistuses. Kuid sellest kiindumusest vaevalt et abielu võrsus, sest Konstantin on innukas kristlane, põlvnemiselt Porphyriosest kaugel taga ning ehkki on naasnud suurte autasudega ja prefektina, on Damial pojatütrega hoopis teised plaanid.

See kõik äratas Dadas suurt huvi, kuid veel tähelepanelikumalt jälgis ta toatüdruku juttu Marcusest, noormehe emast ja vennast. Egiptlanna oli vana daami tööriist. Ta oli oodanud, et temalt noore kristlase kohta küsitakse ja niipea, kui Dada Marcust oli nimetanud, libises Sachepris põlvili, surus end vastu Dadat, pani käe ta käsivarrele ja sosistas viletsas kreeka keeles:

"Nii ilus perenaine, nii noor perenaine ja teda peetakse nagu orja! Kui perenaine vaid tahaks, võiks ta elada nagu meie Gorgo või isegi paremini. Ma tean kedagi, kes tahaks, et ilus perenaine kannaks punast kulda, halle pärleid ja sädelevaid kalliskive, kui võluv Dada ainult ise tahaks."

"Ja miks ei peaks võluv Dada tahtma? Kellel seda kõike minu jaoks on? Sina... Su nimi ei jää mulle meelde, kui ma ka kaks korda nii vanaks elan kui sinu perenaine Damia."

"Mu nimi on Sachepris. Kui tahad, pane mulle teine nimi. Mees, keda ma mõtlen, on rikka Maria noor poeg. Isand Marcus on ilus mees, tal on uhkeid hobuseid ja kulda on tal rohkem kui kaldal kruusa. Sachepris teab, et ta saadab orje ilusat perenaist otsima. Kirjuta isand Marcusele."

63

"Kirjutada?" naeris Dada. "Minu kodumaal õpivad tüdrukud muid asju. Ja kui ma oskaksingi, mis ma siis teeksin? Ma ei kirjutaks talle. Kes mind leida tahab, see otsigu."

"Ta otsib, ilus perenaine. Kui ma vaid tohiksin, läheksin ma isand Marcuse juurde ja ütleksin talle salamahti..."

"Mida? Lase aga kuulda!"

"Kõigepealt, et mu ilus perenaine on peidus ja isand Marcus tohib loota, et ühel õhtul üsna siin lähikonnas... Vaata seda valget majakest. See on kõrts ja kõrtsmik on emand Damia vabakslastu. Raha eest paneb ta kõrtsi kinni päevaks, ööks, mitmeks päevaks. Ja seal, kui ma ütleksin... Miks peaksin selle maha vaikima? Seal ootab isand Marcus oma ilusat armsamat, mureseb talle riided, mille kõrval roosidega rüü on kerjuse rõivas. Seal saad kulda, niipalju kulda, kui su süda himustab. Ma viin ise su sinna ja seal võtab armsam su avasüli vastu."

"Ja kohe täna õhtul," hüüatas Dada. "Ptüi, sa pruun madu! Kas sa oled seda õppinud neitsi Gorgolt? See on vastik ja häbiväärne!"

Nii teotavat ettepanekut polnud Dada Marcuselt, keda ta oli pidanud heaks ja puhtaks, küll oodanud. Kui ta oli kohanud egiptlase pilku, ütles Dada otsusekindlalt:

"See on pettus. Räägi tõtt, naine! Kuidas on Marcus saanud sulle seda öelda, kui ta ei tea, kus me oleme? Sa vaikid? Nüüd saan aru. Tema poleks seda eales sõandanud teha. Kuid sinu suuga räägib su emand Damia. Tunnista kohe üles, nõid!"

"Sachepris on vaene orjatar. Sachepris peab sõna kuulama ja kui ilus perenaine emand Damiale ära räägib..."

64

"Kas tema käskis mind tollesse majakesse kutsuda?"

Orjatar noogutas.

"Ja Marcus?"

"Kui perenaine oleks nõus olnud, siis ma oleksin pidanud noorisand Marcuse üles otsima ja sinu nimel teda kutsuma."

"Häbiasi! Küll on vastik! Sina jääd siia, kuni teised tagasi jõuavad, siis saadan su koju sinu vana daami juurde. Tänu jumalale, mul on kaks tervet kätt ja mul pole toatüdrukut tarvis. Mis see tähendab? Kandetool peatus meie juures ja vanahärra teretab sind."

"See on Maria majavalitseja," soigus orjatar.

Dada läks näost kaameks ja küsis endalt, mida tahab temast Marcuse ema kuller.

Lese majavalitsejat oli näinud ka Herse, kes Dada pärast polnud maandumissilda silmist lasknud. Ta aimas, et see on Marcuse saadetud. Erit kuidas ta üllatus, kui vanamees palus viisakalt, kuid otsusekindlalt just teda kandetooli astuma ja ta perenaise juurde kaasa minema. Oli see kavalus?

Kas ta tahtis Herse laevalt minema meelitada, et saaks oma noorele peremehele tee vabaks teha? Oh ei.

Mees andis talle tahvlikese ja Herse luges sellelt:

"Apellese leselt Marialt laulja Karnise abikaasale."

Järgnes seesama tungiv kutse, mille käskjalg oli toonud suusõnal. Et kindel olla, kutsus Herse orjatari kõrvale ja sai teada, et majavalitseja Phabis on lese vana ustav teener. Pettust ei olnud ja ta pidi kutse peale minema. See kõik ajas ta küll üpris rahutuks, kuid Herse oli ettevaatlik, pea, süda ja suu olid tal õigel kohal ning ta tegi

65

kiiresti, mida neis oludes teha andis. Ta kutsus orjatari oma kambrisse, andis tahvlikese tema kätte ning palus viia see kohe Karnisele ja paluda, et mees viivitamata Dada juurde tuleks.

Kui aga mees ja poeg tulla ei saa? Siis jääb tüdruk laevale üksi ja... Murelikud emasilmad nägid, kuidas tuleb Marcus ja meelitab Dada minema. Või siis hiilib Dada omal käel mööda Kanopose teed Kuninga-kvartalisse, kus lõuna paiku uitavad ringi kõik, kes on Aleksandrias kergemeelsed. Äkki tuli pähe päästev mõte. See polnud uus ja oli egiptlaste seas levinud. Ta oli näinud, kuidas seda kasutas isa üüriline, lombakas rätsep, kui see läks klientide juurde ja pidi oma mustanahalise naise üksi jätma.

Dada oli tekil paljajalu, Herse tahtis peita ta kingad.

Seda ta ka tegi ning pistis kirstu nii linalaka sandaalid kui ka Agne ja enda omad.

Kui see töö tehtud, hingas Herse kergemalt, jättis õe-tütrega hüvasti ja ütles eriti armsa häälega:

"Ela hästi, laps! Ära tunne igavust. Siin on ju vaatamist küllalt ja teised tulevad varsti. Kui linnas just mürgliks ei lähe, siis käime kõik koos Kanoposes ära ja sööme austreid.

Nägemiseni!"

Ta suudles Dadat, tüdruk vaatas teda üllatunult, sest niisuguste väliste õrnustega oli ta võõrasema kokkuhoidlik.

Peagi oli Dada laeval täiesti üksi, näksis küpsiseid ja puhus endale uue lehvikuga jahedamat õhku. Ta mõtles kogu aeg alatule reetmisele, mida Damia tema suhtes oli kavatsenud. Koos rõõmuga, et ta polnud lõksu läinud ja oli kavatsuse läbi näinud kasvas pahameel vääriru vana daami ja Gorgo vastu, keda ta Damiast lahutada ei osanud. Vahel ta piilus, kas ehk ei tule Marcus või turvisega

66

ratsamees. See, et ta ei saanud noorest kristlasest halba mõelda ja et tal oli korda läinud teda usaldada, tegi mehe talle eriti armsaks. Kuid teda huvitas ka prefekt, uhke kaupmehetütre "noorusarmastus".

Aeg läks, päike kerkis kõrgemale, vahtimine, mõlgu-tamine ja unistamine väsitaskid ning Dada kaalutles haigutades, kas ei peaks ajaviiteks kajutisse minema ja uue roosilise rüü jälle selga panema. Kuid kõigepealt tuli orjatar oma käigult tagasi ja kohe seejärel nägi neiu, kuidas turvisega ratsamees läbi laevatehase järve poole läks. Dada ajas end kähku püsti, kohendas poolkuud oma juustel ja valmistus lehvikuga tervitama.

Prefekt teadis, et Porphyrios laeval külalistele peavarju annab ning kummardus noore iluduse ees ja tervitas sõjaväeliselt. Dada tänas armulikult. Kuid sellega näis see uus kohtumine otsas olevat, sest sõjaväelane läks edasi ega vaadanud ümber. Täna nägi ta veel soliidsem välja kui eile. Juuksed olid värskelt salvitud ja lokitud, turvis ja kiiver läikisid, rüü purpurriie oli nii uus, otsekui mees läheks otseteed keisritrooni ette. Kaupmehe tütre maitse polnud halb, kuid näis, et ta sõber hoidis pead niisama püsti kui ta ise.

Dadal oli himu tutvust teha ja vaadata, kas mehel on tõesti silmi ainult Gorgole. Vastupidine oleks talle suurt heameelt teinud ja ta otsustas mehe proovile panna. Aega polnud kaotada ja kuna hõigata ei kõlvanud, viskas ta uue lehviku üle parda ja karjatas.

See mõjus. Ohvitser pööras ümber, nende pilgud kohtusid, Dada kummardus üle rinnatise, osutas järvepinnale ja hüüdis:

"Mu lehvik kukkus vette!"

67

Ohvitser tegi taas kerge kummarduse ja läks kalda äärde. Dada jätkas rahulikumalt:

"Seal ta on! Kui te oleksite nii hea... Mulle meeldis see ilus lehvik väga. Seal ta juba ujubki teie poole."

Prefekt Konstantin sai lehviku peagi kätte ja raputas seda laevale minnes kuivaks.

Dada võttis lehviku rõõmsalt vastu, silus niiskeid sulgi ning tänas päästjat soojalt. Mees kinnitas, et ta oleks meelsamini mõne suurema teene osutanud. Siis tahtis ta kummardades lahkuda. Ent teda peeti ootamatult kinni. Egiptlasest orjatar astus ta teele ette, suudles ta mundri-kuue äärist ja ütles:

"Milline rõõm isale, emale ja vaesele Sacheprisele. Isand Konstantin on jälle kodus."

"Jah, viimaks jälle kodus. Sinu vana perenaine on endiselt tubli. Ma olen teel teie poole."

"Nad teavad juba, et te siin olete. Kõik on väga rõõmsad. Nad küsisid juba, kas ehk isand Konstantin vanu sõpru unustanud ei ole."

"Ei ühtki neist."

"Kui kaua sellest juba on, kui isand Konstantin lahkus? Kaks aastat? Ei, tervelt kolm, ja te pole üldse muutunud. Ainult arm on silma kohal. Kuivagu selle pahategija käsi, kes seda on teinud."

Dada oli üle kogu lauba ulatuvat laia mõõgahaava ammu märganud ja katkestas orjatar jutu.

"Mis rõõmu meestele küll teeb üksteist tappa ja vigastada? Mõelge vaid, kui see hoop oleks sõrmelaiuse võrra allapoole läinud, te oleksite kaotanud silma. Siis olnuks parem surra kui pimedaks jääda. Küll võib kelle olla, kui kõik on valge, aga midagi ei näe. Maa on

68

pilkasuses ja te ei tunne enam midagi ära, ei taevast, järve, laeva ega isegi mind."

"Sellest oleks kahju," naeratas prefekt ja kehtas õlgu.

"Kahju!" hüüatas Dada. "See kõlab, nagu poleks üldse. Seda saaks ka hoopis teisiti öelda. Mul käivad judinad üle selja, kui mõtlen pime olemisele. Isegi kahe lahtise silmaga võib igav olla, mis veel siis, kui ringi vahtimisel on ots. Kas te teate ka, isand, et te ei teinud mulle ainult üht, vaid koguni kaht meelehead korraga?"

"Mina?" küsis prefekt.

"Teie jah. Kuid teisega pole te veel ühelpool. Ma palun, võtke korraks istet. Te ju teate, kui külaline enne lahkumist istet ei võta, viib ta laste une ära. Nüüd küsin teilt: kas teil oli lahingus seesama kiiver peas? Jah? Kuidas sai siis mõõk teie laupa tabada?"

"Käsikähmluses nihkub mõnigi asi paigast. Üks mees lõi mu kiivri kõrvale, teine lõi mind."

"Kus see juhtus?"

"Sava ääres, kus me võitsime Maximust."

"Ja teil oli peas seesama kiiver?"

"Oli küll."

"Näidake seda muhe. Kas metallis on mõik veel näha? Küll see võib raske olla."

Konstantin võttis kiivri kannatlikult peast ja ulatas Dadale. Tüdruk kaalus seda käes, siis püüdis endale pähe panna, kuid paistis, et see sõjamehele ei meeldinud. Ta võttis kiivri, pani pähe tagasi ja tõusis.

Dada osutas toolile ja ütles:

"Ma pole teise teenega veel rahul. Ma olin igavuse kätte suremas. Te tulite õigel ajal ja kui te päästetöö lõpule tahate viia, siis rääkige lahingust, kus te haavata

69

saite, rääkige, kes teid põetas ja kas Pannoonia naised on tõesti ilusad."

"Mul pole selleks kahjuks aega. Ja mis igavusse puutub, siis peletab Sachepris seda osavamalt kui mina. Vähemalt oskas ta vanasti suurepäraselt muinasjutte pajatada. Kena päeva!"

Konstantin lahkus ega vaadanud teel Porphyriose poole ei laeva ega selle ilusa asuka poole tagasi.

Dada vaatas mehele jahmunult ja punastades järele. Ta oli teinud jälle midagi, millega Herse ja veel vähem Agne oleks rahul olnud. Võõras, kellega ta oli proovinud mängida, oli väärikas mees. Gorgo võis niisuguse armsama üle uhke olla. Kui Konstantin nüüd läks ja võib-olla rääkis Gorgole, kui tüütu oli viibida lauljatori seltsis, siis oli ta ise süüdi. Dadale tundus, et temas on midagi, mis laskis teda halvemana paista kui ta oli ja olla tahtis. Agne, Marcus, prefekt ja ka Gorgo olid midagi kõrgemat ja väärikamat kui tema ja ta pere. Dada tundis esimest korda, et ohud, mille eest noor kristlane oli teda kaitsta tahtnud, polnud paljas silmapete. Teda valdas kerge vimm saatuse, oma pere ja iseenda vastu, lisaks nimetu igatsus uue, teistsuguse elu järele.

Dada vaatas vette ega märganud midagi enda ümber, kuni orjatar teda hõikas ja osutas tõllale, mis seisis Isise templi hiit ja laevatehast lahutava tänava ääres ning milles egiptlanna arvas ära tundvat Marcuse rakendi.

Dada jooksi õhetavi põsi kajutisse kingi tooma, kuid kõik jalatsid olid kadunud.

Seda oli teinud talle Herse ja oli kerge ära arvata, miks. Sestap ta oligi hüvasti jättes nii sõbralik olnud. See oli salakavalus, halb ja häbiväärne. Ja tema oli nagu talleke

70

selle kõigega rahul olnud, ent see oli liig, sellega ta ei lepi.

Tuli orjatar ja kutsus Dada tekile. Oli tulnud külaline, vana tuttav reisikaaslane, Marcuse vend Demetrius.

Mõnel teisel ajal oleks Dada maameest rõõmsalt teretanud ja see oleks talle üksinduses lohutajana teretulnud, kuid praegu oli külaskäiguks halb aeg, ja seda ütlesid tüdruku punased põsed ning veekalkvel silmad.

Demetrius oli tulnud Dadat iga hinna eest oma mõisatesse Arsinoes kaasa võtma. Ilusa plika omamine teda suurt ei huvitanud. Kuid ta pidas oma kohuseks kaitsta kogemusteta venda ohtude eest, mida ähvardas kaasa tuua narr kiindumus lauljatarisse.

Maameest pidi selles ettevõttes toetama kukrutäis kuldünite ning türkiisidest ja teemantidest kaelakee, mille ta oli Juudikvartalis otnud juveliiri käest summa eest, mille ta oli korduvalt ümber arvutanud laevatäieks viljaks ning keldritäieks veiniks ja õliks. Demetrius asus kohe asja juurde ning kutsus Dadat perekonda maha jätma ja temaga Arsinoesse minema.

Kui Dada imestunult küsis, mida ta seal peale peaks hakkama, vastas mees", et vajab heatujulist kaaslast. Talle meeldib Dada ninake. Ja kui ta enne pole piiga silmis poolehoidu leidnud, siis on ta kaasa toonud midagi, mis aitab ta soosingut omandada. Ta pole kooner. Ning Demetrius laotas diivanile sätendava kee ja kullakukru. Võtku neiu see käsirahaks. Tal on oodata rohkemgi, sest Demetriusel varal jätkub.

Dada ei rääkinud vahele, sest teda aina kõvemini valdav nõrdimus pani hinge kinni. See uus alandus ületas igasugused talutavuse piirid. Kui ta viimaks jälle rääkida

71

ja tegutseda suutis, lõi ta kukru diivanilt põrandale ja virutas selle palja jalaga endast eemale. Siis seisis ta maamehe ette ja käratas:

"Häbi teile kõigile! Kas sa arvad, et kuna ma olen vaene ja laulja ning sinul on räpast raha... Sinu vend Marcus poleks seda kindla peale teinud. Kuid sina, jõe talupoeg... Kui sa veel kord sõandad jalga sellele laevale tõsta, siis kihutavad Karnis ja Orpheus su minema nagu varga või mõrtsuka. Igavesed jumalad, mis ma olen teinud, et kõik mind halvaks peavad?"

Dada puhkes kramplikult nutma ja sööstis trepist alla.

Demetrius hüüdis talle järele lepitussõnu, kuid Dada ei tahtnud midagi kuulda.

Siis saatis Demetrius orjatori paluma, et Dada ta ära kuulaks, kuid see ei toonud kaasa muud kui käsu otsemaid laevalt lahkuda.

Demetrius kuuletus. Kukrut maast võttes mõtles ta:

"Viljaaida ja veinilaeva võiksin tagasi saada, aga ma paneksin veel neli juurde, kui see vilets temp oleks tegemata jäänud. Kui oleksid ise väarikam ja parem, siis ei arvaks sa teistest ehk nii kergesti, mis on vääritu ja halb."

9. Üheksas peatükk

Aleksandria oli põhialusteni vapustatud. Hommikust õhtuni olid avaliku elu keskpunktis kokkupõrked kristlaste ja paganate vahel, nende käsikähmlused ja relvajõudude sekkumine verevalamisse. Kuid ka ärritatud ja ohus oleva suurlinna kõige rängemate saatuselööride puhul nõuavad üksikisikute elulised huvid oma õigust.

Elutegevus jäi siin-seal küll toppama, kuid ei vaibunud täielikult. Arst käis haigete juures, tervenejad püüdsid magamistoast elutuppa vankuda, almuseid anti ja võeti vastu. Kõigil teedel laiutas vihkamine, ent ka armastus hoidis oma kohta, tugevdas vanu ja sõlmis uusi sidemeid. Hirm ja mure rõhusid tuhandeid, paljud püüdsid üldisest rahutusest kasu lõigata, teised otsisid kerge südamega naudingut ja meelelelahutust.

Hipodroomil treeniti hobuseid, Kanoposes peeti pidu-sööminguid, oli küllalt muusikat ja naeru, Paani pühamut ümbritsevas rahvapargis veeti kihla kuke- ja põldvuti-võitluste peale. Igaüks mõtleb oma eraelu ja selle murede peale. Inimese enda vajadused ja ihad on talle tähtsamad kui selle suure kehama nõuded, kus ta on vaid tilgake verd või ripsmekarv silma kohal.

Porphyriose kodus viibis Olympios, mees kelle vaim ja tahe olid juba kord kogu linna saatust sügavalt puudutanud, ja kelle viibet kogu Aleksandria ka praegu ootas.

Kaupmees ja ta pere olid erakonnajuhiga üht meelt ning pidasid teda liitlaseks. Koos teistega vanade jumalate eest võitlev Gorgo oli asja juures ainult hajevil mõtetega, sest noorpõlvekaaslane, kelle külaskäiku tal

73

oli õigus oodata, jäi tulemata kauemaks kui kohane.

Eile oli Gorgo kogu hingest "Isise itku" laulnud ja innukalt Agnet kampa meelitanud. Kuid täna katkestas ta laulu iga kord, kui mõnes toas uks käis või aias kõva häälega räägiti. Ta laulus oli palju vähem tundeid kui eile, nii et Karnis oleks teda kõvasti noominud. Kuid see ei kõlvanud ja ta sosistas oma pojale:

"On näha, et anne ja oskused ei aita, kui kunsti ja elu lahus hoitakse, kui nad pole saanud üheks, kui kunst pole elus esimene ja viimane, vaid seda harrastatakse pigem meelelahutuseks või mänguks."

Agne oli endale kindlaks jäänud ning tagasihoidlikult, kuid kindlalt öelnud, et tal on võimatu minna Isise templisse. Keeldumine võeti vastu protesteerimata. Gorgo palvet eilset laulu korrata polnud ta saanud tagasi lükata, sest kõik viitas sellele, et tema osalusest jumalanna peol on loobutud. Kust võis Agne teada, et habemik filosoof oli eile tema duetti Gorgoga

hinge kinni pidades pealt kuulanud ning enda mureks võtnud tema kahtlused hajutada ja teda järeleandmisele meelestada.

Olympios pidas Agne esinemist väga kaalukaks, sest kõik, kes vanade jumalate poole hoidsid, pidid Isise templisse kokku tulema. Mida hiilgavam ja väärikam on püha, seda suurem on paganate vaimustus, mis lähemal ajal rängale proovile pannakse. Need tuhanded, kelle süda kuulus vanadele jumalatele, pidid pidulikus rongkäigus prefektuuri ette minema. Kui nad lähevad läbi linna õiges meeleolus, siis oli oodata, et nendega ühinevad kõik, kes just ei ole juudid või kristlased. Nõnda võis kujuneda hämmastavalt suur meeleavaldus ja keisri saadikule Cynegiusele näidatakse selgelt, missugune on kodanike

74

enamuse meelsus ning mida tähendab siin asja äärmuseni ajada ja kätt linna peatempli külge panna.

Vaimse tööga halliks läinud filosoof pidas tõrksa tüdruku meele muutmist lihtsaks tööks.

Nagu torm ajab laiali kerged pilved, nii tahtis ta oma põhjenduste jõuga hajutada Agne vastuväited. Kes nägi, kuidas pelgliku neitsi juurde läks habemik, kel oli vägev Zeusi pea ja lai rind, kust kõne voolas kütkestava jõuga, see ei kahelnud, kummale jääb võit.

Olympios oli täna leidnud esimest korda aega oma vana sõbra Karnisega pikemalt rääkida.

Kui tüdruk oli koos väikese Papiasega aeda läinud, kuulis ta, mida oli krist-lasneiu kohta teada tahtnud. Siis oli ta ka laulja elusaatuse järele pärinud.

Karnis pidas suureks lugupidamisavalduseks, et kuulus õpetlane ja tema meelsuskaaslaste juht maailma teises linnas, Serapise ülempreester, tema tagasihoidlikku isikut mäletas ja tal rääkida laskis, mis moel temast oli rändlaulik saanud.

Olympios oli olnud Karnise sõber juba ülikoolipäevil, kui see isa soovi järgi ei õppinud õigusteadust, vaid muusikat ning oli juba tollal hiilanud lauljana, lautomängijana ja paganate koorijuhina.

Sõnumi isa surmast oli Karnis saanud Aleksandrias. Enne lahkumist oli ta naitunud Hersega, kes polnud talle võrdne ei päritolult ega jõukuselt. Nad olid koos läinud Sitsiiliale

Tauromeniumisse, et seal vastu võtta pärand, mille suurus ja tähtsus oli Karnist üllatanud.

Aleksandrias oli olnud teater Karnisele palju tuttavam paik kui muuseum ja Serapeioni kõrgkool. Ta oli seal asjaarmastajana koorides laulnud ja tihti nende dirigente asendanud.

75

Kunagi oli tema kodulinna Tauromeniumi teatri kuulsus kaugele ulatanud. Koju jõudes oli ta selle eest leidnud viletsas seisukorras. Etna jalamil asuva oiivalise linna elanike enamik oli läinud ristiusk, nende hulgas ka rikkad kodanikud, kelle kulul tükke etendati ja koore ülal peeti. Väikesi etendusi anti veel ikka, kuid lauljad ja näitlejad virelesid ning suures teatris ei etendatud enam midagi, mis oleks olnud ta mineviku vääriline.

See lõikas rikkale muusikasõbrale südamesse ja ta oskas oma plaanidele leida pooldajaid kaaskodanike seas, kes olid vanadele jumalatele ustavaks jäänud ning kes oskasid lugu pidada kreeka helikunstist ja kirjandusest.

Teatrist pidi saama kristlusele vastuseismise keskus, see pidi astuma võitlusse kirikuga, usutaganejaid tagasi meelitama ja ustavaks jäänute veendumust tugevdama. Tauromeniumi kreeklastele pidi teatrilavalt meenutatama^ nende vanu jumalaid ja nende suurt minevikku. Selleks tuli lagunenenud pühamu üles ehitada ja kui Karnis oli maksnud suure osa vajaminevast, anti teatri juhtimine tema kätte.

Ta pühendus sellele ülesandele kogu hingest ning peagi said laialt kuulsaks nii Tauromeniumi teater kui ka linna odeioni muusikaettekanded.

Mõistagi tuli nii suuri saavutusi osta ränkade ohvritega ning Herse vastuväidetest hoolimata ei kõhelnud Karnis kordagi, kui tema loominguga tagasilööke tuli peatada suurte laenudega.

Nii läks oma parkümmend aastat. Kuid siis tuli päev, millal rikkalik pärand oli ammendatud ja järgnes aeg, millal kristlaste kogukond tegi kõik, et anda paganlusele

nende seas surmahoop. Etenduste ajal läks teatrisse tunginud kristlaste ja paganatest publiku vahel tihti veristeks lööminguteks ning viimaks keelas keiser Theodosiuse dekreet paganlike näitemängude ja muusika ettekandmise.

Tauromeniumi teatrit, millele Karnis oli kinkinud või laenanud kogu oma vara, polnud enam olemas. Raha-vahetajad, kellelt Karnis oli oma vara tagatisel suuri summasid laenanud, võtsid laenu katteks ta maja ja maa ning oleksid ta enda võlavanglasse pannud, kui ta poleks end sellest häbist põgnemisega päästnud.

Head sõbrad olid aidanud perel talle järgneda ning üheskoos oli alustatud rändlaulikutena.

Neil oli tihtipeale kitsas käes olnud, kuid Karnis oli osanud kunstile ja Olümpose jumalatele truuks jääda.

Filosoof kuulas seda kõike osavõtu ja poolehoiuga. Kui Karnis jutustuse lõpetas, pani Olympos kae ta õlale ja ütles:

"Tubli, vana semu. Me mõlemad oleme ustavad ühele ja sellelesamale. Kui me siin võidame, tõstavad sõbrad pead tuhandes paigas. Tähtede seis möödunud ööl ja tänahommikune ohvriloomade vaatlus lubavad oodata suuri muutusi. Kõik ended näitavad suurima langust, ent mis oleks praegu suurem kui Rooma, kõigi rahvaste despootlik valitseja? Vaevalt et need päevad lõpliku otsuse toovad, kuid neil on meile ometi tohutu tähtsus. Ma olen unistanud keisririigi langusest ning tema varemeist tõusvast suurest kreeklaste riigist Olümpose jumalate kaitse all. Selle unistuse täitumiseks peab igaüks meist kõik mängu panema. Sina oled oma ohvrimeelega meile hiilgavat eeskuju andnud. Ma tänan sind kõigi meelsuskaaslaste,

77

ent ka nende jumalate nimel, keda ma teenin. Kõigepealt tuleb ära hoida rünnak, mida piiskop kavandab Cynegiuse käe läbi. Ta on juba lasknud lammutada Apameia Zeusi pühamu. Kui saadik siit tühjade kätega tagasi läheb, vajutab see vaekausi sügavale meie kasuks. Siis pole enam rumalus meie võidusse uskuda."

"Õpeta meid jälle lootma. Kuid ma ei saa aru, kuidas see viivitus..."

"Meil on vaja aega, ja seda see annab. Kõik on ette valmistatud, kuid miski pole valmis. Ülestõusu keskusteks peavad saama Aleksandria, Ateena, Antiookia ja Neapolis. Suur Libanios pole tegude mees, kuid ta on meie plaani heaks kiitnud. Ei keegi pisem kui Florentios on enda peale võtnud värvata meile pooldajaid paganatest ohvitseride hulgast. Messala ja vägevad goodi kindralid Fraiut ja Generid on valmis vanade jumalate eest välja astuma. Juhtidest meie väel puudust ei tule."

"Meie väel? Kas asi on juba niikaugel?"

"Ma räägin tulevasest väest. Selles pole veel ühtki meest, kuid ta koosneb juba paljudest leegionidest. Maximus moodustas tuulekiirul väe, mis võttis trooni ja elu Gratianuselt ja oleks äärepealt Theodosiust võitnud. Ja mida rohkemat ta oli kui auahne mässuline? Mis tõi talle pooldajaid peale lootuse sõjasaagile? Kuid meie värbame ülimate ideedega, palavaimate südamesoovidega ning võidu hinnaks on vana usk, vana vaimuvabadus ja vana ilus elu. Inimkond, mille poole püüvad kristlased, see jätkide barbarite kirju lapitekk, elagu edasi kuidas tahab. Meie aga oleme kreeklased, mõtlevad inimesed, maailma peen ja ilu tunnetav hing. See, mille me pärast Theodosiuse Rooma riiki kukutamist rajame, on täiesti

78

hellenlik. Meisse peab taas imbuma vana rahvustunne, mis tegi kreeklased tugevaks Dareiose ja Xerxese vastu. Kreeka jumalad, kreeka sangarlus, kreeka kunst ja teadus kerkivad meie seas põrmust seda kiiremini, mida vägivaldsemalt nende hoogu maha surutakse."

"See läheb mulle südamesse. Vana veri voolab jälle kiiremini ja kui mul oleks veel pool tuhat talenti ohverdada..."

"Siis annaksid sa need meie uuele Kreeka riigile. Nagu sina, nii mõtleb arvutult teisigi sõpru. Mis juba Julianusel oleks õnnestunud, kui mõrtsukad poleks teda nii noorelt surmanud, läheb korda meil, sest Rooma..."

"Rooma on ikka veel vägev."

"Rooma on tuhandetest plokkidest koostatud koloss. Hulgas on sada ja rohkemgi, mis lahtiselt mõrdi küljes ripuvad ja mis tahaksid koletise ilge keha küljest vabaneda pigem täna kui homme. Meie üleskutse paneb nad varisema, nad kukuvad meie poole ja me valime nende seast parimad. Veel mõni kuu, ning sõjavägi voolab maitsti ja meritsi Kampaania tasandikule. Meile, kes me vanad jumalad tagasi toome, avab Rooma vabatahtlikult väravad, senat teatab keisri tagandamisest ja vabariigi väljakuulutamisest. Theodosius hakkab meile vastu. Kuid idee, mille eest me võitleme, lendab meie ees ning koputab sõdurite ja ohvitseride südamele. Need tahaksid ohverdada Olümpose jumalatele ja nad suudlevad risti löödud juudi haavu ainult sunniviisil. Nad tulevad meie lippude alla üle ja need lipud on juba olemas. Nad on valmistatud siin linnas ja on hästi peidetud Apollodorose majja."

"Mida need kujutavad?"

79

"Serapise büsti, viljavakk pea peal. Umber on ringikujuline raam, millel on loomaring ja selle ümber suurte olümposlaste portreed. Meie jumalal on Zeusi pea, viljavakk kujutab tulevast õnnistust, mida põldur ootab. Sodiaak ennustab meile soodsaid tähti ja neid moodustavad kujud pole tavalised, vaid tähendusrikkad. Kaksikuteks on meresõitjad Kastor ja Pollux, Lõvi kõrval paistab Herakles, kes ta alistab, Kaladeks on muusikasõbrad delfiinid. Kaaludel kerkib ristiga kauss kõrgele õhku, teisel on Phoibos Apolloni looberipuu ja Zeusi välgukimp. Meie lippudel on kõike, mis on kreeklasele kallis. Raami peal ülal hõljub Nike, võidupärg käes. Kui juhid on leitud, saadetakse neile lipud koos relvadega. Igas provintsis on ette nähtud kogunemiskoht, antakse tunnussõna ja määratakse ülestõusu päev."

"Ka mina ja mu poeg ei puudu ülestõusjate hulgast. Ma suren meelsasti, kui saan kreeka pärani valla ustega templites Olümpose jumalatele ohverdada. Siis on maailm jälle valge, saab elu nautida ja surres õndsalt peolt lahkuda."

"Nii see läheb," ütles Olympios omaenda vaimustuse valjust kajast joovastatuna. "Me kingime kreeklastele jälle elu ja õpetame neid surma põlgama... Kuid tüdrukud on laulmise lõpetanud. Täna on veel palju teha ja kõigepealt hajutan ma su tõrksa õpilase kahtlused."

"Ega see nii kergelt lähe. Võitluses naistega on põhjendused nüri relv."

"Mitte alati. Mõõka peab oskama õigesti käsitseda. Siin on lauljatarid nagu välja surnud. Me oleme juba kolmega katsetanud, kuid nad olid halvasti õpetatud ja tavalised. Kui aga tema oma hääle Gorgo omaga ühendab,

80

mõjub see rahvahulga südameile. Me vajame vaimustatud hulki ja tema aitab neid koondada."

"Kuid sina ise pead talituselt eemale jääma. Sinu pea eest on tasu välja pandud ja kui ka Porphyrios sind kaitseb, on ta maja ometi täis orje. Nad tunnevad sind ja kui mõni on kullaga ära ostetud..."

"Nad ei reeda mind. Nad teavad, et Damia ja mina kasutame ülemise ja alumise sfääri deemoneid ja tema või minu ainus viibe nad hävitab. Kui aga nende killas peaks siiski mõni Ephialtes leiduma, päästab mu see uks siin. Ara muretse, oraakel ja tähed ennustavad mulle teistsugust surma kui reetmist orja läbi."

10. Kümnes peatükk

Olympios leidis Agne aias väikese tiigi marmorist kalda ääres, kus ta vennale luikede toitmiseks leiba lõikas.

Filosoof teretas sõbralikult, tõstis lapse õhku ja näitas talle kerasid, mis purskkaevu veejoas tõusid ja vajusid.

Kui Olympios küsis, kas ka temal on pall nagu need, millega veejuga mängib, siis Papias eitas.

Olympios pöördus Agne poole ja ütles:

"Kingi lapsele pall. Paremat mänguasja pole olemas. Mäng on lapse töö ja pall teeb ta liikmed painduvaks, silma teravaks."

Agne tänas nõusoleva noogutusega. Olympios pani lapse maha ja saatis ta gaselliaediku juurde. Siis asus otse asja juurde.

"Ma olen kuulnud, et sa keeldud Isise templis laulmast. Sind on õpetatud seda jumalannat kurjaks peletiseks pidama. Kuid kas sa ka tead, mida ta tähendab?"

"Ei tea. Ega tahagi teada, sest mina olen kristlane ja teie jumalad ei ole minu jumalad."

"Jah, teie usk erineb meie omast mitmeti. Kuid midagi on meil siiski ühist. Me mõlemad kuulume nende hulka, kes vaatavad ülespoole. Kas sa tead, et on inimesi, kes tõsimeeli usuvad, et maailm on tekkinud ja areneb mehaanilisel teel, et pole ainsatki jumalust, kes väe ja armastusega inimeste elu juhib, neid hoiab ja kaitseb?"

"Ma olen Roomas pidanud palju niisuguseid nurjatuid jutte kuulma."

"Ja nad on sinult maha voolanud nagu vesi luikede hõbevalgetelt sulgedelt. Kas jumalasalgajad on sulle

82

tundunud ehk ka rumalatena, vahest koguni põlastusvärsetena?"

"Mul oli neist ainult südamest kahju."

"Ja õigusega. Sa oled orb. Mida vanemad on lapsele, seda on jumalad kõigile, kes on inimesed. Seda tunnevad Gorgo, mina ja paljud teised, keda sa paganateks nimetad, täpselt niisamuti kui sina. Ent kas sina, kel sul on elus nii halvasti läinud, oled ka küsinud, miks oled sa kindlalt veendunud, et on olemas hea jumalus, kes maailma ja sinu enda saatust sõbralikult juhib? Lühidalt, miks sa usud jumalasse?"

"Mis saaks olemas olla ilma jumalata? Sa esitad veidraid küsimusi. Kõik, mida ma näen, on loonud taevaisa."

"Kuid on ka pimedana sündinuid, kes temasse usuvad."

"Need tunnevad teda, nagu mina teda näen."

"Ütle parem: nagu ma arvan teda nägevat ja tundvat. Mina mõtlen, et mõistusel on õigus kontrollida, mida hing ainult aimab, ja et on rõõmustav, kui kaalukad põhjendused seda aimust kinnitavad. Kas sa oled kuulnud filosoof Platonist?"

"Jah. Karnis mainib teda vahel, kui ta räägib Orpheusega asjust, mida mina ei jaga."

"Platon toob niisuguse näite. Kui sa seisad maaninal sadama suudmes ja näed lähenevat laeva, mis hoidub karidest ja tuleb otse kaitsva reidi poole, kas sul on siis õigus arvata, et laeval on tüürimees? Sa koguni pead seda arvama. Kui sa vaatad taevasse ja näed tähtede korrastatud kulgu, kui sa näed, kuidas maa peal kõik käib igaveste seaduste järgi, võid sa taas uskuda tüürimehe kaesse. Ja kes saaks olla kõiksuse piloot kui mitte

83

kõikvõimas jumal. Kas mu võrdlus meeldib sulle?"

"Väga. Kuid tõestab ainult seda, mida ma juba niikuinii tean."

"Kuid sind peaks rõõmustama, et seda on nii ilusasti tõestatud."

"Muidugi."

"Kas sa pead lugu mehest, kes on selle võrdluse välja mõelnud? Ta oli üks neist, keda sina nimetad paganateks. Ta oli meie usukaaslane, kuid on ometi leidnud tõestuse ka sinu usule. Meie, Platoni uuemad pooldajad, oleme veel kaugemale läinud, me oleme kristlastele palju lähedasemad kui sa arvad. Sa saad ju aru, et me ei saa maailma olemasolu ja inimeste saatust

jumaluseta ette kujutada. Kuid kindlasti arvad sa ikka veel, et sinu jumal on meie omast mõõtmatusel kaugel. Kuid milles see erinevus seisneb?"

"Ma ei tea. Kes jõuab teie paljude jumalate nimesidki meele pidada."

"On suur Serapis, kelle templis sa eile nägid, on Apollon, kellele Karnis kõige meelsamini ohverdab, on ka sõbralik Isis ja ta õde Neftid, kelle kaebust sa vapustavalt koos mu noore sõbratariga laulsid. Neid on veel palju, kuid meie jumalus on teie jumalus ja teie jumalus meie oma."

"Ei ole!"

"Kuula ja vasta mu küsimustele. Me olime juba ühel meelel, et sa tunnetad kõike loonud jumalust oma sisimas. Missuguses loodusnähtuses tunned sa tema lähedust kõige selgemini? Sa vaikid? Ega sa ei pea mulle vastama. Mida küsisin, on ilus ja su südamele kallis. Kui sa huuli nii kõvasti kokku ei suruks, meenuks sulle palju ülevat

84

ja oivalist. Sa räägiksid mulle koidupunast, mis pilvi värvib, päikesesärast, mis on niisama hele kui tõde ja niisama soe kui igavene elu. Sa ütleksid: ma tunnen jumalust tuhandes puhkevas õies, põllul voogavates kõrtes, puude otsas kiikuvates viljades. Ma tunnen tema lõpumatut suurust, kui mu ees laiub mõõtmatu meri, kui ma öösel pilgu tõstan ja enda kohal täheparvi kulgemas näen. Kes on nad loonud, kes juhib neid? See kõik annab tunnistust jumaluse olemasolust ning kui sa seda näed ja tänulikult imetled, tunned sa end Kõikvõimsale lähedasena. Ent kui sa oleksid ka kurt ja pime ning lamaksid aheldatuna kindlalt suletud koopas, tunneksid sa siiski, kui su südant puudutab kaastunne, lootus. Ole rõõmus, laps! Taevaväed on sind õnnistanud annetega ja sa võid tervete meeltega nautida looduse ilu. Sa valdad kunsti, mis seob sind jumalusega otsekui sild. Ja kui su hingest voogab laul, siis puudutab tema hääl su kõrva. Teie, kristlased, hüüate teda Taevaisaks, meie oleme pannud talle nimeks Algainsus. Ka teile räägib teie jumal igavesest merest, voogavast viljapõllust, puhtast päikesevalgusest, ka teie nimetate muusikat tema anniks. Meie aga läheme vaid sammukese kaugemale ning paneme igale loodusnähtusele ja igale õilsale südamehigutusele eri nime. Nõnda on merevoogude nimi Poseidon, viljapõllu nimi Demeter, muusikavõlu nimi Apollon ja armuõndsuse nimi Eros. Kui sa näed meid mõne marmorkuju ees ohverdamas, siis ei tähenda see, et meie hardus kuulub hingetule kaduvale kivile. Jumalus ei tule alla kivisse, kuid kuju väljendab jumaluse ideed ja on selle idee kaudu jumalaga ühendatud. Sulle piisab, kui ma kinnitan, et Demeteri kuju, viljavihk käes, meenutab meile ainult

85

tänu, mida võlgname igapäevase leiva eest. Meid lahutavad ainult nimed. Kui sinu nimi poleks Agne, vaid Ismene või Eudoxia, kas sa oleksid siis keegi teine kui sa oled? Laimatud Isis ei tähenda muud kui jumaluse heasüdamlikku toimetamist looduses ja inimese elus. Sina nimetad seda Kõigekõrgema headuseks. Isise kuju meenutab meile looja pillavat headust, nagu teile rist, kala ja tall meenutavad Kristust. Isis on maa, mille rüpest jumala tahe laseb inimestele ja loomadele kasvada toidust. Tema on see õrn tunne, mida tunnevad omavahel abikaasad, õde ja vend, ema ja laps. Ta särab meile tähena öötaevas, valab lohutust kannatavasse südamesse ning toob haigetele tervenemist. Kui emake loodus on talvel ja põua ajal nõrkemas, laseb ta uuel elul idaneda, kui valgus pimeneb, kui vale ja kuri himu võõrandavad hinge tema puhtast algallikast, siis Isis kaebleb ja kutsub tagasi oma kadunud abikaasat Osirist, et see teda taas embaks ja talle uut jõudu annaks. Sa oled tema itku kuulnud ja kui sa sellega tema peol ühined, siis mõtle, et sa seisad koos oma ristilöödud jumala emaga lahtise haa äärel ja kisendad taeva poole, et tal lastaks surnust üles tõusta."

Viimaseid sõnu lausus Olympios tüdruku nõusolekus kindlana. Kuid nende mõju polnud niisugune, nagu ta oli oodanud. Kui Agne oli seniajani kuulanud aina hämmeldunumalt, varises filosoofi viimase lausete ajal temalt lummus ja meenus otsus, millega ta oli Porphyriose majja tulnud.

"Sinu Isisel pole meie jumalaemaga midagi ühist, ja kuidas julged sa võrrelda Osirist sellega, kes on maailma surmast lunastanud?"

86

Üllatunud Olympios vastas kiiresti, nagu oleks seda väidet oodanud:

"Seda ma just tahangi tõestada. Nagu sinu Issand, nii suri ka Osiris vabatahtlikult, et maailma surmast lunastada. Mis on kustunud, surnud ja närtsinud, sellele annab tema, ülestõusnu, uut valgust, uut elu, uut õitsengut. Mis ka ei näi olevat surma hõlma langenud, selle äratav ta ilusamale elule. Ta oskab ka lahkunud hingi üles äratada ja kui ta leiab, et nad seda väärt on, lubab ta neil igavese puhta kõiksusevaimu juurde tagasi pöörduda. Me kohtame aina samu ideid, ainult teisel kujul ja teise nime all. Püüa mind õigesti mõista, ja sa ühined meelsasti igatseva kaebusega, mis kutsub tagasi suursugust jumalat. Kui väga sarnaneb ta sinu Issandaga! Kas pole mõlemad ülestõusnud ja lunastajad? Olgu tempel või kirik, ta on jumalakoda. Leinava jumalanna luuderohuga pärjatud altari ees, kõrgete'küpresside jalamil, haarab sind püha värin, nagu iga puhast hinge, kes tunneb jumala lähedust, olgu selle nimi mis tahes. Isis, keda sa nüüd tunnend, ja kes pole muud kui jumaliku headuse peegeldus, oskab sind tänada, annab sulle tagasi vabaduse, mida sa ihkad. Tänuks'juhatab ta su kristlikku kodusse. Seal võid koos vennaga vabalt elada. Homme lähed sa koos Gorgoga jumalanna templisse..."

"Kuid ma ei taha temaga kaasa minna. Ma ei taha, ma ei tohi, ma ei saa. Tehke minuga, mis tahate. Müüge mind ja mu venda käsikive ümber ajama-mina templis ei laula!"

Olympiose kulmud läksid seda kuuldes kipra, huulilt oli tulemas vihane vastus, kuid ta talitses end, pani käe Agne õlale ja ütles:

87

"Mõtlen veel kord järele, laps, ja vasta meile homme. Anna käsi, vana Olympios soovib sulle ainult head."

Ta pööras Agnele selja ja läks majja tagasi. Lävel seisis laulja ja Porphyrios elavas vestluses. Karnis oli saanud kätte teate, et Marcuse ema oli ta naise enda juurde kutsunud. Ta kujutles tuhandet ohtu, mis Herset lese juures ähvardasid, ning ülekuulamist kohtunike ees. Kaupmees, vana Damia ja Gorgo soovitasid tal ära oodata, kuid Karnis ei lasknud end kinni pidada, vaid kiirustas koos Orpheusega minema, naisele appi.

Agne jäi vennakesega kahekesi, põlvitas, surus poissi enda vastu ja sosistas:

"Palveta koos minuga, Papias, et Õnnistegija meid kaitseks ja et me ei kaotaks teed, mis viib meid meie vanemate juurde."

Ta jäi mitmeks minutiks koos poisiga lamama. Siis tõusis korraga, võttis poisi käekõrvale ja põgenes läbi lahtise aiavärava järveäärsele teele ja esimesele linna poole viivale tänavale.

11. Üheteistkümnes peatükk

Esitsa ei pandud Agne põgenemist tähele, sest kaupmehe pere igal liikmel oli omaette tegemist.

Kui lauljad olid lahkunud, jäi Gorgo viivuks vanaema juurde ning läks siis sammaskäiku, mille terrassidelt sai ülevaate järve kaldast laevatehaseni. Ta nõjatus samba vastu ja vaatas mõtlikult lõuna poole.

Gorgo mõtles oma lapsepõlvele, oma ootustele.

Saatust oli talt võtnud elukevade päikesepaiste, emaarmastuse.

Talle elu andnud naise maine keha puhkas mustast por-füürist mausoleumis.

Ümber sünge mälestusmärgi lokkas õitsev aed ja eemalt paistis laevatehas, õnnelike lastemängude tegevuspaik. Gorgo ootas meest, kellele ta süda oli kuulunud ärkamisest peale. Laevaehitaja Clemensi poeg Konstantin oli olnud Gorgo vendade õpingukaaslane ja parim sõber. Ta oli neist mõlemast vaimult ja annetelt üle olnud ning oli nende mängude korraldanud

nagu väejuht. Üsna tillukesena oli Gorgo talle järele jooksnud, Konstantin oli teda talunud ja kaitsnud. Siis tuli aeg, millal tema ja ta vennad kutsusid Konstantini oma lõbudest osa võtma. Kui vanaema oli tähtedest lugenud, et pojatütre planeedi kulgu häirivad halvad mõjud, hoiti Gorgot kodus kinni. Seni oli ta tohtinud poisile aeda, järve äärde ja laevatehasesse järgneda. Seal ehitas vana Melampos laevavööridele kujusid. Konstantin oli tema terane õpilane. Melampos kinnitas, et noorhärast võiks saada suur kujur, kui ta oleks vaeste vanemate laps. Kuid noore

89

kunstniku vanematele, eriti emale olid ta katsed jõledus. Ka Konstantinile endale ei tulnud pähegi pühenduda säärasele paganlikule käsitööle, sest ta elas oma kodu kristlikus vaimus ja innustas sellele ka Porphyriose poegi-

Kaupmees pani seda tähele ja talus vaikides, sest testamendi pärast pidid poisid jääma kristlaseks. Ta lubas neil koos Konstantiniga kirikus käia ja avalikel mängudel kristlaste sinist värvi kanda.

Gorgoga oli asi teisiti. Tema oli naine ega tarvitsenud oma meelsust välja näidata. Isa oli õnnelik, kui tütar oli vaimustatud vanadest jumalatest. Ta oli emale ja sõber Olympiosele tänulik, et need olid Gorgos niisuguse veendumuse tekitanud ja seda arendasid.

Konstantini katsed näidata Gorgole oma usu ilu ja teda sellesse usku meelitada olid nurjunud. Mida vanemaks nad said, seda raskem oli neil teineteist mõista.

Neid sidus varane ja kirglik kiindumus. Mida tulisema vaimustusega mees oma usu küljes rippus, seda palavamalt ihkas ta neidu oma usule võita. Kuid Olympiose õpilasest polnud kerge jagu saada, ta ajas mehe oma küsimustega tihti kimbatusse. Gorgole polnud usuvaidlus muud kui nauditav ringmäng, mehele aga sü-dameasi.

Ühel päeval Konstantin taipas, et seda, mis talle oli kõige püham, kasutati selle üle naermiseks. Nüüd hoidis nooruk naabrite kodust eemale. Ometi tõmbas Gorgo teda sinna aina tagasi ja kui nad kahekesi jäid, puhkes taas vana vaidlus, tõsisemalt ja kibedamalt kui enne. Nad tundsid, et kuulusid teineteisele, kuid adusid ka, et nende vahel haigutas ületamatu kuristik. Kui nad üritasid

90

üle selle kuristiku teineteisele kätt ulatada, algas uus vaidlus ja Konstantinile muutus talumatuks, et just Gorgo põlgas ja tallas põrmu seda, mis temale oli kõige kallim.

Konstantin tahtis iga hinna eest Gorgost ja Aleksandriast eemale pääseda.

Isa elukutse, milleks teda ette valmistas, ei kõitnud teda. Ta tahtis ainult minema pääseda ning õnnelik juhus näitas talle peagi teed võõrsile.

Porphyrios oli ta kord kaasa võtnud Kanoposesse. Vanahärra sõitis tõllas, ta pojad ja Konstantin ratsa. Väravas oli vastu juhtunud keisri vägede juhataja Romanus koos kõrgete ohvitseridega. Mees oli küsinud, kas Konstantin on Porphyriose poeg.

"Ei," oli Porphyrios vastanud, "kuid tahaksin, et oleks."

Selle peale oli laevaehitaja poeg punastanud, Romanus oli tal õlavarrest kinni võtnud ja Arsinoe ratsaväe ülemale öelnud:

"Sõjamees Arese meele järgi. Hoia temast kinni, Columella."

Veel enne, kui tolm eemalduvate hobuste kapjade alt oli maha langenud, oli- Konstantin otsustanud sõjaväelaseks hakata.

Isal polnud selle vastu midagi. Tal oli kaks laevatehast ja kolm poega. Ema seevastu oli tuginenud Clemensi ja Tertullianuse õpetusele, mis keelas usklikel sõdurina mõõka tõmmata ning rääkis loo pühast Maximilianusest, kes Diocletianuse ajal oli sunnitud sõjaväkke minema ja suri timuka käe läbi, sest ei suutnud lahingus vaenlase verd valada.

Isale need põhjendused ei lugenud. Oli uus aeg, suurem

9

osa sõjaväge oli ristitud, kirik palus sellele võitu, väe eesotsas oli suur keiser Theodosius, õigeuskliku kristlase eeskuju.

Clemens oli oma kodus peremees ja nõnda läks Konstantin ratsaväkke.

Esimesed autasud õnnestus tal teenida lahingus blemmüde vastu.

Vähem kui kolme aasta eest oli ta aidanud maha suruda usurpaator Maximuse pooldajate mässu ning ta kutsuti peagi pärast seda Euroopasse osalema sõjas, mida Theodosius pidas tollesama Maximuse vastu.

Konstantini ja Gorgo hüvastijätusse oli segunenud ebakõla, sest vana Damia oli lubanud koos Gorgoga aeg-ajalt tappa ohvrilooma. Vahest polnudki see halvasti mõeldud, kuid Konstantini oli see solvanud ja ta pöördus minekule. Gorgo ei talunud niisugust lahkumist ja vanaema üllatumisest hoolimata kutsus mehe tagasi, sirutas talle vastu mõlemad käed ja soovis soojalt: "Ela hästi!"

Damia oli seda vaikides pealt vaadanud ja hiljem hoidunud Gorgo kuuldes mehe nime mainimast.

Pärast võitu Maximuse üle oli Konstantin ennekuulmatult noorena määratud Columella asemel ratsaväe ülemaks ja eile prefektina oma 960 ratsaväelase eesotsas Aleksandriasse naasnud.

Gorgo polnud lakanud Konstantini järele igatsemast, kuid see kirg oli talle kogu aeg tundunud truuduse-murdmisena jumalate vastu ning et ühel pool tehtud viga teisel pool heaks teha oli ta aidanud Olympiosel võidelda isade usu eest. Ta oli hakanud iga päev Isise templis käima. Kui Olympios kaitses kristlastest rahvahulga

92

rünnakute eest Serapise pühamut, olid Gorgo ja ta vanaema asunud nende naiste etteotsa, kes võitlevaid usukaasla-si toiduainetega varustasid.

See oli ta elule sisu andnud, kuid iga võit selles lahingus oli ta hinge täitnud rahutusega. Oli möödunud kuid ja aastaid, Gorgo oli jäänud oma armastatud mehe usu vaenlaseks. Rõõmsast ja elavast lapsest oli saanud tõsise meelega neitsi, tahtekindel naine. Gorgo oli majas ainus, kes riskis vanaemale vastu vaielda ja kindlaks jääda selles, mida õigeks pidas. Ta südamesoov polnud täitunud. Küllap oleks tas tugev vaim peale jäänud ning ta tegevust täielikult valitsenud, kui laul ja muusika poleks temas ärkvel hoidnud naiselikumat külge.

Sõnum Konstantini naasmisest oli teda põhjalikult vapustanud. Kas see tõi talle ülimat õnne või rahutust ja piina?

Seal Konstantin oligi!

Mehe kiivritutt hakkas roheluses paistma ja kui ta põõsastest välja astus, litsus Gorgo end kõvemini vastu sammast, sest kartis, et põlved nõtkuvad.

Helkivas sõdurirüüs mees, kangelane, tuli tema poole, just nii, nagu ta oli Konstantini mõnelgi unetul öötunnil vaimusilmas näinud.

Nüüd möödus mees Gorgo ema mausoleumist ja neiule tundus, otsekui külm käsi laskuks hoiatavalt ta põksuvale südamele. Välgukiirusel nägi ta rikkalikult ja kunstipäraselt ehitud isakodu ning selle kõrval laevaehitaja lihtsat lagedat kõledat kodu. Tal oli tunne, just nagu ta peaks seal tarduma, närtsima, põhja minema. Kuid siis nägi ta isakodu lävel Konstantini ning tundus, et kuuleb taas tema hõbeselget poisikesenaeru ja

93

südamel hakkas uuesti soe. Gorgo unustas, et oli eelmisel ööl mõelnud: mees loobub kristlusest niisama vähe kui tema ise Isiest. Sestap ootaks mõlemat lühike õndsus ja pikk viletsus. Praegu oli see kõik ununenud. Ta ei mäletanud enam kahtlusi ja pidi end tagasi hoidma, et mehele mitte avasüli vastu söösta.

Viimaks seisid nad vastamisi, Konstantin sirutas käe, mõlema süda oli nii pakil, et kumbki ei leidnud sõnagi teretuseks. Mida nad tundsid, ütlesid silmad. Kui mees märkas, et neiu silmis oli pisaraid, hõikas ta korra ja teisegi tema nime.

Selle peale lausus Gorgo:

"Tere tulemast koju, Konstantin. Küll ma olen rõõmus, et sa oled tagasi."

"Mina ka. Kas me hüvastijätust on tõesti möödas mitu aastat?"

"On küll. Need on olnud rahutud ja võitlusküllased aastad."

"Kuid praegu tähistame rahu. Ma olen õppinud jätma igauhele oma, kui minu oma jääb puutumata. Vana vaen on maha maetud. Sina võtad mind sellisena nagu ma olen, mina pean sinus lugu ilust ja õilsusest, mille poolest sa oled rikas. Iga õige võitluse vili on rahu. Nautigem seda tänulikult. Mulle tundub, just nagu me lapsepõlv algaks uuesti."

"Oleksid vennad ometi siin!"

"Ma nägin neid Thessalonikes ja toon neilt kirju."

"Oled sina alles aeglane kuller! Majad on kõrvuti, aga vana sõber ei leia kahe päeva lõunatundide vahel aega kirju ära tuua."

"Kõigepealt vanemad, siis suur türann teenistus, mis

94

mulle eile pärastlõunast äsjaseni tegevust andis. Romanus pidas mind kuuloojakuni kinni. Tühja sellest, enne sinuga kohtumist poleks ma niikuinii sõba silmale saanud. Ka hommikul olin teenistuses. Siis üks takistus teise järel, isegi teel siia. Nüüd olen häirimise eest tänulik, sest tänu sellele leian su eest üksi. Hoolitse, et me jääksi-megi kahekesi, sest säärane silmapilk ei kordu. Juba käibki uks."

"Tule aeda. Sääsetiigi juures vana sükomoori all on kõige vaiksem."

Gorgo istus pingile puu all, Konstantin jäi püsti ja ütles:

"Jah, siin pead sa mu ära kuulama. Siin oleme tihti õnnelikud olnud. Täna oleme seda jälle. Sa ei tea, kui rikkaliku kingituse sa oled mulle teinud. Kui valesõnum minu surmast siia jõudis, valasid sa mu ema rinnal palavaid pisaraid. Ma pole oraator, ja kuidas saaksidki sõnad edasi anda seda, mida ma tunnen. Küllap aima seda isegi. Sa tead, mis nii pikki aastaid..."

"Ma tean. Ma ei suudaks taluda, kui see oleks teisiti. Ma tunnistan, et olen sinu pärast rohkem pisaraid valanud kui sa aimatagi oskad."

Mees võttis Gorgol ümbert kinni.

"Ei, ma vannutan sind," lausus Gorgo. "Mitte enne, kui olen öelnud, mis mind takistab vabalt ja rõõmsalt sinu embusesse heitmast. Ma meenutan, mis juba lastena meie elurõõmu kibestas. Mul pole vaja meelde tuletada, mis meid seob."

"Seda peame alles kogu täiuses ja ilus tundma õppima. See teine, millest sa räägid, on mulle aina muret teinud, vahest rohkemgi kui sulle. Kuid sellest peale, kui sa minu pärast nutsid, pole mu südames enam muret. Sa

95

tunned mind, ma pole unistaja, ometi ootan sinu kõrval kõike ilusat ja üllast, kuid ainult üks on kindel. Sellepärast küsin, kas sa armastad mind kogu südamest?"

"Ma armastan sind ega ole armastanud kedagi teist. Kuid ometi on üks asi..."

"See ei lahuta meid enam, sest meil on armastus, mis suudab kõik. See rajab silla üle iga kuristiku, suudab mägesid nihutada, talub kõike, usub kõike ega lakka iialgi. Ta jääb meisse lõpuni, õpetab meid rahu leidma."

Gorgo oli sõjamehele soojalt silma vaadanud. Mees surus huuled neiu käele ja jätkas:

"Sa pead minu omaks saama, ma pean su kätt paluma ja teen seda. Elus on sõnu, mida ei unustata. Su isa ütles kord, et tahaks mind oma pojaks. See ütlus on mind jälitanud rännakul, telgis ja lahingus. Mulle oli sel ainult üks mõte: ma saan ta pojaks, kui Gorgo on mu naine. Nüüd on see tund tulnud."

"Täna veel mitte. Ma loodan sedasama, mis sinagi. Usu, mida sa uskuma pead, ma ei suru sulle peale seda, mida mina kõige pühamaks pean. Küll selgub, mida peab andma sinu Kristusele, mida meie jumalatele. Kuid mitte täna ega homme. Las läheb mööda, mis mul

lähikäevil ees on. Sul on mu süda, mu armastus. Ent kui tahaksin täna-homme lahingust põgeneda, annaks see teistele, ka Olympiosele õiguse minule näpuga näidata."

"Mis sul mõttes on?"

"Minu senise elu lõpp. Enne kui ma tohin öelda, et olen sinu..."

"Kas sa ei kuulugi mulle juba praegu, juba täna?"

"Ei. Täna nõuab mind üritus, millest loobun sinu pärast. Ma teen, mida olen teha võtnud. Ära küsi, mida ma

96

mõtlen. Kuid ülehomm, kui Isise püha on möödas..."

"Gorgo!" katkestas neiu jutu Damia hõik.

Aeda kiirustasid orjatarid teda otsima.

Mõlemad tõusid. Konstantin ütles tõsiselt:

"Ma ei käi sulle peale, kuid usu mu kogemust: millest meil on raske loobuda, kuid mida me ometi tegema peame, selle peame jätma seda otsusekindlamalt ja kiiremini. Viivitamisega ei võida me midagi, see ainult pikendab piina. Kõhklus on tõke, mille sa sead meie ja me õnne vahele. Võta julgus kokku ja tee lühike lõpp sellele, mis kauem kesta ei saa."

"Jah, kuid ära nõua seda, mis paneb mu sõna murdma, käib mul ülejõu. Homme päev ei kuulu veel sulle, see on hüvastijätupäev. Kuid siis ei taha ma muud kui sind. Sinu õnn olgu minu õnn, kuid ära tee loobumist kõigest, mis mulle lapsest saadik kallis on olnud, liiga raskeks. Me tunneme teineteist hästi ja ma tean, et me südametel läheb korda teineteist taluda. Ma võiksin olla õnnelik, kuid miski ahistab rinda ja ma pole veel rõõmus."

12. Kaheteistkümnnes peatükk

Naabermaja sõbrad võtsid koju naasnud mehe südamliselt vastu, kuid vana Damia tegi rahutuks Konstantini ja Gorgo käitumine pärast esimest kohtumist.

Mees oli liigutatud ja mõtlik, neiu rõõmsalt erutatud ja just nagu otsustanud midagi tavatut.

Kas mängus oli Eros?

Kas need kaks tahavad lastemängu tõeks teha? Noor ratsaväelane oli küllalt ilus ja kõitev ning lõppude lõpuks oli ta pojatütar ikkagi ainult naine.

Konstantin polnud vanale daamile vastumeelne, ta hindas mehe tõsimeelsust ja rõõmustas tema naasmise üle. Kuid ülejõu käis rõõmustada laevaehitaja poja, vabaks-lastu pojapoja, kristlase ja keisri teenistuses oleva mehe kui Gorgo kosilase üle. Ja kuna Damia end iialgi ei sundinud, ulatas ta küll teretuseks käe, kuid näitas peagi pilgete ja torgetega, et suhtub mehe ususse niisama põlglikult kui ennegi.

Kui Demetrius oli jõudnud oma onu Porphyriose juurde ja rääkis hobustest, kelle oli kasvatanud Marcuse jaoks, ning Konstantin küsis, kas tema hobusekasvatusel on müüa Berberi takke, ütles Damia:

"Te trumpate oma ristilöödud jumala igas asjas üle. Tema ratsutas eesli seljas, teile aga on juba tublid Egiptuse hobused liiga viletsad."

Kuid prefekti ei viinud täna miski rõõpast välja. Ehkki ta oskas hoobile hoobiga vastata, talitses ta end ja tegi näo, nagu peaks vana daami rünnakuid süütuks naljaks.

Gorgo rõõmustas mehe mõõdukuse üle ja tänas teda sõnatute pilkudega ning ka käepigistusega, kui seda sai märkamatuks teha.

98

Porphyrios ründas koju naasnud meest küsimustega ja prefekt vastas meelsasti, kuni aias hakkas kostma lärmi. Peagi paistis silma piinlik stseen. Emand Herse tõukas ja tiris Dada egiptlannast orja enda ees, Karnis manitses naist mõõdukusele. Ka nende kannul kõndiv Orpheus ütles raevunud emale vahel mõne rahustava sõna.

Lauljate pere jõudis peagi teiste juurde ja Herse hakkas küsimata selgitama oma viha põhjusi. Marcuse emaga oli jutt olnud lühike. Herse oli tagasi lükanud pakkumise kahjutasu eest otsemaid koos perega Aleksandriast lahkuda. Kui lesk oli ähvardanud kohtunikuga, oli Herse vastanud, et nad pole avalikult esinevad lauljad, vaid vabad kodanikud, kes musitseerivad oma lõbuks. Mureliku ema kaebuse kohta, et Dada tema poega taga ajab, polnud Herse vastust võlgu jäänud ja oli nõrдинult selgitanud, et tema kadunud õe tütre hea maine kaalub rohkem kui kõik, mida võib öelda mõne noormehe kohta. Selle peale oli Maria kostnud, et ärgu Herse unustagu-Marial on vahendeid lasta õiglaselt karistada neid, kes ihkavad kristlasest noormeest võrku püüda ja patuteele ahvatleda.

Sellega oli jutuajamine lõppenud. Maja eest Kanopose teel oli Herse leidnud abikaasa ja poja ning koos nendega viivitamata laevale tagasi läinud.

Seal polnud nad eest leidnud kedagi peale orjatar, kelle Dada oli saatnud oma asju ära tooma. Asjadega naastes polnud ta neidu eest leidnud. Orjatar olevat ka näinud, kuidas Agne oli koos vennaga järvepoolsest väravast lahkunud.

Mis kristlasesse puutub, ütles Herse, küll edasine sel-
99

gub. Kuid õetütar Dada oli alati ustavalt pere poole hoidnud ning olgu Aleksandrias lausujaid ja maage kui palju tahes, ei neil lähe korda lasta inimlapsel kaduda. Kogemusteta laps olevat läinud võrgutajaga kaasa ja kindla peale on sellesse segatud ka pruuninahaline orjapiiga. Herse ei taha kellegi peale kaevata, kuid ta tunneb inimesi, kellele on meeltnööda, kui Dada ja noor kristlasest piimahabe üheskoos häbisse langevad.

Herse kandis selle kõik ette kord vihaselt, kord nuttes ja tõrjus kõik mehe rahustamiskatsed. Vana Damia oli nõrдинud naise kõnevoolu tähelepanelikult kuulanud ning oli tema enda kohta käinud varjatud kaebuse peale ainult muianud ja õlgu kehitanud.

Kui Porphyrios oli kindlaks teinud, et Agne oli aiast tõepoolest salaja lahkunud, käskis ta orjataru rääkida õiges järjekorras, mis juhtus laeval, kui lauljad ära olid. Iga vale sõna eest ootab teda pool tosinat vitsahoopi vastu jalataldu.

Ähvardus pani egiptlanna pikalt halisema. Kuid Porphyrios oskas ta kiiresti vaikima panna ning Sachepris rääkis, mis enne Herse naasmist laeval juhtunud oli.

Tema pajatuse algus ei sisaldanud midagi erilist. Kui teda kiirustama ärgitati, jätkas ta: "Ja siis tuli laevale isand Konstantin ja ilus perenaine naljatas temaga ning võttis ta kiivri enda kätte. Siis tahtis perenaine näha armi laubal ja isand Konstantin võttis kiivri peast."

"Pole tõsi!" ütles Gorgo vahele.

"On ikka. Sacheprisele on ta tallad niisama armsad kui igale teisele. Küsige isand Konstantinilt endalt."

100

"Ma käisin laeval. Kui tulin laevatehasest, kukkus tütarlapse lehvik vette. Ma õngitsesin selle väljaja andsin talle tagasi."

"Nii see oli," kinnitas ori. "Ilus perenaine naljatas isandaga, võttis ta kiivri ja kaalus seda käes..."

"Nii et teel siia flirtisid sa selle blondi plikaga," küsis Gorgo pahaselt. "Ptüi teid mehi!"

Neist sõnadest kostis Konstantinile nõrdimust ja kibedat põlgust. Ta lõikas Gorgol sõna suust ning hüüdis manitsedes ta nime. Kufd neiu ei suutnud pahameelt talitseda:

"Sa flirtisid selle plikaga teel siia. Ptüi! Kergemeelsust nimetatakse õnneks. Mis minusse puutub, siis hoidku jumalad mind selle eest!"

Gorgo naeris kibedalt. Kuid vaid viivuks. Siis ta vakatas ja taganes kähvatades, sest Konstantinis oli toimunud muutus, mis talle hirmu peale ajas.

Arm silmade kohal oli värvunud tumedaks ja mehe mädal hääle omandas võõra karmi ja käheda kõla, kui ta käratas:

"Kui sa oleksid oma ihusilmaga näinud, et ma plikaga flirtisin! Sa ei tohi" seda uskuda. Ja kui sa veel kord ütled, et usud seda, siis ütlen ptüi sinu kohta. See tapab mu, kuid ma teen seda!" Ta seisis tüdruku ees nagu ähvardav sõjajumal ja ta vihane pilk otsis Gorgo pilku.

Vana Damia ei pidanud kauem vastu, lõi kepiga vastu põrandat ja litsus hammaste vahelt: "See veel puudus! Selle maja peretütart ähvardada ja temaga pragada nagu ratsaväelasega laagris! Tee kõrvad lahti, punase kuuega isandake. Aleksandria vaba kodaniku

101

majas ei käsuta keiser, konsul ega comes, vaid käitub korralikult."

Siis pöördus Damia Gorgo poole, vangutas pead ja jätkas:

"Nii see läheb, mu tuvike, kui oled liiga sõbralik. Teeme lühidalt: tulek ja minek on tihti lähestikku."

Prefekt pööras ümber ja läks trepist alla aia poole, kuid Gorgo kiirustas talle järele, haaras tal käest ja ütles Damiale:

"Tal on õigus, vanaema. Sina, Konstantin, jääd ja andestad mu rumaluse. Kui sa mind armastad, ema, siis vaikid. Ta seletab meile pärast."

Sõjamees noogutas. Ori alustas uuesti:

"Ja kui isand Konstantin oli läinud, tuli isand Demet-rius. Mis teab vaene Sachepris, las isand Demetrius räägib ise."

"See on kähku tehtud. Mu vend Marcus on sellesse ilusasse näolapisse kõrvuni armunud ja et kogenematut noorukit pahanduste eest hoida, tahtsin asja enda kanda võtta. Ma pakkusin tüdrukule Midase aardeid, kuid pakkuda ja vastu võtta on kaks eri asja, tüdruk saatis mu pikalt. Mind lohutas, et Konstantin oli parajasti neiu juurest lahkunud. Sihukese sõjajumala vastu ei saa isegi Paan, arvasin ma. Kuid Ares ei teinud Venusest väljagi, sestap olen kindel, et see tragi blondiin on palju tublim tüdruk kui me oleme arvanud. Ma hakkasin Dadast lugu pidama."

"Ta on mu lihase õe tütar," ütles Herse vahele ja rõhutas sõna "lihase" nii tugevasti, just nagu tal oleks kasuõdesid jalaga segada. "Ehkki me teenime leiba lauljatena, oleme ka paremaid päevi näinud. Kes praegusel

102

ajal on Kroisos, võib homme olla Iros. Mis meisse puutub, siis pole Karnis oma vara maha prassinud, vaid püüdnud kunsti jalul hoida. Kuid kes küsib, kuhu vara on jäänud, kui teda olemas ei ole? Tüdrukut oleme hoidnud nagu lihast last. Karnis on tema häält kujundanud ja nüüd, kui ta saaks aidata meil leiba teenida, nüüd..." Karnis rahustas naist:

"Me saame ka temata hakkama. Ma tunnen Aleksandriat ja lähen kohe teda otsima."

"Mina aitan teid," ütles Demetrius. "Pärast läheme hipodroomile, sealsed noormehed on oiivalised jälituskoerad niisuguse uluki peale nagu on teie lihase õe tütar. Tumedajuukselist kristlast olen ma korduvalt näinud laeval."

"Ta läks oma usuvendade juurde," arvas Porphyrios. "Ma olen temasuguseid kirikus näinud. Ta heidab endalt õnne ja elu nagu õunakoore, et päästa seda, mida ta igaveseks õndsuseks peab. Pühas luul! Laulmine koos Gorgoga Isise templis oleks läinud talle maksma koha paradiisis. Ma arvan, et küllap ta seepärast põgeneski."

"Ainult selle pärast," kinnitas Karnis. "Küll see pahandab Olympiost. Apolloni nimel, mu süda pole ammu nii raske olnud. Kas teile meenub meie jutuajamine laeval kaebelaulu kohta Pytho pärast? Me transponeerisime Isise itku lüüdia helistikku, milles selle neitsi ja meie Agne hääl Orpheuse flöödiga kokku kõlasid. See oli suurepärane! Ülehomme pidi kogu rahvas Isise templis seda naudingut meiega jagama. Eile oli tüdruk kogu hingest asja juures. Veel täna hommikul laulis ta itku koos Gorgoga algusest lõpuni läbi. Homme veel üks proov, siis oleksid neid saatnud korda midagi, mida Isise tempel vahest iial enne pole kuulnud."

103

Konstantin oli viimaseid sõnu kuulanud aina rahutumalt. Ta küsis Gorgolt, endal silmavaade sünge:

"Kas sa kavatsesid Isise templis laulda? Kogu rahva ees koos kellegagi nende tüüpide hulgast?"

"Jah."

"Ja sa teadsid juba eile, et ma olen kodus tagasi?" Gorgo noogutas.

"Ja sellest hoolimata harjutasid sa mind oodates laulu koos selle plikaga?"

"Agne pole plika nagu too teine, kes su kiivriga mängis. Ma ütlesin sulle juba ennist, et ma pole veel sinu oma. Me teenime veel erinevaid jumalaid."

Konstantin võttis end kokku, vaatas tükk aega maha ja sosistas viimaks:

"Ma olen tänaseks küllalt kannatanud. Võta aru pähe, Gorgo. Jumal hoidku mind meelega eest."

Ta kummardus neiu ja teiste ees, ütles, et teenistus ootab ja lahkus kiiresti.

13. Kolmeteistkümnes peatükk

Hipodroomi hobuseharrastajad ei teadnud Dada kohta midagi öelda, sest ta polnud ühelegi kergemeelsele noormehel ligi ajanud.

Varsti pärast seda, kui orjatar oli läinud kingi tooma, oli Karnise jutule tulnud laulja Medius. Ta oli tulnud eesliga ega lasknud ärritatud neiu kaua paluda, et ta kaasa võetaks.

Medius oli tulnud Karniselt ja Herselt paluma, et Dadal lubataks esineda mõnel Posidoniuse etendusel. Tal polnud erilist lootust, kuid nüüd lahenes asi iseenesest ja Dada soov, et tema omad ta asukohast esialgu midagi ei teaks, sobis Mediusele suurepäraselt.

Kui Karnis juhtis Tauromeniumi teatrit, oli Medius olnud seal koorijuht ning tüdruku onu oli talle palju head teinud. Nüüd sai ta tasuda, sest vanadel läks üsna nadilt ja mida ta Dada pealt teenib, seda tahtis ta heategijaga ausalt jagada.

Medius oli ettenägelik mees ning laskis Dadal kaasa võtta uue roosilise rüü ja selle juurde kuuluvad ehted. Ta pakkis kokku kõik; mis tüdruk kätte andis ja lohutas Dadat puuduvate kingade pärast. Tema juhib eeslit, Dada läheb ratsa. Neiu nägu kattis loor ja jalgu sai rüüga varjata. Kodus on esimene asi lasta talle uued sandaletid teha, liiati selsamal kingsepal, kes tegi kingi comesi naisele ja juudi kogukonna eestseisja tütardele.

Teeleminekul läksid kõik asjad nii segi, et Dada tuju paranes ja ta jälle naerma hakkas. Erilise mõnuga kujutas Dada ette Herse nägu, kui see koju tulles aru saab, et Dada on ka kingadeta jalga lasknud.

105

"Las ta muretseb. Miks nad alailma arvavad, et kõik minus on edev ja halb? Kuid seda ütlen sulle ette: kui mul teie juures ei meeldi ja tont, keda ma mängima pean, on mulle vastumeelt, siis läheme lahku niisama kiiresti kui me kokku sattusime. Miks viid sa mind nii viletsaid tänavaid mööda? Ma tahan midagi ka näha ja mööda peatänavat sõita."

Kuid seda soovi ei saanud Medius täita, sest linna suurtel liiklussoontel käis täna äge möll ja ta oli rõõmus, et nad tülitamata tema majakesse jõudsid.

See asus väljakul kreeklaste ja egiptlaste linnaosade vahel ning seal oli küllalt ruumi Mediusele, ta naisele, lehest tütrele ja selle viiele lapsele, ehkki maja oli maast laeni igasuguseid veidraid asju täis topitud. Dada uudishimu ei leidnud kusagil rahuldust ja Mediuse tütrelapsad rippusid juba mõne tunni pärast tema küljes.

Kristlasel Agnel ei õnnestunud niisama kiiresti ja kergelt uut kodu leida.

Kaitsjata ja looritamata kiirustas ta, vend käekõrval, sihitult edasi.

Ta tahtis pääseda eemale neist, kes tema igavest õndsust ohustasid.

Agne teadis, et Karnis oli ta raha eest ostnud, et ta on Karnise omaja kuulub talle nagu asi. Ka kristlaste õpetuse järgi pidi ori oma peremehele kuulekas olema, kuid neiu ei tundnud end orjana, ja kui ta seda ometi oli; siis tohtis peremees tappa küll ta ihu, kuid mitte hinge. Ta hoidus rahvarohkematest tänavatest, hiilis vastu majaseinu mööda tänavaid ja tänavakesi. Agne oli Antiookias näinud, kuidas põgenenud ori oli jõudnud keisri kujuni ja puudutanud seda ning niiviisi

106

tagaajajate eest kaitset leidnud. Niisugune kuju pidi olema siingi, kuid kus? Naine, kellelt ta seda küsis, juhatas ta suuremale tänavale. Mingu ta seda mööda Kanopose teele, siis esimest põiktänavat mööda vasakule suurele väljakule Kuningakvartalis, kus piiskopi residentsi kõrval on prefektuuri ees Theodosiuse ausammas.

See juhatus ja piiskopi mainimine andsid talle uue suuna.

Peremehele vastu hakata ja põgeneda oli ebaõiglane; tema sõna kuulata oleks olnud raske patt.

Mida võtta, mida jätta? Oli ainult üks, kes võis ta piinavast hirmust vabastada-selle linna hingekarjane, piiskop.

Oli ju Agnegi lammas tema karjas, tema poole tuligi pöörduda.

See mõte langes ta hirmust ja murest pilvisele südamele otsekui valguskiir. Ta surus vennakese enda vastu ja ütles talle, et nad lähevad hea mehe jutule, kes juhatab neile teed vanemate juurde.

Kuid laps tahtis Dada juurde minna ega tahtnud mehest kuuldagi.

Osalt jõuga, osalt meelitustega tiris Agne poissi kaasa, kuni nad jõudsid Kanopose teele.

See kihas ärritatud inimestest, seal oli sõdureid jalgsi ja ratsa, kes püüdsid rahu säilitada. See kõik köitis poisikest ja hajutas ta koduigatsuse.

Kui Agne oli leidnud tänavat, mis viis prefektuuri väljakule, kiskus edasivoogav rahvahulk ta kaasa. Ümber pöörata olnuks võimatu; Agne pidi kogu jõu ja meelevõimade kokku võtma, et teda lapsest ei lahutataks.

Nii jõudiski ta väljakule, mida otsis.

107

Agne oleks tahtnud nutta ja maa alla vajuda, kuid silmad jäid kuivaks ja rüht sirgeks, sest ta silmas eemal kõrge portaali kohal suurt kuldristi. See mõjus nagu tervitus kodumaalt ning selle kaitse all lootis ta rahu, lohutust ja pääsemist leida.

Ent kuidas sinna pääseda?

Avar väljak oli rahvast täis nagu nooletupp nooli. Edasiliikumiseks tuli teed rajada ning üheksa kümnendikku neist, kelle vahelt tuli läbi trügida, olid mehed, ärritatud, vihased mehed, kelle välimus ajas hirmu peale.

Enamik munkasid oli tulnud piiskopi kutsel Punase mere äärsetest kloostritest ning isegi

Ülem-Egiptusest. Nad ühendasid hääled kirglikuks karjeks:

"Maha ebajumalad, maha Serapis, surm paganatele!"

Näis, et mungad olid Lunastaja headuslipu alt üle jooksnud vihkamise verise ruutlipu alla.

Nende hoolitsemata juuksed ja habe raamistasid vihaseid, hõõgivate silmadega nägusid.

Nende kõhetute või paistes kehade kattedeks oli kasinasti tooreid lamba- või kitsenahku. Nende kiduratel ihuliikmetel paistsid armid ja vorbid, mille olid löönud vööli rippuvad roosad. Ühel voolas laubalt punast verd. Ta oli just täna eriti sügavale pähe vajutanud okaspärja, mida ta ööl ega päeval ära ei võtnud. Teist hüüti kloostriis Õlikannuks. Ta toetus kahe mehe najale, sest kõhetunud jalad ei suutnud kanda tursunud keha, mida oli juba kümme aastat toidetud ainult kõrvitsate, tiguude, ritsikate ja Niiluse veega. Kolmas oli raske ketiga aheldatud naabri külge. Nad elasid koos Lykopolise juures lubjakivimägedes ning olid vandunud, et kumbki ei lase teist magada, millega nende patukahetsusaeg kahekordistub ja ränk unepuudus siinilmas annab neile

see-eest kahekordse naudingu teises ilmas. Kõik tundsid end võitluskaaslastena ühises sõjas. Paganate maailm oli neile müüdav naine. Ehkki ehted, mida ta kandis, olid ilusad ning rõõmustasid rumalate vaimu ja südant, tulid need ometi ihult maha kiskuda. Nõnda tahtsid nad teda aina ja aina piitsutada, kuni ta lunastatud maalt kaob ega naase enam iialgi.

"Maha ebajumalad! Maha Serapis! Maha paganad!" möirati Agne ümber.

Kui vihane rahvamass kisendas kõige valjemini, ilmus rõdule risti kohal majesteetliku hoiakuga mees ja viipas nõrkinud rahvahulgale rahutervituse. Kui ta käe tõstis, põlvitasid kõik kohalviibijad. Agne, kaasa arvatud.

Agne aimas, teadis, et kõrge isand ülal on piiskop, keda ta otsis. Kuid ta ei öelnud seda vennale, sest Theophilos nägi välja pigem kui uhke vürst, mitte kui hea ja sõbralik mees, nagu talle oli öeldud.

Selle suure isanda jutule ta ei tohtinud trügida. Kuidas saakski säherdune miljonite hingede valitseja leida aega temale ja ta pisikesele murele?

Kuid ümbruskonnas pidi ju leiduma mõni presbüter või diakon ja kellegi poole neist tahtis Agne pöörduda, kui rahvas hakkab laiali minema ja tal läheb korda jõuda ristiga värava juurde.

Ta oli paarkümmend korda proovinud edasi jõuda, ent tulemus oli tühine. Enamik munki, kellest ta tahtis mööduda, tõukas ta põlgusega tagasi. Üks, kellel ta oli käsivarrest kinni võtnud, et see kõrvale tõmbuks, oli kukkunud tänitama, otsekui teda oleks uss salvanud:

"Kao, naine! Ära puuduta mind, sa saatanalõks, sa vanakurja peibutis! Muidu tallan su maha!"

Agne ei pääsenud edasi ega tagasi. Möödus mitu tundi, mis tundusid talle pikad nagu terved päevad. Ometi ei tundnud ta väsimust, ainult hirmu ja vastikust ning tugevamini kui midagi muud igatsust jõuda paleesse ja kõnetada mõnda preestrit.

Päike oli kõrgpunkti ammu ületanud, kui juhtus midagi, mis tõinavat Papiast millegi uue ja tavatuga üllatas.

Prefektuuri rõdule ilmus keisri saadik Cynegius, keskmist kasvu tugev mees, kellel oli tark ümmargune advokaadinägu. Aukandjal, kogu Hommikumaa konsulil ja prefektil ei olnud seljas enam Vana-Rooma suurmeeste villane tooga, vaid pikk purpursest siidbro-kaadist rüü, millele oli tjk'tud kuldseid lilli. Tema õlal toretses kõrge ametniku tunnus, iselaadse, üpris rikkaliku ja kunstipärase koega ringikujuline kaunistus. Mees tervitas rahvast üleoleva kummardusega. Kui kuulutaja oli kolm korda pasunat puhunud, osutas Cynegius oma salakirjutajale. See avas otsemaid rulli ning hüüdis valju häälega:

"Rahu, keisri nimel!"

Kõlas neljas pasunapuhumine ja väljakul jäi nii vaikseks, et oli kuulda, kuidas prefektuuri valvurite hobused pruuskasid.

"Keisri nimel!" kordas ametnik, kes oli valitud keisri läkitust ette lugema.

Cynegius kummardus, osutas taas salakirjutajale ning siis tseesari ja ta abikaasa piltidele mõlemal pool rõdu, ning ametnik jätkas:

"Keiser Theodosius tervitab oma ustava saadiku ja teenri Cynegiuse kaudu kauni ja suure Aleksandria linna elanikke. Ta teab, et linna head ja truud kodanikud

tunnistavad vagalt ja vankumatult püha usku, mille apostel Peetrus on usklitele teatavaks teinud. Ta teab, et nad on tõsiusklikud kristlased ja hoiavad kinni õpetusest, mille Püha Vaim on dikteerinud kirikuisadele Nikaias. Tseesar Theodosius, kes nimetab end uhkusega ainuõige usu kilbiks ja mõõgaks, eestvõitlejaks ja valliks, õnnitleb kauni ja suure Aleksandria linna häid kodanikke, kelle enamik on Ariuse saatanelikust väärdõpetusest lahti öelnud ja Nikaia õigesse usku pööranud. Ta kuulutab neile oma truud ja õilsa teenri Cynegiuse kaudu, et nii kogu riigis kui ka Aleksandrias peab valitsema see ja mitte ükski teine usk. Nagu kõigis tema

riikides, nii jälitatakse nüüdsest ka Egiptuses iga õpetust, mis on selle õige usuga vastuolus. Aga neisse, kes hoiavad mõne teise usu poole, seda levitavad ja kuulutavad, tuleb suhtuda kui ketseritesse ja neid nõnda ka kohelda."

Salakirjutaja pidi jutu pooleli jätma, sest rahva hõis-ked katkestasid teda aina ja aina.

Polnud kuulda ainsatki rahulolematut häält, ja kui keegi olekski sõandanud seda tõsta, poleks ta sel kokkutulekul karistamata jäänud.

Alles siis, kui oli mitu korda pasunat puhutud, õnnestus mehel jätkata:

"Teie tseesari kristliku südame suureks mureks on ta kuulnud, et ebajumalateenistusel, mis on inimkonda nii kaua pimedusega löönud ja paradiisi väravatest eemal hoidnud, on selles kaunis ja suures linnas kuradi võimu toel ikka veel pooldajaid, templeid ja altareid. Kuna tema armurohkele ja kristlikule keisrisüdamele on vastumeelt verejanuliste ja julmade paganate poolt nii paljude märtrite tagakiusamise ja tapmise eest kätte maksta

111

meie püha usu märatsevate vaenlaste järeltulijatele, kaassüüdlastele ja eksituskaslastele, sest Issand on öelnud "kättemaks on minu", siis on tseesar Theodosius nüüd andnud korralduse, et suures ja kaunis Aleksandria linnas tuleb paganlike ebajumalate templid sulgeda, nende kujud purustada ja altarid ümber lükata. Kes end veriste ohvriandidega määrib, kes süütu ohvriloomu tapab, kes ebajumalatemplisse läheb, kes seal usutalituse korraldab või inimese käega tehtud ebajumalakujusid austab, kes maal või linnas mõnes templis palvetab, seda karistatakse otsemaid viieteistkümne naela kulla suuruse trahviga, ja kes niisugusest kuriteost teab, ilma et ta sellest avalikult teada annaks, seda karistatakse niisamuti."

Viimaseid sõnu ei kuulnud keegi. Õhku vapustasid säherdused hõisked, mida isegi selles rahvakogunemise paigas polnud enne kuulnud.

Hõisked ei lõppenud, pasunapuhumine neid ei summutanud ning kisa kandus edasi linna tänavatele ja väljakutele. See jõudis merel laevadele, tungis rikaste majadesse ja vaeste hüttidesse. Seda kostis kumedalt valvuriteni, kes Pharose tuletorni tipus öösel kaugele paistvat tuld õhutasid, ning uskumatult lühikese ajaga teadis kogu Aleksandria, et keiser oli paganate tegevusele surmaotsuse kuulutanud.

Saatuslik sõnum oli tunginud ka muuseumi ja Serapeionisse. Veel kord võtsid end kokku noored, kes linna kõrgetes koolides olid paganate tarkuse varal suureks kasvanud, kreeka filosoofide lätest oma vaimu harjutanud ning kelle südant oli täitnud vaimustus ilu ja headuse vastu vanas kreekluse vaimus. Nad järgnesid

112

oma õpetaja Olympiose kutsele ja sööstsid grammatik Orestese juhtimisel relvadega, mida Olympios oli neile valmis hoidnud, ning lippudega, mille ta oli lasknud valmistada, Prefektuuri väljakule, et mungad minema kihutada ja Cynegius tükkis nõudmistega, mis ta paganatele oli esitanud, oma keisri juurde tagasi saata.

Noored kiirustasid võitlusse. Kes neile vastu hakkas, neist said nad jagu. Kaks manipulit jalaväge, kes kaitsesid läbi Kuningakvartali viivat Kuninga tänavat, ei suutnud vaimustatud salkadele vastu panna. Nõnda jõudsid noormehed Caesareumi tänavale ja prefektuuriesisele väljakule.

Siin kohtusid pärjatud pea ja mõtlejalaubaga noorukid lambanahkadesse mähitud süngete meestega, askeetlike unistajatega, paastudes, end piitsutades ja liha suretades halliks läinud patukahetsejatega.

Mõlemad pooled astusid välja selle eest, mis oli neile ülim vara, mõlemal poolel oli oma veendumustega tõsi taga, mõlemale poolele oli see, mida nad kaitsesid, väärtuslikum ja kallim kui lühike elu.

Kuid paganatest noormeestel olid mõõgad, munkadel kõigest üks relv, roosk-; ja seda olid nad harjunud kasutama ainult enda, mitte teiste vastu.

Algas metsik kähmlus ja maadlus. Paganate lahingu-laulusse segunes needusi ja psalme.

Siin varises maha haavatu, seal tapetud munk, kusagil ilus nooruk, keda oli tabanud patukahetseja raske rusikas. Rind rinna vastu heitles erak noore õpetlasega, kes alles eile oli vaimustatud kuulajaskonna ees rääkinud Plotinose uusplatonistlikust õpetusest. Ning keset seda möllu seisid Agne ja ta vend.

113

Kohkunud neiu silmad jäid kuivaks ja tema suust ei kostnud ainsatki kaebust.

Pöörane hirm ajas meeled segi ja vaevas otsekui kehaline valu, mis algas rinnust ja kiirgus sügavale sisimasse.

Hirmust oli ta keisri läkitust ainult ühe kõrvaga kuulanud ega olnud selle sisust pooltki taibanud. Nüüd pigistas ta silmad kinni ega näinud või kuulnud midagi, mis tema ümbruses toimus, kuni otse tema kõrval kostis kõrvu uusi helisid: kabjaplaginat, trompeti üürgamist ning üha valjemat kisa ja karjumist.

Viimaks jäi vaiksemaks ning kui Agne silmad avas, oli väljak ta ümber nii inimtühi, otsekui nähtamatud käed oleksid selle puhtaks pühkinud. Ainult siin-seal lamas mõni inimkeha ja Caesareumi tänaval käis veel tunglus. Kuid soomusrüüs ratsanike ees taganes seegi kaugemale.

Agne hingas kergemalt ja päästis poisi pea oma rüü voltide vahelt, kuhu ta venna oli mähkinud. Kuid õudus polnud veel lõppenud. Ummisjalu põgenedes kihutas üle väljaku salk noori õpetlasi ja nende kannul soomusrüüs ratsaväelasi, kes olid võitlevad paganad ja kristlased lahutanud.

Jälitatud pagesid otse Agne poole, kes sulges jälle silmad ja ootas, et lähenevad ratsud ta kapjade alla tallavad. Üks põgenejaid tõmbas poisi pikali. Siis kaotas Agne esimest korda meelemärguse, tal polnud enam jaksu püsti seista ja ta vajus elutult tolmupeale sillutisele. Kui ta viimaks silmad avas, oli tal tunne, just nagu ta hõljuks. Ta sai aru, et üks sõjamees oli ta sülle võtnud ja kandis teda nagu last.

Agnet valdasid häbi ja hirm, ta püüdis lahti rabeleda. Mees pani ta maha ning kui neiu jalul seisis, vaatas ta se-

114

gase pilguga ringi ning karjatas korraga: "Jeesus Kristus, kus on laps?"

Agne viibis ikka veel väljakul, otse prefektuuri värava ees. Ratsamees, küllap tema päästja teener, talutas tema selja taga ratsanikuta hobust. Sillutisel lamas oi-gavaid haavatuid, soomusrüüs võitlejad moodustasid Caesareumi tänava ääres pika kahekordse spaleeri. Kuid Papiast polnud kusagil näha.

Ta hüüdis veel kord, nii sügava valuga, et sõjamees talle kaastundlikult otsa vaatas:

"Papias, vennake! Oh mu Önnistegija! Kus on laps?"

"Küll me ta üles otsime," vastas sõdur. "Sa oled noor ja ilus. Mis tõi sind niisuguse rahunutuse ajal rahva hulka?"

"Ma olin teel piiskopi juurde."

"Halval ajal," vastas prefekt Konstantin, kes oli Agne leidnud ja otstarbekaks pidanud tema kaitsmist mitte ühegi teise sõjamehe hoolde usaldada. "Täna Jumalat, et sa nii kergelt pääsesid. Mina pean oma ratsanike juurde naasma. Kas sa tead, kus on piiskopi korter? See on seal. Ja mis puutub su vennasse... Oota! Kas su kodu on Aleksandrias?"

"Ei, isand." :

"Kuid sa elad siin ju sõprade või sugulaste juures?"

"Ei, isand. Ma tahan ainult piiskopi jutule pääseda."

"Imelik. Eks tee proovi. Mul on vähe aega, kuid pärast räägin julgeolekumeeskonna pealikega. Kui vana see poiss on?"

"Pole veel kuuenegi."

"Kas ka tumeda peaga nagu sa isegi?"

"Ei, blond ja lokkis juustega, ja nii armsa näoga."

"Kui ta on leitud, ta nimi on Papias, kuhu ta tuleb viia?"

115

"Ma ei tea... Kui leiate, tooge ta siia isand piiskopi juurde."

"Theophilose juurde?"

"Jah, just tema juurde. Või viige ta piiskopi väravavahi juurde."

"See pole nii suursugune, kuid võib olla arukam," kostis ratsamees, viipas teenrile, keeras hobuse laka ümber käe ning kappas oma üksuse juurde tagasi.

14. Neljateistkümnes peatükk

Piiskopipalee avaras aatriumis käis elav sagimine. Vaimulikud ja mungad käisid sisse ja välja, lesed, kes naisdiakonitena haigeid põetasid, ootasid, et saaksid siduda ja hea sõnaga lohutada. Diakon Eusebius, noore Marcuse raugast õpetaja, juhatas siinset heategevust ja hoolitses, et noori haavatud paganaid põetataks niisama hästi kui kristlasi.

Palee ees kõndisid edasi-tagasi kahekümne teise leegioni veteranid ja asendasid uksehoidjat, kes tavatses siin seista rahuajal.

Agne otsis asjatult uksehoidjat ning läks siis põetavate ja hoolitsevate meeste ja naiste juurde. Tal oli suur janu ja kui ta nägi leske, kes veini hulka vett segas, võttis Agne julguse kokku ja palus lonksukest.

Naine ulatas talle kohe peekri ja küsis, kelle juurde Agne siin kuulub.

"Ma tahan isand piiskopi jutule minna," ütles Agne, kuid lisas siis kiiresti: "Ma tahaksin rääkida piiskopi uksehoidjaga."

"Ta on seal," osutas lesk mehele, kes seisis aatriumi tagaseina ääres hämaras.

Alles nüüd taipas Agne, et on juba õhtu.

Kui tuleb öö, kust ta siis peavarju leiab?

Agne läks uksehoidja juurde ja palus, et see ta venna enda juurde võtaks, kui see talle üle antakse.

"Hea küll," vastas hiiglane sõbralikult. "Kui ta tuuakse, läheb tä samariitlaste orvukodusse, küsi sealt järele."

Neiu võttis julguse kokku ja palus end mõne preestri juurde juhatada. Uksehoidja soovitas minna mõnda

117

kirikusse, sest piiskopi lähikonna vaimulikel on käed tööd täis, iga tühiasja tarvis neil aega ei ole.

Kuid Agne käis peale, kuni mehe kannatus lõppes ja ta käskis piigal oma teed minna. Korraga tuli uksest kolm vaimulikku ja Agne võttis taas südame rindu, astus neist ühe vanema presbüteri ette ja palus:

"Auväärne isa, palun kuulake mind ära. Ma pean mõne preestriga rääkima, kuid see mees ütleb, et kellelgi pole minu jaoks aega."

"Kas ta ütleb nii?" küsis preester ja hõikas siis uksehoidjale: "Kirikul ja tema teenritel on alati aega, kui teda otsivad vagad südamed. Mida sa tahad, mu laps?"

"Mu süda on nii raske. Ma armastan oma lunastajat, kuid ma ei saa teha, mis tahan ega tea, mida peale hakata, et mitte ränka pattu teha."

Preester läks kõrvalruumi, kust trepp viis palee kõrgemale korrusele.

Nad jõudsid viimaks kõrgesse tuppa, kus luugid olid juba kinni ja pehmete istmete kohal, millel hulk nooremaid ja vanemaid mehi kirjatööd tegi, põlesid mitmeharulised lambid.

"Siin me siis oleme," ütles preester ja istus kirjutajatest tükk maad eemale. "Räägi, mis sind vaevab, kuid tee lühidalt, sest ma võtan need minutid tähtsa töö arvelt."

"Ma olen vabade vanemate laps, pärit Augusta Trevi-rorumist. Mu isa oli keisri teenistuses maksukoguja."

"Hea küll. Aga kas see käib asja juurde?"

"Jah, isand. Mu isa ja ema olid head kristlased, kuid nad tapeti Antiookia ülestõusu ajal. Mina ja mu vend Papias..."

"Hea küll."

118

"Meid mõlemaid müüdi. Mu peremees andis meie eest raha, ma ise nägin seda. Kuid meid pole peetud orjadeks. Nad on paganad ja nõuavad..."

"Kas nad nõuavad ebausust asju?"

"Jah. Sellepärast me põgenesime."

"Õigesti tehtud, armas laps."

"Kuid ori peab ju ometi peremehe sõna kuulama."

"Muidugi. Kuid peremehest kõrgemal on Taevaisa, ja tuhat korda meelsamini tuleb truudust murda peremehele kui Taevaisale."

Kirjutajate pärast oli preester rääkinud vaikselt, kuid viimased sõnad lausus valju häälega ning neid oli kuulnud teises toas, sest raske eesriie lükati kõrvale ja kostis kummaliselt tugev ja sügav hää:

"Kas juba tagasi, Irenaeus? See on hea, mul on sinuga rääkimist."

"Kohe, isand. Paari minuti pärast olen sinu teenistuses."

Mees tõusis ja ütles Agnele:

"Sa tead nüüd, mis su kohus on. Kui su peremees laseb su kinni püüda ning nõuab, et pead teda ohverdamisel aitama või muud seesugust tegema, siis leiad kaitset meie juures. Minu nimi on Irenaeus."

Presbüterit katkestati jälle, sest eesriie oli taas avanenud ja teisest toast tuli mees, keda ei saanud unustada keegi, kes oli teda korra näinud.

See oli piiskop, keda Agne oli silmanud rõdul. Ta põlvitas, et alandlikult rüü äärt suudelda. Theophilos laskis sel juhtuda ja mõõtis tüdrukut kiire pilguga. Agne aga ei sõandanud pilku tõsta, sest sellest mehest hoovas midagi ülivõimast. Piiskop osutas Agnele:

119

"Mida see tüdruk tahab?"

"Vaba inimene, kristlike vanemate laps Antiookiast. Müüdnud ebajumalakummardajatele. Peab sooritama paganlikke asju. Põgenes peremehe juurest."

"Sa ütlesid talle, missugust peremeest tuleb austada."

Siis pöördus ta Agne poole ja küsis:

"Miks pöördud sa siia ja mitte oma kiriku diakoni poole?"

"Me oleme siin olnud alles mõne päeva."

"Mine siis Maria basiilikasse armulauale. See algab kohe. Kuid siiski... Sa oled siin võõras, peremehe juurest ära jooksnud ja väga noor. Öö on tulemas. Kuhu mõtled sa öömajale minna?"

"Ma ei tea."

"Seda nimetan ma julguseks," pomises Theophilos presbüterile ja pöördus taas Agne poole:

"Tänu pühakutele on meil linnas sinusugustele peavari. See kirjutaja annab sulle tõendi, mis võimaldab sissepääsu. Nii et oled Antiookiast? Siin on Antiookia Seleukose varjupaik.

Missugusesse parohhiasse su vanemad kuulusid?"

"Ristija Johannese parohhiasse."

"Kas sellesse, kus jutlustab Damascius?"

"Jah, püha isa. Ta oli meie hingekarjane."

"Ariaanlane?" päris piiskop, ajas end kogu pikkuses sirgu, surus huuled kokku.

Presbüter lõi käsi kokku ja uuris pahaselt:

"Kas sa ise ka tunnistad Areiose hullust?"

"Mu vanemad olid ariaanlased ja on mind õpetanud paluma Jumala loodud Õnnistegijat."

"Aitab," käratas piiskop. "Tule, Irenaeus."

Agne seisis nagu välgust rabatult, kahvatu, värisev ja lootusetu.

120

Kas tema siis polnudki kristlane?

Kas vanemate usku olla oli lapse kuritegu?

Kas need, kes äsja olid talle sirutanud päästva käe, et see vaenulikult ja äkki tagasi tõmmata, olid ise kristlased kõigi peale halastava Lunastaja mõttes?

Agne kahtles kõiges, ainult mitte Kristuses ja tema jumalikus headuses. Teda vallanud rahutuses, hädas ja lootusetuses ei leidnud ta pisaraid ning seisis liikumatult paigal, kus ta piiskopiga oli rääkinud.

Viimaks peletas teda üles vanema kirjutaja kriiskav hää, kes hõikas nooremale:

"See tüdruk segab mind. Näita talle teed, Petubastis."

Ilusale egiptlasest noormehele oli töökatkestus enam kui meelepärane. Ta tõusis rahulikult, pani kirjutusvahendid kokku, lükkas kirjutades laubale vajunud juuksed tagasi ja pistis roost kirjutuspulga asemel kõrva taha tumesinise kukekannuse. Siis avas ta ukse, vaatas ilusale neiule asjatundja pilguga häbematult otsa ja ütles pilkava alandlikkusega:

"Palun!"

Agne lahkus kirjutustoast langetatud päi. Egiptlane lipsas talle järele, võttis ta käest kinni ja sosistas:

"Kui sa saad all pool tunnikest oodata, armsake, siis viin su kuhugi, kus on ilus olla."

Agne peatus ega osanud vihjest aru saada. Mees pani käe neiu õlale ja püüdis teda enda vastu tõmmata. Tütarlaps tõukas ta eemale ja kiirustas trepist alla suurde aatriumisse.

Seal oli vahepeal vaikseks ja pimedaks jäänud.

Paljude sammastega ruumi valgustas vähe lampe,

121

mõne tõrviku valgus langes pinkidele, mis olid sinna pandud ootavate vaimulike, ilmikute ja palujate tarvis.

Viimseni kurnatult võttis ta istet ja varjas näo kätega.

Tema äraolekul olid haavatud hospitalidesse viidud. Ainult ühte polnud riskitud liigutada. Ta lamas Agnest üsna kaugel diivanil kahe samba vahel ja arstiriistade-kastile pandud lambi valgus langes mehe veretutele ilusatele noortele näojoontele.

Tema päitsis põlvitas diakoniss ning vaatas vaikides surnule otsa. Lahkunu kõrval lamas põrandal vana Eusebius ja surus näo vastu noormehe rinda, mida ei liigutanud enam ainuski hingetõmme.

Lageda ruumi vaikust katkestasid ainult kaks heli: rauga tasane nuuksumine ja palee ees valvavate veteranide samm. (X

Lesknaine vaatas üksisilmi surnule näkku ega seganud diakonissi, sest teadis, et see palub pagana hinge eest.

Pärast pikki hetki ajas rauk end püsti, kuivatas silmi, surus huuled surnu külmale käele, osutas selle näole ja ütles:

"Nii noor, nii ilus, Taevaisa meistritöö. Täna hommikul lõõritav lõoke, ema rõõm, ja nüüd...

Kui palju lootusi ja õnne on kustunud. Mu hea Õnnistegija, kes sa oled öelnud, et sinu taevase isa ees ei leia armu ainult need, kes sulle Issand, Issand ütleavad, kes sa oled patuste lu-nastamiseks verd valanud, päästa see mees. Sina, hea karjane, halasta sellele kadunud lambale."

Vanamees tõstis mõlemad käed ja vaatas tükk aega ülespoole. Siis võttis ta end jälle kokku ja ütles:

"Hea õde, kas sa ka tead, et see oli rikka laevaomaniku

Asklepiorose lese Berenice ainus poeg. Vaene ema! Mine tema juurde ja vii talle see hirmus sõnum. Ma läheksin ise, kuid mina olen preester ja talle teeks haiget, kui ta saaks surmasõnumi ühelt neist, kelle vastu see pimestatud noormees mõõga tõmbas. Nii et mine sina. Ja kui see õnnestub, näita talle, et on olemas keegi, kellel on palsamit igale haavale ja et meie, kes me temasse usume, kaotame oma armsaid ainult selleks, et nendega taas kohtuda. Anna talle lootust. Lootus on kõik. Nad ütlevad, et lootus on roheline, sest ta on südame kevad."

Diakoniss tõusis, suudles surnu silmi, lubas diakonile, et teeb mis oskab, ja lahkus. Ka Eusebius seadis aatriumist lahkuma. Korraga kuulis ta pingilt vaikset nuttu. Ta peatus, kuulatas, raputas halli pead ja pomises:

"Armas Jumal, hea Jumal, sina üksi tead, miks sa oled elu roosikimbule nii palju teravaid okkaid pannud."

Siis läks ta Agne juurde ja kui tüdruk tõusis, ütles sõbralikult:

"Miks sa nutad? Kas ka sinul on keegi surnud?" "Ei ole."

"Mida otsid sa siis siit nii hilisel tunnil?"

"Mitte midagi. Kõik on läbi. Mu jumal, kui kaua ma olen siin istunud? Ma tean, et pean lahkuma."

"Kas sul pole kedagi, kes sind saadaks?"

Agne raputas kurvalt pead.

Vanamees vaatas teda lähemalt ja lausus:

"Ma viin su koju. Sa näed, ma olen vana ja preester. Kus sa elad, laps?"

"Mina?" kogeles Agne. "Jumal, mu jumal, kuhu ma pean minema?"

"Kas sul siis polegi kodu? Ütle mulle avameelselt, mis sind vaevab? Vahest ma oskan aidata."

"Sina? Kas pole sinagi üks piiskopi presbüteritest?"

"Ma olen diakon. Theophilos on mu kiriku pea. Kuid just sellepärast..."

"Ma ei taha kedagi petta. Mu vanemad olid ariiaanlased. Kuna nende usk on ka minu usk, viskas piiskop mu halastamatult välja."

"Või sedaviisi tegi piiskop? Tema on paljude kristlaste pea ning peab ikka silmas pidama suurt, mis tähendab talle väike. Mina olen tühine mees ja minu süda muretseb üksiku pärast. Issand on öelnud, et tema isa kodus on palju tube. Kus Areios peavarju otsis, pole küll minu kodu, kuid kuulub ikkagi isakodu juurde. Ei ole sugugi halb, et sa pead kinni sellest, mida vanemad on sulle õpetanud. Mis on su nimi?"

"Mu nimi on Agne."

"See tähendab tallekest. Kena! Nimi meeldib mulle ja kuna ma olen karjane, siis tule minuga kaasa. Miks sa nutad? Mida sa siit otsid? Miks sa ei tea, kus su kodu on?"

Agne hakkas jälle lootma ja vastas kõigile küsimustele.

Eusebius kuulas ta ära ja kutsus siis oma koju, kus ta naine tütarlapsele kindla peale aseme leiab.

Agne oli rõõmuga nõus ja palus, et kui ta vend tuuakse, siis see talle järele saadetaks.

Nad peatusid väikese aia ees.

"Siin me oleme. Mis meil on, seda anname meeeldi, kuid seda on väga vähe. Kes saakski jõukalt elada, kui nii paljud teised viletsusse surevad."

Kui nad peenarde vahelt läbi läksid, osutas diakon puule ja ütles:

"Mullu andis see puu kolmsada seitse virsikut ja ka tänavu on vilju rohkesti."

Majakesest aia tagumises otsas paistis valgust. Kui nad esikusse jõudsid, lonkas peremehele vastu pentsik koer. Esijalad sibasid üsna reipalt, kuid tagumised olid halvatud.

"Minu sõber Laatsarus," ütles vanamees rõõmsalt. "Ma leidsin ta kunagi tänavalt. Eks temagi ole Jumala loomake, ja ehkki ta on halvatud, lohutan ma end psalmiga: Hobuse vägevusest ei pea ta lugu ega ole tal heameel jalameeste säärtest."

See kõik kõlas nii rahulolevalt ja rõõmsalt, et Agnegi naeris. Kui ka diakoni naine oli ta emalikult vastu võtnud, oleks tüdruk end tundnud üle pika aja õnnelikuna, kui tal poleks olnud meeles vend.

Ent mure kadus peagi, sest Agne oli nii kurnatud ja väsinud, et sõi vaid mõne suutäie, heitis puhtasse voodisse ja jäi kohe magama.

Kui abikaasad kahekesi jäid, rääkis vanamees naisele Agne loo ära ja ütles lõpuks:

"Imelik lugu nende ariaanlaste ja teiste ketserlike kristlastega. Kui meil on õigus ja Poja loomus on samasugune kui Isal, siis pole tal ei puudusi ega nõrkusi ning mis oleks jumlikum kui kellegi eksitusest meie isiku kohta mööda vaadata, ja mis oleks inimlikult armetum kui eksitust pahaks panna ja selle eest veriselt kätte maksta? Saa minust õigesti aru. Kahjuks või tänu Jumalale pole ma siin maa peal kuigi kaugele jõudnud ning olen diakonina toppama jäänud. Kui tuleb mõni poisike ja peab mind salmilauljaks, kas pean teda selle eest nuhtlema? Üldse mitte. Ma arvan, et meie Önnistegija on liiga jumalikult

125

puhas, et vihata neid, kes teda ainult jumalasarnaseks peavad. Ta on armastus ise ning kui ariaanlane taevasse jõuab ja Jeesus Kristus teda näeb, sakutab ta meest ehk kõrvast ja ütleb: Kas sa nüüd näed, kes ma olen? Kuid su eksitus olgu sulle andeks antud." Elisabeth noogutas. "Nii see on. Kas Issand tõukas abielurikkuja endast eemale? Kas me pole kuulnud samaarialasest? Vaene tüdruk! Meil on alati tütest puudus olnud. Nüüd meil oleks üks. Jumal täidab ju kõik me soovid. Mine magama."

"Kohe. Kogu õiendamisega olen unustanud, mis mul veel teha tuleb. Mareus! Ta on ikka veel nagu arust ära ja kui ma veel kord ta südamele ei koputa, ei tule sellest midagi head. Ma olen väga väsinud, kuid ära vaidle vastu. Anna mu mantel. Ma pean poisi juurde minema."

15. Viieteistkümnes peatükk

Porphyriose majal lasus pärast Konstantini lahkumist mure ja äng. Üks kuller teise järel oli käinud Olympiost kutsumas. Asevalitseja Evagriuse paganast kirjutaja oli reetnud, mis on juhtumas ning filosoof oli otsemaid teele asunud.

Kaupmees ise käskis hobused kinnise tõlla ette rakendada ning võttis enda peale relvade ja lippude Serapeionisse toimetamise. Ladu asus tema krundil puu-lao taga. Sinna pääses kahelt poolt ning kuurid ja puuriidad varjasid paika möödakäijate pilkude eest.

Otse lao seina taga oli olnud akvedukt, mis oli varustanud veega ohverdamisõuesid ja templi maa-aluseid ruume, mis olid rajatud Serapise müsteeriumide tarvis. Pärast akvedukti lammutamist keiser Julianuse ajal oli vana ja tugevate müüridega kanal kuiv. Seda mööda pääsesid küürus käivad mehed varjatult relvalattu.

Salakäik oli alles hiljuti avatud. Nüüd tuli seda kasutada, et relvi templisse toimetada.

Olympiusele näis lahkumine seekord eriti raske olevat. Ta embas kaupmeest ja ütles:

"Täna, sõber! Me oleme elanud, ja kui me alla jääme, siis lastelaste elurõõmu pärast. Ended on halvad ja kui nad ei peta, oleme lõpu lävel. Meie, filosoofid, läheme teispooldusse rahumeeli. Hinge tiivad liiguvad kergemini ja vabamalt, kui mõtlen ajale, millal hing on keha koormast vabanenud."

Kui Olympius oli lahkunud, käis kaupmees edasi-ta-gasi ja ütles, ilma et oleks emale otsa vaadanud:

"Kui juba tema lõpule mõtleb, kellel saab siis enam loo-

127

tust olla?" Damia ajas end sirgu:

"Minul! Kas tuleb siis ots kõigele, millele esivanemad on mõelnud ja mille nad on rajanud? Kas peab sünge ebausk otsekui laavajõgi voolama kogu maailmale ja matma kõik, mis on helge ja ilus? Tuhat korda ei! Vahest on meie mandunud ja pelglik sugu valitud hukkuma nagu Deukalion päevil. Olgu. Mis tulema peab, see tuleb. Kuid niisugune maailm nagu nemad seda tahavad, ei saa püsida ega jää püsima. Neil võib korda minna tuhostada templite tempel, meie Serapise kodu, ja purustada tema kuju. Siis on ots meil ja kõigel, kuid ka neil endil. Mina tean, mida ma tean. On eksimatuid märke, mina oskan neid tõlgendada ja ütlen: on eksimatult tõsi, mida iga aleksandrialane juba imetavalt ammelt kuuleb. Koos Serapisega variseb kokku maailm nagu kuiv tolmutuust, mida tabab hobusekabi. Seda on kuulutanud sada oraaklit, see on kirjas taevatähtedes ja saatuseraamatus. Magus on selle lõpp, kes näeb, kuidas vaenlase mõök tema enda rinda tungib."

Damia varises korisedes ja õhku ahmides tagasi, kuid kosus Gorgo hoolitsevate käte vahel kiiresti. Kui ta jälle silmad avas, ütles ta pojale pahaselt:

"Kas sa oled ikka veel siin? Kas su aeg on nii odav? Teised ootavad. Võti on sinu käes ja neil on relvi vaja."

"Ma tean, mis mu kohus on. Iga asi omal ajal. Enne kui noormehed kogunevad olen ma ammu kohal. Syrus toob leppemärgi, mina saadan kullerid teele, siis on aeg välja astuda."

"Kullerid? Kelle juurde?"

"Barkase juurde. Tema käsutada on mitu tuhat Liibüa

128

talupoega ja orja. Teine läheb egiptlase Pachomiuse juurde, kes värbab idapoolses deltas poolehoidjaid põldurite ja kalurite seast."

"Ma tean. Kakskümmend talenti minu käest, Pachomius vajab raha, kui nad õigel ajal siin on."

"Mina annaksin kümme või kolmkümmend korda rohkem, kui nad juba praegu linnas oleksid. Kui ma ilmale tulín, pani mu oma isa mind ebausku kirja. Ma kannan ikka veel ahelaid. Kuid nüüd näitan, et oskan vanadele jumalatele ustav olla. Ent kui keisri mehed ei kõhkle, siis meil pääsu pole. Kui nad asuvad tegevusse enne Barkase tulekut, on kõik kadunud. Kui aga Barkas jõuab õigel ajal, siis võime loota pööret paremusele. Mida suudavad mungad? Mõlemale garnisonileegionile on tulnud lisaks ainult meie Konstantini ratsavägi."

"Meie?" kriiskas vana daam. "Kelle, küsin ma. Meil pole selle tobeda kristlasega mingit pistmist."

Gorgo ütles vahele:

"On siiski, vanaema. Mõtle, kes ta meile oli. Ta on sõjaväelane ja peab kohust täitma. Kuid ta armastab meid."

"Meid? Kas ta avaldas sulle ennist armastust? Usu vaid! Mina tunnen teda. Leivaviilu ja veinilonksu eest oma preestri käest tõukab ta meid kõiki viletsusse. Oh, seal ongi kullerid." Naised jäid kahekesi ja vaikisid kaua. Viimaks katkestas Damia vaikuse ja palus viia end naistetuppa. Kuid Gorgo ütles tõsiselt:

"Veel mitte. Enne pead mu ära kuulama. Ma pole sulle kunagi valetanud, kuid üht olen sinu eest varjanud, sest polnud selles tänaseni ise kindel. Nüüd olen. Nüüd

129

tean, et armastan teda."

"Kristlast?"

"Jah. Ja ära laima teda enam."

"Siis hoia kõrvad kinni, sest kuni need huuled liiguvad..."

"Pea, vanaema! Ma ei talu kõike. Eros on mind tabanud hiljem kui teisi tüdrukuid ja on seda teinud vaid korra. Sa ei tea, kui sügavalt. Kui Iaimad teda, lõikad haava, ja nii julm sa ei saa olla. Muidu on see mu hukk."

Gorgo ootas asjatult vastust ja kui vanaema muudkui vaikus, läks postamendi juurde tagasi. Viimaks Damia küsis:

"Ja mis sellest saab?"

"Seda olen küsinud endaltki ega leia vastust. Tema pilt on mulle väga lähedane, ent ometi kerkivad meie vahele müürid ja mäed. Ehk õnnestub mul see pilt purustada, kuid laimata ma seda ei luba."

Damias ärkas ammuunustatud valusid. Talle meenusid päevad, kui talle oli antud õpetajaks noor vabakslastu, astronoom ja filosoof, keda ta oli kogu südamest armastanud ja kelle orjad olid isa käsul majast välja visanud.

Ta oli saanud teise mehe naiseks. Õpetajast oli saanud kuulus mees, kuid see polnud talle elumärkigi andnud. Neist päevist tänaseni oli kulunud kaks kolmandikku sajandit. Mees oli ammu surnud, kuid Damia polnud teda unustanud. Samasugune valu ähvardas nüüd Gorgot. Tema, Damia, oli seda pikki aastakümneid järele lohistanud nagu raudkuuli, mis hoiab vangi aerupingi küljes. Gorgo piin ei saanud kaua kesta, sest ta nägi, et on tulemas kõigi asjade ots. Millal olid vaimustatud noorukid ja kokku tulvanud

130

põllumehed suutnud Rooma sõjaväele kuigi kaua vastu panna?

Damia nägi vaimusilmas, kuidas keisri leegionid Olympiuse, Barkase liibüalased ja Pachomiuse kaltsakad põgenema löövad ning Serapise templit piiravad ja sellele tormi jooksevad. Tuli tungis pühadesse saalidesse, laed pragunesid, võlvid varisesid. Bryaxise loodud jumalakuju langes põrmu.

Taevas avanes ja mustast kõrist voolas surmavaid tu-lejõgesid, maa lõhenenud rüpest kerkis himuraid leeke, mis loitsid taevani. Kõik muutus tuleks ja tuhaks, tähtede hõbe ja kuld langes kaugelt taevaõlvilt, siis paindus ja kaldus seegi ning varises kokku ja mattis tuhandeks killuks puruneva maa enda alla. Maailmaruumi täitis tuhk, lendlev hall tolmpjas tuhk. Siis kerkis torm, kihutas tuha laiali ning eimiski ajas oma tohutud täitmatud lõuad laiali ja imes januselt endasse, mis veel järel oli. Ning maailma, jumalate, inimeste ja nende tehtu asemel oli veel ainult kohutav ja õõvastav käsitamatu eimiski. Kuid selle sees, ümber ja kohal valitses teispool kõike tõelist külmas osavõtmatus enesega rahulolus uuspla-toonilise koolkonna ürgolemise mõeldamatu ühtsus.

Vana daami keha läbistasid seda mõeldes külmad ja kuumad hood, kuid ta uskus sellesse.

Gorgo vaatas vanaema otsekui võlutult.

Mis oli teda vallanud?

Mida tähendasid Damia ekslev pilk, rögisev hingamine, näojoonte kohutav muutumine, käte ja jalgade kramplikud. tõmblused?

Kas ta oli mõistuse kaotanud?

Mida tähendas "eimiski", mida ta kogu aeg kordas?

131

Neiu ei talunud seda kauem, pani käe rauga õlale ja ütles:

"Vanaema, ärka! Mida sa selle kohutava "eimiskiga" öelda tahad?"

Damia võpatas ja küsis sunnitud lõbususega, mis Gorgot kohutas:

"Eimiski? Nii et ma rääkisin eimiskist? Eks sinagi ole mõtlema õppinud. Kas sina suudad eimiskit täpselt piiritleda?"

"Mida see peab tähendama?"

"Ka tema ei käsita seda," naeratas eideke kurvalt. "Ometi ütles Melampus alles eile, et sa oled tema loenguist koonuselõigetest paremini aru saanud kui mõni üliõpilane. Ka mina olen omal ajal matemaatikaga tegelnud ja arvutan oma tähetornis iga päev, kuid mul on ikka veel raske taibata, mis on matemaatikas punkt. See on eimiski ja on ometi miski. Kuid milleks pead murda? Ootame homseni või ülehomseni, siis juhtub miski, mis teeb meie armsa isiku selleks, millest me täna veel aru ei saa. On tulemas eimiski. Meie vaimul on pikad po-lüübihaarad ja

ta suudab hõlmata ka tohutu suurt. Kuid eimidagit mõistab ta veel vähem kui piiritust või lõpmatust. Mulle viirastus, et eimiski pääseb valitsema, avab hambutu suu ja neelab alla meid kõiki: minu, sinu ja su prefekti koos selle ilusa vääritud linna, taeva ja maaga. Oota vaid! Veel särab Serapise kuju, kuid rist heidab pikka varju; ta on pimendanud juba pool maailma. Keisrile on meie jumalad jõledus. Cynegius teeb tema soovid teoks."

Tuppa tormas ülemteener:

"Kadunud, kadunud! Theodosiuse edikt suleb kõik ju-

132

malate templid ja ratsavägi ajas meie omad laiali." Damia kriiskas:

"Kas nüüd näed? Eimiski on alanud. Sinu ratsavägi kaevab suure haua. Seal on ruumi paljudele: sulle, mulle ning ka neile endile ja nende prefektile. Kutsu Argos ja viige mind naistetuppa."

Ülemteener rääkis naistetoas, mida teadis. See kõlas üsna kurvalt. Lohutas ainult see, et Olympius viibis Serapeionis ja oli hakanud end koos ustavate poolehoidjatega barrikadeerima. Damia oli lootuse kaotanud ega teinud seda sõnumit kuulmagi. Kuid Gorgole mõjus see vapustavalt. Ta armastas Konstantini oma esimese, kaua allasurutud armastusekirega. Ta oli ammu kahetsenud oma väiklast umbusku, ta võinuks alanduda mehe juurde minema ja andeks paluma. Kuid ta tahtis iga hinna eest jääda ustavaks jumalatele. Kui võidab Olympus, võib ta minna ja öelda: jää sina kristlaseks ja jäta mulle mu lapsepõlve usk või ava mu hing sinu usule. Gorgo oli läbi ja lõhki kreeklane, ent ometi lõi ta silm ülemteenri jutustust kuulates särama, just nagu ta näeks Konstantini ratsaväe eesotsas paganaid ründamas ja neid nagu lambakarja kõigi nelja tuule poole ajamas.

Tunnete vastuolu vaevas teda, kuid vanaema oli näidanud teed, kuidas seda lepitada.

Kus käsutas Konstantin, seal tuli võit. Kui kristlastel õnnestub Serapise kuju ümber lükata, siis variseb maailm kokku. Ka ema tundis kirju ja ennustusi, ta oli kuulnud neid oma ammelt, orjadelt kangastelgedele taga, väarikatelt meestelt ja teravmeelsetelt filosoofidelt. Eesseisev koletus sisaldas talle igasuguse vastuolu lahenemise ja

133

kibeda lootuse hukkuda koos mehega.

Kui hämardus, tuli ohvriloomade sisikonna seletaja. Vaatlustulemused olid nii hirmsad, et ta kartis Damiale rääkida, mida oli leidnud.

Vana daam oli seda ette teadnud, kuulas üksikõikselt ära ja laskis end tähetorni kanda.

Gorgo jäi naistetuppa üksi. Ta kuulis igapäevast kangastelgede klõbinat.

Korraga see lakkas.

Damia oli käskinud töö lõpetada ja ka homme puhkepäeva võtta. Suures teenijate saalis pakuti orjataridele veini, liiati nii rohkesti, nagu seda muidu tehti ainult suurte Dionysose pidude ajal.

Oli vaikne. Maas vedelesid pikad lillevanikud, mida ta oli koos sõbrataridega pununud, et nendega homme Isise templit kaunistada. Ülemteener oli öelnud, et auväärne pühamu on suletud ja selle on mehitanud sõdurid.

Järelikult jäi pidu pidamata ja Gorgo võinuks rõõmustada, et ta ei pea tegutsema Konstantini tahte vastaselt. Ta tundis kõiki jumalanna kultuse kõrgeid ideid, kuid ta polnud kunagi pöördunud palvega jumalanna enda, vaid ikka ainult tema kuju poole, mille müstilisse jõusse ta uskus.

Mis oli juhtunud Isise ja ta pühamuga, võis peagi juhtuda ka Serapisega.

Gorgo tundis õõva. Ta oli harjunud selle jumala templit pidama maailma südameks, raskuspunktiks, millest oleneb kogu kosmilise elu tasakaal, ja Serapis ise oli oma maagilise ja müstilise jõuga täidetud asupaigast lahutamatu.

Kõik ennustused, kõik sibüllide kuulutused, kõik oraaklid

134

valetasid, kui Serapise kuju hävitamine karistamata jääb, kui maailm pärast seda kokku ei varise. Ja kuidas saigi see teisiti olla selle seletuse järgi, mille tema uus-platoonikust õpetaja oli andnud jumala olemusest?

Serapise pea oli igavene mõtlemine, tema laias rinnas asusid kõiksuse hing ja kõige loodu algkujud. Nähtuse maailm oli tema jalapink. Tema teenistuses olid alluvad jõud. Serapis oli kõiksuse summa, kogu loodu ning ühtaegu jõud, mis seda hingestas ja elus hoidis, mis seda igavese uuendamise varal huku eest hoidis. Tema vägi hoidis loomuliku ja üleloomuliku maailma harmoonilises kooskõlas.

Mis oli elus, hingeline loodus kui ka hingega inimene, oli jumalaga seotud vahetult.

Kui langes Serapis, lagunes maailmakord kildudeks ja koos temaga, kõiksuse summaga, lakkas kõiksus ise olemast.

Mis järele jäi, polnud eimiski, millest oli rääkinud vanaema, vaid külm olemusetu käsitamatu miski.

Koos Serapisega varises maailm varemeisse, kuid vahest meeldis talle anda elu teisele maailmale, teistsugustele tulevastele võõrastele olevustele.

Neist mõtteist äratas Gorgo metsik kisa, mis tungis kaugetest orjadesaalistest naistetuppa välja. Kas vanaema oli veinikeldri ukse liiga laialt avanud, kas olid õnnetud orjad juba praegu meelemärkusetuseni juua täis? Ent ei. See kõlas teisiti.

Gorgo kuulatas. See oli hädakisa. Midagi hirmsat oli juhtunud. Kas oli isa tabanud õnnetus?

Murelik Gorgo kiirustas üle õue orjademajja.

Mustad ja valged teenrid käitusid, nagu oleksid arust

135

ära. Naiste vallandatud juuksed langesid näole ja nad peksid rusikatega vastu rinda, mehed istusid puutumata veinikannude taga ja halisesid.

Mis oli neil viga, mis oli majas juhtunud?

Gorgo hõikas oma amme ja sai teada, et ohvriloomade sisikonna seletaja oli teatanud: keisri sõdurid on Serapeioni ees ja keiser on fmdnud käsu panna käsi jumalate kuninga templi külge. See juhtub täna või homme. Nad peavad palvetama ja pattudele mõtlema, sest koos kõige pühama pühamuga vajub põhjatusse kogu maa. Ohvrilooma sisikond oli olnud must ja põletikuline ning jumala rinnast olevat kõige pühamas paigas kostnud kohutav kaebeheli. Suure hüpostüüli sambad olid värisenud ning kolm Kerberost Serapise jalge ees olid avanud lõuad.

Gorgo kuulas eidekese jutu vaikides ära ja vastas: "Las nad kaeblevad."

16. Kuueteistkümnes peatükk

Dada päev oli möödunud Mediuse majas üsna kiiresti. Ta oli näinud igasuguseid kostüüme ja kulisid, lapsed olid olnud reipad ja usaldavad ning talle oli meeldinud nendega mängida. Teda lõbustasid ka kodused mured, mille ohvrina laulja oli end Dada kasuvanematele tutvustanud.

Medius ostis kõike, mis talle eriti odav tundus. Sel hommikul oli ta Kibotose sadamas sattunud juhtumisi heeringaoksjonile ning ostnud terve tünnitäie soolatud kala. Kui kaup kohale toodi, sai Mediuse naine hirmus vihaseks ning valas viha kõigepealt süütule voorimehele ja siis süüdlasele ostjale välja. Nad mõlemad peavad elama saja-aastaseks, enne kui tünni põhi paistma hakkab ja viimane heeringas söödud on.

Laulja kinnitas, et väide on vale ja toit tervislik ning pikendab kõvasti kogu pere eluiga. See vaidlus, mis polnud üldse naljana mõeldud, lõbustas Dadat rohkem kui numbrite ja kabalistlike märkidega tahvlid, silindrid ja kerad, millele Medius püüdis neiu tähelepanu juhtida.

Sõnum sündmustest prefektuuri ees, millest Medius kuulis pärast lõunat, tegi ta üpris rahutuks ja ajas otsemaid linna.

Ta naasis vastu õhtut ja oli hoopis teine mees. Ilmselt oli ta kogenud midagi õudset, sest ta nägu oli mullakarva ja labane enesekindlus oli andnud maad pelglikule rusutusele.

Kord kõndis ta oiates edasi-tagasi, kord istus diivanile ja vahtis lakke, kord jooksis aatriumi ja piilus ettevaatlikult välja.

137

Dada juuresolek näis talle korraga tülikas olevat. Peenetundeline tütarlaps märkas seda kohe ja ütles, et tahab omade juurde naasta. Medius kehtas õlgu ja ohkas:

"Tee, mis tahad. Minu poolest võid ka jääda, ükspuha."

Seni oli naine jätnud Mediuse rahule, sesf ebameeldivuste korral oli mees alati veidralt käitunud. Kuid nüüd tahtis ta teada, mis on juhtunud ja mees rahuldaski ta soovi otsekohe:

Cynegius oli tulnud Serapise kuju lõhkuma. Mis pärast seda juhtub, teavad kõik.

"Täna me veel elame, aga homme on rõõmul ots ja ja maa neelab meid kõiki."

Need sõnad langesid vastuvõtlikule pinnasele. Laulja naine ja tütar kohkusid ning mida värvikamalt Medius lähenevat hukku kirjeldas, seda rängemini ta sõnad mõjusid. Naised hakkasid halisema, seejärel halama. Kui lapsed vanade kurtmist kuulsid, tegid nad neile järele ning teiste õõv haaras ka Dadat. Mediusesse endasse mõjusid ta maailmalõpu kirjeldused nii sügavalt, et ta viimaks ainult palveid pomises, käe kukrusse pistis ja naiselt luba palus homme koos naabriperega must lammas ohverdada.

Sel õöl ei saanud keegi sõba silmale. Dadale muutus laulja majas viibimine väljakannatamatuks. Võis ju olla, et Medius nii hirmsaid asju ainult ette kujutas, ent kui hukki tõesti lähenes, tahtis Dada hukkuda pigem omade kui nende inimeste seas, kelles oli talle midagi vastumeelset. Seda ütles ta järgmisel hommikul ka oma võõrustajatele ja Medius oli sedamaid valmis teda Karnise juurde tagasi viima.

Seda, mis tal Dadaga plaanis oli, ei saanud esialgu teoks teha. Medius oli suure maagi ja vaimude väljakutsuja

138

Posidoniuse teenistuses. Selle mehe juures käis pool Aleksandriat, kristlased, juudid ja paganad, et lävida surnute, jumalate ja deemonitega, leida vahendeid, kuidas südameid enda poole võitaja vaenlastele kahju teha, õppida end nähtamatuks tegema ja Posidoniuse juhtimisel pilku tulevikku heitma.

Peremehe etendusel pidi Dada esinema ühele matroonile tema ilusa surnud tütre vaimuna, kuid see rikas naine oli eile rahutuste pärast linnast lahkunud. Ka käskija teistest klientidest ei saanud oodata, et nad riskivad öösel tänavale minna. Need rikkad isandid olid arad ja kõhkledajad ning kuna keiser oli andnud nõidumise kohta uusi edikte, tundus maagile endalegi arukam kokkulepitud seansid ära öelda.

Medius ei saanud tütarlast praegu kasutada, kuid tegi näo, nagu teeks ainult Dada tahtmist, et Karnis enam muretseda ei peaks.

Hommik oli selge ja palav ning linn varasest ajast hoolimata ärevil rahvast täis. Kõigil nägudel oli pelgu, uudishimu ja tõrksust, kuid Mediusel läks korda jõuda koos oma kaaslasega takistamatult Isise templi juurde Mareotise järve ääres: Pühamu väravad olid sisse löödud ja neid valvasid sõdurid. Lõuna ja lääne pool tungles välismüüri ääres musttuhat paganat. Paljud olid öö läbi palvetades ärkvel olnud ja oodanud õudusi, mis ei saanud tulemata jääda. Nüüd pikutasid ja põlvitasid nad rühmiti ning halasid, nutsid ja needsid või vahtisid nürimeelses alistumuses lootusetult maha.

See oli südantlõhestav vaatepilt ning Dada ja ta saatja elasid nende hädaldamisele kaasa.

Medius varises ägades põlvili ja tõmbas ka tüdruku

139

enda kõrvale, sest templit ümbritsevale müürile oli ilmunud preester. Ta tõstis pea kohale püha käristi ning pomises arusaamatuid palveid ja manamisi ning hakkas kõnelema. Preester oli väikest kasvu jässakas mees, kelle laubale jooksis higi ojadena. Ta kirjeldas tõusva päikese leitsakus jõledusi ja koledusi, mis langevad linnale ja selle kodanikele. Ta rääkis kriiskava häälega, ülespuhutult ja kõrgelennuliselt. Vahepeal kuivatas ta valgest linasest preestrirüü hõlmaga oma higiseid põski või ahmis õhku nagu kala kuival. See ei häirinud rahvahulka, sest vihkamine, millest preestri kõne oli läbi imbunud ja hirm lähituleviku ees, mis kajastus igas tema sõnas, vastas täiesti inimeste endi tunnetele. Ainult Dada oli reibas ning mida kauem ta pealt vaatas, kuidas isatuvi otse preestri kõrvale oma kallikese kannul tippis, seda rohkem tundus talle maailm vana preestri ennustustest hoolimata ilusa ja mitte eriti ebakindla paigana. Huku eel pidanuks maailm nägema välja teisiti kui praegu. Liiati oli üsna ebatõenäoline, et jumalad on oma kavatsusest rääkinud säherdusele veidrale lobamokale, mitte teistele inimestele. Just sellepärast, et too paksuke koledusi nii kindlalt ennustas, ei suutnud ta neid uskuda. Ning kui kaks tugevat sõdurikätt preestri randmetest haarasid ja mehe alla templiõue tõmbasid, suutis Dada vaid suurivaevu naeru alla suruda.

Ühtaegu ilmnes tõsine põhjus muret tunda, sest kõlas pasunaheli ja üks kahekümne teise leegioni maniipul ajas kaebleva rahvahulga laiali.

Medius oli esimeste seas, kes varvast viskas. Dada

140

hoidus tema kõrvale ja kui mees hirmu pärast sammu kiirendas, tegi seda temagi, sest hoolimata hirmust vihase vastuvõtu ees oleks ta meelsamini olnud omade hulgas.

Dada polnud enne aru saanud, kui armsad nad kõik talle olid. Las Herse noomib. Ka ta kõige pahasemad sõnad oli mõeldud paremini kui Mediuse kõige magusamad meelitused. Ta rõõmustas ette igäihe üle, ka Agne ja väikese Papiase üle ning tal oli tunne, just nagu nad oleksid mitu aastat lahus olnud.

Nad jõudsid laevatehase juurde, mis oli templi hiiest kõigest ühe tänava jagu eemal. Nüüd lähenesid nad laevadele. Dada võttis loori peast ja viipas, kuid ta tervitus jäi vastuseta. Küllap nad olid Porphyriose pool, sest parajasti tõmbasid mehed laeva maaga ühendavat silda kaldale. Dada ruttas kiirejalgselt ees ja jõudis ülemteenrile järele enne, kui see oma isanda aeda jõudis minna.

Vana teener rõõmustas Dadat nähes ja ütles kohe, et tema käskija on lubanud Hersele, et kui Dada välja ilmub, siis annab talle peavarju.

Kuid Dadalgi oli oma uhkus. Ei Gorgo ega selle vanaema olnud talle sümpaatsed ja enne kui Medius ähkides järele jõudis, oli Dada ettepaneku tagasi lükanud.

Laev oli jälle tühi.

Ülemteener ütles, et Karnis on koos pojaga läinud Serapise templisse, et selle kaitsmisest osa võtta. Herse oli kaasa läinud, sest naised said olla kasulikud ohustatud pühamu kaitsjate toitlustajatena ning haavatute põetajatena.

Kõige meelsamini oleks Dada järgnenud omadele ümberpiiratud templisse, aga kuidas saanuks ta sinna minna, kuidas seal kasulik olla? Ta polnud kangelane ja oli lapsest

141

saadik verd kartnud. Ei jäänud muud üle kui Mediuse koju tagasi minna.

Laulja jättis Dadale toibumiseks piisavalt aega, sest ta oli koos ülemteenriga sükomoori all istet võtnud ja nad tõestasid teineteisele, et maailma lõpp on vältimatu, kui Serapise kuju ümber lükatakse.

Elavas vestluses ei teinud kumbki välja tüdrukust, kes tee ääres ümberkukkunud hermil jalgu puhkas. Palavus ja erutus olid teda rammestanud ja ta jäi tukastama.

Iga kord, kui pea rinnale vajus, oli Dadal tunne, et Serapise tempel variseb kokku, kui ta pead kergitas, tundis ta, et on lämbe, et ta on kaotanud ühenduse omadega ja peab vastutahtmist

koos Mediusega tagasi minema. Viimaks vajusid laud alla ja neiule tundus, otsekui ta näeks enda ees Maria poega Marcust, kes võttis Serapise pea pealt viljavaka ja ulatas temale. Vakk oli täis kannikesi, liiliaid ja roose. Dada rõõmustas lillede üle ja kui Marcus oli vaka maha pannud, tänas Dada teda. Mees sirutas käed talle vastu, Dada pani oma käed mehe omadesse ja tal oli väga hea tunne. Ta oleks meeleldi midagi öelnud, kuid ei suutnud. Ja Dada vaatas rahulikult ning muretult pealt, kuidas leegid haarasid jumalakuju ja avara ala selle ümber. Sellesse heledasse sõbralikku tulle ei segunenud suitsu, kuid sundis pimestatud silmi kaitsma. Kui ta tõstis käe ja siis laud avas, seisis ta ees päikesepaistes Medius ja kutsus teda oma koju. Dada kuuletus ja kuulas vaikides ära kinnituse, et kui Karnis ja ta poeg Rooma vägede kätte langevad, pole nende elu sestertsigi väärt.

Rusutult ja rõõmutult nagu ei iialgi enne möödus Dada poolvalmis laevadest. Korraga tuli tänavast, mis laevatehast

142

Isise templist lahutas, vanem mees poisikesega. Laps kiskus end mehe käest lahti ja sööstis Dada juurde.

Hetk hiljem lendas Papias talle sülle ja hoidis kaela ümbert nii kõvasti kinni, nagu ei tahaks enam kunagi lahti lasta. Ainsa silmapilguga oli nukrast neiust jälle saanud reibas Dada.

Poisiga tulnud mees pidi vastama tuhandele pärimisele. Selgus, et ta oli leidnud Papiase eile õhtul nutmas tänavanurgal, oli ta koju kaasa võtnud ja lapselt teada saanud, et selle pere oli leidnud peavarju laevatehase kõrval laeval. Mees tõi poisi tagasi hoolimata rahutustest, sest arvas, et omaksed on mures.

Dada tänas sõbralikku käsitöölisi.

Medius oli seda kõike vaikides pealt vaadanud ja rahuldunud ilusa poisikese silmitsemisega.

Kui just maa tappidest ei lagune, sai teda hästi ära kasutada. Kui Dada palus ka poisile varjupaika anda, vihjas ta küll kodusele ruumipuudusele, kuid nõustus kõheldes, kui Dada oli talle tasuks andnud oma kuldpannlad.

17. Seitsmeteistkümnes peatükk

Mediuse naine ja tütar olid koos naabritega ohverdanud musta lamba, nagu seda oli varem tehtud maavärginate ja äikeseilma puhul. Kuid seda tehti täiesti salajas, sest jumalatele vereohvri toomist keelav edikt oli viivitamata jõustunud. Mida rohkem laulja pere liikmed teiste inimestega kokku puutusid, seda kindlamalt juurdus mure maailma lõpu pärast. Kui oli pimedaks läinud, mattis vanamees oma raha maha, sest kui ka kõik hukkub, võis ju talle olla määratud teiste saatusest pääseda.

Soojal ööl otsisid suured ja väikesed rahu vabas õhus, et neid ei tapaks sissevarisevad katused ja seinad. Järgmine hommik oli lõõskavpalav ja kõik konutasid üksteise kõrval palmi ja viigipuu kitsukeses varjus. Need olid laulja aia ainsad suured puud.

Kõrvetavast päikesepaistest hoolimata oli Medius kogu aeg liikvel. Ta jooksis linna, kuid ainult selleks, et üsna pea omade juurde naasta ja suurendada nende hirmu jubedustega, millest ta väljas oli kuulnud. Nälja peletamiseks söödi leiba, juustu ja puuvilju, sest mõlemad orjatarid olid keeldunud maja sees koldes keetmast.

Laulja oli omade vastu kord leebe ja õrn, kord lausa märatses ja naine pakkus temast igas tükis üle. Kord käskis ta lastel kodualtarit salvida ja palvetada, ent varsti pärast seda heitis jumalatele ette salakavalust ja julmust. Kui tuli teade, et keisri väed on Serapeioni ümber piiranud, sülitas ta kodujumalate habrastele kujudele, kuid mõne minuti pärast lubas olümplastele ohvrit tuua,

Dada vaatas seda kõike tuseselt pealt ja vangutas pead,

144

kui naised arvasid, et on tundnud maavärinat või kuulnud kõuekõminat. Ta ei osanud endale seletada, miks tema, kes ta tavaliselt nii kergesti kohkus, üldisest murest puutumata jäi. Ta tundis hirmunud naistele ja lastele kaasa. Kuid neist ei hoolinud Dadast keegi ning nõnda venis aeg ja Dada elurõõm kuhtus. Liiasi masendas teda Aafrika päike, mida ta täna esimest korda tundma õppis. Kui viimaks jõudis pärastlõuna, oli aias päris võimatu olla. Dada nägi, et Papias istus müüril ja vahtis inimesi, kes läksid Markuse kirikusse. Dada tegi nende eeskujul ja kui jumalakoja avatud udest kostis mitmehäälnelaul, ütles ta Papiasele: "Küllap seal sees on jahe."

"Muidugi on. Kirikus pole kunagi palav. Lähme ka sinna."

See oli hea mõte, sest igal pool pidi olema parem ja talutavam kui siin. Pealegi tahtis ta näha mõnda Agne kirikut ja ometi kord laulda või vähemalt laulu kuulda.

"Tule," ütles ta poisile ja nad lipsasid koos majja, et väikese aatriumi kaudu välja jõuda. Medius nägi seda küll, kuid ei pidanud neid kinni, sest oli vaibunud täielikku ükskõiksusse. Tunnike tagasi oli ta oma elust kokkuvõtte teinud ning arvanud heategude hulka ka Dadale ja selle väikesele kaitsealusele peavarju andmise. Kohe pärast seda oli ta mõlgutanud, kuidas tüdrukut ja last saaks ära kasutada. Nüüd oli tal ükspuha, kas teda, ta peret ja Dadat tabab õnnetus majas või aias.

Neiu ja laps jõudsid peagi Markuse kirikusse, mis oli linna vanim. See koosnes eeskojast, narteksist, ning suurest saalist, mille puittahvlitega kaetud lage toetas kaks

145

rida lihtsaid sambaid. Läbipaistev võre jagas ruumi kaheks. Tagumises osas oli kõrgendatud lava, sellel laud, mida ümbritsesid poolkaares toolid. Kõige tagumine ja ühtlasi keskmine tool oli kõrgem ja ilusasti töödeldud. Keegi ei istunud, kuid toolide ümber liikus heledast brokaadist talaarides diakone.

Keset eeskoda oli väikese kaevu ümber kogunenud palju patukahetsejaid ning nende haavades seljad ja rusutud meeleolu pakkusid veel haledamat vaatepilti kui inimesed, keda Dada eile oli Isise templi ees näinud.

Kui nad aga löövi olid jõudnud, hingas ta kergemalt ja tal oli nii hea olla kui seda harva oli juhtunud. Kirikus oli meeldivalt jahe ja mõõdukas hämarus tegi silmadele head.

Kui ta oli istet võtnud, tundis ta end turvaliselt.

Dada nautis tükk aegaihu ja hinge tegevusetust, rahu, lõhna ja muusikat, kuid peagi keskendus ta tähelepanu kahele naisele istmerekas tema ees.

Üks, kel oli süles laps, sosistas teisele:

"Sina siin ristimatute hulgas, Hännä? Kuidas kodus läheb?"

"Ma ei saa kauaks jääda, on ju ükspuha, kus sa istud. Mu süda on nii raske. Lapsega on asi halb. Arst ütleb, et täna langeb otsus ja siis tõmbas mind siia kirikusse."

"Õigesti tegid. Jää siia. Mina lähen teie poole. Küll mu mees ootab."

"Aitäh, kuid Katharina hoolitseb poisi eest ja seal on ta kindlas kohas."

"Siis ma vähemalt palvetan koos sinuga lapse eest."

Dadal polnud kahekõnest sõnakestki kaduma läinud. Naisel, kes oli haige lapse juurest ära tulnud, oli eriti armas

146

näoke. Kui ta nägi, et naised panid käed kokku ja vaatasid liikumatult enda ette, mõtles ta:

"Nüüd nad palvetavad haige poisikese eest."

Dada langetas tahtmatult peaja pomises:

"Jumalad või sina, kristlaste jumal, või kes te olete, kel teil on võimu elu ja surma üle, tehke selle vaese ema pojake terveks. Kui ma jälle teiste juurde jõuan, ohverdan teile koogi või kana. Lammas on liiga kallis."

Dadal oli tunne, just nagu nähtamatu vaim oleks teda kuulnud ja talle pakkus lõbu seda lihtsat palvet otsast alustada.

Vahepal istus tema pingiritta pime mees oma juhtkoeraga. Mees hoidis koera nööri otsas ja ta truud kaaslast salliti pühakojas. Pime laulis valjusti ja hardalt. Ta hääli oli kaotanud sära, kuid laul oli laitmatult puhas. Sõnad olid Dadale küll võõrad, kuid ta taipas peagi lihtsat meloodiat ja laulis alguses kõheldes, siis aga täiest rinnast kaasa.

Talle tundus, just nagu ta oleks pärast tormist merereisi maale jõudnud ja sõbralike inimeste juures peavarju leidnud. Kui ta lauldes ringi vaatas, et kas sõnum peatsest maailmalõpust ka siia on jõudnud, ei saanud ta täit selgust. Mõnelgi näol oli pelgu ja vahest ka kirglikku abiotsimist, kuid polnud kuulda valju kurtmist nagu Isise templi ees. Enamik naisi ja mehi palvetas rahulikult harduses. Siin polnud näha ainsatki metsikut munku.

Jumalateenistuse sel harjumatul ajal oli välja kuulutanud koguduse diakon Eusebius, sest ta tahtis üldisest murest haaratud südameid rahustada.

Dada nägi, kuidas teisel pool ristitud ja ristimata inimesi lahutavat võret astus puldi taha vana mees.

147

See mees tahtis kindlasti kõnet pidada, kuid Dada võis küll tundide kaupa muusikat kuulata, ent miski polnud raskem kui kõnesid kuulata, kui ta ise pidi vait olema.

Dada asutas minekule, kuid Papias hoidis teda tagasi. Ometi olnuks see hea juhustähelepanu äratamata lahkuda, sest parajasti ulatas naine tema ees oma naabrile käe hüvastijätuks. Ta oli istmelt just tõusnud, kui tema taha astus teismeline tütarlaps ja sosistas naisele kõrva küllalt kõvasti, nii et ka Dada seda kuulis:

"Tule, ema, arst ütles, et oht on möödas. Poiss avas silmad ja küsis sinu järele."

Ema sosistas sõbratarile:

"Kõik läheb hästi," ning lahkus koos tütarlapsiga.

Kohale jäänud naine tõstis silmad ja käed otsekui tänuks üles ja ka Dada huultele tõusis naeratus. Kas kristlaste jumal oli palvet kuulda võtnud?

Sedaaegu oli vana mees lühikese palve lõpetanud ja oma kogudusele teatanud, et on nad kirikusse kutsunud kaitsmaks neid rumala hirmu eest ja tegemaks teatavaks, kuidas kristlane end neil saatusrasketel päevadel ülal peab pidama. Ta tahab oma õdedele ja vendadele näidata, mida ebajumalast ja tema hävitamisest arvata ning mida tema usukaaslastel võitleva kiriku eelseisvast uuest ja ilusast võidust oodata on.

"Vaadakem tagasi, mu armsad. Küllap te kõik olete kuulnud suurest Aleksandrist, kellele see linn võlgneb tänu oma olemasolu ja nime eest. Ta oli Kõigekõrgema tööriist, sest ta viis kreeklaste keele ja teadmised kõigile maadele, et kui aeg täis saab, siis kõik rahvad mõistaksid Jumala ainsast pojast lähtuvat õpetust. Nii mitusada rahvast kui tollal maa peal elas, nii mitmes keeles

148

ja viisil saatsid inimesed palveid selle kõrgema võimu poole, kes teeb end tuntavaks igal pool, kus viibib surelikke. Siin Niiluse ääres valitsesid pärast Aleksandri surma Ptolemaiused ja Egiptuse kodanikud palusid teistsuguseid ebajumalaid kui kreeklased ega suutnud ühesugustes ohvrites kokku leppida. Siis andis tark mees Ptolemaios Teine Philadelphos neile ühise jumala. Unenäo järgi laskis ta selle tuua siia linna kaugest Sinopest Pontose ääres. Selle ebajumala nimi on Serapis. Jumaluse troonile ei pannud teda taevas, vaid inimene. Talle ehitati uhke tempel, mida tänapäeva maailmaimede kilda arvatakse, ja talle püstitati nii ilus kuju kui inimese käed seda üldse teha suudavad. Te tunnete mõlemat ja teate ka, et enne evangeeliumi kuulutamist on Serapeionis käinud kogu Aleksandria, juudid välja arvatud. Jumala poolt maailma lunastama saadetust said parimad paganad aimu juba enne meie Issanda ja Õnnistegija ilmumist. Mõnigi neist meestest on Serapise teenimisega seostanud ilusaid õpetusi. Nad käskisid ebajumala-kummardajatel mõelda rohkem hinge kui ihule. Nagu egiptuse targad enne neid, vaaraode ajal, aimasid ja kuulutasid hellenid, et hing vastutab kõige eest, mis ta oma lihalikus kehas on teinud või tegemata jätnud. Nad eristasid voorust ja

pattu ning nõudsid eksinutelt Serapise nimel patukahetsust. Nad pidasid kasulikuks heita en-dalt põrmu sillerdavad rõõmud ja edevad lõbud. Nad avasid Serapeionis konge pattu kahetsevatele vagadele meestele.

Kuid sellepimeda aja kadunud laste peale polnud veel armu valatud. Nende püüded segunesid vereohvreid toova toore ebausuga ja ajalike kivikujude austamisega,

149

maagide ja võlurite petutrikkidega. Ajapikku sai Sinope ebajumala templist tüssamise ja verevalamise, tühise ebaus, meelelise lõbu ja taevanikisendava jälkuse paik. Serapeionis tegeldi küll veel õpetatusega, kuid Serapise jüngrid pöörasid selja Jumala armust maa peale tulnud tõele ja neist said eksiõpetuse preestrid. Serapise ülevus ja väarikus läksid kaduma. Sellest peale, kui Aleksandriasse tõi evangeeliumi apostel, kellele on pühendatud see kirik, on ebajumala troon usklike jälitamisest ning ususalgaja Julianuse ediktidest, filosoofide, sofistide ja paganate meeleheitlikest pingutustest hoolimata vankuma löönud, sest Jeesus Kristus on Serapise usus ähmaselt aimatud tõe põgusa varju elavaks tõelisuseks muutnud. Serapise udulaigu asemele on tulnud kristliku armastuse valgustkiirgav soe täht. Nagu kahvatub kuu, kui päike võidab, nii on ka Serapise teenimine muutunud eimillekski. Ka Aleksandrias toidetakse tema armetut leeki kunstlikult ning kui vaga ja kristliku keisri võim selle homme või ülehomme kustutab, siis kaob ta tossates ning ükski võim ei suuda seda uuesti süüdata. Mitte ainult meie lapselapsed, vaid juba meie pojad küsivad: Kes oli Serapis? Kes kukutatakse, pole enam vägev jumal, vaid on ülevuse ja väarikuse kaotanud puuslik. Siin ei võitle võim võimu vastu, vaid võidetule tuleb anda ha-lastuslöök. Läbini mäda puu ei vigasta kukkudes kedagi, kuid kõik millele ta langedes põrkab, väristab ta pihuks ja põrmuks. Sest uus kuningas on juba troonil ning tema päralt on riik, vägi ja au igavesti. Aamen."

Dada ei kuulanud diakoni kõnet eriti tähelepanelikult, kuid lõpus oli ta siiski midagi märganud. Rauk oli küll väarikas ja rühikas, kuid isa Kärnis oli õigesti mõtlev

150

mees, kes püüdis kõiges näha head külge. Miks visandas see vanamees seal ülal nii armetu pildi sellest samast jumalast, kelle suurus oli ta onu alles üleeile vaimustatud olnud?

Et ometi üks ja seesama võis ühele ja teisele nii erinevana näida! Vaimulik tundus mõistlikumana kui laulja, noorel kristlasel Marcusel oli kindla peale hea süda, paremat ja kannatlikumat olevust kui Agne polnud päikese all olemaski. Nõnda võis kergesti olla, et kristlus oligi sootuks teistsugune kui ta kasuvanemad seda kujutasid. Serapise templi lammutamise kohutavate tagajärgede asjus oli Dada maha rahunenud ja kuulas vanameest edasi.

"Rõõmustagem! Suure ebajumala Serapise päevad on loetud. Kas te ka teate, kuidas ta meie suhtes on käitunud? Nagu sadamas tuhande laeva ja laevukese seas uhke, rohkete vimplitega trieer, kus möllab katk. Häda neile, kes talle lähenevad, kes lasevad end rikkalikel kaunistustel ahvatleda tema pardale minema. Nad viivad aimamatult katku laevalt laevale, laevalt maale, kuni tõbi haarab sadama ja linna. Seega tänu neile, kes selle veesõiduki meie reidilt minema toimetavad, uputavad või põletavad. Andku Taevaisa" nende südamele julgust, kätele rammu ja õnnistagu nende tööd. Kui suur Serapis on purustatult pikali, siis pole teda enam olemas, maailm on temast vabanenud ning igal pool, kus elab ja palvetab kristlasi, peetakse rõõmupidu.

Kuid siis olgem õiglased ning meenutagem neid suuri ja häid ande, mida trieer on toonud meie isadele. Vaadakem vaikselt kaastundega, kuidas uhke laev vajub ning mõistkem nende muret, kes arvavad talle tänu võlgnevat.

151

Ma usun, et te saite võrdlusest aru. Kui Serapis on langenud, siis on paganate seas palju leina ja muret. Kuid meie, tõelised kristlased, peame aitama haigeid südameid ravida. Kui Serapis

on langenud, saagu teist hingearstid Issanda mõistes. Kes ravida tahab, peab kõigepealt aru saama, milles on viga, sest arstim tuleb valida tõve loomuse järgi.

Ma näen vaimusilmas Serapise hävitatud luksusmaja, Bryaxise purustatud meistriteost ning musttuhandet halisevat paganat. Nagu juudid Paabeli jõgede kaldail oma kandlel remmelgate otsa riputasid ja nutsid, kui nad Siionile mõtlesid, nii näen ma paganaid kurtes möödunud toredusele mõtlemas. Selle, mida nad leinavad, on nad ise rikkunud. Kui seda asendas miski kõrgem, tegid nad südame kõvaks ja selle asemel, et lasta surnutel oma surnuid matta ja lootusrikkalt uue elu rüppe heita, ei taha nad roiskuvast surnukehast loobuda. Nad on olnud narrid. Kuid nende narrus oli ustavus ja kui me võidame nad oma pühale usule, siis on nad ustavad surmani, nagu olid oma vanadele jumalatele. Kes teie seas Õnnistegijat armastab, saab talle suurt rõõmu valmistada, kui näitab neile leinavatele paganatele teed taevariiki. Kuid, küsite teie, kas paganate lein pole asjatu, ja mis see on, mille pärast nad kurdavad? Mis on neil kaotada? Seda on palju, mille eest meie ja kogu maailm neile tänu võlgneb. Meie nimetame end uhkusega kristlasteks, kuid me nimetame end ka helleniteks. Nende vanade jumalate kaitse all, kelle hukk ees seisab, on kreeka rahvas saatnud korda hämmastavaid tegusid. Mõtetemaailmas on kreeklane olnud rahvaste kuningas. Ta on andnud kaduvale ainele

152

vorme, mis on ta tõstnud surematuse kõrgustesse. Ilusamat kui tolle aja hellenid pole ükski teine rahvas loonud enne ega pärast. Nüüd te küsite, miks ei ilmutanud Lunastaja end neile noil suurtel päevadel. Sellepärast, et nad andusid näivusele, mitte olemisele, mis jõudis meie juurde Issanda pojaga. Kuid ilus jääb ilusaks ja kui tuleb aeg, millal näivus ühineb olemisega, saavad isade taotlused Õnnistegija armu läbi teoks.

Kui kord rajatakse kristlikud koolid, jäävad paljud paganate leitud seadused jõusse. Kui me ehitame kiriku, siis võlgname selle eest tänu paganlikele hellenitest ehitusmeistritele. Kui mõtleme sellele, mida nad on loonud, ei saa me jätta tänamata ja imetlemata.

Parimad nende killast on olnud meelepärased Kõigekõrgemale, sest ta laskis neil eemalt näha seda, mis meile on lähedane. Te kõik teate Platoni nime. Ta aimas ette paljut, mis meil, lunastatutel, selgelt silme ees seisab. Ta tunnetas, et maine ilu on taevase tõe sugulane. Meid kõiki ühendab suur armastus. Vaimustatud andumust igavikulisele nimetas ta Erooseks, see on jumalikuks armastuseks. Ideede astmestiku tippu seadis ta headuse. See pagan oleks olnud väärt armu, mis teeb õnnelikuks meid. Kaaluge targalt, mis on paganate tegudest ja tööst väärt alles jääma, kuid paisake maha ebajumalakujud, mis tekitavad meie hulgas vaidlusi ning ohustavad meieihu ja hinge. Kuid ärge unustage, mille eest me paganatele tänu võlgname, sest alles siis oleme õiglased. Me pole siin, et vihata, vaid et armastada. Seda pole öelnud kristlane, vaid suur pagan Sophokles."

Vanamees tõmbas hinge.

Dada oli kõnemeest tähelepanelikult kuulanud. Teda segati

153

alles siis, kui Eusebius hakkas rääkima Platonist. Dada ees istusid üks hagerik ja teine trullakas mees. Esimene oli kogu aeg nihelenud, teist riietest tirinud ning korduvalt teinud näo, nagu tahaks püsti karata ja vanamehele vahele rääkida. Ümberringi istuvatele kristlastele see ilmselt ei meeldinud, nad viipasid ja käskisid sosinal wait olla. Kuid mees ei kuulanud, vaid muudkui kõhatas ja nühkis jalgu vastu põrandat. Diakon jätkas:

"Kuidas me peame neil saatusränkadel aegadel käituma? Nagu kristlased, selle õpetuse järgi, mille Issand on meile oma kaheteistkümnepäevase apostli kaudu jätanud. Las räägivad nemad minu eest. Nad ütlevad: Armastage oma vaenlasi ja palvetage nende eest, kes teid taga kiusavad. Neid sõnu panen ma teile südamele. Ärge pilgake ega jälitage neid, kes on olnud teie vaenlased. Võidetud vaenlasest pidasid lugu ka paganad. Olgu see seaduseks ka teile, kristlased. Pole ju raske andestada vaenlasele, kui me näeme temas tulevast sõpra. Ja kristlasel

õnnestub teda ka armastada, kui mõtleb, et iga inimene on ta vend, ta ligimene ja et Õnnistegija armastab ka teda.

Pagan, ebajumalakummardaja on kristlase põlisvaenlane. Kuid peagi lamab ta aheldatult meie jalge ees. Siis palvetage tema eest. Tõmmake vaenlast enda poole sõbralikkuse ja armastusega, näidake talle oma eeskujuga kristliku elu ilu. Juhatage meie kirikutesse need, kellelt oleme võtnud ebajumalad ja templid. Ja kui nemad koos meiega rõõmustavad lunastuse üle Jeesuse Kristuse läbi, siis on üks karjane ja üks kari ning selles lahkkelidest käristatud linnas valitseb rõõm ja rahu."

Siia jäi rauga jutt pooleli, sest eesruumist kostis metsikut

154

kisa ja võitlevate meeste valjusse kärasse sekkus härja mõirg.

Kogudus hüppas istmetelt ehmunult püsti. Uks murti maha ja kirikusse sööstis kamp taganema sunnitud paganatest noorukeid, keda jälitas kaks korda rohkem mehi. Seal hakkasid paganad jälle meeleheitlikult vastu. Allajääjate laupadel ja õlgadel lipendasid lehtedeta pärjad ja sassis lillevanikud. Mungad olid neile Markuse kiriku kõrval kallale tunginud, kui nad uute ediktide kiuste ajasid Apolloni templisse ehitud härga. Käsikähmluse segaduses oli ohvriloom teistega koos kiriku eesruumi tunginud.

Kirikus ei kestnud võitlus kaua. Ebajumalakummardajatest saadi peagi jagu. Kuid Eusebius sööstis nende ja munkade vahele ning püüdis allajäänuid vihaste võitjate käest päästa.

Naised tunglesid kohkunult ukse juures, kuid ei sõandanud eesruumi minna, sest seal jooksis ringi vihane ohvriloom ja paiskas maha igaühe, kes ta teele ette jäi. Viimaks tabas härga mõök ja ta varises veritsedes maha.

Nüüd kiirustasid kõik lõpnud loomast mööda ja jooksid kriisates välja.

Pagejate hulgas oli ka Dada. Ta tiris poissi kaasa, kuid see püüdis piigat kogu jõust tagasi hoida, karjus, et Agne on kirikus ja tahtis tagasi minna. Kuid tüdruk ei kuulnud teda ja kiskus poissi kaasa, ise surmahirmu täis.

Ta peatus Mediuse maja ees. Kui poiss endale kindlaks jäi, et on krikus oma õde näinud ja kui ümberringi oli vaikseks jäänud, läks Dada koos lapsega tagasi. Kirikus ei jõudnud ta kaugemale kui ristitud ja ristimata inimesi eraldava vaheseinani, sest seal lamasid paljude tapetud

155

ja hirmsasti veristatud noorukite surnukehad.

Dada ei teadnud isegi, kuidas ta Mediuse majja tagasi jõudis.

Ta oli esimest korda kohtunud hirmsa elutõega. Kui laulja teda õhtul vaatama tuli, oli reipus Dada näol otsekui looritatud, silmad olid veekalkvel. Medius ei aimanud, kui kibedalt piiga oli nutnud. Ta pani muutuse neiuse läheneva õnetuse arvele ning kinnitas rõõmsalt, et ohtu enam ei ole.

Mediust oli külastanud maag Posidonius ja mehe täiesti maha rahustanud. Maag oli kinnitanud, et Serapise templi lammutamine ei too kaasa muid tagajärgi peale vana ja pragunenud samba langemise. Sellest peale muigas Medius omaenda hirmu üle.

Kodanikke vallanud kabuhirmust hoolimata pidi võiduajamine toimuma ning kui Medius kutsus Dadat sellel harukordsel meelelahutusel osalema, kuivatas tüdruk kiiresti silmad ja oli rõõmsalt tänulik.

18. Kaheksateistkümnnes peatükk

Kui tõsine Aleksandria olukord ka ei tundunud, võiduajamine pidi homme siiski peetama. Nii oli mõne tunni eest piiskop Theophilose palees otsustatud ning kuulutajad kiirustasid juba tänavatele ja väljakutele rahvast vaatamängule kutsuma.

Suures koosolekusaalis oli lämmatavalt palav ja rõhutud oli ka kokku tulnud presbüterite meel, sest neil oli kavas seekord oma ülema nõudmisi mitte pimesi järgida, ning nad teadsid, et kui Theophilos sattus vastuhakule, oskas ta müristada ja välku lüüa.

Peale vaimulike isandate olid kohal ka keisri saadik Cynegius, linna prefekt Evagrius ja Egiptuse comes Romanus. Keisri ametnikud ja Rooma riigimehed, kes tundsid Aleksandriat ja ta kodanikkonda ning kes olid tihti saanud tunda kirikuvürsti vaimset üleolekut, olid Theophilose poolt. Saadik Cynegius kõhkles, kuid pres-büterid, kes ei pääsenud kogu linna vallanud hirmudest, riskisid olla liiga kiire tegutsemise vastu ning pidasid neil päevil mängude korraldamist suureks ohuks ja liiga uljaks, koguni kõlvatuks ettevõtteks.

Theophilose pilkliku küsimuse peale, milles seisneb oht, kui Serapis homme langeb, kostis üks presbüter oma ametikaaslaste nimel. Ta oli varem kurjade vaimude väl-jaajajana imetusväärseid tegusid korda saatnud ning kogu õigeusklikkusest hoolimata usinasti maagiat õppinud. See ammu halliks läinud mees arutles veenvalt, et Serapis olevat kõigist paganausu deemonitest kõige hirmsam ning kõik vanaaja oraaklid, prohvetite kuulutused kui ka maagide ja tähetarkade ennustused oleksid tühised,

157

kui Serapise kukutamine ei tooks kaasa saatuslikke loodusnähtusi.

Siis pääses Theophilose viha kütkest valla, ta kiskus oma piiskopitooli kohalt seinalt väikese krutsifiksi ja murdis katki:

"Keda te peate suuremaks, kas Jumala esmasündinud poega või toda tobedat ebajumalat?"

Ta virutas purustatud reliikvia presbüterite ette lauale, laskus põlvili, tõstis käed ja pilgu palvetades taeva poole, rabas krutsifiksi tükid pihku ja suudles neid.

Mõju oli vägev.

Nägudelt peegeldus kohkumine ning kui Theophilos tõusis, ei liikunud ainuski käsi ega huul. Theophilos jäi viivuks vait, just nagu ootaks vastust. Kuid ta majesteetliku kogu tõrjuv hoiak väljendas selgelt, et ta oli valmis vastase põrmu paiskama.

Ükski presbüter ei vaielnud vastu ja kui Evagrius keisri ametnike seas piiskopile mõtlikult pead vangutades otsa vaatas, noogutas keisri saadik talle seevastu rahulolevalt.

Kuid näis, et kirikuvürst ei hooli kiitusest ega laiuusest. Ta oli endas kindel ning selgitas lühikeste lausetega, et kivil ja puul pole Jumalaga pistmist, ka mitte siis, kui nad kujutavad kõige pühamat ja austamisväärsemat kuju või on kaunistatud kaduva ilu saatanlikkusega. Mida metsikumat deemonlikku jõudu ebausk toorele ainele omistab, seda vihkamisväärsem on ta kristlasele. Kes omistab mõne deemoni tahtele jõudu Kõigekõrgema ainsatki hingetõmmet oma tahtmist mööda muuta, see hoidku end eba-jumalakummardamise eest, sest saatana küüs hoiab teda juba rüüst kinni.

Selle süüdistuse peale kadus mõnegi presbüteri palgelt

158

veri ja keegi ei vaielnud vastu, kui piiskop nõudis, et Serapise tempel tuleb pikemalt mõtlemata hävitada homme.

"Kui maailm pärast seda kildudeks puruneb," käratas piiskop, "siis on paganatel õigus ja meie eksime ning hukka oleks siis õndsus. Kuid nii tõesti kui mina tänu Kõigekõrgema armule sellel troonil istun, nii tõesti on Serapis pimestatud narride meelepete ning pole olemas midagi jumalikku peale Jumala, keda teenin mina."

"Tema päralt on riik igavesti, aamen," lausus vanim presbüter ja Cynegius ütles, et tema ei taha ebajumala hävitamist kuidagi takistada.

Toetamaks piiskopi ülesannet pidada võidusõit juba homme võttis sõna comes.

Ta visandas alexandrialaste kirglikult meelelahutust ihkavast ja kergesti muutuvast meelelaadist tabava pildi. Paganatest kodanike arvuga võrreldes oli tema käsutuses olevat sõjaväge vähe ja otsustaval silmapilgul oli oluline hoida suur osa Serapise kummardajatest eemal. Gladiaatorite mängud olid keelatud, loomade võitlustega oli harjutud, kuid

võiduajamine, kus paganate ja kristlaste ratsud omavahel võistlesid, pidi nimme mõlema usu kokkupõrke ajal tuhandeid kõige ohtlikumaid ebajumalakummardajaid hipodroomile meelitama. Seda kõike oli ta koos piiskopi ja Cynegiusega arutanud. See paganlike templite kirglik hävitaja oli tulnud Aleksandriasse keisri korraldusega lammutada Serapise tempel. Kuid ettevaatliku riigimehena oli ta kõigepealt uurinud, kas aeg ja olud on hävitustööks soodsad. Mida ta siin näinud, ja kuulnud oli, kinnitas tema otsust. Pärast seda, kui ta oma käskija soovil oli mõningaid kahtlusi kõrvaldanud ja leebusele kutsunud, andis ta keisri nimel

159
korralduse Serapise pühamu relva jõul vallutada ja hävitada ning järgmisel päeval võidusõit korraldada.

Koosolijad kummardusid sügavalt ning kui Theophilos oli istungi palvega lõpetanud, tõmbus ta oma lagedasse tööruumi tagasi alandlikult ja langetatud päi, just nagu ta polekski võitu saavutanud, vaid oleks lüüa saanud.

Otsus paganate suure ebajumala kohta oli tehtud, kuid Serapeioni avarates ruumides ei mõelnud keegi kiirele alistumisele.

Vägev alusmüür, millele toetus hellenite maailma suurim tempel, seisis vankumatult oma hävitajate vastu. Üle rikkalikult kaunistatud rambi viis sõidutee, ja selle kauni kaare keskosa kohal viis kõrge trepp hiiglaehitise peafassaadi kolme portaali juurde.

Paganad olid hoolt kandnud nende juurdepääsude tõkestamise eest ning olid jumala kui ka kuningate ja kangelaste kujud ning hermid, sambad, mälestustahvlid, ohvrialtarid, rauast toolid ja pingid hoolimatult paisanud tuhandete kätega üles kistud tee ja trepile.

Sillutise ruudukujulised plaadid ning trepi graniitast-med olid kuhjatud kaitsvateks vallideks, mis kerkisid veel ka siis, kui piirajad olid ammu templile lähenenud. Paganad murdsid katuselt kantkive, väikesi sambaid, rentsleid ja pikki kivist rinnatisetalasid ning viskasid need kaitsevallile ja kui õnnestus, siis vaenlase väe pihta.

Keisri leegionide juhid olid templi kaitsjate tugevust alahinnanud. Neid pidanuks olema mõnisada, kuid ainuüksi katuselt paistis rohkem kui tuhat ning Serapeion näis iga tunniga täituvat paganausku meeste ja naistega aina ähvardavamalt.

Roomlased oletasid, et need hulgad olid end Cynegiuse

160

saabumise järel Serapeioni salasaalidesse ja -tubadesse peitnud ega aimanud, et kaitsjaid tuli kogu aeg juurde.

Ka Karnis oli koos Herse ja pojaga mööda kuiva kanalit pühamusse jõudnud. Talle oli eelnenud ja tema kannul oli tulnud lakkamatu vool vanade jumalate ja Serapise pooldajaid.

Kui vana Eusebius Markuse kirikus oma kogudust üles kutsus võidetud ebajumalakummardajate vastu armuline olema, oli Serapeionisse kogunenud neli tuhat vastuha-kuhimulist paganat.

Tohutu arv! Kuid ehitis oli nii suur, et tulijad jagunesid katusele, saalidesse ja allmaakäikudesse vaid hõreda hulgana. Trügemist polnud kusagil. Kupliga kaetud rotündis, sellele järgnevas avaras eesruumis ja võrratus sammas-käigus, mille tagaseinas avanes kõrge orv Serapise kuulsa kujuga, oli inimrühmi näha vaid siin-seal.

Päevavalgust paistis aimrilt nelja tohutu sambaga ro-tundi. Eesruumis valitses salapärase hämarus, sammas-käigus oli poolpime.

Laitmatult siledat põrandat kaunistasid mosaiikliistud, ringid ja ellipsid; neil peegeldusid lae astroloogilised pildid, jumalate rongkäigud kui ka sammastevahelised kujud ja hermid.

Just nagu mäeharja varjav tihe pilvkate voogas sam-maskäigu laest raske eesriie, mis näis olevat kootud üleiniimliku suurusega kangastelgedel. Seda katvad kuld, hõbe ja kalliskivid olid rohkem väärt kui mõne võimsa kuninga aarded. See kõik nägi nii suur ja vägev välja, et inimene tunnetas kõhedusega omaenda väiksust.

Lõputu ja mõõtmatu näis siin piirnevat lõplikkusega ning kes sambatippude ja lagede kättesaamatu kõrguse

161

poole piidles, tundis, et tavaline nägemisvõime kuhtus enne, kui oli suutnud sellest kõigest kas või murdosagi haarata.

Punakaspruun tähniline porfüür, valge, roheline, kollane ja punane marmor oli kõige ilusam ja puhtam, mida kreeklaste käed eales olid töödelnud. Iga üksik siinsetest tuhandetest skulptuuridest oli suure kunstniku meistriteos.

Sajad õued, saalid, käigud ja kambrid olid nende hallidega ühendatud või laiusid mitmel korrusel nende all.

Pikkades toaridades oli rohkem kui sada tuhat rull-raamatut, Serapeioni kuulus raamatukogu, mis oli ühendatud lugemis- ja kirjutamistubadega. Templi juhatajatele, õpetlastele ja õpilastele oli söögi-, elu- ja koosolekutube, laboritest tuli teravat haisu, köökidest ja pagaritöökodadest toidulõhna. Aluse kindlate müüride vahel oli patukahetsejate mahajäetud konge ning templi alamate ametnike ja orjade eluruume. Allmaaruumides avanes müsteeriumidesse pühendamise ja nende sooritamise saalide, grottide ja käikude saladuslik maailm. Pühamu katusel oli observatoorium, kõrgus tähetorn, kus olid töötanud Eratosthenes ja Klaudios Ptolemaios. Seal veetsid astronoomid, tähetargad ja maagid terveid öid. Nende all templi õuedel ja ladudes voolas ohvriloomade veri ning uuriti tapetud veiste ja lammaste sisikonda.

Serapise elamu oli omaette väike maailm, mida sajandid olid varustanud iluga ning kunsti ja teaduse õilsaimate andidega. Müstilist võlu andsid talle maagia ja nõidus, filosoofid olid Serapise olemusega seostanud rohkeid arutlusi. See pühamu oli hellenliku elu süda Aleksandrias. Mis ime siis, kui paganad arvasid, et Serapise ja ta koja purustamine paiskaks kogu mailma kuristikku.

162

Neid oli Serapeionisse tulnud hukkumaks koos oma jumalaga, ning ometi täis iha tema langust takistada.

Siin oli koos tõsiseid õpetlasi: filosoofe, grammatikuid, matemaatikuid, loodusteadlasi ja arste. Sileda näolapiga reetoreid, maage ja võlureid, kelle pikad habemed voogasid talaaridel imepäraste kujunditena, õppivaid noori, kes riietusid nagu nende vaimsed esiisad Ateena õitsengu ajal, igas vanuses mehi, kes pidasid end kunstnikeks, ent oskasid ainult suurtel aegadel loodut järele teha, õnnetu, kes sel ilu hävitamise ajastul ei leidnud kedagi, kes oleks neid kutsunud püüdlusi teoks tegema. Oli allakäinud teatrite näitlejaid, peatoiduseta ajaloolasi, lauljaid ja flöödipuhujaid, nälgivaid preestreid ja templiteenreid, kes olid oma paganlikest pühamutest välja aetud, advokaate, kirjutajaid, laevnikke, käsitöölisi ja mõni kaupmees. Oli ju kristlus lakanud olemast vaeste usk, ja varakad inimesed ühinesid usuga, mida soodustasid ülemused.

Ühele õpilasele oli ta rõõmsameelne pruut järele tulnud ning otsemaid läks teisigi mööda salakäiku linna tagasi, et naasta oma armsamate ja sõbrataride juurde. Nõnda segunes meeste hulka rohkesti pärgadega ehitud ja üles muktud libusid, templitest välja kihutatud hieroduule ja preestritare.

Naiste seas paistis silma kõrget kasvu väärikas matroon, kel seljas must leinarüü. See oli Berenice, Prefektuuri väljakul hobusekapjade all surnuks aetud kangelase ema. Ta oli tulnud Serapeionisse poja eest kätte maksma ja surema koos jumalatega, kelle eest nooruk oli elu andnud.

Olympios oli andnud relvakandjate ülemjuhatuse hallipäise legaadi Memnoni hoolde. Peagi oli tegemist, et

163

sundida väikest salka kuuletuma veteranidele, siis tuli jälle mõnda tüli klaarida või anda korraldusi varustamise ja suure ohverduse asjus, millega ta tahtis Serapisele ustavaid inimesi ühendada.

Karnis hoidis end tema lähedusse ning aitas kus sai. Orpheus oli koos teiste noormeestega katusele saadetud. Ta võttis seal lahti päikesepaistest kuumi vaskplaate ning kive ja sambaid, mida homme kavatsesi ründajate pihta paisata.

Emand Herse põetas haavatuid ja haigeid.

Templi avarates hallides oli jahedam kui väljas ning ümberpiiratute aeg läks kiiresti.

Mõnelgi tuli käsi käia lasta või valvekorras olla, teised vahetasid arvamusi selle üle, mis on tulemas. Paljud konutasid hirmust või vagadusest haaratuna põrandal, palvetasid ja nutsid. Maagid ja tähevaatlejad olid koos oma poolehoidjatega tõmbunud kõrvalsaalidesse, rehkendasid ja koostasid uusi valemeid ning kaitseid neid rünnakute eest. Nende ja raamatukogu vahel käis lakkamatu liikumine, lauad olid täis rulle ja tahvleid, mis sisaldasid vanu ennustusi, horoskoope ja tõhusaid manasid. Nad saatsid ühe kulleri teise järel suurtesse hallidesse inimesi rahustama. Sajad noormehed ja nende tüdrukud suudlesid ja möllasid flöödihelide ja lautomängu saatel, lõid käsi kokku ja väristasid tamburiine, et rõõmsalt ära kasutada tunde, mis neile veel olid jäänud enne hüpet eikuhugi või surma rüppe.

Päike loojus. Otsekui helimere mürdlainetus põrkasid vägevad metalsed toonid vastu pühamu kõvu seinu ja kutsusid kokku kõiki, kes olid leidnud tee Serapise kotta.

Pühad ruumid täitusid, rotundist voogas inimesi eesruumi

164

ning peagi oli hüpostüül mehi ja naisi täis.

Hoolimata seisusest ja soost tunglesid Serapise kummardajad edasi, kuni templiteenrite ahelik nad peatas. Õlg õla kõrval ootas jumalate kuninga hinge kinni pidav kogudus hüpostüüli löövis ja sammaskäikudes, mis nüüd tulema pidi.

Peagi kostis meeste summutatud laulu.

See kestis vaid mõne minuti. Siis kõlasid jumala tervituseks flöödid, simblid, lautod ja trummid.

Karnis, ta naine ja poeg hoidsid üksteisel käest kinni ning ühinesid vaimustatult lauluhõisega. Nendega liitus kaupmees Porphyrios, kelle juhus oli kolmiku lähedusse toonud.

Kõik olid tõstnud silmad ja käed ning vaatasid palav-liku põnevusega eesriiet.

Vägeva vaiba pilte ja kujundeid varjas pimedus. Kuid nüüd läksid tardunud voldid liikvele, eesriie vajus ja varises äkki nii kiirelt kokku, et pilk seda vaevu jälgida suutis. Ja siis kostis tuhandest suust imestus-, üllatus- ja vaimustushüüe, sest Serapis oli end omadele näidanud. Jumal troonis väarikalt kuldsel kuningaistmel, mis oli üleni kaetud kalliskividega. Mõttlikult ja tõsiselt vaatas ta ilus ja heasüdamlik nägu hardunud inimeste poole. Lopsakad käharad juuksed, mis tarka laupa raamisid, ja viljavakk pealael olid puhtast kullast. Tema jalge ees lamas Kerberos ja sirutas oma kolme rubiinsilmadega pead kaugele ette. Jumala keha ja riided olid kullast ja elevantliluust.

Niisuguse' kuninga ees kummardus rõõmuga ka tugev inimene, nii ülevalt ilus polnud ükski surelik mees.

Hinge kinni pidades, vaimustatult ning siiski harda

165

pelglikkusega vaatasid tuhanded oma jumala poole. Ja siis langes läbi kuldtähti täis külvatud sinise kupli loojuva päikese hele valguskiir oma käskija suule, otsekui tahaks oma käskijat ja isa suudelda.

Just nagu kõmisev kõu kostis kogunenud rahvahulga rinnust hõise, nii et avara ruumi kujud ja rauast altarid vankusid, eesriided hõljusid, ohverdusriistad kõlisesid, ripplambid ja

kroonlühtrid hakkasid kõikuma ning kaja kõmahtas vastu seinu, lõhenes sajaks jõeks ning voogas ühelt sambalt teisele.

Kui päevlik loojus, tungis templisse kiiresti pimedus, korraga käis võlvialuses võbelus üle jumala, nähtamatud käed liigutasid tähti ning mitmesajast viisnurksest avast lahvatasid mitmevärvilised leegid. Veel kord näitas jumal end omadele, nüüd täielikus ainulaadses ilus. Ja jälle kõmises templis vaimustatud paganate hõise. Jumalakuju jalamile tuli Olympios, seljas voogav rüü, ümber ülempreestri linnud ja ehted. Ta valas jumalakuju ette kuldsest anumast jookohvri, suitsutas viirukit ning kutsus Serapisele ustavaid mehi oma jumala eest võitlema ja võitma, või kui nii peab olema, siis koos temaga hukkuma.

Piduliku koorilaulu saatel kerkis eesriie taas üles ja kui tuhanded seda vaikselt harduses silmitsesid, kõndisid templiteenrid hallides ringi ning süütasid lagede all, seintel ja sammastel lampe.

Karnis oli omade käed lahti lasknud, sest ta vajab neid pisarate kuivatamiseks. Ta poeg hoidis ema ümber kinni ja Porphyrios, kellega oli seltsinud ta sõpradest õpetlasi, noogutas lauljale mõistvalt.

19. Üheksateistkümnes peatükk

Tund pärast päikeseloojakut saadi Serapeioni suurel õuel härgade ohverdamisega ühele poole. Loomade sisikonda uurinud ülempreester kuulutas, et jumal on ohvri armulikult vastu võtnud, sisikonna vaatluse tulemused on soodsamad kui olid eile.

Tapetud loomade liha rändas otsekohe köökidesse ja sealt tõusis praelõhna, mis oli ühtviisi meeldiv nii Serapisele kui ka ta austajatele, kes võisid arvestada vastupanu soodsa tulemusega.

Templi ülemistes ruumides levis ümberpiiratute hulgas õnnelik meeleolu. Olympios oli lasknud pühamu veinikeldrist tuua rohkesti märjakest ning Serapise tervitamise ja ohverduse kulg oli andnud uut meelekindlust.

Kuna asemetest oli puudus, tuli öö muuta päevaks ning peagi sõid ja purjutasid kõik ülemeelikult.

Diivaneid, millel oldi harjunud sööma ja jooma, ei olnud. Nii võeti istmeteks kõige kummalisemaid esemeid. Kus oli puudus peekritest, lasti suult suule käia kannudel või ohverduskaussidel. Mõnegi nooruki pea puhkas armsama süles, mõnigi piiga nõjatus vastu vanamehe selga. Kuna lilledest tunti puudust, saadeti käskjalgu linnast õisi, oksi ja väate tooma.

Tagasitulnud tõid sõnumi, et homme peetakse võiduajamist

See teade oli paljudele üpris oluline. Kui rikka Hippokleidese poeg Nikarchos ning vaibakuduga Zenodotos kiiresti eemaldusid, sest lootsid ka seekord võidupärja omanikuks saada ja tahtsid tallides vajalikke korraldusi anda, järgnes neile ka vankrijuht Hippias.

167

Nende kolmega liitusid vankrijuhi sõbrad, lillekaupmehed, platsiüürijad ja paljud teised, kes hipodroomilt erilist kasu või naudingut lootsid saada. Igaüks arvas, et ega temast ükski olene midagi ja kuna jumal on soodsalt meelestatud, küll ta oskab oma pühamut võiduajamiste lõpuni ise kaitsta. Siis tahtsid nad naasta ja koos teistega võita või surra.

Oli neid, kes mõtlesid ka naisele ja lastele ning mõnusale voodile kodus. Nõnda siis sööjate read hõrenesid. Kuid suurem osa, üle kolme tuhande mehe ja naise jäi kohale.

Rõõmsast joomapeost sai peagi orgia ning ohjeldamatu kisa-kära häiris maage, kes olid lugedes ja vaieldes taas oma tahvlitesse ja rullraamatutesse süüvinud.

Tapetud noormehe ema konutas Õigluse kuju jalamil ning laskis purjutajate hõisetel südamesse lõigata. Iga naerupurse tegi meeletult haiget ning oleks kõlanud armsalt, kui neile oleks lisandunud veel üks hääl.

Kus ülempreestrit nähti, seal tervitati teda vaimustatult. Ta julgustas mehi targa jutuga ning meenutas neile vaarao Mykerinost. Kuningale oli ennustatud, et tal on jäänud elada veel ainult kuus aastat. Selle peale oli ta ööd läbi ärkvel olnud ja lubatud kuue asemel tosin aastat elanud. "Tehke nagu tema," tõstis ülempreester karikat, "suruge vähesed meile antud tunnid kokku terve aasta naudinguks. Annetage jumalale igast karikatäiest, mille te huulile tõstate, nagu teen mina."

Nii kõvasti oli ta süda harva tuksunud. Vahest polnud ots kaugel, kuid see pidi olema tema vääriline.

Ülempreester teadis, kuidas oli juhitud päikesekiiri, et

168

need Serapise suud suudleksid. Seda üllatavat vaatamängu ja äkilist valgustamist oli lavastatud sajandeid. Kuid see oli mõeldud ainult hulkade erutamiseks. Mis temasse endasse puutus, siis uskus ta kindlalt Serapise vägevusse ning ennustustesse ja arvutustesse, millest tulenes, et jumala kukutamine toob kaasa korrastatud maailma tagasilangemise kaosesse. Maailmas puhus palju tuuli ja kõik ajasid elulaevukest sügavikku. Kas täna või homme, mis tähtsust sel oli? Lähenev lõpp Olympiost ei kohutanud. Ta kahetses ainult üht: polnud järeltulevaid põlvi, kes oleksid tähistanud tema sangarlikku võitlust ja hukku jumalate kaitsjana.

Kuid veel polnud kõik kadunud ja ta nägi loojuva päeva hõõguses tulevase hommiku koitu. Kui oodatud abi tuleb, hea tahe Aleksandrias võidab ning kogu paganlik kreeka maailm kõrgub, siis on ema ja isa talle õigusega Olympiose nimeks pannud, siis ei vahetaks ta ühegi Olümpose jumalaga, siis oleks ta nime kuulsus kestmam kui raudja marmor ning säraks päikesepaistes kuni kreeka süda vanu jumalaid austab ja isamaad armastab.

Ööst, võib-olla tema viimasest, pidi saama pidulik öö. Ta oli kutsunud Serapise preestrite koosolekuruumi sümposionile sõpru ja mõttekaaslasi, Aleksandria vaimuelu juhte.

See ruum nägi välja hoopis teisiti kui piiskopi maja istungituba.

Kristlased käisid koos lagedate seintega ruumis, istusid puupinkidel armetu laua taga. Avar tuba, kuhu Olympios oli sõbrad kutsunud, oli otsekui kuninglik saal, täis kunstiaardeid, kallist tahveldist, kohrutatud pronksi ja purpurriiet.

169

Olympiose paremal käel lamas diivanil kuulus grammatik ja Zeusi ülempreester Helladius, vasakul Serapeioni heategija Porphyrios. Külaliste seas oli ka Karnis ja nautis nii üllast viinamarjamahla kui ka tarka jutuaajamist, millest ta kaua puudust oli tundnud.

Olympios oli kutsunud külalisi üles tegelema kõigepealt vana ülima hüve küsimusega.

Ta ütles, et nad kõik seisavad ühel ja selsamal lävel ning otsekui vanast kodust lahkudes ja kaugel maal uut kodu otsides küsivad nad endalt, mida head on nad tundnud vanade penaatide kaitse all. Eks sobi siis sel tunnil järele mõelda, mis on olnud nende maapealse elu ülim hüve. Võib ju olla, et praegu on oiivalise võidu eelõhtu, võib aga ka olla, et nad seisavad sillal, mis ühendab elukallast Charoni paadiga.

Seda ainet tundsid kõik ja otsemaid sugenes tuline mõttevahetus. Vaidlejad rääkisid ainult sellest, mida ülima hüve kohta varem oli mõeldud ja öeldud. Kui Helladius kutsus üles looma selgust inimese loomuse kohta, läks hiilgavaks sõnasõjaks küsimuse üle, kas inimene on elusolenditest parim või halvim.

Palju räägiti vaimude ja kehade maailmast ning mõnigi aleksandrialane pelgas kivi heita, sest ei tahtnud tabada mõnda valguse- või kaitsevaimu, kellest õhk kihas.

Mida segasem oli kujutus, seda võidukamalt tõrjus lihtsat ütlust kujund ja metafoor.

Karnis oli vaimustatud, Porphyrios soovis, et ta kõrval oleks Gorgo, et ta lapski saaks seda vaimset rõõmu nautida.

Kodus oli sedaaegu umbne ja ängistav. Hirmsast leitsakust

170

hoolimata polnud vana Damia lahkunud katuse tornitoast, kus olid koos kõik raamatud ja instrumendid, mida astroloog ja maag vajas.

Vana daami seltsis oli täna ka Saturni preester, kes oli neis asjus endale nime teinud ja Damiat juba aastaid aidanud. Mees andis kätte astroloogilisi tahvleid, tõmbas naise soovil ringe ja ellipseid, joonistas kolmnurki ja muid kujundeid, meenutas arvude ja tähtede müstilist tähendust, mille Damia vananev mälu oli unustanud, arvutas tema eest, luges manasid, mida ta antud juhul tõhusaks pidas.

Damia oli korra ja kombe kohaselt hommikust saadik paastunud ning päeva aina palavamaks minnes tihti keset tööd suikunud. Kui ta siis ärkas ja abiline oli vahepeal jõudnud tulemustele, mis tema eeldustega vastuolus olid, sundis ta meest arvutustega otsast alustama.

Gorgo käis Damiat tihti vaatamas ja ehkki ta oma käega karastust tõi ja pakkus, ei suutnud ta rauka veenda huuligi puuviljamahlagaga niisutama. Ettekirjutatud paastu rikkumine oleks töö tulemuse küsitavaks teinud.

Kui vana daam näis magavat, suitsutas tütarlaps tugevaid essentse, kuivatas Damia higist pärlendavat laupa ja lehvitas jahutust.

Rauk laskis sel kõigal juhtuda. Olgugi et ta oli väsinud silmad ainult sulgenud, tegi ta näo, et tukub, nautimaks oma lemmiku hoolitsust.

Lõuna paiku saatis Damia maagi ära, et end lühikese uinakuga kosutada. Kui ta jälle ärkas, võttis ta end kokku ning jäi tõsiselt ja tähelepanelikult töö juurde.

Olles lõpule jõudnud teadis ta, et vanade ennustuste kohast hirmsat saatust ei suuda miski ära hoida.

171

Ees seisis Serapise langus ja maailma lõpp.

Kui maag üle vaatas, kuidas Damia sellele järeldusele oli jõudnud, kattis ta pea ja oigas hirmust. Damia jäi rahulikuks, ulatas mehele kukru, mille oli hommikul täitnud ning ütles kibedalt naeratades:

"Tundideks praeguse hetke ja lõpu vahel."

Siis andis ta Gorgole käsu, et keegi ei tohi teda tülitada ega neiu ise naasta enne, kui ta kutsub. Kui Damia oli üksi jäänud, vaatas ta kaua peeglisse, pomises ühtejärke seitset täishäälikut ja vaatas pingsalt üles.

Sel veidral tegevusel pidi olema kindel tulemus. See pidi suretama ta meeled, tegema pimedaks, kurdiks ja tundetuks kõige kehalise suhtes.

Maisest kestast vabanenud hing pidi nägema jumalat, kellest ta tulnud oli.

Pärast pikka paastumist ja heitlust oli Damia selle eesmärgi korduvalt peaaegu saavutanud ega olnud unustanud nende tundide joovastavat naudingut, kui ta otsekui kerge pilv hõljus keset kirjeldamatult oiivalisi tulesid läbi mõõtmatu ruumi.

Rammestus oli ta ettevõttele soodne, sest Damia hakkas peagi kergelt värisema, pooridest tungis välja külma higi, ihuliikmed näisid vallanduvat, ta ei näinud ega kuulnud enam midagi, talle tundus, et mitte ainult kopsud, vaid kõik ta kehaosad hingasid sisse jahutavat õhku, Silme ees vilasid punased ja kannikeselillad ringid. Kas ta oli jumalaga üheks saanud? Kas ta oli jumala otsimise lõpetanud sellega, et oli ise saanud jumalaks?

Ei! Otsekui lennuks tõstetud käed langesid alla ja kõik oli olnud asjatu. Kerge valu vanades jalgades oli ta meelte maailma tagasi paisanud.

172

Ikka ja jälle haaras Damia peegli, vaatas sellesse ja siis üles, ent niipea kui hing hakkas tiibu lehvitama, kostis kas kära, tuksles mõni lihas, riivas ta kätt sääsk, libises mööda põske higitilk.

Küll oli raske põrmust vabaneda!

Damia eeskuju oli kunstnik, kes marmorrahnust ülearuse kõrvaldab, et jõuda jumalakujuni, kuid ülearust oli kergem kõrvaldada kivist kui kehaga nii tugevalt kokku kasvanud hingest.

Ent Damia ei loobunud püüdmast eesmärgile, kuhu teised olid enne teda jõudnud, ent see ei lähenenud, tema ja ta pürgimuse vahele kerkis mälestuspilte, mida ta ei suutnud peletada. Üks meelepete kerkis esile teise järel. Kõigepealt nägi ta oma vana südame ebajumalat Gorgot. Ilus kaame neiu lamas vahutaval lainel, mis teda oma turjal kandis ja siis haigutavasse sügavikku paiskas.

Taltsutamatu raev ajas Damiat eesmärgi poole ja kujutluspilt vahetus. Ta nägi, kuidas kättesaamatus kõrguses lendles udus läbisegi süsimustade ronkade parv. Äkki nad kadusid ning hallist sumust kerkis selgesti esile Porphyriose surnud abikaasa, Gorgo ema hauasammas.

Damia ei tahtnud seda näha ja sammas kadus. Kuid asemele kerkis pojanaise kuju ja selle näo vastu võitlemiseks polnud tal tahet ega jaksu. Surnu näitas Damiale oma elu viimast saatuslikku käiku.

Ta läks pidulikus rongkäigus oma koduväravast välja. Kõige ees sammusid flöödipuhujad ja laulvad tütarlapsed, siis valge härg, kaela ümber granaatõunapuu hõõguvpunastest õitest vanik, mis oli viljakuse sümbol.

173

Härja sarved olid kullatud ja looma kõrval astusid orjad, käes valged korvid täis leiba, kooke ja lilli. Neile järgnesid teised helesiniste puuridega, kus istusid haned ja tuvid. Loom, küpsetised, lilled ja linnud olid mõeldud Eileithyia pühamule, ohvrianniks sõbralikule jumalannale, kes aitas nurganaisi.

Härja taga astus Gorgo ema, ilus pärg peas, ise abitult kõheldes uhke nagu lapseootel naised ikka.

Neile järgnes Damia ise koos sõbrataridega, klientidega, nende naistega ja omaenda naisteenijatega. Kõigil oli paremas käes granaatõunu ja vasakus lillevanikuid.

Nõnda jõudsid nad Clemensi laevatehase juurde. Seal aga tuli neile vastu metsikuid munkasid ning kui nad ohvrit nägid, kirusid ja sõimasid nad paganaid valju häälega. Orjad tõrjusid neid pahaselt. Selle peale hakkasid mungad oma patukahetsusnuutidega süütut ohvriloomu peksma. Härg tõstis pea, vangutas seda paremale ja vasakule, ajas saba sirgu, kiskus end lahti poiste käest, kellele ta seni oli kannatlikult järgnenud, tõstis ühe munga oma vägevatele sarvedele ja ründas siis vihaselt naisi, kes käisid ta kannul.

Nad paiskusid laiali nagu tuviparv, keda ründab kull. Mõned suruti järve, teised vastu laevatehase aeda. Damia koos raseda naisega paisati maha.

Gorgo võlgnes sellele märtritunnile oma elu, ta ema suri ja järgmisel päeval peeti Aleksandrias matused, otsekui mõnele võidukale väejuhile. Maeti härja sarvede otsa jäänud munka. Piiskop oli teinud teatavaks, et see võitluses ebajumalateenimise vastu surnud mees on võitnud paradiisis igavese krooni.

Damia silme ees hakkasid jälle lendlema mustad rongad ning neid ajas laiali imetore kreeka nooruk.

174

Ta tugev ja painduv keha läikis alles salvimisõlist, tal olid Damia poja Apellese näojooned ja käharad juuksed. Siis ta moondus, omandas põdura patukahetseja kuju, ta põlved vankusid risti ranga koorma all. Tema lesk Maria oli teinud mehest ristilöödud juudi märtri.

Damia surus värisevaid käsi rusikasse, taas ilmusid rongad ja ringlesid langenud patukahetseja ümber.

Siis ilmus muretult, õnnetuslindudest väljagi tegemata ta abikaasa. Nõnda oli ta paljude aastate eest tulnud ja naerdes öelnud:

"Minu elu parim äri! Kausitäie vee eest Thessalonike ja Konstantinoopoli viljatarned. Iga tilga eest sada kuld-solidit."

Õnnelik kaupmees! Selle päeva kasum oli kümnekordistunud ja harilik Niiluse vesi, mida preestrid ristimisveeks nimetasid, oli täitnud ka poja kassat. Kuid see harilik vesi nõudis

vastuteeneid, ning neist olid isa ja poeg keeldunud. Tolle vee jõul muutus kullaks kõik, mida nad puudutasid, kuid kodurahule oli see langenud nagu jahukaste.

Üks nende vanast Makedoonia tüvest võrsunud oks oli teistest lahutatud, neid eraldas kadunud abikaasa suur vale.

See vale oli mürgitanud nende pojalt tuhandeid tunde ning sundinud teda loobuma vaba ja õilsalt mõtleva mehe väärikusest. Vanad jumalad südames, oli ta pidanud end iga aastaga aina rohkem alandama ning koos teise usu vihatud tunnistajatega kristlaste kirikus ristilöödu ees põlvi nõtkutama. Hirmus kulda tootev vesi oli ta küljes kinni nagu orja põletusmärk. Seda ei saanud kuivatada

175

ega maha pühkida, sest kui valekristlane end avalikult Olümpose jumalate pooldajaks tunnistas, siis langes võimsa vee kingitus, langes vana kodu koos varaga kirikule ja riigile ning Porphyriose lastest, Damia lastelastest said kerjused.

Ja seda kõike ristilöödud juudi pärast!

Tänu ja kiitus jumalatele! Selle viletsuse ots oli ligi.

Kui Damia suu poleks olnud kuiv ja keel kõrbenud, oleks ta valjusti naerma pahvatanud. Kuid ta näojoontest paistis võidukas pilge ja keset pea ümber lendlevaid ron-kasid nägi vana daam Maria poega Marcust koos paganast laulutüdruku Dadaga sõitmas Kanopose tänaval ning ta vihatud minia vaatas neile järele ja tagus endale halisedes vastu laupa.

Mustad linnud näisid täitvat kogu tuba. Damia ei kuulnud neid, kuid nägi. Ta jälgis lendlemist, kuni pea hakkas ringi käima ja ta pidi pidet otsima.

Käed ümber tooli seljatoe istus vana naine kaksiratsi toolil nagu areenil kihutaval hobusel, kuni kaotas meelemärguse ja varises elutult põrandale.

20. Kahekümnes peatükk

Pärast vanaema juurest lahkumist polnud Gorgo rahu saanud. Katse hingamist takistavast hirmust ja südamepiinast vabaneda oli rahutust ainult rohkendanud. "Sappho igatsus", mida ta oli laulma hakanud, oli vere palava iha ilmsiks teinud. Gorgo oli saanud teadlikuks, et iga ta ihu kiud, iga närv pürgis mehe poole, keda ta armastas. Tunnikese armunaudingu eest selle mehega oleks ta oma elu minema visanud nagu pähklikoore. Tema hinge haaranud kire ees oli varju jäänud usk vanadesse jumalatesse, paganate maailm, mis oli ta noore südame ideaal, vastupanu kristlusele, kõik, mis oli seni olnud ta elu vaimne sisu. Kõik ajendas teda armsamale tahtetult anduma, ent ometi ei kõhelnud ta hetkegi, kummal pool ta peab olema maailma valitsevate jõudude lähenevas kokkupõrkes.

Möödunud tunnid olid ta usu asjade lõpusse muutnud kindlaks veendumuseks. Maailma lõpp oli tulemas ja koos Konstantiniga hukkuda tundus talle otsekui jumalate kingitus.

Sel ajal kui Damia oli asjatult püüdnud hinge ihu köidikuist vallandada, -oli Gorgo käinud kord orjasid julgustamas, kord roninud katusele vaatama, kas vanaema teda ehk siiski ei vaja. Kui pimenes, pani Gorgo tähele, et paljud teenijad ja teenrid olid põgenenud. Nad olid juba varem uue usu poole kaldunud ning kristlastest kaaslaste juures või kirikus käinud, et anda end ristilöödud jumala kaitse alla, kelle suur võim vahest suudab lähenevat hukatust takistada. Porphyrios oli saatnud kulleri emale teatama, et tal

177

läheb hästi, et Serapeionisse on kogunenud rohkesti kaitsjaid ning et ta jääb ööseks pühamusse. Roomlased olevat lõõnud kõhklema ja kui paganatel läheb homme korda esimene rünnak tagasi lüüa, võib abivägi õigel ajal kohale jõuda.

Gorgo seda lootust ei jaganud, üks ta isa kliente oli toonud sõnumi, et Naukratisesse jõudnud abiväe olid mõned vähesed keisri manipulid laiali paisanud.

Õhtu ei toonud jahutust ja kui öö oli kätte jõudnud, ei suutnud Gorgo kasvavat muret talitseda ning läks tähetorni.

Amm läks laternaga ees. Naised tardusid kohkumisest lävele, sest Damia lamas põrandal. Kukul toetus vastu tooli, millelt ta oli maha libisenud, ja kaame nägu vaatas neile pilukil silmadega otsa, suu oli ammuli.

Veini, vett ja essentse oli käepärast ning minestanud naine pandi asemele. Mõne minutiga läks korda rauk ellu tagasi tuua.

Damia pilk eksles mööda Gorgo nägu ja ta pomises:

"Rongad! Kus on rongad?"

Siis libistas ta pilgu üle tahvlite ja rullide. Need olid läbisegi põrandal laiali. See vaatepilt põhjustas tervistava ja tahtmatu erutuse ning Damia leidis endas jõudu nuriseda pühade raamatute hooletusse jätmise ja korratuse üle.

Kui amm raamatuid üles korjas, minestas Damia uuesti.

Gorgo hõõrus ta laupa ja püüdis huulte vahele veini valada, kuid vana daam surus huuled vaid kõvemini kokku, kuni amm noorele käskijale appi tuli. Sel viisil õnnestus mõni tilk kosutavat vedelikku suhu valada, Damia avas

178

silmad, võttis ise peekri ja jõi selle põhjani. Siis karjatas ta januse kirega: "Veel! Ma tahan juua!"

Gorgo ulatas teise peekri ja siis kolmandagi ning Damia tühjendas neid ühesuguse himuga.

Siis hingas ta sügavalt ja rahulolevalt ning ütles:

"Täna, laps! Meelte maailm ja kõik, mis selle juurde kuulub, on meie küljes kinni nagu takjad. Sa tahaksid sellest vabaneda, kuid ta ei lase meist lahti. Kas sa nutad? Vaene laps, tule siia, ma tahaksin sind suudelda."

Damia surus huuled Gorgo laubale.

Vabastanud neiu viimaks oma embusest, laskis ta pilgul toas ringi käia ja ütles:

"Küll te olete tahvlid ja raamatud segi ajanud. Kui ma ainult saaksin sulle seletada, kuidas kõik märki läks ja klappis. Me teame nüüd, kuidas see juhtub. Ülehomme pole enam olemas maad ega taevast. Kui aga Serapis langeb ja kõikus koos temaga kokku ei varise, siis pole sel tegemist maagiaga, siis pole ka tähtede kulgemisel pistmist Maaga ja tema elanikega, siis on planeedid kõigest laternad, päike pole muud kui küdev ahi, vanad jumalad on virvatuled, suur Serapis on siis... Kuid milleks teda pahandada? Diptühhon siia! Ma näitan meie lõpptulemust. Mu silme ees virvendab. Ma ei saa sellega enam hakkama. Ja kui saaksingi, kes siin all saaks muuta seda, mis ülal on otsustatud? Laske mind magada. Hommikul seletan, kui veel aega on. Vaene laps. Küll me oleme sind õppimisega piinanud. Ja milleks see kõik nüüd?"

"Miski, mis mulle maa peal armas on olnud, ei hukku enne mind."

179

"Ja koos meiega tabab see vaenlast. Kuhu me jõuame? Hing on jumalikust ainest, sellepärast ta ei hävi. Ta naaseb oma algallikale."

"Ma usun seda, ma tean seda."

"Sa tead seda? Mina mitte. Meie parimgi teadmine on aimus, kui see pole tõestatud arvudega. Arvud on kindlamad kui kaljud meres, sestap usun ma ka lõpptulemust, mille oleme tahvlitel välja arvutanud. Kuid kes saaks arvutada hinge saatust? Kui vana maailmakord püsima jääks, alumine jääks alla ja ülemine üles, siis poleks su õpingud asjata olnud, siis läheks su vaimne, su mitte-meeeline, kõrgusse pürgiv hing jumala juurde ja lahustuks temas nagu pilvest kukkunud tilk taas kõrgusse tõuseb. Võiks ju olemas olla hingede rändamine, su laulev süda ärkaks taas ööbikus... Siis läheks mu poja Apellese lesk Maria ussimunasse ja tuleks välja rästikuna... Igavesed jumalad... Mida need rongad tahavad? Õhku! Juua! Mu kõri nõõrib kinni. Homme, täna... Kõik vajub... Kas sina ei tunne seda? Must... must... nüüd punane..."

Kõik vajub. Pind mu keha alt kaob. Kus on Porphyrios? Kus on mu poeg? Hõõru mu jalgu. Külml, külml! Juua! See tõuseb. Nüüd on põlvini. Ma vajun... Appi!"

Suri ja vehkis kätega, ta appihüüded jäid üha vaiksemaks, pea vajus korisevale rinnale, ta tegi pojatütre rinnal viimse hingetõmbe.

Gorgo polnud näinud veel ühtki suremist, ühtki surnut.

Amm oli kähku surnu ja Gorgo vahele astunud, lahkunu silmad sulgenud ja teinud kõik, et neiu ei näeks hirmsat vaatepilti, mida pakkus rauk pärast surma. Gorgo püüdis küll tardunud keha ellu äratada, kuid surma hävitav jõud oli talle ilmseks saanud.

180

Ta tundis, kuidas armastatud keha ta käte vahel tardus ja jahtus, kuid ta vaim tõrkus mõtte vastu, et tema ja ta ema ustava asetäitja vahel on kõik läbi.

Gorgo saatis amme arsti ja Saturni preestrit kutsuma, sest tugevad manad olid sundinud mõnegi hinge kehasse naasma. Seda oli kadunu talle ise rääkinud.

Jäänud üksi, võttis ta laiba kõhetu käe ja surus tänulikult huultele.

Kui külml ja raske see oli!

Gorgo laskis käe langeda ja suured sõrmused põrkasid klirinal vastu aseme puitu.

Lootus kustus, ta teadis nüüd, et emalik sõbratar oli jäädavalt vaikinud.

Gorgo heitis laiba kõrvale põrandale ja nuttis nagu laps, kellelt keegi tugevam on võtnud midagi armsat.

Laual lebas läheneva hukatuse tõend, igatsus lõpu järele jäi viimaks peale, Gorgo tõusis ja lakkas nutmast.

Kui amm on naasnud, läheb Gorgo minema, siia ta kauemaks ei jää. Kohusetunne ja südame sund tõmbasid teda eemale ning näitasid talle kohta, kus ta võis oodata seda viimast, mida ta elult ihkas.

Temalt, mitte mõnelt võõralt pidi isa kuulma, mis on juhtunud. Gorgo teadis, et isa on Serapeionis, kust ta lootis homme leida ka Konstantini. Armsama kohus oli avada hukatuse värav ja Gorgo tahtis sellest siseneda mehe kõrval.

Ootamine kestis kaua, kuid viimaks kostis trepilt müra. Need olid amme sammud, ent ta ei tulnud üksinda. Kas tal olid kaasas arst ja manaja? Uks avanes.

Üle läve astus väravavaht, käes kolmeharuline lamp,

181

siis amm ja siis Konstantin oma emaga.

Gorgo teretas ootamatuid külalisi kaamana ja sõnatult.

Amm polnud arsti leidnud. Kuna ka virtin oli koos teiste kristlastest orjadega minema hiilinud, arvas ustav naine, et ta armas laps vajab sel kurval hetkel sõbralikku naishinge. Ta oli läinud naaber Clemensi juurde ja palunud selle abikaasat noore perenaise juurde minna.

Konstantin oli just koju jõudnud ning oli naistega sõnagi lausumata kaasa tulnud.

Emand Mariamne püüdis Gorgot lohutada.

Ta kiitis seda, mis surnu juures just patune ja jumala-kartmatu ei olnud ning lohutas põhjendustega, millega hea kristlane leinaja südant kosutada püüab. Gorgole tundus, otsekui räägitaks arusaamatus keeles ja alles siis, kui Mariamne teda embas, suudles ja isa tulekuni enda poole kutsus, sai ta aru, et matroon mõtles seda hästi.

Kuid kristlase viimased sõnad olid talle ka kohustust meenutanud ning Gorgo võttis end kokku, tänas sõbralikult, palus aidata laip tuppa viia ja võti enda kätte võtta.

Ta ise peab minema isa otsima, sest juhtunust ei tohi talle teatada keegi teine.

Mariamne tungiva palve sellest ettevõttest loobuda ja öö tema pool veeta lükkas Gorgo otsustavalt tagasi.

Konstantin oli seni vaikinud. Alles siis, kui Gorgo käskis laiba alla viia, astus ta ligi ja sirutas neiule käe.

Gorgo vaatas Konstantinile otsa ja ütles vaikselt:

"Ma tegin sulle ülekohut ja solvasin sind. Mul hakkas siiralt kahju juba enne, kui sa lahkusid. Ma tean, sa pole mulle enam pahane, sest sa tundsid, kui üksik ma olen ja tulid minu juurde. Eks ole, meid ei lahuta enam miski."

"Mitte miski."

182

Gorgol tõusis veri südamesse, ta tõstis käed ja pani need mehe kaela ümber ning liibus tema vastu nagu haige laps ema vastu.

Ta ei teadnud, kuidas see oli juhtunud, kuid juhtunud see oli, pealegi välja tegemata Mariamnest, kes kohkudes nägi, kuidas ta poja huuled ilusa ebajumalakummar-daja laupa ja siis suud otsisid ning leidsid.

Mis siin juhtus, oli ühtaegu kihlus ja lahkuminek. Neile jäi üle hukkumine koos kõige muu elavaga, ja sellesse suhtus Gorgo nagu unetu suhtub hommikusse.

Mariamne oli kõrvale astunud, sest tal oli ähmane aimus, et on toimunud midagi suurt ja pöördumatut, mida ei tühista ükski vastuväide.

Gorgo oli Mariamnele mõistatus, ent ometi oli hea tunne, kui Gorgo tema juurde tuli ja ta kätt suudles.

Gorgo kattis lahkunu näo. Kui surnu oli teisele korrusele viidud ja laiale abieluvoodile pandud, ehtis ta seda lilledega.

Vahepeal oli saabunud Saturni preester, kes kinnitas, et ükski maapealne vägi ei suuda seda hingetut keha elustada. Preester oli otsekohe nõus, kui Gorgo palus aiavärvavas oodata jäteda isa juurde saata.

Kui preester oli lahkunud, andis Gorgo Mariamnele surnu kirstude ja kappide võtmed ning läks siis teise tuppa, kus Konstantin ootas ja jättis temaga hüvasti.

Kui Konstantin teda endaga kaasa kutsus, kostis Gorgo kurvalt:

"Ei, armas, mul on teisi kohustusi." Konstantin ütles:

"Ka mind kutsuvad minu kohustused, kuid sa kinkisid enda mulle. Sa oled minu, kuulud minule, sa ei kuulu

183

enam ainuüksi endale ja ma nõuan, et sa mu palve täidaksid. Mine ema juurde või jää surnu juurde. Kus su isa ka ei ole, minu pruudi õige koht pole seal. Ma aiman, kus ta on. Ma hoiatan sind. Vanade jumalate saatust on otsustatud. Meie oleme tugevamad ja Serapis langeb juba homme."

"Ma tean. Kas sul on käsk panna käsi jumala külge?"

"Mul on käsk ja ma täidan seda."

"Sina täidad oma kohust, teisiti saju ei saa. Kuid tulgu mis tuleb, meie oleme üks. Meid ei suuda lahutada miski. "

"Tule, mu laps," palus Mariamne. Kuid Gorgo hüüatas:

"Kui te mind armastate, siis minge. Minge, ja jätke mind üksi."

Ta naasis tuppa, kus lamas surnu. Enne kui teised talle järele jõudsid lipsas ta aseme kõrval seinasse peidetud uksest välja.

21. Kahekümne esimene peatükk

Öö oli lämbe ja sompus. Põhja pool kogunes tumedaid pilvi ja Mareotise järve kohal hõljus valget sumu.

Läänes kõrbe kohal segunes mustadesse pilvedesse väävelkollast ning põhja pool väreles läbi lämbe ja raske õhu kaugete välkude valgust.

Edelast ajas soe tuul üle järve tänavatele heledat liiva. Peened terad torkisid ja kõrvetasid teeliste põski. Nad kõndisid, silmad maas ja huuled kinni.

Gorgo oli tõmmanud loori ja keebi üle pea ning järgnes preestrile südame põksudes.

Ta võpatas, kui kuulis enda kannul samme, sest teda võis jälitada Konstantin. Kui uus tuuleil liivateri vastu nägu puistas või põuavälg pilvi valgustas, jäi veri seisma, sest näis algavat kõigi asjade lõpp.

Tee oli Gorgole tuttav, kuid tundus täna kümme korda pikemana.

Viimaks jõudsid nad kohale.

Ühe sissepääsu juures ütles ta märgusõna ja tegi kokkulepitud märgi. Algas matk mööda allmaakäiku.

Seal oli üsna palavja umbne, nende ümber lendles tõr-vikuvalgusega üles peletatud nahkhiiri. Ometi kartis Gorgo siin vähem kui vabas õhus.

Serapise templis surra, koos armsamaga hinge heita ei tundunud raske. Oli uhke tunne oodata viimset tundi kõige suurepärasemas paigas, mille surelik inimene eales on mõnele jumalale püstitanud.

Ülim, mida ta elult oli ihanud, oli tema omaks saanud, ja kus oli kogu maailmas pühamat hauasammast kui selle maailmavalitseja pühakoda.

185

Gorgo tundis hiigelehitise pühasid saale lapsest saadik. Ta ei kartnud Serapeionisse kogunenud tohutut hulka mehi. Teda kaitsesid seal isa ja Olympios ning küllap toetas ka Herse. Kuid ka nende kolmeta sõandas ta sel, vahest viimasel kõigist öödest, sekkuda muretult tuhandete hulka, sest ta oli kindel, et kõik ootasid oma otsaja taeva kokkuvarisemist niisama pelglikult.

Nii ta mõtles, kuni jõudis koos oma juhiga tugeva värava ette.

Kui ka see oli talle avanenud, jõudsid nad allmaaruu-midesse, mis olid pühendatud jumala müsteeriumide pidamisele ning kus ususaladustesse pühendatud mehed pidid läbi tegema ränki katsumusi, enne kui neid peeti vääriliseks osa saada kõrgematest riitustest.

Saalid, kambrid ja käigud, mida Gorgo läbis esimest korda, olid lampide ja tõrvikutega kasinasti valgustatud. Mida ta pilk sel teekonnal tabas, täitis teda vaga kõhedusega ja erutas kujutlusvõimet.

Iga ruum, iga sammas, iga raidkuju erines oma proportsioonidelt ja kujult tavalisest ja loomulikust.

Üks sfinksidega ääristatud tee viis läbi pika ja laia käigu ning Gorgo klammerdus juhi külge, sest ta aimas kujude taga endast paremal süngel kuristikku. Teisal kohises ta kohal vesi ja langes metsiku mühinaga sügavusse. Kohe pärast seda jõudsid nad kaljusse raiutud grotti ja sealt vaatas neile vastu rida kullatud krokodillipäid. Seintelt silmitsesid neid Tantalose, Ixioni ja kivi veere-tava Sisypheose reljeefid. Nende tee äärde jäi raudustega nii tugevasti suletud kambreid, otsekui seal oleks määratud aardeid või aimamatuid saladusi. Rüüd riivasid mõndagi vaipadega ja eesriietega varjatud kuju ja riituseriista.

186

Kui Gorgo vaatas kõrvale, nägi ta salapäraseid kujundeid ja märke, kui vaatas üles, kohtas pilk inimese- ja loomakujude vahel Egiptuse kombe järgi laevadel üle lamava naise selja sõitvaid tähtkujusid ning kreeka kunstnike loodud Plejaade, Kastorit ja Polluxit ning Berenike tähti täis külvatud juukseid.

Gorgol oli tunne, just nagu maapealse elu lõpp oleks alanud, otsekui ta ise oleks siin süngel Hadese külaline.

Ajapikku tee tõusis ja viimaks viis keerdtrepp temp-liruumidesse.

Kui Gorgo trepist üles läks, võttis ta kätte pea pealt, korras oma rüü volte ja ajas end preesterliku väärikusega sirgu, nagu suursugustel neitsitel oli kombeks jumaluse altarile läheneda. Kuid mida kõrgemale ta jõudis, seda valjemini kostis igasuguste helide segadus. Nüüd hakkas kuulda olema ka flööte ja trumme. Gorgo arvas, et on alanud pühalik ringmäng. Nüüd seisis Gorgo ühes hüpostüüli kõrvalruumis.

Tema saatja avas kullatud pronksi ja hõbedaga ehitud ukse. Gorgo järgnes talle pidulikul sammul, pea püsti ja pilk langetatud.

Nad läksid peatumata läbi sammaskäigu hüpostüüli küljel ning jõudsid kõige pühamasse templiruumi viivasse löövi.

Neile avatud uksest vastu paiskunud metsik kisa oli neid üllatanud ja segadusse ajanud. Kui Gorgo silmad avas ja ümberringi vaatas, siis ta kohkus otsekui öine rändur, kes enda arust on astunud lilleväljale, kuid tunneb ehmudes, et teda kisub sügavusse põhjatu soo.

Gorgo hoidis vankudes kinni lähimast jumalakujust ja

187

küsis endalt, kas ta on ärkvel või näeb und.

Ta ei tahtnud näha ega kuulda, mis seal toimus, see oli talle vastik, kuid liiga pealetükkiv, et sellest üle vaadata.

Viivuks kütkestas nähaolev ta pilku ja kuulmist, halvas liikumisvõime. Kuid peagi kattis ta kätega silmad ning ta neitsilik häbitunne, julm pettumus ja püha viha selle rüvetamise üle, mida ta oli õilsaks ja puutumatuks pidanud, ründas ta solvatud hinge ning ajas nutma, nii ki-bedalt nutma, nagu ta seda polnud sündimisest saadik teinud.

Ta heitis loori nuuksudes näole ja mähkis end sisse, just peaks end tormi ja pakase eest kaitsma.

Temast ei teinud keegi väljagi. Ka saatja oli ta maha jätnud ja läinud isa otsima. Gorgo pidi ootama mehe naasmist ja otsis peidupaika.

Korraga märkas ta leinariides naist, kes konutas õig-lusejumalanna kuju ees. Ta tundis ära Asklepiodorose lese, astus ligi ütles nuttes:

"Luba mul siia istuda. Me leiname mõlemad."

"Istu."

Nõnda istusid leinajad sõnatult teineteise kõrval ning nende ümber möirgas ja hirrus ohjest pääsenud lõbu.

Kamp mehi ja naisi sööstis kõvasti kisades läbi temp-lihalli.

Märatsejate kohal kaikus takti ja rütmita flöödiuilg, taldrikud klirisesid ja trumm kõmises.

Templi rõiva- ja riistakambrid olid avatud, purjus inimesed olid sealt välja toonud pantrinahku, mida preestrid kandsid pühade talituste ajal, pronksist ohverdusvaag-naid, puust kandraame, millega pidulikel juhtudel

188

jumalakujusid kanti, ja muid asju.

Tühjaks röövitud ruumide kõrvale oli saali jäänud arvukalt üliõpilasi ja tüdrukuid, kes valmistasid seal ette midagi suurt ja maitsvat, milleks kulus palju aega ja viinamarjamahla.

Üks viinamäeomanik pidi endast kujutama isa Dionysost ja troonis lillevanikute all ihualasti neljarattalisel raskest rauast ohvrivankril. Tema vormitute jalgade vahel oli alabasterkann ja ta rasvas kõht vappus naerust, kui kiikav kamp teda mööda püha halli vedas.

Meeletus joovastuses olid purjutajad võtnud seljast riided, mis vedelesid nüüd kirevas hunnikus sammaste ja punaste veiniloikude vahel. Tüdrukute vallandunud juuksed lehvisid.

Noorukid ja täismehed vehkisid nende kõrval nagu meeletud türsostega ja viljakusjumala sümbolitega.

Mõned preestrid ja filosoofid püüdsid rahvast manitseda, kuid neile astus vastu juua täis flöödipuhuja ja puhus nii kõvasti süürinksi, nagu tahaks surnuid üles äratada, ning ta naissoost kaaslane virutas raturikkujate poole tamburiini. See põrkas vastu sambatüve ja kukkus ühele preestri peale. Teised järgnesid eeskujule ja peagi lendas joodikute pea: kohal üks tamburiin teise järel läbi õhu.

Vintis plikad olid roninud jumalakujude kandmise raamidele ja kriiskasid kõva häälega, kui tuikuvad kandjad neid kiirel jooksul mööda halle vedasid. Kui mõni piiga tasakaalu kaotas, püüti ta kisaja naeruga kinni ning upitati raamile tagasi.

Ka viinamäe omaniku vanker läks ümber, kuid seda ei tõstnud keegi üles. Kui õnnetu mees asjatult halisedes püüdis end vabastada kastist, kuhu ta oli kinni jäänud,

189

vedas kolmkümmend end ette rakendanud noormeest vankrit edasi. Nad möödusid Gorgost, kes võimetus vihas pealt nägi, kuidas üle põranda lohisevate asside kõva raud lõhkus põranda kaunist mosaiiki. Viimaks vajus raske minestanud mees omaenda raskuse toimel välja ja märatsev jõuk pööras ta ümber ning pistis ta pea elustamiseks suurde veinisegamisnõusse. Päästetud Dionysose ümber käis talitsematu ringtants ning kuna kõigi tamburiinide vasikanahad olid kärisenud ja flöödipuhujad olid võhmal, löid purjus mehed türsostega vastu sambaid takti ning kolm üliõpilast puhusid nagu nõdrameelsed suuri tuubasid, mille olid templi riistade alt leidnud.

Kuid selle lärmi vastu hakati protesteerima.

Kõigepealt astus neile vastu kamp vagasid mehi, kes Serapise kuju lähedal kordasid ühe maagi järel manasid, siis hakkasid vastu kõnemehed, kes olid osanud enda ümber mõne kuulaja koguda, ning viimaks näitlejad ja lauljad, kes olid kogunenud eesruumi saatürimängu etendama. See oli küll nii metsik ja vaimuvaene, et tuubapuhujad sellele vaid pisukest ülekohut tegid.

Kui miimide protestidest kasu polnud, söötsid nad eesruumist hüpostüüli ja püüdsid rahurikkujaid vägisi vaikima panna.

Tekkis metsik lööming, kuid kaklejad kisti üksteisest eemale ning näitlejad ja nende vastased langesid üksteisele kaela ning üks luuletaja kasutas juhust ja hakkas lugedes kisast üle karjuma. Siis aga pakkus kõigest üle varakambrite juures tehtud töö tulemus, mis jõudis sammaskäiku.

Tõusid hõisked ja poolehoiuavaldused. Ka kõige joobnum pudistas kiitust ja tõepooles ilmus vaimustatud

190

pilkude ette kaunis ja värvikas vaatepilt.

Kõrgel alusel, mis oli mõeldud suurte pidustuste ajal Serapise väikese kuju ja jumala pühade sümbolite kandmiseks, veeretasid juubeldavad noormehed läbi saali linna kõige ilusamat hetääri Glycerat.

Naine lamas suurel puidust künal, mis pidi kujutama merekarpi, madalamatel astmetel istusid veetlevad neiud ja viipasid pidulistele, kes püüdsid nende visatud lilli. Kõik tundsid hetääris ära vahust sündinud Aphrodite ning teda tervitati otsekui ühest suust maailma kuningannana. "Viime ta Serapise juurde! Laulatame ta jumalaga!" karjusid mõned purjus tudengid. "Tema pruut on kõige taevalikum armastatu!"

"Serapise juurde!" röökisid teised. "Glycera peab täna öösel jumalaga pulmi!"

Välgud ja eemalt kostev müristamine olid seniajani jäänud tähele panemata. Nüüd aga sähvas läbi halli pimestavat valgust ja järgnes kõmisev kõu. Laelustest aknaavadest tungis sisse väävlilõhna, esimesele välgule järgnes teine. Näis, et taevavõlv on plahvatanud, sest järgnes kõrvulukustav -ning meeliuimastav mürin ja huilg, otsekui oleks taevalaotuse metalltahvlid üksteise küljest lahti tulnud ning Aleksandria ja Serapeioni peale kukkunud.

Aafrika äike vallandus tohutu jõuga ning märatsejad vakatasid, jookjatel kukkusid pokaalid käest, hõõguvad põsed läksid kaameks, tantsijate käed vallandusid ja tõusid anudes ülespoole, teotavad huuled pomisesid palveid. Venuse kaaskonna neiud hüppasid aluselt värisedes maha ning vahust sündinud Aphrodite püüdis merekarbis

191

heita endalt teda ümbritsevaid loore ja lillevanikuid. Kui tal ei õnnestunud jõuda aluse madalamale astmele, tõstis ta valju hädakisa.

Katmata aknaavadest paiskus palavatele ihuliikmete-le ja hõõgvel nägudele külma vett.

Sellesse segadusse sööstis Karnise poeg Orpheus, kes oli katusel valves olnud, ja karjus:

"Maailma lõpp on käes, taevas on avanenud! Kus on mu isa?"

Kõik uskusid teda, kiskusid vanikuid maha, katkusid juukseid ja sattusid meeleheitesse. Meeletusse möllu seljast heidetud rõivaste ümber segunes oigeid, halinat, naiste kisa ja paanilisest hirmust haaratud meeste mörinat.

See oli kaastunnet ja vastikust äratav vaatemäng. Gorgo litsus häbi ja viha pärast hambad risti ning ihkas maailma lõppu kui pääsemist.

Tema ümber lõi välku ja müristas nagu ennegi, templi alusmüürid värisesid, kuid Gorgo ei uskunud enam kõigi asjade lõpusse ega eesriidetaguse jumala suurusesse, ülevusesse ja puhtusesse.

Põsed hõõgvel, häbist punased, pidas Gorgo rüvetuseks lasta end arvata jumalale ustavate kilda. Aina valjema ja hädisema kisa taustal ilmus ta vaimusilma ette Konstantini tõsine ja kartmatu mehekuj.

Gorgo kuulus temale, täielikult ja jäädavalt temale, ta tahtis tulevikus jagada mehega kõike: armastust, kodu, väärikust ja ka tema jumalat.

22. Kahekümne teine peatükk

Rahval polnud ainsatki juhti ega lohutajat. Olympios ja ta külalised, Aleksandria vaimsed juhid, lasid end kaua oodata.

Raudkuplisse löönud ja mööda lipuvarrast jooksnud välk oli kohutanud ka vabamõtlejaid ja filosoofe, sümposion oli lõppenud vaid veidi väärikamalt kui orgia templi saalides.

Ülempreestri sõpradest olid küll vaid vähesed surmahirmu välja näidanud, see-eest oli rohkesti deklameeritud ja näideldud. Gorgo lugupidamine usukaaslaste vastu poleks eriti tõusnud, kui ta oleks pealt kuulnud, kuidas kuulus grammatik ja elulugude kirjutaja Helladius põlvede nõtkudes, huuled veretud, tsiteeris aheldatud Prometeust, kuidas grammatik Ammonius riideid käristas ja paljast rinda välgule märklauaks pakkus. Kahjuks panid tema sangarlikku hoiakut vaid vähesed tähele. Enamik, nende seas uusplatoonlik filosoof, ajaloolane ja äge kristlaste vaenlane Eunapius, oli katnud pea ja ootas kõigi asjade otsa. Üks luuletaja, kes oli võitnud aupärgi õpetliku värsiga "Inimene on jumalate isand ja peremees", oli minestanud.

Olympios oli tõusnud ja nõjatus rahulikult ukseposti vastu, et meheliku julgusega surma oodata.

Ka isa Karnis, kes oli rohkesti veini pruukinud, kuid äikese puhkedes jälle kaineks saanud, oli püsti hüpanud ja ülempreestrist mööda välja rutanud. Ta teadis, et abikaasa ja poeg on ligidal ning tahtis koos nendega surma oodata.

Porphyrios ja ta naaber, suur arst Apulejus, kuulusid

193

nende hulka, kes olid katnud pea. Porphyrios oli teistest rahulikum, sest ettevaatliku mehe ja kaugelenägeliku kaupmehena oli ta kõige eest hoolitsenud.

Kui maailm jääb kristlaste võidust hoolimata püsima ja tema suhtes hakkab kehtima seadus, mis tunnistab usutaganeja testamendi kehtetuks, siis oli ta omadele varunud usaldusväärse sõbra juures vürstlikult vara, mida ei saanud puutuda riik ega kirik. Kui aga maaja taevas kokku varisevad, siis oli ta piinarikka lõpu eest kaitstud vahendi varal, mida ta kaasas kandis. Äikese saatel oli ta koos Olympiose teiste külalistega üle elanud pikki ja pelglikke hetki. Siis sööstis saali Karnise poeg Orpheus:

"Lõpp on käes! Maailm variseb kokku! Taevast langeb tuld! See põletab juba maad! Ma nägin seda oma silmaga. Kus on mu isa?"

Olympiose külalised kargasid püsti ja matemaatik Pappus karjus:

"Maailma tulekahju on alanud! Taevast langeb kõrvetavat tuld!"

"Ots on käes," halises Eunapius.

Kaupmees Porphyrios pistis käe purpurse rüü voltide vahele, võttis välja kristallpudelikesse, läks ülempreestri juurde ja sosistas talle:

"Ela hästi, sõber! Me oleme tihti vaielnud Cato ja ta surma üle. Sina olid tema vastu, mina poolt. Tee nüüd, nagu tegi tema. Vaata, seda jätkub meile mõlemale."

Ta tõstis pudelikesse suu juurde. Surmav vedelik mõjus silmapilkselt. Ent vaevu oli kaupmees meelemärguse kaotanud, kui arst Apulejus appi tuli. Ta oli lootusetult lõppu oodanud, ent kui oli kostnud appihüüe, kiirustas ta kaupmehe kõrvale.

194

Porphyriose meeleheitlik tegu oli toimunud otse Orpheuse nähes. Uus kohkumine tõrjus eelmist ja ta hakkas kutsumata aitama arstil meelemärguseta meest diivanile tõsta. Siis kiirustas ta uuesti vanemaid otsima. Kuid Olympios pidas ta kinni ja nõudis selget aru selle üle, mis oli juhtunud katusel.

Mis noorel lauljal öelda oli, kostis üsna häirivalt.

Suur tulekera oli kukkunud kuplile ja ühinenud maa poolt tuleva tulejoaga. Siis oli taevas pimestavas hiilguses avanenud ja Orpheus oli oma silmaga näinud hiigla suurt koletist, kes oli hirmutava raginaga lähenenud pühamu tagaseinale. Orpheusele ja ta kaaslastele polnud langenud vihm, vaid veejoad.

"Poseidon," ütles Orpheus, "paiskab mere templile ja nelikrakendi hirnumist kuulsin oma kõrvaga."

"Poseidoni hobused?" lõikas Olympios vahele. "Need olid keisri hobused."

Ta kiirustas akna alla nagu noor mees, tõmbas eesriide kõrvale ja vaatas ida poole välja.

Äike oli lakanud niisama kiiresti kui oli tekkinud.

Koitis.

Kaugel põhja pool lõi veel vahel välku, müristamist oli vaevu kuulda. Kuid hobused, kelle hirnumine oli Orpheust kohutanud, olid pühamule lähemale tulnud ning hoidusid vastu templi lõunapoolset tagaseina, kus polnud uksi ega muid sissepääse.

Mida otsis keisri vägi sellest ligipääsmatust kohast?

Kuid pikalt polnud aega mõelda, sest gong kutsus Serapeionit kaitsma.

Olympios pöördus oma külaliste poole, käskis neil end

195

kokku võtta ja surmani vastu panna.

Ta hääli oli erutusest kähe. Teised saidki uut julgust ja kiirustasid relvahoidlasse.

Rinnakaitsed ja mõõgad tegid õpetlastest sõdurid. Need "jutukangelased" rääkisid veel vaid vähe. Nüüd oli tegutsemisega tõsi taga.

Olympios palus, et Apulejus viiks mürgitatud kaupmehe, kelle tardumuse vastu polnud veel rohtu leitud, tema eratuppa. Templiteenrid viisid mehe kõrvalisest trepist alla, ülempreester ja ta relvastatud sõbrad läksid peatreppi mööda peahalli.

Seal ootasid võitlusvalmis salka üllatused ja pettumused. Isegi Olympios ise oli alguses nõutu. Tema mõtte-kaaslastest olid sel ööl saanud memmepojad ja mässajad ning pühades ruumides nägi välja nagu pärast kaotatud lahingut.

Igal pool vedeles purustatud ja minema visatud riistu, lõhutud pille, käristatud ja märjaks tehtud riidetükke ning lehtedeta ja purustatud lilli ja vanikuid. Põrandal oli suuri punase veini loike nagu inimverd ning ühe samba jalamil lamas mees, kellest ei saanud aru, oli ta surnud või teadvuseta. Sadadest hõõguvatest tahtidest tõusis vastikut tossu.

Mäherdust haledat vaatepilti pakkusid kainenunud, hirmunud, magamata mehed ja naised!

Kuid aeg liikus aina edasi. Seda tundis ja nägi igaüks. Öö oli läinud, päev alanud. Äike oli eemaldunud, kuid selle asemele oli tulnud sugugi mitte vähem halastamatu keisri sõjavägi.

Inimeste võitluses jumalatega oli ainult üks võimalik lõpp: alistumine. Inimeste võitluses inimestega võis loota

196

kui ka mitte võidule, siis ometi pääsemisele.

Ühe käega veteran Memnon oli orgia ajal olnud katusel valves ja teinud ettevalmistusi ründava vaenlase tõrjumiseks, kuni oli tõusnud äike. Siis oli ta suurema osa katusevalvureist templi alumistesse ruumidesse varjule viinud. Ainult vana väeülem ise oli valvepostile jäänud. Ta oli oma ainsa käega klammerdunud katuserinnati-se kivikuju külge, et vesi teda alla ei uhuks. Ta oli sealt käsklusi andnud, kuid tormi ulgumine oli kõvem kui tema hää ja vähesed katusele jäänud ei kuulnud ta kamandamist.

Ka temal polnud kuulmata jäänud hobuste hirnumine. Mis lähenes, olid Rooma piiramismasinad. Kui ustav veteran siinsele ettevõttele ka ei olnud, tikkus südamesse midagi rõõmutaolist, sest ta nägi, et keisri lahingulip-pudele järgnesid ehtsad sõjamehed.

Vanad lahingukaaslased polnud võõrdunud halba ilma trotsimast ja nende juht oli küllalt nutikas, et teha esimene rünnak templi näiliselt kõige kindlama koha vastu.

Veel eile oli Memnon öelnud Olympossele:

"Vaenlast ei lööda vaimustusega, vaid sõjakunstiga."

Nüüd oli tema oskustel võrdväärne vastane ja kuidas olid lood noorte surmapõlgava vaimustusega, seda sai ta peagi kogeda.

Kuni Liibüa abiväe saabumiseni tuli võimatuks teha läbimurre templi tagaseinas ja kaitsta pühamut katuselt. Selles lahingus sai kasutada igaüht, kes jaksas kivi tõsta ja mõõka viibutada. Kui ta oma võitlejate arvule mõtles, arvas ta, et suudab pühamut tükk aega edukalt kaitsta. Kuid ta rehkendas valede arvudega. Memnon ei teadnud, milline külgetõmbejõud oli ta "vaimustatud noortele"

197

võiduajamisel ja milline muutus oli toimunud meelsuses.

Memnon laskis kohalejäänud mehed kohe pärast tormi vaibumist kokku kutsuda ja lüüa gongi, mis pidi kaitsjad katusele tooma. Kuid aeg läks ja veerand tunni pärast polnud katusele tulnud mitte keegi.

Vanamehe maldamatus muutus üllatuseks, hämmastuseks, vihaks. Väljasaadetud käskjalad ei naasnud ja roomlaste kaitsekatus nihkus aina templi lõunaseina poole.

Vaenlane kavatses rajada aluse müürilõhkujale, mille ramm pidi seinasse ava murdma.

Iga hetk viivitust oli vaenlasele kasulik. Paarsada kätt katusele, ja kavatsust sai nurjata.

Viimaks tuli üks käskjalg tagasi ja teatas, et mehed ja naised alumistes ruumides on otsekui arust ära ning keegi ei taha katusele tulla. Memnon kirus ja sööstis ise trepist alla.

Ta seletas, mis on juhtunud, andis käsklusi, mida kuulda ei võetud ja kui nägi, et paljud koos oma tüdrukutega värava poole pagesid, astus neile vastu, mõök käes, ja ähvardas maha lüüa igaühe, kes püüab pakku pääseda.

Sel ajal tuli suurde saali Olympios koos kaaslastega, kiirustas väejuhile appi ning tõrjus sadu inimesi väljapääsu juurest tagasi.

Olympios pidas Memnoniga nõu ja nad jõudsid kiiresti otsusele naised templist välja saata ning mehed kahte salka jaotada, läkitada üks salk katusele ja teine templi tagaseina juurde, kus peagi pidi hakkama tööle Rooma müürilõhkujaga.

Olympios kuulati lugupidavalt ära, kui ta aga kuulutas, et naised tuleb templist eemaldada, tõusis kisa. Paljud hoidsid armsamast kinni, teised õhutasid mehi põgenema.

198

Suur hulk naisi, nende hulgas ilus Glycera, kasutas lahkumisvõimalust otsemaid. Ega neil linnaski austajatest puudust olnud.

Kuid nad ei jõudnud kuigi kaugele. Neile tormas vastu templeteener ja käskis tagasi minna. Keisri vägi oli avastanud sissepääsu kanalisse.

Naised läksid valvuriga valjult hädaldades kaasa ja kui nad olid jälle suurde saali jõudnud, põrutas rauast müürilõhkujaga esimese põraka vastu templi tagaseina.

Keisri vägi oli saiakäigu vallutanud ja alustas rünnakut. Kaotatud oli palju, kuid mitte veel kõik.

Olympios käskis lõhkuda üle kuristiku viiva silla, mille kaudu pääses allmaaruumidesse. See ülesanne jõuti täita õigel ajal. Memnon aga hõikas:

"Kes pole alatu hädavares, tulgu minuga kaasa!"

Ta käskis kuhjata ohtlikku paika tõkkeks kõik, mida liigutada suudeti, ilma et halastataks ka kõige pühamatele kujudele, marmorist ja pronksist steelidele ega ohvrial-taritele.

Sellelt kaitsevallilt tuli ära hoida vaenlase edasitungimine, kui seinasse on murtud ava.

Kui ta nägi, et alustelt tõugatakse skulptuure, pühapaikadelt veetakse ära ohvrialtareid, mis olid seal seisnud pool tuhat aastat, tiriti kokku pinke ja alabastervaase ning väike kaitsevall aina kerkis, värbas ta väikese salga tööle katusel.

Pääsu enam ei olnud ja mõnigi, kes oli äsja lootnud põgeneda, läks põlvede värisedes katusele, sest tundis end seal vaenlase eest kindlamana kui sissemurdekoha juures.

199

Olympios jagas relvi, läks ühe juurest teise juurde ja kohtas Gorgot, kes istus ikka veel koos Asklepiodorose lesegaga Õigluse kuju jalamil.

Ta ütles Gorgole, et isa on haige ja laskis neiu eraruumidesse juhatada, et ta aitaks arstil isa põetada.

Leinav matroon polnud nõus oma kohalt lahkuma. Ta ihkas lõppu ja teadis, et see on ligi.

Naised ja nendega koos mõned nannipunnid olid tõmbunud rotundi ning peagi kostis sealt üleannetut juttu ja naeru.

Katuselt vihises ründajate pihta kantkive ja skulptuure.

Alumistes saalides polnud ükski müür koosnenud väärtuslikumatest osadest, iga tükk oli taies, oli sajandeid olnud püha või säilitas ilusas kirjas mälestust väarikatest tegudest. See vall pidi kaitsma jumalatest ülimat ning tema kaitsjate kilda kuulusid ka Karnis, ta poeg ja naine.

23. Kahekümne kolmas peatükk

Gorgo istus elutu isa aseme päitsis ja kuulatas ta hingetõmbeid.

Olympiose tuba oli hüpostüüli kõrval, siia kostis üpris lähedalt müürilõhkuja hoopide kõla. Haige võpatas iga kord, kui hoop vastu seina prantsatas.

Gorgole tegi haiget isa kannatamas näha, ta mõistis, et pühamu langeb peagi kristlaste kätte, kuid tundis end sõbra salaruumis hästi ja turvaliselt.

Neiu oli vahetanud vaid mõne sõna arstiga, kes kinnitas, et suudab haige tervistada. Gorgo tõstis pea ja küsis:

"Sa rääkisid, Apulejus, vastumürkidest. Kas isa tahtis hukatusest pääseda ja end ise tappa?"

Arst vastas jaatavalt ja jätkas:

"Äike võttis talt enesevalitsuse nagu meilt kõigilt, ometi kogesime vaid suure saatuse eelmängu. Inimkonna hukk läheneb, me kuuleme selle tulekut. Kivid purunevad. Kristlaste rauast müürilõhkuja avab selleks ukse."

Gorgo kahvatus. Kuid teda ei hirmutanud arsti ennustus, vaid neid ümbritsevate seinte värin. Võitlevate meeste karjumine kostis väljast aina valjemini, arst läks ukse juurde kuulatama.

Gorgo pani tähele, et Apulejuse käed värisesid. Mees kartis, Gorgo ei tundnud muud kui muret kannatava isa pärast.

Auk müüris toob templisse Konstantini, ja kus see mees käsutab, on turvaline olla. Gorgo ei uskunud enam maailma lõpusse.

Kui arst ümber pööras ja nägi, kuidas Gorgo haige laubalt higi pühkis, ütles ta:

201

"Mis kasu on jaanalinnul silmade sulgemisest! Valmistugem lõpuks. Kui nad käe jumala külge panevad, siis on kõik kadunud."

Gorgo raputas pead:

"Ei, sest kui Serapis on seda, kelleks te teda peate, miks talub ta siis, et vaenlased ta pühamu ja kuju hävitavad? Miks ei anna ta oma ustavatele südametele julgust? Nii isand kui teenijad on memmepojad ja libud. Paras neile, kui tempel kokku variseb."

"Kas nõnda räägib Porphyriose tütar?"

"Jah, Apulejus. Nii pean ma rääkima pärast seda, mida olen sel ööl näinud ja kogenud. Raevu ajab paljas mõte, et mind võidakse selle liiderliku koja asukate hulka arvata. Jumal, keda teenitakse nagu seda, ei saa olla minu jumal. Kuidas te võite arvata, et kristlaste jumal laseb Serapisel maailma ja inimkonna hävitada?"

"Kas sina oled kristlane?"

"Ei ole, aga tahaksin olla."

Arst kehtas õlgu ja pööras kõrvale. Gorgole tundus, et see vastus oli ta vabastanud raskest koormast, oli avanud temas uue paljutöötava maailma.

Kallim polnud enam tema vastane ning kui ta kuulis võitluse lärmi müüriaugu juures, mõtles Gorgo rõõmsalt Konstantinile ja tema võidukatele relvadele.

Gorgo oskas sügavaid kurdi isa suu ja silmade ümber õigesti mõista. Porphyrios polnud salanud piinlikke tundeid, mis haarasid teda iga kord, kui ta pidi tunnistama usku, mida õigeks ei pidanud.

Suur vale oli selle mehe elu mürgitanud. Gorgo tahtis kristlaseks saada armastuse pärast.

Müürilõhkija oli templi tagaseinasse löönud juba suure

202

augu ja kahekümne teise leegioni raskeltrelvastatud mehed olid sealt sisse tunginud. Kuid mõnigi veteran oli julguse eest maksnud eluga, sest neile lendas vastu odasid ja nooli. Suured kilbid olid hulga viskerelvi kinni pidanud, paljud nooled olid jõuetult põrganud vastu rauast kiivreid ja soomusrüüsid.

Kogenud sõdurid lähenesid kaitsevallile põlvili, teised läkitasid nende selja taga kaitsjate vastu odasid ja nooli.

Vana muusadesõber Karnis seisis kaitsevallil poja kõrval ja kisendas, kui saatis teele ühe oda teise järel.

Tema kõrval läkitas Orpheus vibuga nooli. Kui ta mõnda keisri sõjameest tabas, hõikas isa:

"Tubli, mu poeg!"

Emand Herse küürutas kaitsevallile upitatud ohvrial-tari varjus ja ulatas meestele viskerelvi.

Ta karjus:

"Tapke neid koeri! Ärge halastage ühelegi kristlasele!"

Orpheus oli parajasti saatnud noole ühe ulja tsentuu-rio kaelasse, kui Karnis laskis talle ulatatud oda langeda ja vajus vaikselt kokku. Teda oli tabanud rinda Rooma oda.

Orpheus nägi, kuidas isa südameveri voolas ja põlvitas ta kõrvale. Kuid vanamees osutas vibule:

"Jäta mind! Siin võideldakse jumalate eest. Sihi hästi!"

Kuid poeg ei lasknud surijal end eemale tõrjuda. Nähes kui sügavale oli oda rauga rinda tunginud, oiatas ta valjult ja tõstis kaevelde käed.

Siis tabas Orpheust nool õlga, teine tungis kaelasse ja ta vajus korisedes kokku.

Karnis kaotas meelemärguse ja see naasis alles siis,

203

kui Herse oli surunud räti voolavale verele ja niisutas ta laupa veiniga.

Mees tundis põskedel sooje pisaraid ja sosistas:

"Ära muretse, varsti on sinugi kord."

"Jah," ütles Herse. "Mis teen ma enam siin sinuta ja jumalateta?"

Ta pöördus poja poole, kes oli jälginud iga sõnaja liigutust ning püüdis rääkida, kuid nool kaelas pani hinge kinni ja võttis sõnad suust.

Matrooni suu sulgesid pisarad ja ükski kolmest ei suutnud rääkida. Ent Herse rätik läks abikaasa verest üha punasemaks ja mehe silmad hakkasid pöörlema, otsekui tahaksid näha kogu maailma. Äkki nad peatusid vallile heidetud Apollo kuju peal, ja mida kauem ta pilk jumala kaunil näol peatus, seda heledamalt hakkas see särama.

Veel kord leidis Karnis jõudu kätt tõsta. Ta osutas surematu nooruki päikeselisele peale ja ta huuled sosistasid:

"Kõige eest, mis meil elus ilusat on olnud, võlgneme tänu temale. Meie lõpp on ka tema lõpp. Nood seal võidavad sinu ja meid. Nemad unistavad paradiisist teispoolsuses. Ent kus valitses sina, Phoebus, on õndsus juba maa peal. Nemad uhkeldavad, et armastavad surma ja vihkavad elu. Kui nad võidavad, lõhuvad nad lautod ja flöödid. Nad tapaksid ilu ja kustutaksid päikese. Küll sinu riik, Phoebus, oli päikeseline! Meie vajame valgust ja flööte, lilli ja muretuid nägusid. Kuula mind, Phoebus! Tänu sulle, kes sa oled mult palju võtnud ja kõik andnud! Kas teie näete teda tulemas?"

Karnis osutas käega kaugusse, siis vajus ta pea tagasi, värisevatele huultele valgus verd. Järgmisel silmapilgul kaotas meelemärguse ta poeg.

204

Lahingust oli saanud käsikähmlus. Roomlased olid roninud kaitsevallile ja võitlesid sangaritega rind rinna vastas.

Herse tõmbas abikaasa rinnast oda ja vehkis sellega ründajate poole. Siis tabas teda see, mida ta ihkas. Piigitorge läks märki ning ta vajus abikaasa ja poja kõrvale.

Lahing voogas üle laipade. Keisri sõjamehed surusid valli kaitsjad templi saalidesse.

Sõjanõukogus koostatud pealetungi plaan viidi punkt-punktilt täide.

Mõned maniipulid surusid pagejaid suure väljapääsu poole, aitasid seda lõhkuda ning ajasid inimesed templi esikülje ette koondatud üksuste kätte. Viimased piirasid tulijad kähku ümber.

Kõige ees kiirustasid rotundi kogunenud libud, kelle sõdurid rõõmsate hõigetega vastu võtsid. Tapeti ainult need, kes vastu hakkasid. Asklepiodorose lesk Berenike oli leidnud põrandalt mõõga ja avanud oma tuiksooned. Õigluse jumalanna kuju jalamilt leiti tema veretu laip.

Osa maniipuleid oli kohe pärast kaitsevali vallutamist kiirustanud katusele jasundinud selle kaitsjad kas alistuma või sügavusse hüppama.

Vana Memnon hüppas üle rinnatise alla, talle järgnes teisigi. Maailma lõpp lähenes ja vabasurm võitluses suure Serapise eest tundus ilusamana kui surm vaenlase ahelais.

24. Kahekümne neljas peatükk

Möödunud öö hirmus torm oli kogu linnale hirmu nahka ajanud. Oli teada, mis Serapist ähvardab, mis ootab ees, kui ta langeb, ja kõik olid arvanud, et maailma lõpp on käes. Kuid äike taandus, päike hakkas paistma.

Veel polnud roomlased sõندانud panna kätt linna kaitsejumala külge. Vahest oli Serapis saatnud välgu, müristamise ja vihma vaenlasi hoiatama.

Nii ei mõelnud üksnes paganad. Kristlased ja juudid kartsid jumala ja tema templi varisemist ehk rohkemgi.

Tempel oli Aleksandria uhkus ja sümbol. Sellega oli seotud asutusi ja koole, mis olid kasuks tuhandetele, tema kaitse all oli teadus, Serapeioni juurde kuulus arstiteaduskond, mis oli mainelt maailma parim, templi tähetornist korraldasid astronoomid aasta kulgu, ja sellest tulenes kalender. Tunnike und saalides tõi tähendusrikkaid unenägusid. Kui Serapis langes, jäi tulevik varjatuks, sest jumal avaldas oma preestritele nii tähtede kulgemise ja seisu kui ka paljude muude märkide varal, mis on tulemas.

Isegi kristlikud prohvetid vastasid oma usukaaslaste küsimustele viisil, mis lasi karta kõige halvemat ja mõnelgi ristitul oli raske kujutleda kodulinna Serapeioni ja Serapiseta.

Suletagu tempel, keelatagu jumalale vereohvreid tuua, kuid puutuda või koguni lõhkuda ta kuju, Bryaxise loomingut, oli linna ja kogu maailma ohustav patutegu.

Kui levis kumu, et väed on varahommikul alustanud Serapeioni ründamist, voolas templi ette kokku tuhandeid, kes ootasid pühakojas peetava lahingu tulemust.

206

Pühamu kaitsjad viidi mujale. Sõjanõukogu oli otsustanud nende vastu leebe olla ja Cynegiusel oli voli anda armu igale vangile, kes vannub, et ta tulevikus enam ei ohverda ega lähe templisse.

Sadadest roomlaste kätte langenutest ei keeldunud keegi vandumast. Paljud neist ühinesid ootava hulgaga, et edasisi sündmusi ära oodata.

Templi väravad olid pärani. Serapeioni teenrid ja Rooma sõdurid puhastasid treppe raidkujudest, millega paganad olid need käimiskõlbmatuks teinud. Kui see töö oli tehtud, kanti välja surnuid ja haavatuid. Viimaste hulgas ka Karnise poeg Orpheus.

Pühamu õnnelikult pääsenud kaitsjatelt, kes olid ühinenud rahvahulgaga, päriti, kas Serapise kuju on alles puutumata.

Kodanikud hingasid kergemalt, kuid peagi haaras neid uus erutus. Tuli soomusrüüs ratsaväelaste sadakond, kes rajas teed hirmupikale rongkäigule, mille psalmilaul kostis üle rahvahulga kisa ja sumina, relvade kõlina ja hobusekapjade tampimise.

Nüüd oli selge, kuhu olid jäänud mungad, kes muidu ei puudunud kusagilt. -

Kõrge baldahhiini all sammus piiskop. Ta nägi välja nagu karm kohtunik, kes saabub tribunali. Rahvahulk võpatas.

Piiskop ja mungad Serapeionis tähendas kõige suursugusema jumalakuju langemist, surma ja hävingut. Ka kõige julgemate põsed kahvatusid. Kes naise ja lapsed oli koju jätnud, pages kodu poole, et koos nendega maailma otsa oodata. Teised jäid paigale ja jälgisid ohustatud templit needes või palvetades. Enamik trügis pühamu

207

poole ja pani elu mängu, et eesseisvale vaatemängude vaatemängule algusest peale kaasa elada.

Romanus viipas Konstantinile, kelle ratsamehed sadulast maha tulid ja oma prefekti juhtimisel Serapeioni sissepääsu juurde läksid.

Neile järgnes oma staabiga comes, siis kõheldes mõned kõrged linnaametnikud ja linnasenati kristlasest liikmed ning lõpuks piiskop koos vaimulike ja laulvate munkadega.

Rongkäigu lõpu moodustasid jalaväelased, nende kannul trügis rahvas.

Templi suured saalid olid hädapärastelt puhtaks tehtud.

Neist, kes olid tulnud oma jumalat ja tema koda kaitsma, polnud alles kedagi peale haige Porphyriose ja ta põetajate.

Kui väljas oli vähe aega vaikne olnud, põrutati rusikatega vastu ust. Gorgo kiirustas avama, kuid arst hoidis teda tagasi ja pärast seda löödi uks maha, sisse tormas sõdureid.

Arst oli kaame kui surnu ega suutnud sõnagi lausuda. Gorgo aga pöördus rahulikult ja väärikalt sissetungijate juhi, tsentuurio poole, ütles, kes ta on ning et viibib siin arsti kõrval isa põetamas. Seejärel soovis ta rääkida ratsaväe prefekti Konstantiniga või comes Romanusega. Et haigeid Serapeionisse toodi, oli harilik asi ning Gorgo väärikus ja nende meeste kõrge seisund, kellele neiu viitas, panid tsentuurio Gorgost lugu pidama. Ometi oli tal käsk ajada templist välja kõik, kes polnud Rooma sõdurid. Ta palus oodata ja naasis peagi oma leegioni juhi, legaati Volcatiussega. See mees, nagu kõik hobuse

208

harrastajad, tundis Aleksandria kõige ilusamate hobuste omanikku ning lubas Gorgol ja arstil haige juurde jääda. Kuid ta meenutas, et ees on tõsiseid sündmusi ning jättis Gorgo palvel nende juurde valvemeeskonna.

Sõduritel olid käed tööd täis ja nad toimetasid maha-lõhutud ukse eemale ega pannud seda hingedele tagasi. Gorgo lükkas kõrvale eesriide, mis lahutas teda hüpos-tüüli parempoolsest sammaskäigust ja vaatas üle jalaväelaste topeltridade peade.

Gorgo nägi juba eemalt, et läheneb suur hulk inimesi. Nad peatusid pikemalt eeskojas ja enne kui nad basiilikasse jõudsid, tungis nende hulka paarkümmend veidraid liigutusi tegevast ja imelikult retsiteerivat preestrit. Need olid kurjade vaimude väljaajajad, kes sellest ebajumala-teenistuse meelispaigast kurje vaime ja deemonide vagade manadega peletada tahtsid. Nad hoidsid enda ees riste ja vehkisid nende nagu relvadega. Nad puudutasid ristidega sambaid, põrandat ja püsti jäänud kujusid, põlvitasid, joonistasid vasaku käega ristikuju ja lõpuks rivistusid jumalakuju orva ees kolme viirgu nagu sõdurid, osutasid ristidega kuju poole ja retsiteerisid kõige kangemaid manasid, et peletada paganate kõige kurjema, nurjatuma ja paadunuma deemoni mõju.

Neile järgnenud templiteenrid viibutasid viirukipanne ja vaimudepeletajad kastsid vitsu nende kannul kantavasse katlasse ning pritsisid eesriide ebajumalakujutisi ja mosaiikpõrandat. Sellele tegevusele kulus hulk minuteid. Siis ilmus Konstantin ja tema kannul sadakond eliitratsaväelast.

Mõõkade asemel olid neil käes kirved. Meeste kannul
209

kanti pikki redeleid, mis Konstantini käsu peale vastu orva nõjatati.

Inimesed, kes kahel pool sammaskäiku spaleeri moodustasid, võpatasid. Gorgo tundis eesriide värina järgi, kui suur oli arsti hirm. Oli tunne, otsekui rahvale oleks näidatud timukakirvest, millega tahetakse maha raiuda nende kuninga pea.

Siis saabusid aukandjad ja piiskop, avaratesse ruumidesse levis laulvaid vaimulikke ja munki, kes kogu aeg risti ette löid. Rahvas voolas hüpostüüli ja tungis nii kaugemale kui võimaldas kett, mida sõdurid rahvahulga ning piiskopi ja aukandjate vahel hoidsid.

Sammaskäiku täitsid läbisegi kristlased ja paganad. Gorgole jäi vaba vaade eesriidega kaetud orvale.

Kõik teadsid, mäherdune kuritöö siin taheti ette võtta, kuid vähesed uskusid, et see teoks tehakse.

Kuhu Gorgo ka ei vaadanud, nägi ta kahvatuid, kirest ja erutusest moonutatud nägusid. Isegi vaimulike ja sõdurite näod olid veretud. Paljud vaatasid maha, hambad ristis, teised heitsid ähvardavale ja needvale rahvahulgale väljakutsuvaid pilke.

Paganad värisid vihast, hoidsid krampis sõrmede vahel amulette ja maagilisi kaitsevahendeid või näitasid kristlastele rusikat. Kristlased värisid ärevusest või vagast ootusest ja löid risti ette või sirutasid keskmisi sõrmi, kaitsmaks end deemonite salakavala kallaletungi eest.

Gorgol oli tunne, just nagu ta seisaks kraatri serval, otsekui õhk ja maa ta ümber väriseksid, ta nagu tundis ja nägi vulkaani purset.

Paganate kisa läks üha valjemaks, piiskopi ja aukandjate poole lendas kive ja puutükke, kuid korraga kisa vaibus

210

ja templis jäi täiesti vaikseks.

Piiskopi viipe peale olid templiteenrid jumalakuju orva juurde astunud ning eesriie langes aeglaselt.

Seal trooniski uhke Serapis, just nagu ta oleks tema jalge ees roomavate ussikeste väiklasest sagimisest üle.

Kui ilus, kui imepäraselt suursugune ja oivaline oli see inimkäte töö. Isegi kristlastelt meelitas see välja pika üllatus- ja imetlushüüde.

Paganad esiotsa vaikisid, siis kostis nende vaimustatud hõise:

"Olgu tervitatud Serapis! Kesta igavesti, Serapis!"

Kui Gorgo nägi jumalat tema ülevas ilus, pani ta käed rinnale risti. Ta pilk püsis vormidel, mis olid inimlikud, kuid ületasid inimlikku niisama palju kui lõpmatus ületab aega. Talle tundus, et on võimatu panna kätt selle aegumatult ilusa kuju külge.

Ta nägi, kuidas piiskop pärast eesriide avanemist sammu tagasi astus ja ta suu paokile läks, vahest imetlushüüatuseks nagu teistelgi. Ent Gorgo nägi ka, kuidas mees suu sulges, kuidas ta silm välgatas, kuidas sooned ta laubal paisusid, kui tuli kuuldavale paganate hüüd: :

"Olgu tervitatud Serapis!"

Siis nägi Gorgo, kuidas comes kirikuvürsti kõrvale läks ja talle lepitavaid sõnu sosistas, vahest selleks, et säilitada kuju mitte kui jumalat, vaid kui kunstiteost. Siis pööras comes õlgu kehitades kõrvale, osutas kujule ja andis käsu Konstantinile, kes kummardus ja paganate kisast üle karjudes oma meestele käskluse andis.

Üks alamaid võttis kirve ja astus kuju juurde, vaatas selle poole üles ning läks siis kaaslaste juurde tagasi.

211

Konstantin andis uue käskluse, seekord valjemini ja otsusekindlamalt kui enne, kuid ratsaväelased *ei liigutanud end. Kui esimene oli kirve maha visanud, tegid seda ka teised, osutasid ägedalt vehkides kujule ja hõikasid prefektile sõnu, mis pidid küll sisaldama vastuhakku ta käsule, sest Konstantin läks mässava mehe juurde, pani käe ta õlale, raputas teda ning ähvardas teda ja teisi.

Kui ratsaväelased olid keeldunud käsku täitmast, pöördus Konstantin neist põlglikult kõrvale ja andis käsu jalaväelaste topeltrivile.

Kuid ka need ei kuuletunud.

Paganad juubeldasid ja õhutasid sõdureid vastuhakule.

Konstantin pöördus veel kord oma ratsaväelaste poole ja kui need ikka veel tõrkusid, läks kindlal sammul redelite juurde, nõjatas ühe neist jumalakuju rinnale, võttis kirve ja hakkas mööda redelit üles ronima. Paganate kisa vakatas, jäi nii vaikseks, et oli kuulda, kuidas soomusrüü soomused üksteise vastu krigisesid ja Gorgo arvas, et kuuleb omaenda südame lööke. Inimene ja jumal seisid silmitsi, mees, kes kavatses käe jumala külge panna, oli tema väljavalitu.

Gorgo jälgis hinge kinni pidades Konstantini iga liigutust. Ta tundis, et vägivald selle inimeste kunsti ime vastu, mida eales taastada ei saa, võib purustada tema armastuse, nagu purustab kirves elevandiluu.

Seda ei tohtinud juhtuda!

Kuid Konstantin seisis juba redeli tipus, võttis kirve paremasse kätte ja vaatas Serapise pead küljelt.

Gorgo nägi oma sõbra nägu, nägi iga ta ilmet. Ta nägi, kuidas mehe pilk sügavalt kahetsedes kuju ilusatele näojoontele kinnitus, kuidas mees vasaku käe südamele

212

surus, otsekui tunneks selles valu.

Need, kes all olid, võisid arvata, et ta võtab julgust kokku, et ta palvetab või annab hinge enne saatustlikku tegu Kõigekõrgema hoolde. Gorgo nägi, et Konstantin jätab hüvasti jumalalt ande saanud kunsti taiesega, et tal oli hirmus raske seda hävitada.

Kõigi südamed seistasid, hingamine peatus, tuhandetel virvendas silme ees ja neil oli tunne nagu surmamõistetul, kelle pea on pakul, kes kuuleb timuka lähenemist ja kes surma lähel ikka veel armuandmisele loodab.

Gorgo nägi, kuidas Konstantin silmad sulges, otsekui kardaks näha, mida saatust tema käe läbi korda tahtis saata, nägi, kuidas mees haaras vasaku käega kinni jumala habemesalgust, kuidas

parem käsi hoogu võttis, nägi, kuulis ja tundis, kuidas kirves korra ja teise vastu Serapise põske raksatas, kuidas elevandiluu suurte ja väikeste laastudena kivipõrandale kukkus ja kildudeks purunes.

Gorgo varjas näo kätega ja peitis pea nuttes eesriide taha. Ta ei tundnud ega mõelnud muud kui seda, et on juhtunud midagi hirmsat, maailma muutvalt kohutavat.

Kui arst teda viimaks kõnetas ja eesriide eest ära tõmbas oli oivalise jumalakuju asemel inetu ja vormitu puunott, mille vastu toetus hulk redeleid ja mille jalamil vedeles hunnikus vandlilaaste, kuldplaate ja marmoritükke.

Konstantin oli kadunud. Redelitel seisis läbisegi ratsaväelasi ja munki, kes hävitustööd lõpule viisid.

Suurelt kujult orvas oli võetud jumalikkus.

Serapist polnud enam olemas, paganate taevas oli kaotanud kuninga.

213

Kukutatud jumala kummardajad tunglesid vihaselt, ent ometi hirmust vabanenult välja ning otsisid päikeses säravast taevast asjatult neimopilvi.

Ka Theophilos ja comes olid lahkunud. Piiskop käskis munkadel hävitustöö lõpule viia.

Ta tundis oma lambanahas kaaslasi ja teadis, et mõne päeva pärast pole vigastamata ainuski jumalakuju, ki kujutis ega märk, mis vanu jumalaid mee^{ab}. Tuhandele orjale, kelle ülesanne oli Serapeion lammBatja) pidi ta oma maldamatuses andma siiski paarkümmend korda pikema aja.

Comes läks viivitamatult hipodroomile ja sinna kiirustasid sajad kokkutulnud rahvale kuulutama et Aleksandria on oma Serapisest ilma jäänud.

Konstantin oli tagasi tõmbunud ja sammaskäigy ast. metel istet võtnud.

Ta oli sõdur ja ta võttis oma elukutset tõsiselt. Mis oli juhtunud, seda oli ta pidanud tegema.

Kuid keegi ei aimanud, kui raske tal oli olnud seda hirmsat kohust täita.

Tal oli ilusast taiesest kahju nagu kadunud aardest. Kuid ta tundis, et see maailmast kaotada oli õige ja vajalik. Ta mõtles, kuidas talub Gorgo sõnumit, et justtema armsam oli see, kes toore barbarina oli õilsat kunstiteost rikkunud.

Konstantin laskus oma hinge sügavustesse ja leidis, et oli teinud õigesti ning teeks teinegi kord samuti. KasüSj kui oleks oht Gorgo kaotada. Ometi ei salanud ta tnda eest, et see tegu on nende vahel nagu sügav kiinstik.

See päev tähendas ehk tema õnne hukku, ta pid, ehk jälle sõtta minema ja siis järgmisse sõtta, kuni leiab lahinguväljal surma.

214

K orraga tundis Konstantin õlal kerget kätt. Kui mees ümber pööras, seisis'ta taga Gorgo ja ulatas talle käe. Sõdur kalpsas püsti, võttis käe, vaatas neiule kurvast silma ja ütles:

"Ma tahaksin seda alati hoida, kuid kas sa jätad oma käe mulle, kui ütlen, mida minu käsi siin on teinud?"

"Ma tean seda. Eks ole, sul oli seda väga raske teha."

"Meeletult raske."

Gorgo vaatas talle silma ja ütles:

"Ja sa tegid seda siiski, sest sa pead olema, kes sa oled. Õigesti tehtud. Ma tahan olla täiesti sinu oma. Mul pole teisi jumalaid kui on sinul ja ma tahan armastusest sinu vastu õppida armastama sinu jumalat, keda sa nii tihti oled nimetanud armastuse jumalaks."

"Ta on seda, ja sa hakkad teda tundma ka õppimata, sest kelle südames on armastus, sellele on meie Õnnistegija elav. Ma purustasin ilusa ebajumala, kuid ma näitan sulle, et ka kristlasena võib ilust lugu pidada."

"Ma usun sind. Maa jääb püsima ega vangu, ehkki Serapis on langenud, kuid mulle tundub, otsekui minu hinges oleks maailm hukkunud ja kujuneks uus, ülevam, puhtam ja vahest ilusamgi kui endine."

Konstantin surus neiu käe oma huulte vastu, kuid Gorgo kutsus ta kaasa isa aseme juurde. Porphyrios lamas arsti rinna, silmad pärani, ja naeratas tulijaile väsinult.

25. Kahekümne viies peatükk

Suurel hipodroomil oli tuhandeid pealtvaatajaid. Alguses oli küll terveid istmeridu tühjal seisnud, ehkki tavaliselt tuldi juba keskööl kohta kinni panema. Tribüünide kõrgemad korrused, kus olid tasuta ja seisukohad, olid muidu juba varahommikul nii täis, et asi lahenes harva kaklusest.

Seekord oli paljusid tagasi hoidnud öine äike, Serapeioni lahingu tulemuse ootus ja hirm maailmalõpu ees. Kui aga teada saadi, et Serapise kuju oli lahingus pühamu pärast terveks jäänud, kui keisri saadik Cynegius ja linna prefekt Evagrius pidulikult saabusid ning neile järgnes palju senaatoreid ja suursuguseid isandaid nii kristlaste, paganate kui ka juutide kogukonnast, võtsid ka pelglikud südame rindu. Kuna võiduajamise algust oli tunni võrra nihutatud, olid istekohad alguseks üsna täis.

Rakendeid polnud vähem kui tavaliselt. Paganad olid pannud kõik välja, näitamaks teist usku kaaskodanikele ja Theodosiose saadikutele, et jälitusest ja keisri ediktidest hoolimata on nad siiski veel võim, kellega peab arvestama.

Kristlased jällegi püüdsid paganatest ette jõuda ka neil aladel, kus nad seniajani olid allajäänud.

Piiskopi väide, et kristlus on lakanud olemas vaeste usk, tõestas end siin hiilgavalt. Suurt osa aukandjate, senaatorite ja rikaste suguvõsade istmetest täitsid just tema usu tunnistajad, ning uhkete rõivaste ja kallite ehte poolest ei jäänud nad paganatest seisusekaaslastest üldse maha. Ka kristlaste rakendid olid asjatundjatele meelt mööda.

216

Kuid spetsid usaldasid siiski rohkem paganate rakendeid ja eriti nende juhte. Olid nad ju seniajani võitnud kümnest võiduajamisest üheksa.

Maria poja Marcuse nelikrakend polnud enne hipodroomil esinenud. Omaniku vend Demetrius oli selle topeltpaari välja õpetanud ja see äratas harrastajate tähelepanu.

Võis ju olla, et need hobused olid võrdväärised rikka Iphikrasede laitmatute ja tihti võite saavutanud raudjate täkkudega, kuid hobustest enam olenes juhust. Olgugi et Marcus oskas üsna hästi ohje hoida, polnud temast vastast ilusale paganale Hippiasele. Räägiti, et see mees oli sõitnud üle silla, mis oli väheke kitsam kui ta vankri rataste vahe, et ta oskab hobuste ja vankriga kirjutada hipodroomi liivale oma järjekordse armukese nime.

Kõige rohkem ja kõige suuremaid kihlvedusid sõlmiti tema ja Iphikrasede raudjate peale. Mõni küll riskis väiksema summaga ka Marcuse berberi täkkude peale, ent kui nad nägid kristlasest nooruki ahtaid õlgu, suurte siniste silmade unistavat pilku ja kasinat habemekasvu ülahuule kohal, hakkas neil oma raha pärast hirm.

Aeg edenes ja kui keisri saadik, kes oli vahekohtunikuks valitud, koha sisse oli võtnud, sosistas Demetrius veel mõne nõuande Marcusele korvaja tõmbus siis areenilt tagasi.

Tal oli hea koht varjupoolsel küljel, ehkki tema isakodu istekohtadest mõnigi oli tühi. Ent ta ei tahtnud sinna minna, sest hoidis kõrvale võõrasema eest.

Ta polnud, naist näinud ei eile ega üleile, kuna oli kinni pidanud vanale Karnisele antud lubadusest ja otsinud Dadat.

217

Demetriuses oli äratanud lugupidamist otsusekindlus, millega see noor olevus kõik ta kallid kingid oli tagasi lükanud. Ta arvas, et pole armsamat olevust eluski näinud, ei suutnud Dadat unustada ja talle tegi haiget mõte, et näitsik võib uppuda suurlinna sohu. Venna õigus Dadale oli vanem ja ta ei eitanud seda. Demetrius oli väsimatult otsinud igalt poolt, kus noored koos käisid, isegi Kanoposest, kuid polnud tahtnud muud, kui neiu turvalisse kohta toimetada.

Ent ta vaev oli olnud asjatu ning talumees naasis hipodroomile, kus teda võttis vastu vaen nagu kogu ta kodulinnas. Pidulik rongkäik, millega vankrid muidu rajale tulid, jäi seekord toimumata. Jumalakujud, mis muidu enne võiduajamise algust üles seati, olid hipodroomilt ammu pagendatud.

See kõik rikkus Demetriuse tuju ja ta vaatas tuseselt ringi.

Tema perekonna polsterdatud ja lõvinahkadega kaetud kohtadel istus ta võõrasema. Naise pealis- ja alusrüü oli kristlike võidusõitjate sinist värvi ning koosnes hõ-bebrokaadist, millesse oli kunstipäraselt kootud riste, kalu ja õlipuuoksi. Ta mustadel juustel polnud pärga, kuid pead ümbristes suurtest hallidest pärlitest kee, mille küljest rippus laubale sinistest safiiridest ja valgetest opaalidest vanik. Kuklas oli loor ja ta vaatas üksisilmi maha, just nagu palvetaks. Säärane rahulikkus ja kombekalt langetatud pilk sobisid kristlasest matroonile ja lesele.

Temast oli näha, et ta polnud siia tulnud ilmaliku meeleleahutuse pärast, vaid ainult kaasa elama omade, eriti oma poja võidule eba-jumalakummardajate üle. Kõik temas andis tunnistust ta

218

usust, isegi riiete muster ja ehete kuju, isegi siidist kindad, millesse olid kootud rist ja ankur, nii et need lõikusid ja moodustasid kreeka xi, Kristuse nime esimese tähe.

Ta tahtis näida lihtsana ja vabana selle maailma edevusest, kuid mis ta kandis, pidi olema hinnaline, sest ta oli tulnud siia oma usu auks.

Niiviisi nagu emand Maria jäigalt ja kombeka väarikusega istus, hakkasid tollal maalikunstnikud ja kujurid jumalaema kujutama.

Seda vaatepilti jälgides tegi Demetriusele head, kui ta kuulis poodiumi alumistelt astmetelt naeru. Olles leidnud koha, kust see kostis, ei tahtnud ta oma silmi uskuda, sest seal istus vanema mehe ja noorema naise vahel vaearikkalt tagaotsitud Dada.

Demetrius tõusis, sest otse tütarlapse selja taga istus tema volinik ja kuna ta ei tahtnud saaki püünisest taas välja lasta, palus ta, et mees temaga vaikselt koha vahetaks.

Niikaugele kui Dada mäletas, oli ta eile veetnud esimese unetu öö. Ta oli mõelnud omadele, kes võitlesid Serapise eest, sellest, mis on saanud Agnest, kirikule ja väärika vanamehe jutlusele, võiduajamisele, kuhu pidi minema. Kõige selle juures oli ta vaimusilmas selgesti näinud kristlast Marcust.

Oli selge, et ta oli Marcuse hobuste poolt, ent kui imelik tundus olla Karnise õetütrena mestis kristlasega!

Veel kummalisem oli, et ta ei uskunud enam kõike seda halba, mida oli lapsest saadik kuulnud ristilöödud juudi pooldajate kohta.

Hipodroomil mõtles Dada veel ainult olevikule ja tundis end õnnelikuna, sest oli saanud istekoha poodiumi kõige alumises reas headel varju jäävatel toolidel, mis

219

kuulusid rikkale maagile Posidoniussele. Teda lahutas rajast ainult kitsas kanal, mida ületav sild oli otse tema ees, hobused jooksid tema lähedalt mööda ja tore oli ka märgatud olla ning tuhandeid heasoovlikke pilke endale tõmmata.

Isegi suur Cynegius, keisri notar ja saadik, vaatas tihtilugu Dada poole. Kümme hiiglasekasvu musta meest olid saadiku kuldsel kandetoolil üle raja kandnud, kaksteist loorberiokstega põimitud fasceseid kandvad liktorid olid kõndinud ta ees, ja nüüd istus ta troonil keset tribüüni. Kuid Dada ei hoolinud ülesmukitud vanamehest.

Dada pilk käis ühtevalu ringi ning ta laskis Mediusel ja selle tütrele seletada, mis oli silma hakanud.

Demetriust rõõmustas Dada elevus; ta kuulis, kuidas neiu lauljale ütles:

"Vaata vaid, kuidas nad teisel pool meie suunas kõõ-ritavad, aga mu rüü on ju ilus ka. Kust sinu Posidonius need hinnalised roosid on saanud? Üksi õlgadest võõni on üle saja punga, ma

lugesin need teel siia kandetoolis üle. Kahju, et nad nii ruttu närtsivad. Ma tahaksin lehti kuivatada ja neist roosiõli pressida."

Demetrius kummardus neiu õla kohale ja ütles:

"See oleks raske töö."

Ootamatu kõnetus sundis Dadat ümber pöörama ja ta punastas, kui tundis ära Marcuse venna. Mees ütles, et on ammu kahetsenud oma üleeilset häbematust.

Dada naeris ja ütles, et see oli mehe enda kahju. Siis tutvustas ta Demetriust Mediusele ja päris viimaks Marcuse järele, et kas tema hobustel on lootust võitjaks tulla.

Kui lilleneiud istmeridade vahel pärgi ning siniseid ja

220

punaseid lilli ja linte müütasid, ostis Demetrius kõige ilusama oliivipuuokstest pärja, et visata see pärast võitjale, loodetavasti oma vennale.

Mediusel ja ta tütrele olid paganate punast värvi lehv, samasugust kandis õlal ka Dada, kuid nüüd võttis ta Demetriuse ulatatud sinised lilled ja pani laulja pahameeleks punaste asemele. Medius juhtis Dada tähelepanu sellele, et Karnis ja Herse paneksid väga pahaks, kui ta täna kristlaste värve kannab. Dada vastas, et see on nende mure, sinine meeldib talle rohkem kui punane.

Hakkas mängima muusika, kuid see kõlas tavalisest kurvemalt, sest flöödimäng ja paljud paganate viisid olid keelatud.

Harilikult oli hipodroom olnud koht, kus armunud kohtusid ja kus sõlmiti mõnigi uus liit, kuid täna olid paremate perekondade tütreid jäetud koju, sest aimati halba. Paljusid paganausku noorriiehi hoidsid võiduajamisest eemal Serapeioni sündmused.

Kirglikku erutust, äärmuseni pingel ootust, soosingut ja umbusku oli siin alati olnud, kuid täna olid need tunded omandanud teravama vormi, neisse oli segunenud vihkamist.

Paganate õigusi rikuti igal pool. Nad nägid, kuidas kristlased kõigil elualadel võidutsesid ja vihkamine on palju kujusid võttev koletis, kes märatseb kõige vihasemalt seal, kus ta kadeduse mürgikoopast välja tungib.

Kuid ka kristlased vihkasid ebajumalateenreid, kes olid uhked oma vaimsele omandile, kuulsusrikka mineviku pärandile. Keda oli jälitatud ja pilgatud, olid nüüd valitsejad. Mida vägivaldsemad nad olid alamate vastu, mida ebaõiglasemad nad olid ja mida vähem oli rõhutud

221

paganatel võimalik kätte maksta, seda rohkem hakkasid nad kristlasi vihkama.

Mures oma jumaliku osa, hinge eest, olid kristlased seniajani jätnud hoolitusse hoolitsuse keha eest, sestap olid palestral ja hipodroomil olnud ainuvalitsejateks paganad.

Maadlusplatsil kristlane paganale vastu ei astunud, sest talle oli end paljalt näidata jõledus. Ent hipodroomil oli ta hakanud sõitma oma hobustega ja endistelt võitjatelt mitu korda pärja üle löönud. Seda oli raske taluda ja sellest tuli hoiduda, vaid mõtegi ka siin alla jääda äratas paganates nõrdimust ja lisas vihkamist.

Mis erakonda nad kuulusid, seda näitasid paganad sar-lakpunastest moonidest, granaadiõitest ja roosidest pärgadega kui ka punastele rõivastele kinnitatud punaste lintidega. Valgest ja rohelisest, millega nad end tavaliselt eristasid, oli loobutud, sest kogu jõud tuli välja panna ühise vaenlase vastu.

Nende naisi kaitsesid punased päikesevarjud, isegi nende toidukorvid olid punased.

Seevastu olid kristlased nagu lesk Mariagi sinises rüüs ja Dada sinine lehv ei sobinud kuidagi roospunase rüü juurde.

Köögiorjad müütasid punaseks ja siniseks värvitud mune ning jooke mõlemat värvi kannudest.

Kus kristlane ja pagan kõrvuti istusid, pöörati teisele selg, kus nad pidid teineteisele otsa vaatama, tehti seda sünge pilguga.

Cynegius palus kohtunikke algusega võimalikult kaua viivitada, sest ta tahtis, et comes jõuaks ülesande Serapeionis lõpuni täita ja igaks juhuks pidi sõjavägi olema kasutamiseks

222

valmis enne, kui võiduajamine lõpeb.

Tema aeg kulus kähku, teda veetles suur rahvahulk, sest see erines oluliselt teiste tsirkuste pealtvaatajas-konnast.

Ülemistel rõdudel oli rohkem pruune kui valgeid inimesi. Alumise korruse kivipodiumil istus kreeklaste ja roomlaste vahel tuhandeid suure juudi kogukonna liikmeid.

Aleksandrialastele ei meeldinud oodata, juba hakkas maldamatus väljenduma kõvas kisas, kui Cynegius tõusis ja alustamiseks valge rätiga märku andis.

Kokku oli tulnud oma kaheksakümmend tuhat vaatajat, ootel oli kolmkümmend kuus rakendit. Ette oli nähtud neli sõitu.

Igas sõidus kolmest esimesest osales kaksteist rakendit, neljandas ainult kolm esimeste sõitude võitjat. Kes sel otsustaval sõidul oliiviokstest pärja ja palmioksa sai, oli päevakangelane, tema erakond olid teist löönud ja võis hipodroomilt lahkuda võidurõõmsalt. Sõit ja stardipaik otsustati loosiga. Marcus sattus esimesse sõitu, samuti Hippias oma nelja raudjaga.

Paganausu preestrid tõid hobuste ja hipodroomi kaitsejumalatele Poseidonile, Phoebusele ja Apollonile jookohvreid, sest vereohvrid olid keelatud. Samal ajal õnnistasid presbüterid ja kurjade vaimude väljaajajad piiskopi nimel kristlaste hobuseid. Kohale oli tulnud ka mõni munk, kuid need kutsumata külalised ajasid paganad pilgates minema.

Cynegius viipas taas.

Kostis tuubahelisid ja kaksteist esimest rakendit asus starti laia kriidijoone taha, mis oli tõmmatud niipalju viltu,

223

et tegi tasa sisemise tiiva rakendite edumaa.

Seniajani oli olnud hobustest ja juhtidest ülevaade ainult eelispaikadel istuvatel pealtvaatajatel, suur hulk nägi neid esimest korda ning laskis kuuldavale valjusid poolehoiuhüüdeid.

Jälle andis Cynegius märku ning selle peale kukkus tala küljes rippunud kuldne delfiin, millele olid suunatud kõigi rakendijuhtide pilgud. Kostis salpinkstrompeti heli ning nelikümmend kaheksa hobust sööstis rajale, otsekui neid oleks juhtinud üksainus käsi. Seitsme punases rüüs rakendijuhi kõrval oli viis sinist, nii oli otsustanud loos.

Rakendijuhtide juukseid hoidis koos lehvivaste lintidega müts, keha kattis lühike varrukateta kuub, mida hoidis mitu keerdu ümber keha keeratud lai side.

Ohjad olid kinnitatud puusade kohale, et käed jääksid vabaks-osalt juhtimiseks, osalt nuudi viibutamiseks ja stiimuli kasutamiseks. Igasse vöösse oli peidetud nuga, et vajaduse korral saaks läbi lõigata hobustega ühendava surmatoova kinnituse.

Peagi kihutas kõige ees Hippias nelikrakend, talle järgnes kaks kristlaste rakendit, neile kolm punast ja kõige viimasena sõitis Marcus. Kuid oli näha, et ta polnud jäänud viimaseks saamatusest, vaid et talle see meeldis.

Marcuse rakend vuhises Dadast ja vennast mööda, kuid ta ei märganud neid. Tal polnud silmi ka oma emale. Ta uskus endasse, kõik meeled ja pilgud olid suunatud hobustele, eesmärgile. Dada süda tahtis lõhkeda. Ta ei suutnud rahulikult istuma jääda, kord tõusis, kord istus ja karjus Marcusele ergutussõnu hetkedel, millal see temast möödus.

224

Kui mees oli möödunud, langetas Dada pea ja ütles kurvalt:

"Vaeseke! Pane tähele, Demetrius, me oleme asjatult pärgi ostnud."

Kuid Demetrius raputas pead:

"Poisi saledas ihus on sooned terasest. Kuidas ta tükke tagasi hoiab! Enne lõppu tuleb pöördetulbast mööduda seitse korda, ta teeb mahajäämise tasa. Ka Hippias hoiab juba oma raudjaid tagasi. Stardis hiilata on tema komme. Ta läheneb pöördetulbale. Mida väiksema kaarega selle ümber sõita, seda kasulikum. Kuid see on ohtlik. Palju oleneb vasakpoolsest hobusest. Ta peab peaaegu ümber oma telje pöörama. Meie vankri ees on Aura painduv nagu panter. Vaata sinna! Tee nüüd silmad lahti! Esimene vanker sõidab ümber pöördetulba. Ta sai hakkama. Neetud lugu! Vastik kiidukukk, kuid oma tööd ta tunneb."

Käes oli võidusõidu otsustavaid hetki. Rahva kisa oli vaibunud. Ootuspinge oli ülimalt kõrge. Hippiasele järgnes üks sinine ja selle kannul kolm punast.

Kristlane, kel oli korda läinud end pöördetulbale kõige lähemal hoida, püüdis Hippiasest mööduda, kuid vasakpoolne ratas pörkas vastu tulba graniiti, vanker läks ümber. Tema järel sõitnud punasega juht ei suutnud oma hobuseid peatada, need sööstisid maas veerevale rakedile otsa ja tema vanker läks samuti uppi. Maas vähkres kaheksa korskavat hobust.

Järgmise vankri hobused hakkasid perutama ning kihutasid juhi pingutusest hoolimata risti üle väljaku. Nende kannul oli tagumistel rakenditel aega ümberläänud vankritest

225

suure kaarega mööduda, Marcusel nende seas.

Juba enne oli olnud hobuseid raske tagasi hoida, kuid nüüd hakkas kartma kolmas hobune, Megara. Ta hüppas kõrvale, tagumised jalad ulatusid tiisli alla, vanker kerkis, Marcus ei suutnud end kinni hoida ja kukkus. Ta jalad puudutasid areeni liiva, kuid käsi hoidis kõvasti vankri parempoolsest küljest kinni.

Mõnigi süda tribüünil seiskus, mõnigi kahjurõõmu-hõise kaikus, kuid Marcus oli silmapilk hiljem jälle vankril, kohendas ohje ja kihutas edasi.

Hippias oli vahepeal teistest kaugele ette jõudnud, peatus viivuks pöördetulba kõrval ning võttis otsekui pilkeks limonaadimüüja käest peekri ja kummutas selle sisu rahvahulga hõisete saatel kõrisse. Siis laskis ta oma raudjatel edasi sõita.

Teistest, ka Marcusest, lahutas teda pikk vahemaa.

Kui rakendid lähenesid pöördetulbale teist korda, olid hipodroomiorjad uppiläänud sõiduvahendid ammu teelt koristanud. Hippiasele järgnes kristlane, sellele keegi pagan.

Marcus oli jäänud neljandaks.

Kolmanda ringi ajal paiskus kõva graniidi vastu punane rakend, mis sõitis Marcuse ees.

Paganausku rakendijuht paiskus purunenud vankrist väljaja hobused vedasid laipa üle areeni.

Viienda ringi ajal tabas sama saatus sinist rakendit, mis oli seniajani Hippiasele kõige lähemale jõudnud. Mees pääses siiski eluga ja Marcus möödus stardijoonest teisena.

Ilusa Hippiasel naljatuju oli otsas. Vahemaa, mis tema raudjaid Marcuse mustadest lahutas, oli iga ringiga lühenenud.

Nii kirglikult polnud sel vanal võidusõidurajal veel

226

eales võisteldud. Keegi ei istunud enam, kõik seisid ja karjusid.

Kümnete tuhandete röökimine oli nii vali, et tundus, nagu oleksid orkestrite pillid vaikinud.

Ainult suursuguste perede matroonid säilitasid rahu. Ent kui algas seitsmes, otsustav ring, kummardus isegi lesk Maria kaugele ette ja ta käed haarasid ristist süles kõvemini kinni.

Iga kord, kui Marcus pöördetulba kõrvale jõudis, oli Dada surunud käsi vastu pead ja hammustanud huulde.

Kuuenda ringi ajal oli Hippias kristlasest noorukist ikka veel tüki maad eespool ja näis, et vahekaugus on kinnistunud, sest see ei lühenenud vaksavõrdki.

Pööraselt kihutavatelt hobustelt kerkis auravat higi ja lendas valget vahtu.

Teised rakendid olid Hippiasest ja Marcusest kaugemale maha jäänud ja kui nad nüüd seitsmendat ja viimast korda pöördetulpale lähenesid, 'tõusis lärm aina valjemaks, et taas vakatada.

Dada ei rääkinud enam Demetriusega. Ta oli kahvatu ja sõnatu.

Sada sammu enne pöördetulpa nägi ta tolmutpilves Hippiaze punast mütsi ja seejärel otse eelmise kannul Marcuse sinist mütsi. Ning siis paistis kõigepealt sinine ja selle taga punane müts.

Marcus oli vastasest otse enne pöördetulpa möödunud ja raudjate nelikrakendi selja taha jättnud.

Dada, kes vaid aimas, mis on juhtunud, küsis väriseva häälega:

"Kas ta jõudis mööda? Kas ta võidab?"

Kuid Demetrius ei vastanud, osutas vaid sõrmega eesmisele tolmutpilvele, millesse aina rohkem segunes teine ja karjus:

227

"Surm ja Hades! Teine jõuab jälle ette! Kui nüüd poiss ainult stiimulit tarvitaks! Ära nüüd järele anna! Suur isa Poseidon, mu põlved värisevad. Ta on ikka veel ees. Tabagu mind välk! Tolm sulab jälle ühte. Ei, minu mustad on ees! Me oleme võitnud!"

Marcus oli esimene, seega olid kristlased sõidu võitnud.

Cynegius ulatas noorukile pärja, Marcus võttis selle tänades vastu.

Siis tervitas ta ema, Maria viipas armulikult ja rakend naasis talli.

Hippias virutas nuudi vihaselt maha ja kristlaste võidukisa kostis üle muusika, üle fanfaaride, üle löödud paganate sõimu ja nurina.

Kerkis ähvardavaid rusikaid, ei puudunud palju, et Hippias, kes oli lasknud sinisel kristlasel võita, oleks tükkideks rebitud.

Kisa-kära ja erutus oli enneolematu, kuid Dada ei kuulnud ega näinud sellest midagi. Ta vaatas õnnelikult maha, üle põskede voolas pisaraid.

Demetrius nägi neid pisaraid ja rõõmustas. Ta osutas Mariale ja ütles neiule, et see matroon on Marcuse ema. Endamisi otsustas ta noored iga hinna eest ühte juhtida.

Teine ja kolmas sõit läksid nagu esimenegi mitme õnnetusega, pärja võitsid mõlemas punased.

Neljandas sõidus osales ainult kolm rakendit, mõlemad paganast võitjad ja Marcus.

Seda sõitu jälgis Demetrius väiksema pingega. Ta teadis, et tema berberi täkud olid Egiptuse täkkudest vastupidavamad, liiati olid nad saanud kauem puhata.

228

Ning Maria pojal oligi seekord kergem võita.

Juba ammu enne lõpptulemust oli Dada maldamatult pärgi vaadanud ega jõudnud ära oodata, millal saab need Marcusele visata. Kui kõik on möödas, ehk leiab mees siis aega temagagi rääkida. Ja kui ta kaasa kutsub, läheb ta, olgu Karnis ja Herse sellele ka vastu.

Dadale tundus, et keegi ei saa Marcuse võidu üle rohkem rõõmustada kui tema, otsekui ta oleks alati Marcuse oma olnud.

Jälle kõlasid fanfaarid ja võitja pidi vana kombe kohaselt tegema ringi ümber areeni.

Marcus tuli aina lähemale. Demetrius soovitas Dadal minna sillale kanali kohal ja pärga mitte visata, vaid oma käega üle anda.

Dada punastas ega lausunud musta ega valget, kuid tõusis kiiresti, riputas ühe pärja käsivarrele, andis teise Demetriusele nad läksid koos sillakesele, kuhu oli juba hulk kristlasi kogunenud.

Vennad viipasid teineteisele juba kaugelt, kuid Dada tundis Marcus ära alles siis, kui ta Demetriuse kõrval peatus ja neiu talle oli. ivipärja kohmetult, kuid siis rõõmust särades üle andis. ,

Marcusel oli tunne, otsekui taevast oleks tema heaks imetöö teinud ja nii kaunina kui sel silmapilgul polnud ta Dada enne näinud. Neiu näis olevat viimasest kohtumisest saadik kasvanud, tõsisemaks ja suursugusemaks muutunud. Silma hakkasid ka sinised lehvid rinnal ja blondidele juustele pandud pärjal.

Õnn ja üllatus halvastas keele, kuid Marcus võttis pärja, surus Dada kätt ja suutis öelda: "Ma tänan sind, Dada!"

229

Ta vaatas piigale silma, unustas, kus oli ega pärinud, mida tähendas, et vend kihutas taga ajama kaetud peaga meest, kes ta eest põgenes. Ta ei pannud tähele, et teda vaatasid paljud tuhanded, nende seas ka ta ema. Ta kordas sõnu "täna" ja "Dada", ainsaid, mida leidis, kuid teda katkestati. Porta libitinaria, värav, mille kaudu muidu viidi välja ainult surnuid ja haavatuid, kisti lahti ja sisse tormas ärritatud kamp paganaid. Nad karjusid:

"Serapis on langenud! Nad lükkasid Serapise kuju ümber! Kristlased hävitavad jumalate pühaid!"

Rahvahulka valdas suur hirm, punased tõusid istmetelt ja söötsid areenile küsimaks, kuulamaks, vastupanu osutamaks või pääsemist otsimaks.

Hetkega ümbritses võitja rakendit inimhulk. Dada hoidis pelglikult vankrist kinni, Marcus pöördus tema poole ning tõmbas neiu mõtlemata ja kaalutlemata enda juurde, rajas täkkudega teed läbi massi, vaatas üles ega näinud ema ning juhtis viimaks kurnatud, higised ja lumivalge vahuga kaetud hobused läbi suure värava välja.

Talle olid järgnenud talliorjad. Marcus andis ohjad nende kätte. Kui ta oli vankrilt maha tulnud, küsis ta Dadalt:

"Kas tuled minuga kaasa?"

Vastuseks kostis:

"Kuhu vaid tahad."

Kuulnud, et Serapis on kukutatud, oli lesk Maria tõusnud kiiremini kui väärikus lubas, ja siis saadik Cynegiuse ihukaitsjate saatel kandetooli juurde jõudnud.

Hipodroomil möllas mäss, punased ja sinised söötsid poodiumil, rõdudel ja tolmuksel võidusõidurajal üksteise kallale nagu vihased loomad. Verine kähmlus

230

kestis, kuni keisri sõdurid relvadeta võitlejad lahutasid.

Piiskop rõõmustas võidu üle, mida tema omad igal pool saavutasid ega olnud pahane sellegi üle, et Olympiosel, Halladiusel, Ammoniusel ja teistel paganate vaimsetel juhtidel oli läinud korda pääseda.

Las nad tulla tagasi ning kõnelda ja etelda nagu süda ihkab. Nende võim oli murtud, kirikul polnud enam tarvis neid karta, kuid oma juhtide vaimseks harimiseks vajab kirik ikka veel nende teadmisi ja nende õpetust.

26. Kahekümne kuues peatükk

Suur hipodroom asus väljaspool Kanopose väravat, põhja pool Eleusise teed ning oli täna täis inimesi, kes kõik kiirustasid ühes suunas. Sõnum Serapise langusest ajas rahulikumaid ja rahuarmastavaid pealtvaatajaid koju. Nende hulka kuulusid just jõukamad, kes olid tulnud tõldade ja kandetoolidega. Nõnda jäi laial tänaval jalakäijatele vähe ruumi, kuid nad jõudsid siiski edasi. Kõik suundusid ju linna ning paganatel, kes järgnesid esimestele Serapeionist hipodroomile jõudnud õnnetu-sekuulutajatele, oli läbi koduteeliste raske edasi rühkida. Marcus ja Dada laskisid end kaasa kiskuda rahvahulgal, kes suundus ringmüüri ja Kanopose värava poole.

Maria ülemteener Phabis, kel oli ülesanne aidata noor-peremehel pärast võidusõitu riided vahetada, oli võtnud Marcuse peast mütsi ja laotanud ta õlgadele mantli. Ta oli noormehele ja

lauljatarile järgnenud ega saanud päriselt aru, mis juhtus. Oli ju just tema Herse oma perenaise juurde juhatanud. Tollal oli talle tundunud, et Maria on nutikas naine ja nüüd selgus, et lehel oligi õigus olnud, kui ta süüdistas Marcust oma ilusale kaitsealusele liigijamises. Phabisel oli tookord olnud raske seda uskuda. Ta polnud noorperemeest eales keelatud rajalt tabanud, kuid Marcus oli siiski oma isa poeg. Kui paljudes Apellese armuasjades oli Phabis pidanud noore mehena oma nahka turule viima! Nüüd oli järg poja käes, ja kui see võttis kiindumust veetlevasse neiusse niisama tõsiselt kui kõiki muidki asju ning tahtis äkki lauljatarist endale abikaasat, mäherdune heitlus seisis tal siis ees oma emaga!

232

Vana teener püüdis Marcusele järgneda, kuid Marcus ei pannud seda tähele. Temal oli silmi ainult oma ilusale saagile ja kahekesi käsikäes pürgisid nad keset rahvasumma värava poole. Marcusel oli tunne, just nagu teeks taevas tema heaks ühe ime teise järel. Oli ju taevas Dada tema juurde juhtinud, neiu kandis siniseid lehve ja oli vastanud küsimusele, mida see tähendab:

"Sinu pärast ja selle pärast, et su usk meeldib mulle."

Marcus oli olnud ümberkukkumiseni väsinud. Kui aga Dada oli tema vastu liibunud, oli ta otsekui võlujõul jälle kosunud. Paistes käed küll valutasid ja abaluud tõmbusid valuliselt kokku. Ent kui ta tunnetas Dada lähedust, kui neiu näo tema poole pööras ütlemaks, kui õnnelik ta on ja laskmaks Marcusel korrata, et ta Dadat armastab, tundis nooruk end nagu taevas. Trüginine võimaldas neil vaid väheseid sõnu vahetada. Kuid mida nad suu ja silmadega teineteisele ütlesid, oli kõige armsam ja ilusam, mida kumbki neist kogeda suutis. Nad jõudsid läbi värava Kanopose tee. Seal pani Dada tähele, et mehe huuled olid veretud ja käed hakkasid värisema. Dada küsis, mis on juhtunud, ning kui vastust ei saanud ja Marcus parema käega peast kinni haaras, tiris neiu ta rahvaaeda. Ta leidis peagi vaba pingi, mille taga kõrgusid poolringis tihedad tumedad tamajiskipõõsad, ning pani mehe pingile istuma. Marcus ei tõrkunud. Mehe kaamed põsed ja silmade klaasistunud pilk näitasid, et ta on minestamas.

Küll pidi ta pärast selle ennelõuna pingutusi kurnatud olema. Pärast võitu polnud ta saanud kosutuseks jooki ega suutäitki süüa. Oli loomulik, et ramm kadus. Eriti kartmata, kuid kaastundlikult ja soovides aidata, kiirustas

233

Dada aedviljapoodniku juurde, kelle letist nad aia ja tänava vahel olid möödunud. Oli väga hea, et tal oli veel drahme, mille ta Karniselt oli saanud. Ta sai armsamale osta, mis süda ihkas. Kui Dada viigimarjade, õunte, kõvaks keedetud munade, soola ja leivaga ning pudeli segatud veini ja kõrvitspeekriga naasis, oli Marcus teadvuse kaotanud. Kui aga Dada oli mehe laupa ja huuli niisutanud, avas ta silmad. Näitsik kooris mune ja kutsus meest einetama, ja kuna tal endalgi oli kõht tühi, tegi vapralt kaasa. Dadat rõõmustas, et Marcus oli ta külaline ja et tagasihoidlik eine mehele maitses ning et ta kiiresti toibus. Võiduajamise võitjat valdas mõnutunne ning kui ta Dada kätt hoides tagasi nõjatas ja neiu talle silma vaatas, oli nauding võrratu. Talle tundus, et ta pole eales maitsnud nii hüva einet kui Dada pakkus ega nii head veini kui oli aedviljakaupmehe vilets Mareotise lake. Ta võttis Dada käest õuna ja sõi seda edasi. Dada pidi enne Marcust kõrvitspeekrist jooma ja kolmanda muna pärast tülitsesid nad, kuni Marcus järele andis ja selle ära sõi.

Kui Dada sisseostud viimse kui kroomini söödud olid, küsis neiu esimest korda, kuhu mees teda viia tahab. Marcus vastas, et Dada on teretulnud külaline tema vana õpetaja, diakon Eusebiuse juures. Ka leiab ta sealt eest oma kaaslast Agne. See rõõmustas Dadat ja kui diakoni tiitel ta tähelepanu oli äratanud, selgus, et ta tulevane kaitsja on seesama väärikas rauk, kelle sõnad talle Markuse kirikus nii väga südamesse olid läinud. Ta rääkis Marcusele, kuidas oli jumalakotta sattunud ja kuidas ta sellest peale palju rahulikum on. Seal olevat temas ärganud midagi päris uut ja ta on sellest peale igatsenud

Marcust näha ja temaga rääkida. Ka see, mida ta oli kuulnud Kristuse elust, oli südamele head teinud ja uut julgust andnud. Maailm on nii ilus ja häid inimesi on ometi palju rohkem kui halbu. Ligimest armastada on rõõm ja ülekohut on ta alati andestanud. Elu maa peal on oivaline, kui igaüks on teiste vastu nii hea kui tema Marcuse ja Marcus tema vastu. Elu on kerge, kui igas hädas on keegi, kes on valmis meid ära kuulama ja lihtsalt headusest aitama.

See jutt kostis Marcusele nagu selle päeva suurim ime. Hing, keda taevas unenäos päästa käskis, oli juba astunud õnnistuse teele. Nüüd ei saa ükski maapealne võim neid lahutada ja kui Dada on ristitud, võib nende armastus kesta hauani, kuni kestab lõputu igavik.

Täna oli aias vähe rahvast. Tavaliselt täitsid aeda sel pärastlõunatunnil jõudeinimesed ja hoidjad koos lastega, kuid tänavarahutused olid ühtesid kodus hoidnud, teisi tõmbas hipodroomile ja melu hulka.

See tuli armastajatele kasuks ja nad said segamatult käsikäes teineteisele silma vaadata. Kui tuli Phabis, kes oli nad silmist kaotanud ja viimaks taas leidnud, nägi ta, kuidas noorperemees -pelglikult ringi vaatas ja lauljatarile suudluse enne juustele, siis silmadele ja lõpuks huultele surus.

Tunnid möödusid otsekui lennul ja kui nad lahkusid, hämardus juba.

Nad olid peagi jälle Kanopose teel rahva hulgas, kus neil tuli liikuda vastuvoolu, sest kes koju läks, oli ammu läinud, ja tuhanded suundusid hipodroomile, kus pidi lusti löödama.

Isamaja ees aeglustas Marcus sammu ja ütles, et pole

235

kaugel päev, kui ta viib Dada koju oma naisena. Dada jäi korraga tõsiseks ja ütles vaikselt:

"Ei, mitte siia, mitte kärarikka tänava äärsesse paleesse. Elagem väikeses majas, päris vaikselt ja omaette. Selle ümber olgu aed. Siin ju elab ka su ema."

Dada punastas ja vaatas maha. Marcus aimas, mis neiuse toimus ja palus teda mallata, kuni ta on kristlane, küll siis Eusebius tema eest kostab. Ta kiitis ema vagadust ja headust ning küsis, kas Dada nägi ema võidusõiduraja ääres.

"Jah," kostis neiu.

Ja kui mees uuris, kas Dada peab ema ilusaks ja austusväärseks, vastas neiu avameelselt:

"Muidugi. Kuid ta on nii suursugune, küllap ta ihkab teistsugust miniat kui vaest mahajäetud orbu nagu mina, lauljatori, kellest keegi lugu ei pea. Kuid sulle olen ma õige nagu ma olen ja sa tead, et ma sind armastan. Kui ma onu üles ei leia, pole mul maa peal kedagi peale sinu.

Kuid ma ei vajagi kedagi teist, sest sina oled mulle kõik. Mulle piisab, kui saan elada sinuga ja sulle. Kuid sa ei tohi mind maha jätta, muidu ma suren. Sa ei tohi seda, sest sa ütlesid, et sulle on mu hing armsam kui su enda elu, ning kui mul oled sina ja on su armastus, siis muutun aina paremaks. Kui lased end minust lahutada, lähen ma põhja, lähen ihu ja hingega põhja. Ma ei tea, miks ma nii väga kardan. Lähme majast mööda, äkki su ema näeb meid."

Marcus püüdis Dadat rahustada ja ülistas ema voorusi. Kuid neiu kuulas ainult poole kõrvaga ja jutt jäi pooleli, sest mida lähemale nad jõudsid egiptlaste kvartalile, seda tihedam oli rahvasumm ja nad said mõelda ainult

236

endale tee rajamisele.

Nad jõudsid linna ühele peamisele liiklussoonele, Päikese tänavale, mis ristus Kanopose teega täisnurga all, ja läksid seda mööda linnamüüri ja Heliose värava poole. Serapeion jäi paremale. Minemaks tänavale, kus elas Eusebius, oleksid nad pidanud pöörama Akropolise tänavasse, ent Serapeioni poolt tulev tihe mass voogas neile ähvardavalt vastu ja Nekropoli kohal laskus päike juba läänepoolsele silmapiirile.

Marcus proovis sõidutee keskosalt lahkuda ja Dada nurgapealse maja taha tõmmata, kuid asjata. Akropolise tänavalt voogav inimmass oli pöörane ega mõelnud muule kui kättesaadud saagile.

Mitu tosinat valget ja musta noormeest, peale nende mõni naine ja munk, olid end rakendanud suure vankri ette, millega muidu veeti palke, sambaid ja kantkive, ning sikutasid sellel hiiglasuurt vormitut puunotti, Serapise hävitatud kuju tuumikut.

"Hipodroomile! Pange see põlema! Maha ebajumal! Vaadake Serapise jumalikku ihu!" karjusid tuhanded huuled.

Mungad oli rüvetatud noti Serapeioni orvast läbi kogu templi välja tirinud ja viisid seda nüüd läbi kogu linna areenile põletamiseks. Teised lambanahakandjad ja kristlastest kodanikud, keda oli haaranud hävitamisiha, olid tunginud Serapeioni kõrval asuvasse Anubise pühamusse, olid altarilt maha tõuganud ja purustanud šaakalipeaga ebajumala ja Kanopose jumalad, neli tohutut kannu, mille kaaneks inimese, ahvi, raudkulli ja šaakali pea. Nüüd kandsid ühed õlal, korvis või kandraamil veidraid loo-mapäid, teised Apolloni, Aphrodite ja Athene purustatud

237

kujude liikmeid, et need hipodroomil koos Serapise puu-notiga tulle visata.

Pööbel oli jumalakujude küljest ninad maha löönud, pritsinud marmorile pigi või Serapeioni kirjutustoast leitud punast värvi. Kes notile või mõne jumalakuju tükile ligi pääses, see selle peale sülitas, lõi või torkas seda ning ükski pagan polnud seni söandanud vastu hakata. Serapise kuju tammepuidust tuumiku ja muu saagi kannul tungles kari igas vanuses mehi, naisi ja munkasid ning sundis endaga sammu kaasas liikuma suurt tõlda. Nelja tõuhobust tõlla ees tuli juhtida päitsmetest, sest hobused värisesid kannatamatusest ja erutusest ning püüdsid kord üle tiisli astuda, kord tagajalgadele tõusta.

Tõllas istus koos Gorgoga kaupmees Porphyrios, kes oli tulnud meelemärgusele.

Konstantin oli paraneja juures viibinud, kuni arst Apulejus oma ülesande täidetuks pidas.

Porphyrios pidas tütre ja selle noorpõlve mängukaaslase liitu teretulnuks.

Mõned prefekti ratsaväelased olid saanud käsu kon-voeerida Porphyriose tõld Serapeioni väravani ning koduteel saatis ja kaitses tõlda määratseva massi kallaletungi eest abt, keda prefekt Arsinoe ajast tundis.

Akropolise ja Päikese tänava ristmikul, kus Marcus ja Dada edasi ega tagasi ei pääsenud, tormas parajasti siis, kui tõld nendeni oli jõudnud, salk relvastatud paganaid kristlastele vastu, tungis kallale surmavaenlastele, kes olid julgenud rüvetada seda, mis oli neile kõige püham. Puhkes äge lööming. Noore kristlase lähedal tappis pagan mehe, kes kandis ühe muusa määratud pead. Dada liibus pelglikult vastu armsamat ja Marcus hakkas neiu pärast juba kartma, kui äkki märkas oma venda

238

Demetriust, kes elavalt viibates rajas läbi rahvahulga teed nende juurde. Talumees vahetas märguandeid ka tõllas istujatega ja kui ta viimaks oli Marcuse juurde jõudnud, kamandas, et kõigepealt tuleb turvalisse kohta toimetada Dada.

Rõõmsana, et on tunglusest ja ohust pääsenud, läks Dada kähku tõlda ning kui oli isa ja tüdart põgusalt teretanud, viipas, et Marcus talle järgneks. Kuid Demetrius hoidis venda tagasi ning kibekiiresti lepiti kokku, et tütarlaps viiakse õhtul kaupmehe kodust ära. Kui Gorgole oli lauljatori kohta hulk kiidusõnu kõrva sosistatud, läks tõld taas liikvele.

Tõlda ümbritsevatest paganatest tundis mõnigi Olympiose sõpra, tõllale anti teed ja see jõudis väljaspool linnamüüri asuvale Euergetese tänavale, kus oli juurdepääs Isise templile, Clemensi laevatehasele ja kaupmehe kodule.

Tõllas pikemat juttu ei olnud, sest hobused pääsesid edasi vaid samm-sammult.

Oli pimenenud ja rahvast oli murdu ka muidu nii vaiksel Euergetese tänaval. Lõõskav tulekuma öötaevas templi ja laevatehase kohal näitas, mis oli rahvast siia tõmmanud.

Mungad olid Isise templile tule otsa pannud, loodetuul oli leeki Clemensi laevatehasesse kandnud ning seal oli tuli puiduvarus ja laevakeredes maitsvat toitu leidnud. Töökodadest paiskus süttivate tähtede poole sädemeid nagu purskkaevust.

Porphyrrios nägi, et ka tema maja on ohus, kuid tänu ülemteenri ettenägelikkusele ja orjade usinale tööle oli see lekidest puutumata jäänud.

239

Vennad olid tungluse vahepeal ammu selja taha jätnud.

Demetrius polnud üksi ja niipea, kui ta oli Marcusele tutvustanud oma kaaslast, sõbraliku välimusega abti, rääkis ta, mis temaga viimastel tundidel oli juhtunud ning kuidas ta oli väärrika isaga kohtunud.

Kui ta oli Dadat areenil Marcuse juurde juhatanud, oli ta näinud egiptlasest orja Anubist, kes oli ta isa Süürias saatnud ja kes Apellese surmast saadik oli olnud kadunud. Demetrius oli talle viivitamata järele jooksnud, ta kinni nabinud ja lasknud prefektuuri vanglasse viia. Seal oli tal läinud korda ori rääkima panna ning oli selgunud, et Apelles oli saanud surma võitluses saratseenidega. Egiptlane oli oma käskija surma ära kasutanud, et selle rahadega pikad jäljed teha. Ori oli jõudnud Kreetale, ostnud seal rikkaliku rõõvsaagi rahaga väikese mõisa ning oli naise ja laste järele igatsedes tagasi tulnud, et neid uuele kodumaale viia. Kinnitamaks oma loo tõesust, mis vabastas ta kahtlusest peremehe tapmises, oli ta öelnud, et oli eile kohanud Aleksandrias erakut, kes oli Apellese surma pealt näinud. Demetrius oli kohemaid hakanud tema kohta munkadelt järele pärima ning oligi mehe leidnud. Kosmas, kes oli valitud kloostri abtik, pajatas nüüd ka Marcusele, kui vapralt ta isa oli hakanud vastu uskmatutele, kes olid tunginud ta reisivoori kallale. Apelles oli päästnud Kosmase ja veel kahe anahoreedi elu. Viimastest on üks praegu samuti Aleksandrias. Nad olid olnud seitsmekesi teel Hebronist Ailasse, olid end andnud saatemeeskonna kaitse alla ja kõik oli läinud oivaliselt, kuni uskmatud saratseenid olid neile mägedes lõuna pool Petrat kallale tunginud. Neli erakut oli

240

sedamaid maha löödud, kuid Apelles koos mõne otsusekindla mehega oli paganatele vastu hakanud ning võidelnud julgelt nagu lõvi. Kui aleksandrialane uskmatutega heitles, olid abt ja tema kaks kaaslast pakku pääsenud. Kaljudelt, kuhu nad pagedes olid roninud, olid nad näinud, kuidas Apelles langes ning olid tema eest sellest saadik alati palunud. Neile pakub suurt rahuldust taotleda Apellesele kohta märtrite nimekirjas.

Rõõmsas maldamatuses tahtis Marcus kohemaid ema juurde kiirustada ja talle teatavaks teha, mis oli kuulnud, kuid Demetrius hoidis teda tagasi.

Ta ütles noormehele, et piiskop oli teda enda poole kutsunud ja tahab õnnitleda võidu puhul. Marcuse kohus on minna ja viivitamata kasutada soodsat juhust, et kadunud isale saaks osaks au, mille see on ära teeninud.

Marcust küll võõrastas, et vend astus praegu välja asja eest, mis talle alles hiljaadgu oli vastumeelne olnud, kuid läks siiski koos abtiga piiskopi paleesse. Kui Demetrius oli pool tundi oodanud, naasis vend säravi silmi. Ta rääkis, et piiskop oli ta armulikult vastu võtnud, võidu eest tänanud ja ärgitanud midagi paluma. Marcusele oli kohe meenunud isa'ja ta oli ette kandnud, mida abt oli rääkinud. Abt kuulati sealsamas ära ja Theophilos oli rõõmsalt kuulutanud, et lisab Apellese nime Süüria märtrite nimekirja. Seni olevat piiskop vaid vastumeelselt tõrkunud hea kristlase Maria pealekäimisele vastu tulemast. Kuna ta aga nüüd oli saanud Maria abikaasa surma kohta täiesti kindlad tõendid, valmistab talle tõelist rahuldust võitjale ja ta emale seda ülimat au osutada.

"Ja nüüd," lõpetas Marcus, "kiirustan koju ja millise rõõmuga ema..."

241

Kuid Demetrius ei lasknud tal lõpetada:

"Kannatust, mu armas! Sa jääd nüüd minu juurde ja näed ema alles siis, kui ma olen temaga korraldanud, mis tarvis. Palun ära vaidle vastu, kui ei taha rikkuda mu rahuldust sellest, et klaarid ränga ülekohtu, mida tegin su ilusale sõbratarile. Te vajate eelkõige ema õnnistust. Kas sa arvad, et seda on kerge saada? Üldse mitte. Kuid mina saan selle soetada eeldusel, et sa mu sõna kuulad ja et Karnise õetütar on nõus end ristida laskma."

"Ta juba on kristlane," hüüatas Marcus.

Demetrius jätkas rahulikult:

"Siis on ta homme sinu, kui sa järgid oma vanema ja arukama venna korraldusi. See pole sulle raske, sest sa pead tunnistama, et kui mina poleks Anubisega kakelnud, kui ma poleks teda kinni võtnud ja auväärset abti taga ajades jalgu väsitanud, poleks isale see au osaks saanud. Kes oleks võinud mulle öelda, et ma selle märtrikrooni üle rõõmustan! Jumalatele pole miski võimatu ja ma arvan, et surnu maanid annavad mulle sinu pärast andeks. Kuid aeg läheb aina hilisemaks, sestap veel ainult üks asi. Mis minusse puutub, siis võtan endale õiguse emale juhtunust teatada, ja mis sinusse puutub, siis lähed sa kõigepeale Eusebiuse juurde ja palud, et ta Dada enda juurde võtaks. Kui ta on nõus, ja küllap ta on, siis lähed koos temaga onu Porphyriose poole ja ootad seal mind. Kui kõik hästi läheb, saadan su ema juurde, või kui teisiti läheb, Eusebiuse juurde."

"Dada koos minuga ema juurde! Kuid kas ta..."

"Ema võtab ta vastu nagu oma tütre, kui sa juhtunu kenasti enda teada jätad, kuni ma sul luban suu lahti teha. Väravavalvur sulgeb juba piiskopipaleed ja sealt ei

242

jõua järelikult täna enam miski linna. Nägemiseni, sa õnneseen, mul on kiire."

Demetrius lahkus ja jättis vastamata tuhat küsimust, mis Marcus talle oleks esitanud. Ta läks lootusrikkalt, ehkki veel kaheldes oma vana õpetaja ja sõbra poole.

27. Kahekümne seitsmes peatükk

Kui Marcus tegi, mis vend soovis, ootas Dada kannatamatult Eusebiust ja armsamat.

Gorgo oli lasknud ammel juhatada näitsik muusika-tuppa ja öelda, et otsib ta üles niipea, kui isa seisukord lubab. Dadale pakuti ka suupistet, puha maitsevaid palasid. Kuid ta ei puudutanud neid, sest tundus, nagu uhke kaupmehetütar väldiks teda meelega. Teda ahistasid igatsus ja üksiolek.

Meelelahutuseks silmitses ta ilusaid taieseid, mida oli igal pool, katsus riidet, mis kattis diivaneid, puudutas ühe muusakuju aluse vastu nõjatava lauto keeli. Ta mängis vaid mõne akordi, kuid need äratasid igasuguseid mälestusi. Dada heitis hämaras nurgas diivanile ning hakkas järele mõtlema kõige üle, mis viimastel päevadel oli juhtunud. Kõik näis nii ilusana, et sai vaevalt tõsi olla. Jah, ta lootused olid nii rikkalikud ja hõrgud, et ta nende täideminekut lausa kartis, kuid vaid vaikselt ja viivuks. Noor süda oli täis usaldust ja hoogu ning kui mõni kahtlus seda ka rõhus, siis söandas ta peagi soovida midagi päris uljast.

Dada mõtles Marcusele ja ta armastusele, kujutles tulevikku mehe kõrval. Ta unustas aja, kuni tuli Gorgo.

Kaupmehetütar polnud lauljatori tahtlikult vältinud. Teda oli tõepoolest isa kinni pidanud.

Isale oli tulnud öelda, et tema ema pole enam elavate killas. Arsti soovil hoiti seda

Serapeionis tema eest saladuses, kuid nüüd oli ta kohe koju jõudes ühe sõbra ettevaatamatuse tõttu saanud teisegi hirmsa teate, mis oli juba mitu tundi tervet linna erutanud.

244

Kaupmehe mõlemad pojad viibisid Thessalonikes ja üks sealt tulnud laev oli toonud täiesti usaldusväärse sõnumi, et tsirkuses on maha notitud viisteist tuhat selle linna kodanikku.

Koletu veretöö oli pannud toime sõjavägi keiser Theo-dosiuse käsul. Keiser oli kutsunud õnnetud linnaelanikud salakavalalt hipodroomile, et neid seal lasta maha lüüa. Rahvahulk oli Thessalonikes tapnud ta goodist väejuhi Botherichi ja keiser oli selle patuteo eest veriselt kätte maksnud.

Porphyrios tundis oma poegi ja teadis, et nad ei puudunud kusagilt, kus oli näha võistlusi.

Kindlasti olid nad olnud pealtvaatajate hulgas ja mõrtsuka mõök oli tabanud ka neid. Ta oli

kaotanud ema ja kaks last ning ta oleks jälle mürki võtnud, kui poleks olnud nõrka lootusesädet, et kadunuks peetud on elus. Ent ta oli siiski meeleheitel, otsekui oleks kaotanud kõik. Gorgo lohutas isa, püüdis elustada lootust, et ta vennad on elus, meenutas filosoofi kohust taluda saatuselööke. Kuid isa ei kuulanud teda ja halina sekka puhkes raevuhooge. Viimaks tahtis ta üksi olla ja meenutas kohustust Dadä eest hoolitseda. Gorgo tegi, mis isa tahtis, kuid mitte meelsasti, sest kui palju head ta Demetriuselt lauljatori kohta ka oli kuulnud, tundis ta piiga ees ometi kerget kõhedust.

Gorgole tundus, nagu ta peaks laskuma süngesse vae-susepessa. Kuid isal oli õigus, Dada oli külaline ja ta pidi sõbralik olema.

Ta kuivatas pisarad vendade pärast, kes näisid talle liiga pühana olevuse tarvis, kes oli murdnud maha tõkked, mille seadis ta sugupoolele komblus. Gorgole tundus,

245

et Dada oli laskunud armuloosse, mis oli võõras tõsi-kombelikkusele ja pürgimisele kõrgematesse sfääridesse. Ta tundis, et on lauljatarist kõrgelt üle. Kuid poleks olnud suuremeelne tüdrukule sellest märku anda. Ent Dada vastas sõbralikule teretusele südamlikkuseta ja ujedalt.

"Mind rõõmustab," alustas Gorgo, "et juhus su meile on toonud."

Dada vastas kiiresti:

"Ma arvan, et võlgnen selle eest tänu sinu isa heasüdamlikkusele, mitte juhusele."

"Jah, tal on hea süda," kostis Gorgo ja laskis kõrvust mööda lauljatori sõnades peituvat ärrituse. "Seejuures on viimased tunnid talle ütlemlata rasked olnud. Küllap oled kuulnud, et surm võttis talt ema. Sa tundsid teda ja tead, et ta suhtus sinusse sõbralikult."

"Jäta see," palus Dada.

"Tema südant oli raske võita," jätkas Gorgo, "kuid sina meeldisid talle. Kas sa kahtled selles? Kui sa vaid oleksid näinud, kui hoolikalt ta otsis rüüd, mida sa praegu kannad, ja ehteid selle juurde."

"Jäta see," palus Dada teist korda. "Ta on surnud ja ma andestan talle meeleldi. Kuid ta soovis mulle ainult halba."

"See pole ilus," löikas Gorgo vahele ega jätnud välja näitamata, kui pahane ta niisuguse vastuse pärast on. "See on halb tänu kadunu heldekäelise heasüdamlikkuse eest."

Dada raputas tõrjuvalt pead:

"Ma olen meeleldi tänulik ka vähese eest. Minu vastu on harva oldud heasüdamlik omakasupüüdmatult. Kui see aga juba jutuks tuli, siis tahtis ta mind ära kasutada

246

oma huvides ning minu kaudu kahjustada Marcust ja ta ema. Küllap tead seda sinagi. Miks siis olin ma sinu jaoks liiga tühine, et koos sinuga laulda, kui sa poleks arvanud, et ma olen kergemeelne plika ja nõus kadunu tahtmist tegema? Kogu maailm peab meid halvaks, sest et oleme lauljatarid. Kuid sina oskad vahet teha, sest sa võtsid Agne omaks. Kui sa ei taha mind haavata, siis ära räägi enam tänust, mida ma surnule võlgnen."

Gorgo langetas pilgu. Kuid viivu pärast ütles ta:

"Sa ei tea, kui rängalt see vaeseke kannatas. Tema poja Apellese lesk tegi talle palju halba, mida ta kuidagi andestada ei suutnud. Võib-olla on su oletus isegi õige. Kuid sa meeldisid vanaemale sellegipoolest ja nüüd on ta soov täide läinud, Marcus on leidnud sinu ja kui ma ei eksi, armastab sind."

"Kui sa ei eksi! Hoidku jumalad selle eest! Jah, me oleme teineteist leidnud ja 'armastame teineteist. Miks peaksin seda salgama?"

"Ja mida ütleb selle kohta tema ema Maria?"

"Ma ei tea," vastas Dada häbelikult.

"Kuid Maria on ta ema. Kui tema ei taha, ei pea te iialgi pulmi. Mis Marcüsel on, selle saab ta emalt."

"Maria võib selle endale hoida. Mida väiksem ja vähenõudlikum on kodu, kuhu ta mu viib, seda parem. Mina ihkan ta armastust, ei midagi muud. Mis tal minuga plaanis on, see on hea, sest tema pole niisugune nagu teised ega ihka ainult seda, mis minus on ilusat. Ma lähen temaga kaasaja mis meelt ta on, näed sellest, et ta viib mu oma väärrika õpetaja Eusebiuse juurde."

"Kas sa oled siis ka tema usu enda usuks võtnud?"

"Muidugi."

247

"See rõõmustab mind Marcuse pärast. Kristlaseks võiks kergesti hakata, kui nad vaid teeksid, mida nende õpetus nõuab. Kuid nad märatsevad ja lõhuvad kõike, mis on ilus. Mida ütled selle kohta sina, keda on kasvatanud muusade sõber Karnis?"

"Mina? Kurjategijaid on igal pool ja kui nad ilu vastu raevlevad, on mul sellest kahju. Kuid meie võime ilu üle rõõmustada nagu ennegi."

"Sinu õnn, et sa oskad sulgeda silmad, nagu süda ette kirjutab. Need on kadestusväärsed inimesed, kel õnnestub vaimu vaikima panna, kui tema hääle kuulamine haiget teeb. Mind on kasvatatud mõtlema ja see ehitab tõkkeid minu ja naeratava õnne vahele. Ja ometi, kuni ülim on tõde, õnnistan annet teda kõigi vaimsete vahenditega otsida. Minu kihlatu on kristlane nagu sinugi omaja ma sooviksin, et suudaksin tema usu enda omaks teha niisama kergelt kui sina. Kuid mulle pole antud vette hüpata, kui näen, et see on täis keeriseid ja võrendikke. Kuid selles on tegemist minuga, mitte sinuga. Hüva on, Marcus saab õnnelikuks. Ent kui teil ei lähe korda Mariat enda poole võita, siis ta õnnelikuks ei jää. Ma tunnen kristlasi ja tean, et keegi neist ei leia südamerahu abielus vanemate õnnistusest."

"Ja kõigest hoolimata saab ta niisama vähe õnnelik olla minuta nagu ka mina temata. Mina pole kellegi poolehoidu püüdnud ja siiski on mind igal pool sõbralikult vastu võetud. Miks ei peaks mul õnnestuma tema ema enda poole võita? Ma teen kõik, et ta minu vastu hea oleks ja eks temagi pea rõõmustama, kui ta poeg õnnelik on. Eusebius kostab meie eest ja Maria annab oma õnnistuse. Kui aga on määratud teisiti ja ma ei tohi olla

248

tema naine inimeste ees, siis loobun ma temast ikkagi niisama vähe kui tema minust ja ta võib mind kohelda nagu tema oleks jumal ja mina tema ori."

"Kas sa, vaeseke, ei tea siis midagi naise väärikusest ja aust? Sa nurised lauljataride saatuse üle, aga mida räägid sa praegu? See kõlab nagu: tehke minu tahtmist või ma irvitan kombelse üle."

"Sa ütled, et irvitan? Ei, tuhat korda ei. Kuni olen elanud, pole ma sõandanud isegi mõne lapse üle irvitada. Kuid mu rinnus on miski ärganud ja see teeb mu tugevaks. Kui näen, et tavad ja kombles liituvad minu vastu, sest et olen lauljatar, ning nad tahavad mult võtta, millele mul õigus on, siis on mul nüüd juba mitu tundi olnud julgust ennast kaitsta, elu ja surma peale võidelda. Meid on õpetatud hoidma ja kaitsma au ning ma olen seda hoidnud niisama ustavalt kui iga teinegi tütarlaps. Mitte et ma sellega suurustada tahaksin, kuid sa ei aimagi, kuidas iga mees peab end õigustatuks meesuguseid võrgutama. Sinu ja sinusugustega on asi teisiti, sest teid kaitsevad müürid ja barjäärid. Meie oleme meeste jaoks nagu ulukid, teile peavad nad lähenema nagu jumalataridele. Ma pole seda kuulnud ainult Karniselt, kes tunneb maailma ja teiesuguseid. Ma olen seda oma silmaga näinud Rooma senaatorikodudes. Teie armastus on nagu leige vesi vannis, meid valdab see nagu tuli. Lesboslane Sappho hüppas Leukase saare kaljult alla, kui narr Phaon ta ära põlgas. Kui ma saaksin sellega Marcust õnnetuse eest hoida, teeksin sedasama. Ka sinul on armsam. Kuid mis sa tema vastu tunnend, pole kogu selle vaimu ja kaalutlemise ja mõtlemise pärast see õige. Mina ei tunne oma armastuses ainsatki kõhklust ja kui väga mu sisemuses

249

ka ei kee, ootan ma Eusebiuse juures kannatlikult ära ja teen, mis kästakse. Kuid sina mõistad mind sellegipoolest hukka. Oo, kuidas sa välja näed! Nagu siis, kui ma sind tookord laulmas kuulsin. Kõigi üheksa muusa nimel, sina kuulud meie hulka, mitte nende leige verega teiste kilda. Sa oled artist nagu minagi ja kui sind valdab õige armastus, siis vaata ette, kuidas pääsed kommetest, päritolust ja teistest pühadest kirge talitsevatest jõududest."

Gorgo mõtles hetkele, millal ta oli vabal tahtel pakkunud mehele seda, mida päritolu tõttu oleks tohtinud anda ainult palve peale.

Ta lõi silmad vaese lauljatori ees maha. Kui ta mõtles, mida vastata, lähenesid toale mehesammud ning sisenesid vana Eusebius koos Marcusega ja nende kannul Gorgo kihlatu.

Konstantin oli rusutud, sest isa laevatöökoja põlengus oli ta teine vend surma saanud ja selle mure kõrval polnud tähtsust asjaolul, et isa oli kaotanud suure osa varandusest.

Gorgo läks talle vastu ujedalt ja ebakindlalt. Kui ta aga oli teada saanud, mis Konstantini ja ta omakseid oli tabanud, liibus ta mehe vastu ning püüdis teda lohutada. Peagi täitusid ka Dada silmad pisaratega, sest Eusebius rääkis talle kasuvanemate surmast võitluses Serapise pärast ja Orpheuse raskest haavast.

Lustlikus muusikatoas valitses lein, kuni tuli Demetrius, et viia vend ja Dada ema juurde, kes neid ootas.

Demetrius oli tulnud tõllaga, sest kinnitas, et jalad ei kannu teda enam. Inimene, ütles ta, on nagu hobune. Kiire ratsu väsib ruttu, kui tal omatahtsi minna lastakse

250

ja tugev veoloom siis, kui teda jooksmas sunnitakse. Tema kabjad ei kõlba enam linna sillutisele. Ta tänab jumalaid, et see päev varsti lõpeb. Alles homme pole ta enam nii väsinud, et saavutatu üle rõõmustada. Neist kinnitustest hoolimata kumas kogu ta olemusest rahulolu ja see mõjus lohutavalt muretsejaile, kellega ta rääkis.

Kui ta manitses minema hakkama, suudles Gorgo veel kord lauljatori. Kui ta oli märganud, et tüdruk hääletult nutab, kiirustas ta ligi ja embas teda nagu oma õde.

Konstantin, Gorgo ja vana Eusebius jäid üksi ning neitsi igatses südant kergendada. Ta oli küll kihlatule lubanud minna kohe kaasa mehe leinavate vanemate juurde, kuid ei tahtnud niiviisi kristlastest paari ette astuda ja nende õnnistust paluda. Viimased sündmused olid rikkunud ta rõõmu uuest usust, ja kui väga talle ka haiget ei teinud Konstantinile jälle meelehärmi valmistada, käskisid ko-husetunne ja tõearmastus lasta mehel heita pilku ta hingesse ning näidata talle kahtlusi ja kõhklusid, mis olid teda viimastel tundidel vallanud. Rauga juuresolek oli Gorgole meelt mööda, sest ta soovis lasta end ka seesmiselt kristlusele võita. Ning kui ta jäi Eusebiuse ja Konstantini seltsi, laskis ta kuuldavale kurtmise nende usukaaslaste kohta. Kristlased olid pannud toime ühe patuteo teise järel. Mida kunst oli loonud, selle olid nad hõisates purustanud. Seal oli Isise tempel, teal laevatehas tuhaks põlenud, kristlikud süütajad olid need hävitanud. Veel polnud pisarad kuivanud tema kristliku meelega vendade pärast, kui nad just õnneliku juhuse tõttu pole pääsenud. Koos tuhandete süütute paganate ja usukaaslastega oli nad lasknud hukata seesama keiser, kes ise nimetas end Õnnistegija õpetuse kõige kindla

251

maks kantsiks ja ustavamaks jüngriks. Konstantin oli teda sageli nimetanud targaks monarhiks ja vagaks kristlaseks.

Kui Gorgo oli kurtmise lõpetanud, kutsus ta Konstantini ja vaimulikku üles kristlaste tegevust õigustama ja andma talle tagasi julgust tunnistada usku, mis lubas sooritada säherdusi häbitegusid.

Kuid ei üks ega teine püüdnud juhtunut ilustada ja Konstantin tunnistas, et see kõik on otsekui hoop näkku armastusele, mida ta usk nõuab. Halb teener on sooritanud patutegusid, mis on otseses vastuolus tema käskija meelelaadi ja kodukorraga.

Kuid see ülestunnistus ei rahustanud Gorgot põrmugi ning ta ütles oma kihlatule, et isanda üle otsustatakse teenrite järgi. Ta ise on pööranud vanadele jumalatele selja ainult selle pärast, et teda oli vallanud põlastus nende kummardajate vastu. Nüüd on ta näinud, et paljud kristlased on neist jõleda meelelaadi ning elajaliku tooruse ja julmuse poolest kaugelt üle. Niisugused kogemused on temas äratanud umbusku usu vastu, mille ta peaks vastu võtma, ja ta hing on alusteni vapustatud.

Eusebius oli seniajani vaikides pealt kuulanud, kuid astus nüüd lähemale ja küsis sõbralikult, kas Gorgo peab õigeks õnnistusttoovat Nulust vanast süngist kõrvale juhtida ja kuivatada, kuna ta on seniajani üleujutuste ajal maju hävitanud?

"Need päevad ja need häbiteod määrivad meie usu puhast ajalooramatut ja kes on tõeline kristlane, kahetseb toore rahvamassi liialdusi. Keisri häbiväärse veretöö neab kirik ära. See heidab kiriku aule ja kuulsusele varju hing keisrit karistab tema enda süüme. Ma ei kipu kaitsma seda, mida kaitsta ei saa..."

252

"Kuid see kõik," lõikas Gorgo vahele, "ei muuda midagi tõsiasjas, et teie killas on häbiteod niisama võimalikud ja sagedased kui nende killas, keda ma peaksin nüüd lakkama omadeks nimetamast..."

"Ja kellest," ütles Konstantin, "sa ei taha lahti öelda mitte ainult nende käitumise pärast. Tunnista, tüdruk, et pahameel teeb su ebaõiglaseks iseenda ja oma südame ees. Ma usun ja loodan, et sa olid nõus meiega meie usku jagama mitte põlgusest vanade jumalate nurjatute ja viletsate sõprade vastu, vaid armastusest."

"Seda küll," vastas Gorgo ja mõtles punastades kahtlusele, mida tema armastuse asjus oli väljendanud lauljatar. "Armastusest sinu vastu, armastusest armastuse ja rahu vastu olin nõus saada kristlaseks. Kuid mis tegusid teevad teie omad! Ma küsin sinult, auväärne isa, mis teid selleks ajendab, vihkamine või armastus?"

"Vihkamine," kostis Konstantin. "Neil saatuslikel päevadel näitab meie usk end kujul, mis pole ta olemusele jõhvivõrdki omane. Usu mind. Kas sa pole juba oma noores elus kogenud, et just suurim ja ülim oma liialduses kõige jõledamaks muutub? Mis on veel heasoovlikum kui õrn ema, ent kui ta oma lapse pärast võitleb, muutub ta metsikuks megääriks. Nõnda muutub südameid lohutav usk kiskjaks elajaks, kui ta on teisenenud usuaenuks. Kui sa tahad kristlust tundma õppida, ei tohi sa vaadata eksiteele juhitud massi ega auahneid, kes püüavad usku ära kasutada ja sellest kasu lõigata. Kui sa tahad teada, mis on ehtne ja õige kristlus, siis vaata meie usukaaslaste perekondi. Mina tunnen neid, sest mu töö viib mind alailma nende ringi. Neid pead sa

253

vaatama, kui sa kristlasele käe ulatad ja koos temaga tahad kodu rajada. Seal näed sa Õnnistegija õpetuse kogu õnnistust, seal leiad armastust ja üksmeelt, halastust vaeste vastu ja rõõmsat indu, et ülekohut südamest andestada. Jeesus on kõik maailma patud ja valud enda peale võtnud, ja kui kristlane ka kõige rängemaid saatuselööke tunneb, talub ta neid vaikselt ja kannatlikult." Gorgo raputas pead:

"See kõik kõlab üllalt ja ilusalt. Küllap seda kõike kristlaselt nõutakse ja vahel ka täidetakse. Kuid samalaadset nõuab ka stoa oma jüngritelt. Sa mäletad, kui rangelt nõudis Damon teistelt, et nad tõuseksid kannatusest ja valust kõrgemale. Kui aga ta enda tütar silmavalguse kaotas, käitus mees, nagu oleks arust ära. Mu isa soovitas varem ka sulle filosoofiat kui vahendit elu ebameeldivuste ja saatuse salakavaluse vastu. Kuid vaata teda, vaesekest, nüüd. Mis kasu on tal nüüd kõigist õpetustest?"

"Temalt on palju võetud," vastas Konstantin.

Eusebius vangutas pead ja lausus:

"Niisuguse õnnetuse puhul ei aita filosoofia ega mõtlemine. Mida hingele on tehtud, paraneb ainult hinge kaudu, mitte vaimu varal. Usk on tervistav ravimtaim. Mõistus on tema vaenlane,

kuid temagi saab toitu hingest. Sa armastad ja ka armastus kuulub hingesse. Ma soovitan, ära sega armastusse liiga palju mõtlevat vaimu, toida teda oma hinge jõul. Olgu sellest tänaseks küllalt, Serapeioni haavatud on juba kaua oodanud. Kui tahad, näitan sulle teinekord kristlust kogu ta sügavuses ja ilus ning su armastus selle tubli mehe vastu on mulle toeks, et sellele su süda avada. Tänaseks elage hästi! Kui sa õpetajat vajad, tule minu juurde."

254

Gorgo vaatas vanakesele mõtlikult järele ning läks siis koos Konstantiniga omade juurde. Kõrge ukse eesriie oli lahti ja kui nad lävele lähenesid, osutas Konstantin katafalgile, mis seisis väljas lillepeenra kõrval, ning oma vanematele, kes selle kõrval põlvitasid.

Kumbki ei söandanud nende vaikset hardushetke katkestada. Kuid siis tõusis laevaehitaja, pöördus abikaasa poole, kes samuti tõusis, ulatas talle käe ja ütles:

"Issand on ta meile andnud, Issand on ta meilt jälle võtnud."

Mariamne vajus mehe rinnale ja ütles: "Issanda nimi olgu kiidetud."

"Jah, Jumal on meile kakskümmend kolm aastat andnud ja meie rinnas elab ta edasi. Kõik muu saame aastatega tagasi."

Gorgo tundis armsama käe pigistust ja sai aru, mida mees sellega öelda tahtis. Ta liibus Konstantini vastu ja ütles:

"See on õige."

28. Kahekümne kaheksas peatükk

Ka suures majas Kanopose tee ääres heideti hilja magama. Isegi Demetrius oli väsimusest hoolimata murdnud truudust kombele vara unele minna. Ta tahtis näha, kuidas küpseb vili, mille oli külvanud vennale.

Polnud kerge ülesanne painutada Mariat oma soovide järgi, kuid ta oli selle siiski lahendanud.

Kui ta oli alustanud Dadat kiites ja väljendanud soovi, et Marcus temaga abielluks, oli talle kõvasti peale käratatud, kuid ta oli täiesti rahulikult ja samm-sammult sihile pürginud. Kui Demetrius oli emale teatavaks teinud, et on tema võimuses Maria surnud abikaasale märtrikrooni soetada, oli Maria nõudnud vannet ning ähvardanud igasuguste maiste ja taevaste nuhtlustega. Demetrius oli kõik vaikelt ära kuulanud, oli vandunud ning peale oma hingeõnnistuse ka selle ilma varad tagatiseks andnud. Maria hoiak muutus, kui ta sai aru, et Demetrius suudab muretseda seda, mille järele ta süda kõige rohkem ihkas.

Demetrius polnud naist tema vankumises ja segaduses ainsagi sõnaga abistanud ning oli, ise vaikelt kahjurõõmu tundes, ent ka muretsedes Maria sisehehtlust pealt vaadanud, kuni talle esitati otsustav küsimus.

See käis Dada otsuse kohta end ristida lasta. Kui Demetrius seda kinnitas, päris Maria edasi:

"Kas Marcus võitis ta meie usule?"

"Tema üksi."

"Ja sa vannud, et pead teda puhtaks ja kombekaks tütarlapseks?"

"Meeleldi ja täie kindlusega."

256

"Ma nägin teda areenil. Ta on ilus ja tavatult veetlev. Ja Marcus?"

"Tema ripub kogu südamega selle neitsi küljes ja ma tean, et Dada tema kirge siiralt ja omakasupüüdmatult jagab. Ma ei tarvitse sulle meenutada, et selles linnas on meie sugulaskonna kõige suursugusemate naiste hulgas paljusid, kelle päritolu on märksa kahtlasem kui sinu poja sõbratari oma, sest tema kuulub vabasse ja laitmatusse suguvõsasse. Tema onu pere on Sitsiilia kõige esimeste seast. Kuid selle pärast ei tasu sul muretseda, sest Philippose lapselapse abikaasast peetaks lugu ka siis, kui ta oleks kõigest vabakslastu."

"Ma tean," oli Maria pomisenud, nagu oleks see kõik talle vaid vähetähtis. Siis oli ta kaua vaikinud, viimaks pilgu tõstnud ja öelnud:

"Mida rohkemat on mul tahta kui oma lapse õnne. Issanda ees oleme kõik võrdsed.' Mina olen kõigest nõrk naisterahvas, sestap oleksin tahtnud kodusse oma ainsale pojale teistsugust elukaaslast. Nüüd ütlen, et suhtun sellesse abielusse kui alandusse, mille Kõigekõrgem on mulle peale pannud. Kuid ma õnnistan seda kogu südamest, kui pruut toob mu -pojale ainsa kaasavarana selle ühe, mis on mulle ja mu pojale kõigi soovide täitumine: igavese õnnistuse Apellesele. Märtrikroon avab talle, kes taju ka sinu isa oli, taeva värava. Muretse talle see kroon ja ma ise juhatan lauljatori oma poja rüppe."

Varsti pärast keskööd sai Demetrius viimaks magama minna, sest tema juuresolekul oli Maria kihlatutele emaõnnistuse andnud.

Kui Dada mõne nädala pärast koos Gorgoga oli ristitud ja saanud nimeks Caecilia, oli Maria soovil noored

257

täie pidulikkusega laulatanud piiskop Theophilos ise.

Hoolimata enam kui emaliku õrnuse priiskavast tõestamisest tundis Dada end tema läheduses ja Kanopose tänava suures majas võõrana.

Kui Demetrius mõne nädala pärast tegi Marcusele ettepaneku võtta üle perekonna mõisa valitsemine Kürenaikas, oli Caecilia lausa vaimustatud ja ka Marcus oli kiiresti nõus.

Hirm, et ema selle plaani vastu on, oli olnud asjatu. Kui Maria ka väitis, et elu lasteta on tal raske taluda, leppis ta poja kavaga kiiresti.

Maria ei peljanud üksindust. Apellese lesena oli ta nüüd linna kristlike naiste eesotsas ja ta eelistas tegutseda laiemas ringkonnas kui oma pere. Külalistele rääkis ta alati vaimustatult oma miniast Caeciliast, tema ilust, vagadusest ja headusest. Ta andis mõista, et oli Dada ise pojale abikaasaks valinud. Kuid Maria ei hoidnud Caeciliat Aleksandrias tagasi, sest igal avaliku elu alal oli veretunnistaja lese eelisseisund endise lauljatarita kindlam kui koos temaga.

Noorpaar läks Kürenaikasse. Reipast lauljatarist sai tubli koduperenaine, hobusteharrastajast Marcusest usin põldur. Demetrius oli jäänud kolmeks aastaks talle nõu andma ja teda

õpetama. Ka hiljem tuli ta tihti ja vahel mitmeks kuuks külla. Ta tavatses Marcusele öelda: "Aleksandrias olen ma kogu südamest pagan, sinu Caecilia kodus olen meeleldi kristlane."

Vana diakoni Eusebiust oli tabanud ränk hoop. Jutluse, mille ta oma koguduse rahustamiseks oli enne Serapise kukutamist pidanud, olid piiskop ja teised vaimulikud tunnistanud paganameelseks ja jumalateotuslikuks.

258

Theophilos oli oma hilisemale järglasele Cyrillusele teinud kohustuseks seda juhtumit ja diakoni õigeusklikkust kontrollida. Seejuures oli päevavalgele tulnud, et ari-aanlane Agne polnud üksnes tema juures peavarju leidnud, vaid ka õigeusklikke haigeid põetanud. Cyrillus pani raugale peale ränga patukahetsuse. Theophilos vallandas ta ametist linnas, "kus on vaja tugevamat vaimu", ja talle anti maakogudus.

Vanal abielupaaril oli raske lahkuda majast ja aiast, kus nad olid õnnelikult elanud terve inimea. Ent peagi said nad kena kahjutasu, sest Marcus kutsus nad oma mõisatesse. Vana Eusebius õnnistas sisse kirikud, mis Marcus oli oma külades ehitada lasknud ning vanamehe leebe õpetus ja sõbralik hingehoole ajendasid talunikke ja orje end ristida laskma. Ent veelgi suurem mõju oli noore mõisaproua eeskujul.

Nõnda jäeti märtri poja äiadel templid ja pühamud vabatahtlikult maha ning nad lagunesid.

Nagu Marcuse mõisates, nii läks ka prefekt Konstantinuse alal. See asus Marcuse omast kõigest päevateekonna kaugusel ning omanikud olid omavahel sõbrad ja head naabrid.

Konstantini majand:öli kuulunud liibüalasele Barkasele, kelle abiväge Serapeiohis asjata oodati. Riik oli tema ulatusliku ja väärtusliku omandi konfiskeerinud. Kui noor prefekt oli väeteenistusest lahkunud, oli ta selle ostnud varaga, mille vana Damia oli pärandanud Gorgole.

Kaupmees Porphyriose pojad oli Thessalonike tapatalgutest õnnelikult pääsenud. Kuna nad olid kristlased, andis isa juba oma eluajal äri ja suure osa vara nende kätte, et testamendi pärast kartmata kristlikule kirikule täielikult selg pöörata ja vanu jumalaid teenida.

259

Väike Papias kasvas üles koos Caecilia lastega, eemal õest, sest kui Agnelt oli võetud mure venna pärast, oli ta oma teed läinud.

Pärast vanemate surma võitluses Serapise eest oli ras-kestihaavatud Orpheus viidud haiglasse, mille eesotsas oli hingehoidjana Eusebius.

Agne oli teda põetanud ning ööd ja päevad ta aseme kõrval valvanud. Eusebius oli sinna juhatanud ka Dada ja väikese Papiase. Dada oli Marcuse nimel lubanud, et hoolitseb Agne venna eest ka pärast diakoni surma. Esiotsa anti lapse kasvatamine rauga kätte. Papias tundis end vanapaari juures väga hästi ja kui väga ta ka ei rõõmustanud kohtumise üle õega, jooksis ta pärast õnnelikult Eusebiuse ja Dada juurde.

Orpheus ei tundnud ära tütarlast ega poissi ning kui külalised olid haigetoast lahkunud, sonis ta valjemini kui muidu Apollonist ja teistest paganajumalatest. Ta nägi end Serapise eest võitlemas ning nottis vaimusilmas tuhandete kaupa kristlasi.

Niisuguste vihapuhangute ajal püüdis Agne talle rääkida Önnistegijast ja igavesest elust, kuid Orpheuse jutt läks siis aina patusemaks.

Nii rängalt kui selle aseme kõrval polnud Agne eales kannatanud. Kui ta mehele otsa vaatas ja tundus, et ei kohta enam iialgi ta pilku, oli tal tunne, otsekui päike peaks kustuma ja maa peal edaspidi pimedus valitsema. Kuid ta elujõud lubas hulga päevi ja öid vastu pidada. Viimsel õhtul pidas mees Agnet muusaks, hüüdis teda ja vajus asemele tagasi, et mitte iialgi enam liigutada. Agne kuulis sellal kahe diakonissi jutuajamist.

Üks rääkis teisele, et tema õemees, kiviraidur, olevat

260

surnud kristlaste vaenlasena ja paadunud paganana. Tema õde Dorothea olevat võtnud ülesandeks mehe hing päästa. Õde oli jätnud lapsed kogukonna halastuse hoolde ja läinud kloostrisse, et seal palvetada surnud abikaasa hinge päästmise eest.

Alguses olevat talle unes ilmunud puha kentaurid ja kit-sejalgadega olevused ning käskinud tal laste juurde naasta ja mehe hing rahule jätta, sest sellel minevat lustlike deemonite killas üpris hästi. Kuid peagi olevat ilmunud mees, jalad kõrbenud, ning palunud armu, sest teda piinatakse põrgus.

Selle peale oli Dorothea läinud kõrbesse, elavat seal praegugi ning toituvat rohtudest, juurtest ja merekarpidest, mida leiab rannast. Ta on võõrdunud unest ning palub ööd ja päevad abikaasa hinge eest. Lapsed talle enam meelde ei tule. Niisugusele innukale andumusele olevat viimaks järgnenud kaunis tasu.. Juba mõnda aega ilmub surnu talle valevas valgusrüüs ja inglite saatel.

Agnel ei läinud sellest jutuajamisest sõnagi kaduma. Kui ta järgmisel päeval tundis, et Orpheus on külm, jooksis tal judinad üle selja. Ta mõtles, et see surnu peab taluma põrgupiinu nagu ka Dorothea abikaasa. Kui ta Orpheusega kahekesi jäi, suudles ta mehe kahvatunud huuli ning tõotas päästa ta hinge.

Ta läks samal õhtul Eusebiuse juurde ning teatas, et läheb kõrbesse teiste erakute juurde.

Vanake palus, et Agne jääks tema juurde oma venda hoidma. On ju kristlase kohus nõrgematele halastada ja vanade eest hoolitseda. Kuid Agnet valdas kummaline südamekülmus. Kui ta oma heategijatega ja Papiasega jumalaga jättis, olid ta silmad kuivad. Ta läks jalgsi ja

261

kerjates Punase mere äärde ning leidis sealt kiviraiduri lese, kes oli kõhetu ja suremas. Agne jäi selle naise juurde, sulges ta silmad ning elas edaspidi kadunu koopas ja tema pühaduse kuulsus ulatus kaugele üle Egiptuse piiride.

Meheks kasvanud ja vananeva Demetriuse mõisate valitseja Papias kutsus teda korduvalt enda juurde, kuid Agne ei teinud tema tahtmist ja jäi oma koopasse. Ta poleks seda ka kuningalossi vastu vahetanud, sest Orpheus ilmus talle öiti juba ammu ümbritsetuna taevalikust valgusest ning lähenes aeg, millal ta lootis temaga kohtuda.

Lesk Maria tegi vanaduses mitu palverännakut pühapaikadesse kui ka erak Agne juurde. Kuid Kürenaikasse, kuhu lapsed ja lapselapsed teda kutsusid, ei läinud ta kordagi.

Enne Maria surma oli paganlus vanast kreeklaste linnast kadunud. Koos sellega kustus tema suuruse hiilgus ning maailma suuruselt teise linna, Serapise linna toredusest polnud järel muud kui vägev, tänapäevani kõrguv sammas, mis kuulus jumalate valitseja templi juurde, mille purustamine tähistab inimkonna vaimuelu suure ajastu lõppu. Nagu see sammas, nii pole kaduma läinud ka vormide paganlik ilu, mis on sulanud kristlikkusse kunstisse.